

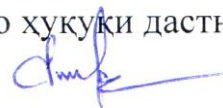
**ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ҲУҚУҚ, БИЗНЕС ВА СИЁСАТИ
ТОҶИКИСТОН**

УДК: 947 (575.3)

ББК: 63.3

А: 35

Бо ҳуқуқи дастнавис

АЗИЗӢ НАЗИРҶОН ЭРГАШЗОДА

**ВАЗЪИ РОБИТАҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ МУАССИСАҲОИ
ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ КАСБИИ ШАҲРИ ХУЧАНД ДАР
СОЛҲОИ 1991-2021**

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси

6.1.1. Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик)

Рохбари илмӣ: номзади илмҳои таърих,
дотсент Исамитдинов Ж.Б.

Хучанд-2026

МУНДАРИЧА

Номгӯи ихтисораҳо.....	3
Муқаддима	4
БОБИ 1. ФАЪОЛИЯТИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ МАКТАБҲОИ ОЛИИ ШАҲРИ ХУЧАНД: ТАШАККУЛЁБӢ ВА СУРЪАТИ РУШД.....	23
1.1. Ташаккул ва рушди мактабҳои олии шаҳри Хучанд: аз нахустин қадамҳо то равандҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ.....	23
1.2. Нақш ва мақоми сохторҳои маъмуриву идорӣ дар ташаккул ва тавсеаи робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд.....	55
БОБИ 2. НАҚШИ ҲАМКОРИҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР РУШДИ КАДРӢ ВА ФАЪОЛИЯТИ ИЛМӢ-ТАҲҚИҚОТИИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ ШАҲРИ ХУЧАНД.....	71
2.1. Ҳамкориҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар самти бозомӯзӣ ва омодасозии мутахассисони баландихтисос ва кадрҳои илмӣ-педагогӣ.....	71
2.2. Рушди робитаҳои байналмилалӣ дар соҳаи илм дар муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд.....	104
БОБИ 3. ШИРКАТ ВА САҲМИ МАКТАБҲОИ ОЛИИ ШАҲРИ ХУЧАНД ДАР БАРНОМАВУ ЛОИҲАҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА РУШДИ ФАЪОЛИЯТИ ТАЪЛИМӢ-МАЪРИФАТИИ ЭҶОДӢ.....	138
3.1. Раванди ширкат дар барномаву лоиҳаҳои байналмилалӣ ва мутобиқ намудани сохтори мактабҳои олӣ ба он.....	138
3.2. Тамоюли рушди алоқаҳои байналмилалӣ мактабҳои олӣ дар самти эҷодиву таълимӣ ва маърифатӣ.....	182
Хулоса.....	219
Рӯйхати адабиёт (маъхазҳо).....	227

НОМГЌИ ИХТИСОРАҲО

АИ – Академияи илмҳо

ДДХ – Донишгоҳи давлатии Хучанд

ДДҲБСТ – Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

ИДМ – Иттиҳоди давлатҳои мустақил

ИМА – Иёлоти Муттаҳидаи Амрико

КОА – Комиссияи олии аттестатсионӣ

СХШ – Созмони ҳамкории Шанхай

ФХДТТ – Филиали хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

ҚТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи (предмет) таҳқиқот. Давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1991-2021) бо ислоҳоти бунёдӣ дар низоми маориф ҳамроҳӣ дошт, ки дар доираи онҳо масъалаи ҳамгироии муассисаҳои таҳсилоти олий ба фазои ҷаҳонии таълим ва илм ба яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ табдил ёфт. Шаҳри Хучанд ҳамчун маркази илмию фарҳангии минтақаи шимоли кишвар нақши муҳим дар ташаккули робитаҳои байналмилалӣ маорифи тоҷик дорад. Аммо, сарфи назар аз ҷамъшавии таҷрибаи бойи ҳамкорӣ бо барномаҳо ва донишгоҳҳои хориҷӣ (TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, KOICA, USAID ва ғайра), то имрӯз таҳқиқоти ҳамаҷонибаи илмӣ, ки ба таҳлили таърихӣ, заминаҳо, шаклҳо ва натиҷаҳои робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои олии Хучанд дар тӯли солҳои 1991-2021 бахшида шуда бошад, анҷом дода нашудааст. Ин ҳолат зарурати арзёбии илмӣ ин равандро ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-таърихӣ ва педагогӣ ба миён меорад.

Аҳаммияти илмӣ таҳқиқот дар чанд самт ифода меёбад:

1. Мавзуи таҳқиқот аввалин бор робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳҳои як шаҳри муайян (Хучанд), дар фосилаи дарозмуддати таърихӣ 30-сола ба таври системавӣ меомӯзад. Ин имкон медиҳад, ки ҳолигии мавҷуда дар дониши илмӣ оид ба хусусиятҳои минтақавӣ байналмилалӣ гардонии маорифи Тоҷикистон пур карда шавад.

2. Такмили назарияи ҳамгирӣ ва таҳлили равандҳои глобализатсионӣ маориф дар кишварҳои рӯ ба тараққӣ. Омӯзиши таҷрибаи муассисаҳои олии Хучанд ба дарки амиқтари механизмҳои воридшавӣ макони таълимии ҷумҳуриҳои пасошуравӣ ба фазои ҷаҳонӣ таҳсилот мусоидат мекунад. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои таҳияи моделҳои назариявӣ мутобиқати маорифи миллӣ ба меъёрҳои байналмилалӣ асос гузоранд.

3. Таҳқиқот ба даврабандии илман асосноки марҳилаҳои ташаккул ва рушди робитаҳои байналмилалӣ дар доираи солҳои 1991-2021 роҳ мекушояд. Ин барои таърихнигории соҳаи маорифи Тоҷикистон аҳамияти баланд дорад, зеро имкон медиҳад, ки тағйироти сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ дар алоқамандӣ бо шиддат ва самтҳои ҳамкориҳои хориҷӣ таҳлил шаванд.

4. Тадқиқи фаъолияти барномаҳои мушаххаси байналмилалӣ (ERASMUS+, DAAD, KOICA, JICA, USAID, TEMPUS ва ғайра) дар донишгоҳҳои Хучанд ба ҷамъбасти таҷрибаи воқеии ҷалби грантҳо, табодули донишҷӯён, омӯзгорон ва тақмили ихтисос мусоидат мекунад. Ин мавод метавонад барои дигар муассисаҳои олии кишвар, инчунин барои банақшагирии стратегияҳои ояндаи ҳамкориҳои байналмилалӣ ҳамчун заминаи илмӣ хизмат кунад.

Аз ин рӯ, мавзуи таҳқиқотии “Вазъи робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар солҳои 1991-2021” на танҳо аҳамияти назариявӣ таърихӣ дорад, балки дар раванди татбиқи сиёсати таҳсилоти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дарёфти роҳҳои мутобиқшавӣ ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ низ дорои аҳамияти амалӣ мебошад.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Муаммоҳои рушди робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои олии Тоҷикистонро дар алоҳидагӣ аз омӯзиши ташаккулёбӣ ва рушди мактабҳои олии омӯхтан номумкин аст. Дар таърихнигории ватанӣ таҳқиқотҳои монографӣ ва мақолаҳои илмӣ вучуд доранд, ки дар онҳо масъалаҳо роҷеъ ба омилҳо, хусусиятҳо ва натиҷаҳои рушди мактабҳои олии баррасӣ гаштаанд.

Дар доираи мавзуи таҳқиқшаванда, мақолаҳо ва осори Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аҳамияти бузурги илмӣ доранд. Дар онҳо факту далелҳои зиёде оид ба сиёсати хориҷии Тоҷикистон ва масъалаҳои рушди минбаъдаи низоми маориф дар заминаи муносибатҳои байналмилалӣ зикр гардидаанд [68, 69, 70, с. 3-35, 72, 71, 73, 74].

Омӯзиш ва таҳлили таҷрибаи ҷаҳонии ҳамкорӣ дар соҳаи таҳсилоти олий, нақши он дар омода кардани мутахассисони баландихтисос ва тавсеаи робитаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дорои аҳаммияти бузурги назариявӣ ва амалӣ мебошад. Таҳлили анҷомдодаи муҳаққиқ нишон медиҳад, ки бо вучуди набудани тадқиқоти махсуси ҷаҳониба дар ин мавзӯ, масъалаҳои ҷудогонаи рушди низоми маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла таҳсилоти байналмилалӣ ва таҷрибаи ҷаҳонӣ дар ин самт, то андозае дар адабиёти илмӣ инъикос ёфтаанд [104, 98].

Мутаасифона таърихи фаъолияти байналмилалии мактабҳои олии ҳавзаи шаҳри Хучанд хеле сатҳӣ ва нопурра омӯхта шудааст. Маълумоти зиёд дар бораи ин муаммо асосан дар нашрияҳои хусусияти идорӣ дошта ба таърифи расидаанд. Яъне, дар китобҳои ҷашнӣ ва маълумотномаҳои мактабҳои олий инъикос шудаанду ҳалос.

Доир ба таърихи пайдоиш ва инкишофи Донишқадаи давлатии омӯзгории Ленинобод ба номи С.М. Киров, ҳоло Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, ба ифтихори ҷашнҳои 25, 35, 40, 50, 60, 65, 70, 75, 80, 85- солагии таъсиси он якҷанд асару рисолаҳои бунёдӣ, ҳуҷҷатӣ, қомусномаҳо, маълумотномаҳо ва ғайра офарида шудаанд. Илова бар ин таърихи донишгоҳ, факултетҳои алоҳида дар асару тадқиқот, таълифоти ёддоштии устодони нахустин ва собиқадор, сарварони факултетҳо, мақолаҳои ҷашнӣ хеле муъҷазу муассир инъикос ёфтаанд, ки дар маҷмӯъ таърихномаи мукамал ва барҷастаи ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров маҳсуб меёбанд. Дар ин асарҳо то андозае робитаҳои байналмилалии ин донишгоҳи бонуфуз инъикос ёфтаанд [47, 56, 54, 46, 86, 53, 44, 85, 31, 36, 39, 96, 52, 82, 83, 81, 38, 43, 84, 55, 79, 80, 87, 97].

Доир ба робитаи байналмилалии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон номзади илмҳои таърих Ҷ. Исомитдинов таҳқиқоти махсус анҷом дода, дар шакли китоби алоҳида нашр намудааст [48]. Китоби ӯ таҳти

унвони “Ташаккул ва густариши робитаҳои байналхалқии ДДХБСТ” ба ҷаъолияти байналмилалӣ яке аз мактабҳои олии бонуфузи кишвар – Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар он масъалаҳои ташаккули донишгоҳ, аввалин қадамҳо дар риштаи байналмилалӣ, мақом ва ҷойгоҳи сохторҳои маъмуриву идории донишгоҳ дар рушди робитаҳои байналмилалӣ, тамоюлотҳои рушди он дар самти илмиву эҷодӣ, таълимӣ, маърифатӣ, раванди ширкати донишгоҳ дар барномаҳои байналмилалӣ ва мутобиқ намудани сохтори донишгоҳ ба онҳо баррасӣ гаштаанд.

Солеҳи Зарифзод [75] дар бораи робитаи байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон рисолаи алоҳида ба таъби расонида, мавқеъ ва мақоми шӯъбаи робитаҳои байналмилалӣ, зарурати ҳамкории он бо шӯъбаҳои таълим, илм, тарбия, хоҷагӣ, факултетҳо, кафедраҳои муайян намудааст. Дар рисола самтҳои ҳамкориҳои хориҷии донишгоҳро, аз қабили барномаҳои Иттиҳоди Аврупо Темпус, Эразмус Мундус, Эразмус+ ва дигар барномаҳои грантӣ ва ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои Аврупо дар доираи лоиҳаҳои байналмилалӣ: Испания, Шветсия, Олмон, Британияи Кабир, Эстония, Литва, Чехия ва донишгоҳҳои Осиёи Миёна: Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон, Тоҷикистон. Ҳамкориҳои тарафайн бо донишгоҳҳои Русия, ИМА, Финляндия, Япония, Ҳиндустон, Қазоқистон, Ўзбекистон ва ғайраҳо. Ҳамкорӣ бо Маркази Конфутсий, ҳамкорӣ дар доираи Донишгоҳи Созмони ҳамкориҳои Шанхай, Донишгоҳи Осиёи Марказӣ (Оғохон), кор бо донишҷӯёни хориҷӣ таҳлилу баррасӣ шудаанд.

Дар китоби ҷашнӣ, бахшида ба 15-солагии ДДХБСТ, ки “Маъвои саодати маънавӣ” [57] унвон дорад ва зерин назари доктори илмҳои таърих, профессор О.Қ. Каримов нашр шудааст, баъзе паҳлуҳои робитаи байналмилалӣ донишгоҳ инъикос шудаанд. Дар ин асар боби алоҳида “Густариши робитаҳои байналхалқӣ” ҷой дода шудааст [57, с. 124-132].

Дар китоби чашнӣ, бахшида ба 10-солагии таъсисёбии Филиали хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон ҳамкориҳо бо марказҳои илмӣ, донишгоҳҳои ИДМ ва мамлакатҳои хориҷӣ, табодули донишҷӯён, такмили ихтисоси омӯзгорон дар донишгоҳҳои хориҷӣ ва ғайра инъикос гаштаанд [42].

Мавқеи муҳимро дар омӯзиши масъала асарҳои А. Шарипов мебозанд [92, 94, 93, 91, 90]. Тадқиқотҳои ӯ асосан ба густариши таърихи мактабҳои олии Тоҷикистон бахшида шуда, дар бобҳо ва қисматҳои алоҳидаи асарҳо маълумотҳо дар бораи робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои оӣ, аз ҷумла донишгоҳу донишқадаҳои Хучанд дар солҳои аввали соҳибистиклолии кишварамон то андозае таҳлил шудаанд.

Шаҳодатномаҳои муфассал оид ба ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Русия дар соҳаи гуманитарӣ, хусусан дар бахшҳои маориф, адабиёт, театр, санъати мусиқӣ ва тасвирӣ, илм, фарҳанги ҷисмонӣ ва варзиш дар ҷилди VI китоби «Таърихи халқи тоҷик. Таърихи навин (солҳои 1941-2010)» таҳти сардабирии академики АМИТ Р.М. Масов зикр шудаанд [49].

Ба гурӯҳи адабиёти илмӣ оид ба масъалаи мавриди омӯзиш он асарҳое дохил мешаванд, ки ба муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф бо кишварҳои шарик ва ташкилотҳои байналмилалӣ бахшида шудаанд.

Чунончӣ, ҷанбаҳои назариявӣ методологӣ ва историографияи таҳлили ҳамкориҳои Федератсияи Русия бо кишварҳои пасошуравӣ, бахусус бо Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои фарҳанг ва маориф дар осори Л.В. Дробишева, П.А. Пирназарова, Ф. Розиков ва Ф. Пираков мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд [97, 101, 102, 99, 64, 63, 62].

Дар таҳқиқоти диссертатсионии Ф. Пираков [99] таҳаввулоти низоми таҳсилоти байналмилалӣ дар Тоҷикистон дар давраи пасошуравӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст, бо тавачҷуҳи махсус ба рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти оӣ дар шароити тағйирёбиҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсӣ эътибор дода шудааст. Дар кори ӯ вазъи

таҳсилоти байналмилалӣ дар замони шуравӣ, мушкилоти давраи гузариш ва ташаккули робитаҳои академии хориҷӣ дар солҳои 1990-2000 баррасӣ шудаанд.

Ҳамзамон, асосҳои сиёсӣ-ҳуқуқии ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи маориф, аз ҷумла созишномаҳои байнидавлатӣ ва ҳамкориҳо бо Федератсияи Русия равшан гардонида шудаанд. Нақши ин механизмҳо дар таҳкими робитаҳои байналмилалӣ ва боло бурдани рақобатпазирии низоми таҳсилот таъкид мегардад.

Ба муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд – Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров, Донишқадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ ва Донишқадаи иқтисод ва савдои ДТТ ва диг. таваҷҷуҳи махсус дода шудааст, ки дар ҳамкориҳои байналмилалӣ, мобилии академикӣ ва татбиқи барномаҳои муштарак ғаёлона иштирок намудаанд.

Баъзе далелҳо, маълумотҳо роҷеъ ба ғаёолияти байналмилалии мактабҳои олии Хучанд дар китобҳои хусусияти ахборотидошта ва нашрҳои ҷашнӣ инъикос шудаанд [31, 36, 37, 57, 66, 42]. Дар китобҳои мазкур ғаёолияти шӯъбаҳои робитаҳои байналмилалии мактабҳои олӣ, барқарор шудани робитаҳо бо муассисаҳои таълимии хориҷӣ, ҷалби донишҷӯёни кишварҳои ҳамсоя ба таҳсил дар мактабҳои олӣ, тайёр кардани кадрҳои илмиву педагогӣ дар хориҷи кишвар, фиристода шудани донишҷӯён ба таҳсил дар мактабҳои олии хориҷӣ ва ғ. мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Баъзе лаҳзаҳои муносибатҳои байналмилалии мактабҳои олӣ дар варақаҳои тарғиботӣ, китобчаҳои алоҳида (буклетҳо), ки хусусияти рекламавӣ доранд инъикос шудаанд. Мутаасифона, ин қабил маводҳо манзараи пурраи робитаҳои байналмилалии мактабҳои олиро кушода намедиханд, таҳаввулотро дар ин самт бо пуррагӣ баррасӣ намеkunанд.

Мавҷуд набудани тадқиқоти алоҳида доир ба ғаёолияти байналмилалии мактабҳои олии Тоҷикистон моро водор намуд, ки ба ин масъала машғул

гардем ва доир ба ин самт дар мисоли минтақаи алоҳида (шаҳри Хучанд) таҳқиқот анҷом диҳем.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи нақшаи дурнамои корҳои илмӣ-тадқиқотии кафедраи таърих ва диншиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025, тибқи мавзӯи илмии кафедра «Таърихнигории таърих ва фарҳанги халқи тоҷик аз давраҳои қадим то замони муосир» амалӣ гардидааст. Мавзӯи тадқиқот ҳамчун қисми таркибии ин нақша тасдиқ ва ба иҷро дода шудааст.

Таҳқиқот бо стратегияҳои асосии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқати пурра дорад. Консепсияи сиёсати хориҷӣ рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи маорифро воситаи таҳкими нуфузи кишвар ва дипломатияи илмӣ муайян кардааст. Стратегияи миллии рушд то соли 2030 рушди сармояи инсонӣ ва ҳамгироии маориф ба фазои ҷаҳониро ҳамчун самтҳои афзалиятнок муқаррар намудааст. Стратегияи рушди маориф низ байналмилалӣ гардонидани таҳсилоти олиро омили асосии баланд бардоштани сифати таълим ва рақобатпазирии донишгоҳҳо эълон кардааст.

Гарчанде стратегияҳои мазкур махсус ба робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои олии нигаронида нашуда бошанд ҳам, дар онҳо рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи илму маориф, тайёр кардани кадрҳои баландихтисос, густариши робита бо донишгоҳҳои хориҷӣ, иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ, мубодилаи устодону донишҷӯён ва ҷалби грантҳо ҳамчун самтҳои афзалиятнок эътироф гардидаанд. Мавзӯи тадқиқот ин самтҳоро дар мисоли фаъолияти донишгоҳҳои Хучанд мавриди таҳлил қарор додааст.

Диссертатсия инчунин бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти олии баъдидипломӣ» робитаи ҳуқуқӣ дошта, татбиқи имкониятҳои қонунгузориро дар фаъолияти муассисаҳои олии Хучанд таҳлил намудааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ нишондиҳандаи аҳамияти баланди илмӣ ва амалӣ, мутобиқати пурра бо стратегияҳои давлатӣ ва самтҳои афзалиятноки рушди илм мебошад. Ин робита ба асоснокии назариявӣ ва эътимоднокии ҳулосаҳои илмӣ мусоидат намуда, баҳодиҳии мусбӣи тадқиқотро дар сатҳи КОА заминагузорӣ менамояд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади тадқиқот. Мақсади асосии таҳқиқоти мазкур дар омӯзиши ҳамаҷониба ва таҳлили таърихию илмӣи раванди ташаккул ва рушди робитаҳои байналмилалӣи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣи шаҳри Хучанд дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1991-2021) ифода меёбад. Таҳқиқот ҳадаф дорад, ки ҷанбаҳои муҳимми сиёсӣ, иҷтимоӣ, илмӣ ва маъмурии ин равандро аз нуқтаи назари таърихӣ ва минтақавӣ баррасӣ намуда, сатҳи муассисаҳои мазкурро дар татбиқи стратегияҳои ҳамкорӣҳои байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилоти олӣ равшан намояд.

Вазифаҳои таҳқиқот. Дар заминаи ҳадафи умумӣ, вазифаҳои зерин ҳамчун самтҳои асосии пажӯҳиш муайян гардидаанд:

1. Муайян намудани пешзаминаҳои институтсионалӣ ва даврабандии хронологии марҳилаи ибтидоӣи байналмилалигардонӣи таҳсилоти олӣ дар шаҳри Хучанд, инчунин муқаррар сохтани механизмҳои табдили амалияҳои академӣ дар посух ба даъватҳои интегратсияи ҷаҳонӣи таълимӣ;

2. Ошкор сохтани нақши функционалӣ ва дараҷаи таъсири сохторҳои маъмурӣ-идоракунии ҳамаи сатҳҳо (аз вазоратҳо то шуъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ) ба раванди ташаккул, институтсионализатсия ва густариши ҳамкорӣҳои байналмилалӣи донишгоҳҳои Хучанд, инчунин муайян намудани самаранокии механизмҳои ҳамкорӣ байни онҳо дар таъмини устувории робитаҳои хориҷӣ;

3. Таҳлили таҷрибаи ҳамкорӣҳои муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар самти бозомӯзӣ, такмили ихтисос ва тайёр намудани кадрҳои илмӣ-

педагогӣ дар доираи барномаҳои байналмилалӣ, ҳамчунин шиносоии илмӣ омӯзгорон ва донишҷӯён бо мактабҳои илмӣ хориҷӣ;

4. Пайгирӣ намудани таҳаввулот ва динамикаи мундариҷавии ҳамкориҳои байналмилалӣ илмӣ олимони Хучанд, ки ҷанбаҳои ҷун иштирок дар конференсияҳо ва лоиҳаҳои муштарак, муносибат дар платформаҳои ҷаҳонӣ, мубодилаи таҷрибаи касбӣ ва фаъолияти интишоротӣ дар нашрияҳои хориҷиро дар бар мегирад, инчунин муайян намудани омилҳои, ки ба шиддат ва самаранокии ин равандҳо таъсир расондаанд;

5. Муайян намудани саҳми муассисаҳои таҳсилоти олии дар татбиқи лоиҳаҳо ва барномаҳои байналмилалӣ (мисли TEMPUS, Erasmus+, DAAD, KOICA, JICA ва ғ.), таҳлили таъсири онҳо ба рушди муҳтавои таълим, шаклгирии барномаҳои таълимии нав ва тавсеаи имкониятҳои рушди инфрасохтори илмӣ-таҳқиқотӣ;

6. Баррасии равандҳои мутобиқшавии сохторҳои муассисаҳои таҳсилоти олии ба талаботи лоиҳаҳои байналмилалӣ ва тамоюлҳои эҷодии таълимӣ ва маърифатӣ, ки ба рушди шахсият ва шаклгирии муҳити рақобатпазири таҳсилот мусоидат менамоянд;

7. Таҳияи хулосаҳо ва тавсияҳои илмӣ-амалӣ дар бораи роҳҳои минбаъдаи густариши робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд, бо дарназардошти таҷриба, дастовардҳо ва мушкilotи давраи таҳқиқшуда.

Бо дарназардошти аҳаммияти таърихӣ ва равандии мавзӯ, иҷрои ин вазифаҳо имкон фароҳам меорад, ки робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ҳамчун як унсурӣ муҳим дар низомӣ таҳсилоти миллӣ арзёбӣ гардида, дар таҳияи сиёсати таълимии ояндаи кишвар нақши муассир бозанд.

Объекти таҳқиқот фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар самти ташаккул, густариш ва рушди робитаҳои

байналмилалӣ дар шароити соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 1991-2021 ба шумор меравад. Ин фаъолият ба унвони як ҷузъи муҳимми равандҳои ислоҳоти соҳаи маориф ва ҳамгироии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба низоми таҳсилоти ҷаҳонӣ мавриди омӯзиши амиқ қарор гирифтааст.

Мавзуи (предмет) таҳқиқот мазмун, самт, шакл, механизм ва хусусиятҳои амалӣ гардидани робитаҳои байналмилалӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд мебошад. Ин робитаҳо аз ҳамкорӣҳои дучониба ва бисёрҷониба бо донишгоҳҳои хориҷӣ, ширкат дар лоиҳаҳои байналмилалӣ, табодули таҷрибаи илмӣ-таълимӣ, омодаسازی кадрҳо, баргузориҳои чорабиниҳои илмӣ, татбиқи барномаҳои иловагӣ ва ҷалби сармояи байналмилалӣ иборат буда, дар таҳким ва тақомули сифати таҳсилот ва таҳқиқоти илмӣ нақши муассир доранд.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихӣ таҳқиқот). Тайёр намудани диссертатсия дар кафедраи таърих ва диншиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон анҷом дода шуда, тамоми раванди таҳқиқот ба се марҳилаи пайдарпай ҷудо гардид. Чунин ташкили марҳилавии таҳқиқот тасодуфӣ набуд, зеро он аз хусусияти маводи таҳқиқ, инчунин аз мантиқи омӯзиш ва дарки он бармеомад, ки густариши тадриҷии пажӯҳишро талаб мекард.

Марҳилаи аввал, ки ба солҳои 2020-2024 рост меояд, ба интиҳоби мавзуи таҳқиқ, таъйини роҳбари илмӣ, таҳияи нақшаи корӣ, ҷамъоварӣ ва таҳлили маводи зарурӣ, инчунин таҳияи муқаддима ва боби аввали рисола бахшида шудааст. Дар ин давра унвонҷӯ на танҳо ҳамаи имтиҳонҳои ҳатмии ҳадди ақалли номзадиро бомуваффақият супорид, балки нахустин мақолаҳои илмӣ худро низ вобаста ба мавзуи таҳқиқ ба муомилоти илмӣ ворид намуд. Ҳамзамон, ӯ дар ҳамоишҳои бонуфузи илмӣ – конференсияҳо ва симпозиумҳо, ки ҳам дар дохили кишвар ва ҳам дар хориҷи кишвар баргузор гардиданд, фаъолона иштирок намуда, натиҷаҳои таҳқиқоти худро муаррифӣ кард.

Дар марҳилаи дуум (солҳои 2024-2025) вазифаи асосии унвонҷӯ таҳия ва тақмили баҳши меҳварии диссертатсия, яъне фаслҳои асосии он, буд. Дар ин марҳила мақолаҳои нави илмӣ ӯ дар мачмуаҳои илмӣ ва нашрияҳои даврӣ ба таъб расиданд. Ҳамчунин, маводи таҳқиқот танҳо дар доираи қори инфиродӣ маҳдуд намонда, дар шакли маъруза ва баромадҳои илмӣ дар конференсияҳои дорои самтҳои гуногун — илмӣ, назариявӣ методологӣ ва амалӣ мавриди баррасӣ ва муҳокима қарор гирифтанд.

Марҳилаи сеюм, ки солҳои 2025-2026-ро фаро мегирад, ба ҷамъбасти қорҳои ихтисос ёфта, ҳулосаи умумии рисола таҳия ва таҳқиқоти анҷомёфта ба таври мукамал пешниҳод гардидааст. Дар ин марҳила мақолаҳои илмӣ ниҳой нашр шуда, рисолаи номзадӣ ба муҳокима ва ҳимоя пешниҳод гардидааст.

Асосҳои назариявӣ таҳқиқот. Асосҳои назариявӣ таҳқиқот ба мачмуи андешаҳои илмӣ таъя доранд, ки зарурати таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар таҳсилоти олий ва нақши он дар рушди маорифу илмро дар шароити ҷаҳонишавӣ инъикос менамоянд. Дар маркази таҳқиқ раванди ҳамгирии муассисаҳои таҳсилоти олий ба низоми байналмилалӣ ва таъсири он ба иқтисоди илмӣ ва нуруи кадрӣ кишвар қарор дорад.

Таҳқиқ бо таъя ба дастовардҳои илмҳои таърих, педагогика, муносибатҳои байналмилалӣ ва назарияҳои глобализатсия, таҳсилоти муқоисавӣ ва модернизатсияи маориф сурат гирифтааст. Заминаи назариявӣ таҳқиқот бар се мафҳуми калидӣ — «ҳамгирии таҳсилот», «таҳсилоти рақобатпазир» ва «мубодилаи академӣ» асос ёфтааст. Маҳз тавассути ин мафҳумҳо маводи таҷрибавӣ таҳлил гардида, мантиқи баёни таҳқиқот шакл гирифтааст.

Навгони илмӣ таҳқиқот пеш аз ҳама дар равиши омӯзиши мавод ифода меёбад. Таҳқиқот бар асоси таҳлили муфассали робитаҳои байналмилалии муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд бо муассисаҳои таҳсилоти хориҷӣ анҷом дода шудааст. Чунин равиш имкон фароҳам овард, ки

на танҳо қонуниятҳои умумии ин раванд, балки хусусиятҳои хоси он низ муайян карда шаванд, ки то имрӯз аз доираи таваҷҷуҳи муҳаққиқон берун монда буданд:

Аввалан, таҳқиқ барои аввалин бор равандҳои ҳамгироии муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ба фазои байналмилалӣ таълимро бо истифода аз усулҳои комбинатсионӣ ва омезиши методҳои таърихӣ, муқоисавӣ ва таҳлили мундариҷа баррасӣ мекунад. Ин як навъ баёни ягона ва фарогири системавии равандҳои мураккаби сиёсӣ, иҷтимоӣ ва илмист, ки дар заминаи истиқлолият ва ҷаҳонишавӣ ба вуҷуд омадаанд.

Дуюм, таҳқиқ таъсири лоиҳаҳои байналмилалӣ, ба мисли ERASMUS+, DAAD, TEMPUS ва дигар барномаҳои грантӣ, ба рушди илм, сифати таҳсил ва тарбияи кадрҳои рақобатпазир дар мактабҳои олии Хучандро бо ҷузъиёти назаррас ва таҳлили илмӣ арзёбӣ мекунад. Ин рӯйдод қаблан дар маводи илмӣ бо чунин дараҷаи муфассал ва таҳлили оморӣ коркард нашуда буд.

Сеюм, дар таҳқиқ бори нахуст таъсири мутақобила ва ҷанбаҳои минтақавӣ-ҷуғрофӣ ҳамкориҳои байналмилалӣ дар доираи рушди маорифи миллӣ ва минтақавӣ дар шаҳри Хучанд таҳлил мешавад. Ин раванд имконият медиҳад, ки таъсири глобалӣ ва маҳаллии равандҳои илмиву таълимӣ якҷоя таҳлил гардад.

Чаҳорум, дар таҳқиқ ҷиҳати омӯختани таҷрибаи муассисаҳои олии Хучанд бо мактабҳои олии ҳамкор дар дохил ва хориҷи кишвар методологияи нави муқоисавӣ ва таҳлили комплексӣ истифода шудааст, ки ба баланд бардоштани дараҷаи амиқ ва дақиқии натиҷаҳои таҳқиқ мусоидат менамояд.

Ҳамин тариқ, таҳқиқоти анҷомдодашуда тасаввуроти мавҷударо дар бораи ҳамкориҳои байналмилалӣ дар низомии таҳсилоти олии Тоҷикистон, бахусус дар шаҳри Хучанд, ғанӣ мегардонад. Ин таҳқиқот ба ин самт мушаххассозии назариявӣ, таҳияҳои методӣ ва тавсияҳои амалӣ ворид менамояд, ки то имрӯз ба таври мукамал мавҷуд набуданд.

Нуктаҳои ба Ҳимоя пешниҳодшаванда:

- Таҳқиқот исбот намуд, ки байналмилалӣ гардонидани муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар солҳои 1991-2021 натиҷаи сиёсати ҳадафманди давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳамгироии таҳсилот ба фазои ҷаҳонӣ буда, таъсиси сохторҳои махсуси идоракунӣ (шуъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ), таҳияи заминаи меъёрию ҳуқуқӣ ва фаъолгардони хамкорӣҳои байнидонишгоҳӣ ин равандро ба марҳилаи сифатан нав бароварда, муассисаҳои мазкурро ба марказҳои рақобатпазири илмӣ-таълимӣ дар сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ табдил дод. Ин раванд дар заминаи тақвияти дипломатияи илмӣ ва густариши равобити фарҳангӣ бо кишварҳои ҳамсоя ва дурдаст сурат гирифта, ба ташаккули муҳити нави таълимӣ ва илмӣ дар шимоли Тоҷикистон замина гузошт;

- дар асоси санадҳои бойгонӣ, ҳуҷҷатҳои расмӣ ва маълумоти оморӣ собит карда шуд, ки дар давраи ҳисоботӣ шумораи созишномаҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ аз 2 адад (Донишгоҳи давлатии Москва ва Донишгоҳи байналмилалии Қирғизистон) ба беш аз 48 адад (соли 2019) расида, донишгоҳҳои Хучанд бо зиёда аз 25 кишвари ҷаҳон робитаҳои илмӣ-таълимӣ барқарор намуданд ва иштироки устодону донишҷӯён дар барномаҳои байналмилалӣ (TEMPUS, Erasmus+, DAAD, Fulbright, GIZ ва дигар) аз 45 нафар (соли 2015) ба 79 нафар (соли 2019) афзуда, мубодилаи академикӣ ва тақмили ихтисоси кадрҳо ба таври мунтазам ба роҳ монда шуд, ки ин аз афзоиши эътимоди ҷомеаи илмӣ ҷаҳонӣ ба салоҳияти касбии донишгоҳҳои Хучанд шаҳодат медиҳад;

- таҳқиқ амиқ намуд, ки дар натиҷаи фаъолияти Маркази инсоншиносӣ (бо дастгирии Хазинаяи Оғохон) ва лоиҳаҳои ERASMUS+ (TUTORIAL, EXTEND, DESIDE) заминаи устувори методологӣ барои тақмили ихтисоси беш аз 200 нафар омӯзгорон, таҳияи барномаҳои нави таълимӣ ва ҷорӣ намудани усулҳои инноватсионии педагогӣ фароҳам оварда шуд, ки ин раванд ба рушди

иктидори илмӣ-тадқиқотӣ, таъмини дастрасӣ ба захираҳои илмии ҷаҳонӣ (аз ҷумла 12,8 миллион мақола ва 16,5 ҳазор маҷалла) ва болоравии нуфузи байналмилалӣ донишгоҳҳо мусоидат намуд. Ҳамзамон, дар доираи лоиҳаҳои мазкур таъсиси марказҳои омӯзиши Аврупо, тақмили заминаи инфрасохтори таълимӣ бо хариди таҷҳизоти муосир (ба маблағи зиёда аз 856 ҳазор евро) ва ташкили курсҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ барои беш аз 114 нафар омӯзгорон амалӣ гардид;

- муқоисаи маълумоти омории солҳои 1991-2021 ошкор намуд, ки дар замони истиқлол шумораи донишҷӯёни хориҷӣ дар донишгоҳҳои Хучанд аз 44 нафар (соли 2010) ба 761 нафар (соли 2019) расида, таҳсил бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) ба роҳ монда шуд ва таъсиси факултети муштарак Тоҷикистон-Ўзбекистон дар соли 2021 ҳамчун намунаи нави ҳамкории байналмилалӣ минтақавӣ бо додани дипломи дугона ба рушди ҳамгироии таҳсилоти олӣ дар Осиёи Марказӣ замина гузошт. Инчунин, баргузориҳои зиёда аз 120 чорабинии илмӣ-таълимӣ ва фарҳангии сатҳи байналмилалӣ, иштироки варзишгарони донишгоҳ дар мусобиқаҳои ҷаҳонӣ (соҳибиҳои зиёда аз 10 медал) ва фаъолияти дастаи ENACTUS/SIFE дар сатҳи байналмилалӣ (иштирок дар мусобиқаҳои Амстердам, Барселона, Сингапур, Лос-Анҷелес) аз ҷумлаи дигар дастовардҳои мебошанд, ки ба ташаккули симои нави донишгоҳҳои Хучанд ҳамчун марказҳои фаъоли илмӣ, фарҳангӣ ва варзишӣ дар арсаи байналмилалӣ мусоидат намуданд.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳаммияти назариявии таҳқиқот дар саҳми муҳимми он дар васеъ ва мустаҳкам намудани заминаи назариявӣ-методологии омӯзиши равандҳои ҳамгироии муассисаҳои таҳсилоти олӣ ба фазои байналмилалӣ таълимӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, пеш аз ҳама дар шаҳри Хучанд, ифода меёбад. Дар тадқиқот равандҳои гуногунҷанбаи ҳамкории байналмилалӣ бо истифодаи равияҳои таърихӣ, педагогӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ ҳамаҷониба таҳлил карда мешаванд,

ки ин имкон медиҳад, тасаввуроти мавҷуда дар бораи ҷаҳонишавӣ дақиқ гардида, моделҳои ҳамгироӣ дар соҳаи таҳсилоти олии тақмил дода шаванд. Маводи дар ҷараёни таҳқиқот бадастомада заминаи муътамади сарчашмашиносиро ташкил медиҳад, ки муҳаққиқони машғул ба масъалаҳои таҳсилоти олии ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилот ва такрористехсоли кадрҳои илмӣ-педагогӣ метавонанд аз он истифода намоянд. Ин, махсусан, барои он самтҳои аҳамияти муҳим дорад, ки дар онҳо ҷанбаҳои минтақавӣ то ҳол ба таври кофӣ мавриди таҳқиқ қарор нагирифтаанд.

Аҳамияти амалии диссертатсия, дар навбати худ, дар маҷмуаи пешниҳодҳои хусусияти муруфиавӣ ва стратегидошта таҷассум меёбад, ки барои ҷомеаи муассисаҳои таҳсилоти олии сохторҳои идоракунии соҳаи маориф ва фондҳои байналмилалӣ пешниҳод шудаанд. Татбиқи ин пешниҳодҳо на танҳо ба баланд бардоштани нишондиҳандаҳои сифати таҳсил мусоидат хоҳад кард, балки ба ташаккули низоми муназзами фаъолияти байналмилалии муассисаҳои таҳсилоти олии низ замина фароҳам меорад. Ҳамзамон, ҳар як тавсия бо шароити воқеии фаъолияти муассисаҳои минтақавии таҳсилоти олии мутобиқ гардонида шудааст.

Тавсияҳои таҳқиқот дар самти татбиқи барномаҳои фаромиллӣ, таҳкими механизмҳои ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои хориҷӣ ва татбиқи стандартҳои байналмилалӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии амалӣ мешаванд. Ин омилҳо барои рушди босифати илму маориф, омодаسازی кадрҳои рақобатпазир ва тақвияти мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фазои байналмилалии таҳсилоти олии аҳамияти бузург доранд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсия. Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ба истифодаи манбаъҳои гуногун ва муътамад, аз ҷумла ҳуҷҷатҳои расмӣ, барномаҳои байналмилалӣ ва таҳлилҳои илмӣ таъя мекунад. Ин манбаъҳо равандҳои ҳамгироии муассисаҳои таҳсилоти олии дар Хучандро бо назари танқидӣ омӯхтаанд. Илова бар ин, истифодаи

методҳои таърихӣ, таҳлилии ҳуҷҷатӣ, муқоисавӣ ва мусоҳиба сатҳи эътимоднокиро баланд бардоштааст. Натиҷаҳо бо таҳқиқоти пешина муқоиса шуда, аз ҷониби мутахассисон санҷида шудаанд. Натиҷаҳои таҳқиқот боэътимод буда, барои таҳқиқоти минбаъда ва рушди соҳаи маориф замина мегузоранд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи тахассуси илмӣ. Мавзуи диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ ва муҳтавои он ба тартиби муқарраршудаи таълифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 6.1.1. Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) пурра мутобиқат менамояд. Мундариҷа ва мазмуни диссертатсия, пеш аз ҳама мутобиқ ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмӣ мебошад: 3.3. - Рушди иҷтимоӣ-иқтисодии ҷамъият дар ҳудуди Тоҷикистон: ташаккул ва вазъи табақаҳо, синфҳо, аз ҷумла ташаккул ва рушди зиеъӣ соҳаи маориф ва илм; 3.6. - Таърихи рушди фарҳанг, илм ва таҳсилот дар Тоҷикистон ва минтақаҳои он. Маданияти моддӣ ва маънавӣ, маориф ва илм, аз ҷумла таърихи ташаккул ва рушди муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, фаъолияти байналмилалӣ онҳо ва нақши онҳо дар рушди илму маорифи миллӣ; 3.7. - Таърихи рушди шаҳрҳо ва деҳоти Тоҷикистон, аз ҷумла ташаккули шаҳри Хучанд ҳамчун маркази илмию фарҳангӣ ва мавқеи он дар рушди робитаҳои байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилот; 3.9. - Алоқаҳои иқтисодӣ, ҷамъиятӣ-сиёсӣ ва фарҳангии Тоҷикистон бо дигар кишварҳо, аз ҷумла таҳлили ҳамкориҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон бо донишгоҳҳо ва ташкилотҳои хориҷӣ дар доираи барномаҳои TEMPUS, Erasmus+, DAAD ва дигар лоиҳаҳои байналмилалӣ.

Ҳамин тариқ, мавзӯ, масъалагузорӣ ва мундариҷаи диссертатсия ба талаботи шиносномаи ихтисоси илмии 6.1.1. – Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) пурра мувофиқат намуда, он барои ҷимоя дар Шурои диссертатсионӣ тавсия дода мешавад.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии довталаб дар таҳияи диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки мавзӯи таҳқиқот – таърихи ташаккул ва эволютсияи робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар фосилаи солҳои 1991–2021, аз ҷониби ӯ мустақилона дар заминаи камбудиҳои мавҷуда дар таърихнигорӣ миллӣ интихоб гардидааст. Саҳми довталаб дар интихоби мустақили мавзӯи таҳқиқот дар заминаи камбудиҳои таърихнигорӣ, тарҳрезии методология (принсипҳои таърихӣ-хронологӣ, муқоисавӣ-таҳлилӣ ва системавӣ) ва усулҳои коркарди сарчашмаҳо зоҳир мегардад. Ҷамъоварӣ ва таҳлили маводи бойгонӣ (ҳуҷҷатҳои шахрӣ, минтақавӣ, марказӣ ва сарчашмаҳои хориҷӣ) ва адабиёти илмӣ пурра бо меҳнати шахсӣ анҷом дода шудааст.

Коркарди концепсияи илмӣ оид ба робитаҳои байналмилалӣ ҳамчун омилҳои ташаккули фазои ягонаи илмӣ-фарҳангӣ, пешниҳоди нуктаҳои ба ҳимоя (даврабандии робитаҳо, дипломатияи мардумӣ ва имиджи байналмилалӣ), таҳияи хулосаҳо ва тавсияҳои амалӣ аз ҷониби муаллиф ба таври шахсӣ сурат гирифтааст. Дар нашрияҳо саҳми довталаб дар таҳияи ғояҳои асосӣ (таъсири омилҳои ҷуғрофӣ сиёсӣ ба самтҳои робитаҳо) ва таҳлили мавод муайян гардидааст. Маҷмуи корҳои илмӣ ӯ (мақолаҳои илмӣ) натиҷаҳои асосии тадқиқот – даврабандии марҳилаҳо (1991–2000, 2001–2010, 2011–2021), самаранокии шартномаҳо ва таъсири муҳоҷирати кадрҳо пурра инъикос менамояд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Тасвиби натиҷаҳои илмӣ диссертатсия дар ҷаласаҳои кафедраи таърих ва диншиносии ДДҲБСТ (солҳои 2022–2026) ва маҷлисҳои семинари назариявии кафедра сурат гирифтааст. Муаллиф дар конференсияҳои сатҳи байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ (аз ҷумла дар заминаи ДДҲБСТ ва ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров) натиҷаҳои тадқиқотро муаррифӣ кардааст. Ҳамчунин, маводи таҳқиқот дар

семинарҳои илмӣ-методиӣ кафедра ва семинарҳои аспирантон мавриди баҳс қарор гирифтааст.

Амалисозии натиҷаҳо дар се самт ба роҳ монда шудааст: истифодаи маводи таҳқиқот дар раванди таълим (дар фанҳои «Таърихи халқи тоҷик», «Таърихи муносибатҳои байналмилалӣ», «Таърихи маориф» ва курсҳои махсус); пешниҳоди хулосаву тавсияҳо барои тақмили стратегияи рушди робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳҳои минтақа; истифодаи маводи таҳқиқотӣ дар қорҳои дигар муҳаққиқон ва устодон.

Натиҷаҳо дар конференсияҳои солҳои 2023–2026 ҷамъбаст шуда, дар таҳияи барномаҳои таълимӣ ва маҷмуаҳои методӣ истифода мешаванд. Ин гувоҳи эътимоднокии хулосаҳо, саҳми шахсии муаллиф ва мувофиқати таҳқиқот ба талаботи илмӣ муосир мебошад.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 7 мақолаҳои илмӣ, аз ҷумла 3 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд. Дар интишорот масъалаҳои таърихи ташаккул ва рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд, хусусиятҳои ҳамкорӣҳои байналмилалӣ илмӣ ва таълимӣ, нақши сохторҳои маъмурию идорӣ дар густариши муносибатҳои хориҷӣ, иштироки муассисаҳои таҳсилоти олии дар барномаҳои байналмилалӣ, инчунин саҳми шахсиятҳои илмӣ дар рушди ҳамкорӣҳои байналмилалӣ мавриди таҳлилу баррасии илмӣ қарор гирифтаанд. Мазмун ва муҳтавои интишорот самтҳои асосии таҳқиқоти диссертатсиониро инъикос намуда, натиҷаҳои илмӣ ва хулосаҳои пешниҳодшудаи муаллифро тасдиқ мекунанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Сохтори диссертатсия тибқи тарҳи классикии таҳияшуда бунёд ёфтааст: он бо муқаддима оғоз гардида, пас аз он се боб меояд, ки ҳар кадоми онҳо ба ду зербоб тақсим шудаанд. Таҳқиқот бо хулоса ва рӯйхати муфассали сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда ба анҷом

мерасад. Дар айни замон, ҳамаи блокҳои муҳтавӣ ба як мантиқи ягона тобеъ буда, дар чаҳорчӯби як методологияи ягона таҳия шудаанд, ки ҳамоҳангии дохилии онҳоро таъмин менамояд.

Ҳаҷми умумии матн 243 саҳифаро ташкил медиҳад. Матн бо усули компютерӣ бо фосилаи байнисатрии якунимкарата, ҳуруфи Times New Roman ва андозаи ҳуруфи 14 иҷро гардидааст. Рӯйхати адабиёт ва маводи бойгонӣ 152 номгӯйро дар бар мегирад.

БОБИ 1. ФАЪОЛИЯТИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ МАКТАБҲОИ ОЛИИ ШАҲРИ ХУЧАНД: ТАШАККУЛЁБӢ ВА СУРЪАТИ РУШД

1.1. Ташаккул ва рушди мактабҳои олии шаҳри Хучанд: аз нахустин қадамҳо то равандҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ

Мақоми муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар таъмини рушди устувори иқтимоиву иқтисодӣ, фарҳангию илмӣ ва маърифатии ҳар як ҷомеаи муосир аз ҷумлаи рукнҳои асосии ташаккули давлатдорӣ миллӣ маҳсуб меёбад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ пас аз таъсиси Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон (соли 1929) заминаҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии таъсиси чунин муассисаҳо фароҳам гардиданд. Маҳз ҳамин марҳила оғози бунёди шабакаи муассисаҳои таҳсилоти оӣ дар Тоҷикистон гардид, ки дар ин росто, таъсиси Донишқадаи омӯзгорӣ Душанбе (соли 1931) ҳамчун аввалин мактаби олии ҷумҳурӣ шинохта мешавад.

Дар давоми як соли баъд, яъне соли 1932, марҳилаи набе дар таърихи илму маорифи Тоҷикистони Шимолӣ оғоз гардид: таъсиси Донишқадаи олии педагогии Хучанд (имрӯза – Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров) ба вуқӯ пайваст [56, с. 7; 86, с. 125]. Ин муассисаи олии таълимӣ, ки дуҷумин мактаби олии кишвар маҳсуб меёфт. Чӣ тавре ки А. Бобокалонов ва Ҳ. Холҷураев қайд мекунанд: «Дар соли аввали хониш дар ду шӯба-кимйёву биология ва физикаю риёзиёт ҳамагӣ 26 нафар донишҷӯён таҳсил доштанд. Машғулиятҳо аз нимаи дуҷуми рӯз сар карда то соати 22 идома доштанд» [36, с. 31]. Ин далели муҳими ибтидоии ташаккулёбии таҳсилоти оӣ дар Хучанд ва минтақаи шимолии Тоҷикистон ба шумор меравад.

Бо гузашти солҳо, донишқада ба яке аз марказҳои бонуфузи оморасозии кадрҳои илмӣ ва омӯзгорӣ табдил ёфта, дар ташаккул ва устувории низоми маорифии кишвар нақши муассир бозид. Соли 1938 Донишқада номи

Донишкадаи давлатии омӯзгории Ленинобод ба номи С.М. Кировро гирифт [38, с. 26; 37, с. 5]. Зимни роҳандозии ислоҳоти таҳсилот ва мутобиқ кардани заминаҳои методии таълимӣ ба стандартҳои шӯравии таҳсилоти олий, сатҳи сифатии таҳсил, доираи илмӣ-тадқиқотӣ ва имкониятҳои кадрӣ донишкада тавсеа ёфт. Омӯзгорон бо сатҳи баланди ихтисос ва ҷустуҷӯҳои илмӣ худ барои густариши зеҳнӣ ва маънавии насли ҷавон заминаҳои мустаҳкам гузоштанд.

Аз ибтидои таъсиси муассисаҳои таҳсилоти олий дар Тоҷикистон, равобити зич ва ҳамгироёна бо донишгоҳҳои ҷумҳуриҳои мухталифи Иттиҳоди Шӯравӣ, аз ҷумла бо марказҳои илмӣ Федератсияи Русия, Украина, Белорус, Ўзбекистон ва дигар ҷумҳуриҳои иттиҳод, шакл гирифт. Дар замони шӯравӣ, фаъолияти байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон бештар дар доираи ҳамкориҳои дохилииттифоқӣ маҳдуд мегардид. Бо вучуди ин, дар солҳои 50–60-уми асри XX, дар шароити ташаккули урдугӯҳҳои сотсиалистӣ ва тақвияти робитаҳои байниҳукуматӣ бо кишварҳои шарикӣ шӯравӣ, замина барои ҳамкорӣ бо кишварҳои Булғория, Маҷористон, Чехословакия, Ҷумҳурии Демократии Олмон, Ветнами сотсиалистӣ, Куба ва дигарон фароҳам омад.

Бо оғози давраи *бозсозӣ*, равобити донишгоҳҳои Тоҷикистон бо кишварҳои капиталистӣ, аз ҷумла кишварҳои аврупоӣ, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, Канада, ҳамчунин давлатҳои Осиё ва Африқо низ тадриҷан густариш ёфт [99, с. 34].

Дар таҳлили таърихӣ рушди таҳсилоти олий дар Тоҷикистон, бояд таъкид намуд, ки пояи муваффақиятҳои донишгоҳҳои ҷумҳурӣ ба ҳамкориҳои бунёдӣ бо муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳуриҳои дигари Шӯравӣ таъяс дошт. Ин раванд, ба таври возеҳ, самараро сиёсати таҳкурсии рушди миллӣ ва баробарии фарҳангӣ буд, ки аз ҷониби Иттиҳоди Шӯравӣ нисбат ба ҷумҳуриҳои иттиҳод татбиқ мешуд. Нақши донишмандони кишварҳои шӯравӣ дар ташаккул ва

инкишофи инфрасохтори илмӣ-таълимии Тоҷикистон шоистаи эътирофи махсус аст.

Яке аз омилҳои калидии таҳкими заминаи кадрӣ Тоҷикистон — кӯмаки беғаразонаи ҷумҳуриҳои дигари Шӯравӣ буд. Маҳз ба шарофати ин кӯмак, донишгоҳҳои Тоҷикистон, аз ҷумла Донишқадаи давлатии омӯзгорӣи Ленинобод ба номи С.М. Киров (имрӯза Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров), тавонистанд дар фурсате кӯтоҳ на танҳо мутахассисони баландихтисосро барои ниёзҳои дохилии ҷумҳурӣ, балки барои соҳаҳои муҳими хоҷагии халқи шӯравӣ низ омода созанд.

Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ, теъдоди зиёди устодону омӯзгорони мактабҳои олӣ ва миёна ба сафи фронт пайваста, вазифаи муқаддаси ҳифзи Ватанро иҷро намуданд. Ҳамзамон, гурӯҳҳои зиёди олимону мутахассисон аз минтақаҳои даргир ба Тоҷикистон эвакуатсия гардида, дар муҳити илмӣ ҷумҳурӣ фаъолияти худро идома доданд. Миёни онҳо намоёндагони илмҳои тиб, таърих, геология, физика, химия ва биология буданд, ки бо фаъолияти худ дар тақмили пойгоҳи илмӣ Тоҷикистон саҳми арзанда гузоштанд.

Дар солҳои 40–50-уми асри XX, нахустин гурӯҳи муҳимми устодону олимони рус, ки ба Тоҷикистон фиристода шуданд, ба ҳайати устодони асосии як қатор донишгоҳҳои муҳими ҷумҳурӣ, аз ҷумла Донишқадаи омӯзгорӣ, Институти кишоварзӣ, Институти давлатии тиббӣ ба номи Абӯалӣ ибни Сино ва Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон пайвастанд. Дар давраи баъдиҷангӣ, садҳо омӯзгорони тоҷик дар донишгоҳҳои бонуфузи Маскав, Ленинград, Киев ва дигар шаҳрҳои Шӯравӣ таҳсил намуда, рисолаҳои илмӣ худ (номзадӣ ва докторӣ) таҳти роҳбарии олимони варзида дифоъ карданд [99, с. 35].

Талошҳои шахсии Бобочон Ғафуров — Котиби аввали Кумитаи марказии Ҳизби коммунистии Тоҷикистон ва баъдан академики Академияи илмҳои СССР дар ин раванд шоистаи таҳсин аст. Ӯ дар вазифаи Директори Институти шарқшиносии АИ СССР низ барои ҷалби олимони шинохта ба ҳамкорӣ бо

ҷомеаи илмӣи Тоҷикистон кӯшишҳои муассир ба харҷ дод ва гурӯҳе аз ин мутахассисон ба Тоҷикистон кӯч бастанд.

Дар солҳои 60-70-уми асри XX, ҳамкориҳои устувори илмӣ байни Донишқадаи давлатии омӯзгории Ленинобод ва Институти физикаю техникаи ба номи А.Ф. Иоффеи АИ СССР ба роҳ монда шуд. Муддати солҳо, устодони донишқада дар лабораторияҳои ин муассиса таҷриба андӯхта, дар аспирантура таҳсил карда, рисолаҳои худро бо муваффақият дифоъ намуданд. Ҳамкориҳои самарабахш бо Лабораторияи энергияи баланд дар Институти ягонаи таҳқиқоти ядрои (шаҳри Дубна) низ аз зумраи равобити илмӣи муассир ба шумор мерафт [56, с. 54; 93, с. 171-200].

Солҳои 1991, пас аз рух додани воқеаҳои таърихии Беловежская Пуша ва баромадани се ҷумҳури аз ҳайати СССР, бо қабули Декларатсияи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9-уми сентябри соли 1991, давраи наво дар таърихи сиёсату иҷтимоии халқи тоҷик оғоз гардид. Пайомадҳои ин воқеаи сиёсӣ дар сарнавишти ҳамаи кишварҳои пасошӯравӣ таҷассум ёфт ва то ба имрӯз таъсири манфии худро нигоҳ доштааст.

Бо пош хӯрдани низоми марказонидашудаи тайёр кардани кадрҳо барои тамоми қаламрави СССР, ҷумҳуриҳои мустақил, аз ҷумла Тоҷикистон, маҷбур шуданд бо вучуди душвориҳои иқтисодию сиёсӣ, суннатҳои таърихии таҳсилоти олиро нигоҳ дошта, равобитро бо кишварҳои ҳамсоии ИДМ таҳким бахшанд. Бо дарназардошти ниёз ба мутахассисони соҳавие, ки дар дохили ҷумҳури омода намешуданд, Ҳукумати Тоҷикистон роҳҳои наво таъмини омӯзиши донишҷӯёно дар хориҷ аз кишвар ҷустуҷӯ намуд. Ин нуктаро Ф. Пираков ҷунин баён кардааст: «Низоми мутамаркази оmodасозии кадрҳои баландихтисос барои хоҷагии халқи ҳамаи ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ба гузашта табдил ёфт. Бо вучуди ин, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали пош хӯрдани низоми ягонаи умумииттифоқии маориф кӯшиш мекард, ки анъанаҳои таърихии оmodасозии кадрҳоро дар ҳамкорӣ бо кишварҳои

тозатаъсиси Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ҳифз намояд. Дар чунин шароит Ҳукумати Тоҷикистон маҷбур шуд, ки барои таҳсили донишҷӯён аз рӯйи ихтисосҳое, ки барои ҷумҳурии зарур буданд, вале ба таври анъанавӣ дар Тоҷикистон мутахассисон аз рӯйи онҳо омода карда намешуданд, маблағҳои заруриро ҷустуҷӯ ва таъмин намояд» [98, с. 47].

Пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ, бухрони шадиди иқтисодӣ ва ҷанги шахрвандии солҳои 90-уми асри XX ба таври ҷиддӣ ба заминаи моддӣ ва техникаи муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар зарба зад. Маҳрум мондан аз дастгирии молиявии марказ ва набуди ҷамоаҳои методӣ муассисаҳои таҳсилотиро дар вазъияти бухронӣ қарор дод. Бо вуҷуди мушкilotи сиёсӣ ва иқтисодӣ, мақомоти дахлдори соҳаи маориф талош карданд, ки пояи моддӣ ва таълимгоҳҳоро тақвият бахшанд. Дар ин замина, нақши муассисаҳои байналмилалӣ ва дастгирии онҳо муҳим арзёбӣ мегардад.

Муҳаққиқи соҳа Ф. Пираков менигорад, ки: «Бо пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ низоми маорифи Тоҷикистон дар вазъияти хеле душвор қарор гирифт. Ҷанги шахрвандии солҳои 1992-1997 ба пойгоҳи моддӣ-техникаи муассисаҳои таълимӣ зарари бузург расонд. Раванди муҳоҷирати оммавии кормандони соҳибхтисоси илмӣ-педагогӣ аз ҳудуди Тоҷикистон ба амал омад. Консепсияи миллии маорифи Тоҷикистон муддати дароз ва мураккаб ташаккул ёфт. Сарфи назар аз мушкilotи мавҷуда, дар давраи истиқлолияти давлатӣ дар самти ташаккули низоми байналмилалӣ маориф қорҳои муайяне анҷом дода ва амалӣ шудаанд ва динамикаи мусбӣ барои рушди минбаъда тамоюли афзоиш дорад» [98, с. 107].

Бо қарори Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13-уми июни соли 1991, Донишқадаи давлатии омӯзгории Ленинобод ба Донишгоҳи давлатии Хучанд табдил дода шуд [31, с. 314]. Ин иқдом на танҳо табдили мақоми ҳукукии муассисаро дар назар дошт, балки оғози марҳилаи нави таҳкими зерсохтори таълимӣ, рушди равобити байналмилалӣ ва таҳкими мақоми илмӣ он дар

сатҳи миллӣ ва ҷаҳонӣ гардид. Дар асоси таҷрибаи андухта ва имкониятҳои нав, донишгоҳ ба яке аз марказҳои муҳими илмӣ-таълимии кишвар табдил ёфт [66, с. 15].

Таърихи ташаккул ва рушди муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан дар Хучанд, як баҳши муҳим ва ҳамзамон мураккаби раванди таърихи маорифи миллӣ дар асри XX ва оғози асри XXI ба шумор меравад. Донишкадаи омӯзгории Ленинобод, ки имрӯз ба номи яке аз бузургтарин фарзандони миллат — академик Бобочон Ғафуров шарафёб аст, дар масири ин таҳаввулоти таърихӣ мавқеи марказӣ дорад. Зеро ин муассиса яке аз аввалин рукнҳои муассисаҳои олий дар шимоли кишвар буда, дар тайёр намудани кадрҳои омӯзгорӣ ва илмӣ ба як мактаби бузурги фикрӣ табдил ёфтааст.

Таърихи ин донишгоҳро муҳаққиқон ба марҳилаҳои гуногун ҷудо намудаанд. Нахустин талошҳо дар самти даврабандии илмии таърихи донишкада ба таҳқиқоти С.Н. Каримов ва Ғ.Ҳ. Ҳайдаров тааллуқ дорад, ки таърихи донишкадаро ба панҷ марҳилаи таърихӣ ҷудо карданд [53, с. 5-58]:

1. Солҳои 1932–1940 — давраи бунёди донишкада;
2. Солҳои 1941–1945 — донишкада дар шароити ҷанги Бузурги Ватанӣ;
3. Солҳои 1946–1960 — давраи ташаккули илмӣ ва балоғат;
4. Солҳои 1970–1980 — марҳилаи таҳкими устувории сохторӣ ва илмӣ;
5. Солҳои 1985–1992 — давраи эҳё ва парвоз дар остонаи истиқлол.

Бо нашри китоби хотироти профессор Ғафур Ҳайдаров зери унвони «Қаъбаи дили ман» [38] (2007), ки ба 75-солагии донишгоҳ бахшида шудааст, нигариши наво ба таърихи ин муассиса ворид гардид. Муаллиф, ки худ шоҳиди зиндаи чанд марҳилаи муҳими рушду таҳаввулоти ин мактаби олий будааст, бо як диди муосир ва таҷрибавӣ чараёни таърихии донишгоҳро аз нав систематизатсия намуд. Ба ақидаи ӯ, таърихи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба

се марҳилаи решадор тақсим мешавад, ки ҳар кадоме хусусияти сиёсӣ, маъмурӣ, илмӣ ва иҷтимоии худро дорад.

Марҳилаи аввал (1932–1952): Бунёд ва ташаккули зербинои омӯзгорӣ.

Ин марҳила ибтидои расмӣ фаъолияти донишқада, поягузори асосҳои моддӣ-техникӣ, ташаккули ҳаёти омӯзгорон ва мустаҳкам намудани мақоми муассиса ҳамчун маркази омодакунии кадрҳои омӯзгорӣ барои мактабҳои миёнаи вилоят ба ҳисоб меравад. Тавре дар таҳлили Ғ. Ҳайдаров омадааст, солҳои аввали фаъолият бо мушкилоти ҷиддӣ — набудани омӯзгорони соҳибтаҳассус, маҳдудияти шароити моддӣ ва адаби таҷриба дар таълиму тарбия — фарқ мекард. Бо вучуди ин, бо вучуди камбудихо, донишқада тавонист, ки худро дар фазои маорифи Тоҷикистон ҳамчун як манбаи бозғамии тарбияи мутахассисони педагогӣ ҷой диҳад.

Илова бар ин, маҳз дар ҳамин давра заминаи кадрӣ устодони оянда ба вучуд омад, ки дар солҳои баъдӣ ба ташаккули мактаби илмӣ маҳаллӣ мусоидат намуд. Таъсис ва фаъолияти факултетҳои аввалия дар шароити фишорҳои сиёсӣ-идеологӣ, аз ҷумла таъсири репрессияҳои солҳои 1937–1938, аз ҷасрат ва иродаи муассисони донишқада шаҳодат медиҳад.

Марҳилаи дуюм (1952–1992): Пухтагӣ ва рушди устувори сохторию илмӣ. Чил соли баъдӣ фаъолияти донишқадаро метавон давраи баландравии бемислу монанди таълим, илм ва таҳқиқоти академӣ номид. Ин марҳила бо вусъати шумораи донишҷӯён ва афзоиши қобили мулоҳизаи ҳаёти омӯзгорон фарқ мекунад. Нақши муҳими илмӣ донишқада дар ҷумҳурӣ ва берун аз он қавӣ мегардад. Таъсиси факултетҳои нав, кафедраҳои соҳавӣ ва лабораторияҳои илмӣ аз нишонаҳои ин пешравӣ маҳсуб меёбанд.

Муҳимтар аз ҳама, маҳз дар ҳамин марҳила аввалин докторони илм, аз ҷумла худи Ғафур Ҳайдаров, рӯи кор омаданд, ки донишқадаро ба сатҳи муассисаи илмӣ-таҳқиқотӣ бароварданд. Шумораи духтарони маҳаллӣ дар

донишкада ба таври назаррас афзоиш ёфт, ки ин як тағйироти иҷтимоии муҳим дар муҳити суннати шимоли Тоҷикистон буд.

Ин марҳила на танҳо бо тамаркузи хоса ба таълиму тарбия, балки бо ғаёл гардидани ғаёлияти иҷтимоӣ, сиёсию фарҳангии устодону донишҷӯён дар муҳити умумии ҷумҳурии шӯравии вақти худ алоқаманд аст.

Марҳилаи сеюм (1992–2001): Аз донишкада ба донишгоҳ – табдили сохторӣ ва рисолати миллӣ дар шароити истиқлол. Оғози истиқлол барои донишкада марҳилаи нави таърихӣ ва тамаддунсозиро фароҳам овард. Соли 1992 донишкада мақоми донишгоҳро касб намуда, ғаёлияти он самти васеътар ва масъулияти зиёдеро касб кард. Ин табдили мақом на танҳо рамзӣ, балки воқеии сиёсӣ ва илмӣ буд. Акнун донишгоҳ ҳамчун маркази донишандӯзии миллӣ ва замонавӣ, дар ҷараёни ислоҳоти куллии низоми таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сахнаи пешбар гардид.

Дар ҳамин марҳила таъсиси аспирантура ва Шуроҳои ҷимояи диссертатсияҳои илмӣ сурат гирифт, ки муҳаррики муҳимми рушду густариши ғаёлияти илмӣ гардиданд. Устодон ва муҳаққиқони ҷавон ба арсаи илм ворид шуда, бо тадқиқоти худ масоили мубрами таърих, филология, педагогика ва равандҳои ҷомеашиносиро баррасӣ карданд.

Маҳз дар ҳамин давра, бо пуштибонии доимии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, донишгоҳ ба як муассисаи бонуфузи миллӣ табдил ёфт. Татбиқи ислоҳоти мактаб ва таҳсилоти олий, воридшавӣ ба равандҳои глобалии таҳсилот, аз ҷумла истифодаи технологияҳои иттилоотӣ, ворид намудани фанҳои инноватсионӣ ва таҳияи барномаҳои муосири таълимӣ, аз дигар хусусиятҳои ин марҳилаи муҳим мебошанд.

Даврабандии таърихи Донишкадаи омӯзгорӣ Хучанд (имрӯза ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров) дар партави таҳлилҳои С.Н. Каримов, Ғ.Ҳ. Ҳайдаров ва таҷдиди назарҳои илмии Ғафур Ҳайдаров имкони баррасии

ҳамаҷонибаи ҷараёнҳои таърихӣ рушди маорифи олии кишварро фароҳам меорад. Ҳар марҳилаи таърихӣ бо вимоҳҳои худ, мушкилот ва муваффақиятҳои мушаххас, инъикоси равшани раванди ташаккул ва қомеъии як мактаби муҳими илмӣ ва омӯзгорӣ мебошад, ки то имрӯз дар рушди ҷаҳон Тоҷикистон саҳми қалон дорад.

Чӣ тавре, ки Ф. Пираков таъкид мекунад: «Пошхӯрии Иттиҳоди Шуравӣ, бӯҳрони иқтисодӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ дар солҳои 90-уми асри XX дар Тоҷикистон ба пойгоҳи моддӣ-техникии низомии маорифи Тоҷикистон таъсири манфӣ расониданд. Дар шароити қатъи гардидаи идоракунии марказонидашуда, ҳамоҳангсозии методӣ ва таъминоти моддӣ-техникӣ, муассисаҳои таълимии Тоҷикистон дар вазъияти душвор қарор гирифтанд. Сарфи назар аз вазъияти мураккаби сиёсии Тоҷикистон, мақомоти соҳавии низомии маориф барои мустаҳкам намудани таъминоти моддӣ муассисаҳои таълимӣ кӯшишҳои зарурӣ ба харҷ доданд. Дар ин шароит фаъолияти ташкилотҳои байналмилалӣ фаъол гардид ва кумаки онҳо дар ин қор назаррас буд. Танҳо дар охири солҳои 90-уми асри XX, бо суботи вазъияти сиёсӣ ва эътидоли иқтисодӣ дар Тоҷикистон, пойгоҳи моддӣ-техникии муассисаҳои таҳсилоти олии тадриҷан мустаҳкам гардид» [98, с.47-48].

Таърих исбот кард, ки соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 9 сентябри соли 1991 ба даст омад, на танҳо рамзи эҳёи давлатдорӣ милли, балки шароити сифатан навро барои рушди ҳамаҷонибаи соҳаи маориф, аз ҷумла таҳсилоти олии фароҳам намуд. Соҳибхитиёрӣ бо вучуди мушкилоти амиқи иҷтимоӣ иқтисодӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ, барои ташкили фазои муосир ва инноватсионии таълимии муассисаҳои олии кишвар, алалхусус донишгоҳҳои таърихӣ ва бонуфуз, фурсатҳои нав фароҳам овард.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сарвари Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар шароити ниҳоят мушкили ибтидои истиқлолият ба соҳаи маориф, бахусус таҳсилоти олии таваҷҷуҳи аввалиндараҷа зоҳир намуд.

Барқарорсозии заминаҳои моддӣ-техникӣ, бозсозии муассисаҳои таълимӣ, ворид намудани стандартҳои таълимии ҷаҳонӣ ва ташкили ихтисосҳои наву муосир, ҳамзамон бо тақвияти ҳамкориҳои байналмилалӣ, дар маркази таваҷҷуҳ қарор гирифтанд.

Тавре ки профессор Абдуфаттоҳ Шарипов таъкид мекунад, дар солҳои истиқлолият сафи мутахассисони миллӣ, аз ҷумла дар соҳаҳои илм ва маориф ба таври қобили мулоҳиза афзоиш ёфт. Ба туфайли сиёсати кадрӣ мақсаднок шумораи донишҷӯён дар таҳсилоти рӯзона ва ғоибона, сифати таълим ва усулҳои таълимӣ-методӣ, инчунин имкониятҳои васеи таҳсил дар зинаи баъдидипломӣ (аспирантура ва докторантура) ба таври қобили таваҷҷуҳ беҳтар гардиданд.

Бо вучуди он ки дар оғози солҳои 90-уми асри XX ҷанги шаҳрвандӣ ва бӯҳрони иқтисодиву иҷтимоӣ ба бисёр самтҳои ҳаёти кишвар, аз ҷумла таҳсилоти олий таъсири манфӣ расонд, мактабҳои олии Тоҷикистон, хусусан Донишгоҳи давлатии Хучанд, ба хоҳири нигоҳ доштани сатҳи илм ва таълим аз тамоми имконот истифода бурданд. Мутахассисон ва устодони варзида, ки дар фазои ҷанги шаҳрвандӣ ба фаъолият идома медоданд, бо вучуди мушкilot, қори таълимӣ ва илмиро қатъ накарданд.

Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров дар даврони истиқлол ба маркази муҳими илмӣ-тадқиқотӣ ва маркази тарбияи мутахассисони ҷавобгӯ ба талаботи бозори меҳнати муосир мубаддал гардид. Ба муассиса шубҳаҳои нави таълимӣ ва ихтисосҳои замонавӣ илова карда шуданд. Таҳсили баъдидипломӣ вусъат ёфт. Шумораи аспирантону унвонҷӯён ва пажӯҳишгарони ҷавон зиёд гардид. Устодони донишгоҳ дар конференсҳои сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ иштирок намуда, бо муассисаҳои таълимии хориҷӣ робитаҳои илмӣ ба роҳ монданд. Ректори ҳамонвақтаи донишгоҳ, профессор С. Абдуллоев менигорад, ки: «Олимони мо дар симпозиумҳо ва конференсияҳои хориҷи наздик ва дур иштирок намуданд. Мо дар донишгоҳи

худ конференсияҳои байналмилалиро ташкил ва бомуваффақият гузаронидем. Инҳо конференсияи «Фарҳанг: гузашта, ҳозира ва оянда» мебошанд, ки дар заминаи ДДХ таҳти сарпарастии ЮНЕСКО гузаронида шуд, конференсияи намоёндагии «Педагогикаи халқҳои Осиёи Марказӣ ва мушкилоти муосири тарбия», конференсияи тоҷику-ӯзбекӣ бахшида ба 675-солагии Камоли Хучандӣ ва 555-солагии Алишери Навоӣ бо унвони «Алишер Навоӣ ва шеърӣ тоҷикӣ-форсӣ». Конференсияҳо, ки муаррихони мо ба солгардҳои олимони барҷастаи тоҷик Б. Ғафуров ва З. Раҷабов бахшида буданд, пурмазмун буданд. Масъалаҳои зиёди мубрами камолшиносии муосир дар маърузаҳои олимони мо дар конференсияи илмӣ умумидонишгоҳӣ бахшида ба 675-солагии Камоли Хучандӣ матраҳ гардиданд» [104].

Дар ҳамин замина нахустин қадамҳои робитаҳои байналмилалӣ низ дар ҳамин давра вусъат ёфт. Донишгоҳ шартномаҳои ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои маъруфи кишварҳои ИДМ, Аврупо ва Осиё ба имзо расонид, ки дар доираи он барномаҳои мубодилаи донишҷӯён ва омӯзгорон, иштирок дар лоиҳаҳои илмӣ-тадқиқотӣ муштарак ва табодули таҷриба ба роҳ монда шуданд. Дар заминаи ин ҳамкориҳо донишҷӯёни тоҷик имкони таҳсил дар хориҷро пайдо карданд ва омӯзгорони хориҷӣ низ ба Хучанд даъват гардиданд. Ин раванд макони илмӣ Хучандро ба бахше аз фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ табдил дод [90, с. 77-78].

Бо назардошти таҳаввулоти замон ва талаботи бозори меҳнат, низомии таҳсилоти олий дар Хучанд низ рӯ ба навсозӣ ниҳод. Имрӯз, Донишгоҳи давлатии Хучанд бо доштани 18 факулта, садҳо устои варзида ва ҳазорҳо донишҷӯ, ҳамчун маркази асосии таълиму тадқиқот дар шимоли Тоҷикистон хизмат мекунад. Тавассути истифодаи технологияҳои нав, ҷорӣ намудани усулҳои инноватсионӣ ва густариши муносибатҳои байналмилалӣ, он дар арсаи таҳсилоти олий мавқеи намоёнро ишғол мекунад.

Ҳамин тавр таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки бо таъсиси Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон (1929), шароити сиёсӣ ҳуқуқии ташкили

муассисаҳои таҳсилоти олии фароҳам омад. Таъсиси Донишкадаи омӯзгорӣи Душанбе ва пас аз он Донишкадаи олии педагогӣи Хучанд нахустин намунаҳои ташаккули ин соҳа дар кишвар буданд. Ин рӯйдодҳоро метавон оғози марҳилаи стратегии таҳсилоти касбии олии дар Тоҷикистон маънидод кард. Ба қавли муаррих Усмонҷон Ғаффоров: «барои Тоҷикистони Шуравӣ нерӯҳои тавоноии зеҳнӣ зарур буданд, ки давлатро ҳифзу пуштибонӣ намуда, умеду орзуи халқро амалӣ созанд, кишварро аз қафомондагӣ, бесаводӣ, кашшоқӣи моддию маънавӣ раҳо карда тавонанд ва ҳадафҳои инқилоби маданияро амалӣ намоянд» [39, с. 21].

Таъсиси Донишкадаи педагогӣи Хучанд дар замоне сурат гирифт, ки соҳаи маориф ва илм дар минтақа навбунёд буд. Шумораи ками устодон ва донишҷӯён ва ихтисосҳои маҳдуд нишонаи оғози марҳилаи аввали ташаккул мебошад. Бо вучуди ин, ҳамин пояи ибтидоӣ дар оянда заминаи рушди як маркази илмӣи пурқувватро гузошт.

Дар солҳои минбаъда донишкада бо гузаштани марҳилаҳои мураккаби ислоҳоти таҳсилоти олии мутобиқ ба стандартҳои Шӯравӣ, ба яке аз марказҳои муҳими тайёр намудани кадрҳои омӯзгорӣ ва илмӣ табдил ёфт. Таълими илмӣ, қорҳои пажӯҳишӣ ва сатҳи омӯзгорон босифат гардида, таъсири он ба зеҳни ҷомеа назаррас шуд.

Соли 1991, бо тағйири мақоми ҳуқуқӣ ва табдил ёфтани донишкада ба Донишгоҳи давлатии Хучанд, марҳилаи нави рушд оғоз гардид. Чӣ тавре, ки дар китоби “80 зинаи камолот” таъкид мегардад: «Табдили донишкада (институт) ба донишгоҳ (университет) маънои танҳо иваз кардани овезаҳо, мӯҳр ва дигар санадҳоро надошта, балки табдили Донишкадаи омӯзгорӣ ба Донишгоҳи давлатӣ тағйироти кулӣ буд ва он имконият фароҳам овард, ки доираи фаъолияти ин маркази бузурги таълимӣ, илмӣ, фарҳангӣ васеъ гардида, вазифа, сохтор, раванди таълиму тарбия ва тайёр кардани мутахассисон қомилан тағйир ёбад. Аслан мақоми донишгоҳ (университет)

аз донишкада (институт) болотар, волотар буда вазифа ва зарурият, аҳамияту арзиш ва ҷойгоҳи он дар таърихи илму фарҳанг ва тамаддуни башарӣ мақоми шоиста ва махсусро ишғол менамояд» [37, с. 76]. Ин иқдом нишонаи оғози ҷаҳонишавии донишгоҳ ва вусъати шабакаи ҳамкориҳои байналмилалӣ маҳсуб мешавад. Давраи истиқлол дар умум ба рушди босуботи таҳсилоти олий ва ташаккули фазои миллии илм ва маориф дар Тоҷикистон мусоидат намуд.

Дар солҳои душвори аввали истиқлол ва ҷанги шаҳрвандӣ, донишгоҳҳо, аз ҷумла ДДХ, вазифаи худро дар соҳаи илм ва маориф иҷро карданд. Қабули донишҷӯён, идомаи корҳои илмӣ ва тарбияи мутахассисон дар чунин шароит, далели ирода ва масъулияти иҷтимоии элитаи илмӣ кишвар буд.

Аз охири солҳои 1990 ва аввали асри XXI, донишгоҳ ба як маркази муҳимми таълимиву илмӣ табдил ёфт. Иштирок дар лоиҳаҳои байналмилалӣ, мубодилаи омӯзгорону донишҷӯён ва шартномаҳои ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои кишварҳои хориҷӣ, донишгоҳро ба зинаи нав баровард.

Имрӯз Донишгоҳи давлатии Хучанд ба маркази муҳимми таҳсилот, илм ва тарбияи мутахассисони ҷавобгӯ ба талаботи бозори меҳнат мубаддал шудааст. Инкишофи технологияи таълим, воридсозии ихтисосҳои нав ва равобити илмӣ берунӣ нишон медиҳад, ки мактабҳои олии кишвар на танҳо ба эҳтиёҷоти дохилӣ, балки ба талаботи ҷаҳонӣ ҷавоб медиҳанд.

Дар асоси гуфтаҳои боло метавон бо итминон натиҷагирӣ намуд, ки таъсис ва рушди муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар шаҳри Хучанд, хусусан Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, ҷузъи таркибии равандҳои ташаккули фазои миллии фарҳангӣ ва илмӣ Тоҷикистон дар садаи XX маҳсуб меёбанд. Ташаккули ин муассисаҳо на танҳо ба эҳтиёҷоти таълимӣ ва кадрӣ минтақа посух доданд, балки ҳамчун рукни муҳим дар рушди худшиносии миллий ва бедории маънавии ҷомеа хизмат намуданд.

Таърихи таъсис ва рушди мактабҳои олии Хучанд дар иртибот бо таҳаввулоти сиёсӣ ва иҷтимоӣ дар авҷи шӯравӣ ва пасошӯравӣ, намунаи возеҳи устувории фарҳангӣ ва нерӯи зеҳнии мардуми минтақа ба ҳисоб меравад. Дар шароити сиёсӣ ва иқтисодии мураккаб, аз ҷумла давраи ҷанги шаҳрвандӣ ва бӯҳрони солҳои 1990-ум, донишгоҳ тавонист фаъолиятро идома диҳад ва рисолати иҷтимоӣ ва илмӣ худро ҳифз намояд, ки ин далели қобили мулоҳизаи муқовимати илм ва маориф дар вазъиятҳои ғайримӯқаррарӣ мебошад.

Донишгоҳи давлатии Хучанд ҳамчун намунаи муассисаи миллии таҳсилоти олии, дар ташаккули ҳувиати касбии зиёиёни тоҷик ва таҳкими нерӯи зеҳнии ватанӣ нақши калидӣ бозидоаст. Маҳз тавассути фаъолияти ин гуна муассисаҳо, нерӯи илмӣ маҳаллӣ тавонист бо фазои илмӣ кишвар ва минтақа пайваст гардад ва дар рушди низоми миллӣ ва глобалии таҳсилот саҳмгузор бошад.

Сиёсати давлатии соҳаи маориф, махсусан дар марҳилаи соҳибистиқлолии кишвар, барои фароҳам овардани заминаи рушди босифати таҳсилоти олии, беҳсозии шароити омӯзишу тадрис ва густариши робитаҳои илмӣ байналмилалӣ мусоидат намуда, донишгоҳҳоро ба як бахши фаъол ва ташаккулдиҳандаи ҷомеаи илмӣ маърифатии кишвар табдил дод. Воридшавии донишгоҳҳои Хучанд ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ ва шабакаҳои илмӣ байналмилалӣ, мавқеи Тоҷикистонро дар сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ таҳким бахшид.

Дар маҷмӯъ, таърихи таҳсилоти олии дар Хучанд на танҳо ҷанбаи таълимӣ, балки арзишҳои амиқи иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангиро фаро мегирад. Ин раванд, ки дар заминаи талошҳои пайгирона, фидокорӣ ва садоқати кормандони соҳаҳои маориф ва илм сурат гирифтааст, дар оянда низ ҳамчун манбаи муҳими таҳқиқотҳои илмӣ оид ба таҳаввулоти иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон аҳаммияти назаррас хоҳад дошт.

Аз солҳои аввали соҳибистиклолии ҷумҳурӣ ба таҳкими зерсохторҳои маориф ва хосатан ташаккул ва рушди муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ аҳаммияти аввалиндараҷа дода шуд.

Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз соли 1991) на танҳо оғози марҳилаи навини сиёсии кишвар буд, балки ҳамчун нуқтаи ибтидоии дигаргуниҳои амиқ дар соҳаҳои ҳаётан муҳими ҷомеа, аз ҷумла маориф, фарҳанг ва илм доништа мешавад. Дар ҳамин замина, таъсиси муассисаҳои нави таҳсилоти олии ҳамчун ҷавоб ба ниёзҳои афзояндаи ҷомеаи навини тоҷик сурат гирифт.

Ба таври илмӣ-таърихӣ ва бо нигоҳ ба равандроҳои даврони гузариш, бояд таъкид кард, ки дар арафаи ба даст омадани Истиклоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1990–1991) шумораи умумии муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар ҳамагӣ ба 13 адад мерасид. Ин муассисаҳо, ки дар шароити сиёсати марказгароёнаи шӯравӣ амал менамуданд, асосан ба тайёр намудани мутахассисон барои соҳаҳои калидии хоҷагии халқ равона шуда буданд ва аз лиҳози муҳтавои таълим, мазмуни барномаҳо ва низоми идоракунӣ дар қолаби сиёсати маорифии Иттиҳоди Шӯравӣ ҷаъолият мекарданд.

Бо вуқӯи таҳаввулоти сиёсӣ ва иҷтимоӣ ва оғози давраи нави давлатдорӣ миллӣ аз соли 1991 ба ин сӯ, низоми таҳсилоти олии кишвар ба марҳилаи нави рушд ворид гардид. Яке аз нишондиҳандаҳои муҳим ва воқеии ин марҳила — афзоиши муассисаҳои таҳсилоти олии фароғии васеътари ниёзҳои ҷомеа ба тайёр кардани мутахассисон дар заминаҳои гуногун мебошад.

Агар дар охири солҳои шӯравӣ танҳо 13 муассисаи олии таълимӣ амал мекард, то аввали даҳаи сеюми асри XXI шумораи онҳо аз 40 адад беш гардид. Ин раванди рӯ ба рушд, пеш аз ҳама, гувоҳ аз афзоиши талабот ба таҳсилоти олии, тақмил додани инфрасохтори миллӣ ва инчунин сиёсати давлати мустақил дар самти густариши доираи муассисаҳои таълимии касбӣ ва илмӣ мебошад.

Ба зумраи муассисаҳои нави таҳсилоти олий, ки дар шароити истиқлолият таъсис ёфтанд ва ҳар яке бо вазифаҳои мушаххас, самтгирии касбӣ ва равиши наоваронаи таълимӣ шинохта мешаванд, метавон чунин муассисаҳоро шомил намуд [99, с. 56-57]:

- Донишгоҳи технологии Тоҷикистон, ки бо ҳадафи пешбурди илмҳои муҳандисиву технологии муосир таъсис ёфта, ба яке аз марказҳои пешбари инноватсионӣ табдил ёфтааст;
- Донишгоҳи давлатии тичорат ва сиёсати Тоҷикистон, ки дар посух ба талаботи иқтисоди бозорӣ ва ниёзҳои идоракунии давлатӣ ташкил гардид;
- Донишгоҳи давлатии тиббии Данғара, ҳамчун зерсохтори минтақавии тайёр кардани мутахассисони соҳаи тиб дар ҷануби ҷумҳурӣ;
- Донишгоҳи энергетикӣи Бохтар, ки ба рушди нерӯи инсонии соҳаи энергетика дар минтақаи Хатлон нигаронида шудааст;
- Донишгоҳи кӯҳию геологӣи шаҳри Бӯстон, муассисаи муҳими илмӣ-тадқиқотӣ ва таълимии соҳаи геология ва канданиҳои ғоиданок;
- Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон, ки бо назардошти васеъ шудани равандҳои тичорати дохилию байналмилалӣ фаъолият мекунад;
- Донишгоҳи байналмилалӣи забонҳои Тоҷикистон, ҳамчун маркази ташаккули мутахассисони забоншинос ва тарҷумонҳои касбӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ;
- Донишгоҳи байналмилалӣи хизматрасонӣ ва сайёҳӣи Тоҷикистон, ки ҷавобгӯи ниёзҳои иқтисоди туристӣ ва инфрасохтори хизматрасонии муосир аст;
- Академияи хизмати давлатӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо ҳадафи омодакунии кадрҳои баландихтисоси давлатӣ фаъолият менамояд;
- Академияи Кумитаи давлатии амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Академияи ҳарбии Қушунҳои сарҳадӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Академияи

Вазорати корҳои дохилӣ, ки ба тайёр кардани мутахассисони бахшҳои амниятӣ ва ҳифзи ҳуқуқ равона шудаанд;

- Консерваторияи давлатии Тоҷикистон, ки бо ҳадафи рушди фарҳанг ва тарбияи кадрҳои соҳаи мусиқӣ таъсис ёфтааст;
- Донишқадаи давлатии дизайну рассомии Тоҷикистон, ҳамчун муҳаррики рушди санъати тасвирӣ ва меъмории муосир.

Гузашта аз ин, дар доираи низоми бозсозишавандаи таҳсилоти олии, як қатор филиалҳои муассисаҳои таҳсилоти олии хориҷӣ ва бахшҳои хусусӣ низ таъсис ёфтаанд, ки барои таҳкими рақобат, фароҳам овардани муҳити мусоиди таълим ва пешниҳоди ихтисосҳои замонавӣ саҳми назаррас гузоштаанд.

Таҳлили илмӣ нишон медиҳад, ки рушди миқдорӣ ва сифатии муассисаҳои таҳсилоти олии дар даврони истиқлол як раванDEST, ки на танҳо ҷавобгӯи ниёзҳои иқтисодиву иҷтимоии кишвар аст, балки заминаи ташаккули ҷумҳурии илмиву таълимиро низ фароҳам месозад. Тавсеаи донишгоҳҳои соҳавӣ ва ихтисосии нав ба таҳкими сиёсати миллӣ дар самти худкифӣ ва истиқлолияти илмӣ мусоидат менамояд. Раванди таъсисёбии мактабҳои олии дар ҷумҳурӣ ҳамчун иқдомоти муҳими сохтосозӣ ва таъмини рушди зехнии кишвар арзёбӣ мешаванд.

Дар қатори ин муассисаҳо, таъсиси Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) дар шаҳри Хучанд падидаи муҳимми мактабсозии миллӣ ба шумор меравад. Ин муассисаи таҳсилоти олии бо қарори Шурои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон №364 аз 5 августи соли 1993 ва қарори Кумитаи иҷроияи Шурои депутатҳои халқи вилояти Ленинобод (Суғд) №98 аз 31 марти соли 1994 таъсис ёфта, ба ҳайси маркази оморасозии кадрҳои баландихтисос дар самтҳои ҳуқуқшиносӣ, идоракунӣ, муносибатҳои байналмилалӣ ва сиёсати хориҷӣ, соҳибкорӣ ва молия баромад намуд [57, с. 11]. Ин донишгоҳ ҳамчун яке аз аввалин намунаҳои ислоҳоти сохтосозии маориф дар Шимоли кишвар нақши муассир бозид.

Бо таъини Арслонбек Ғозибеков – иқтисодчии шинохта ва профессори варзида – ба хайси ректори аввал, ДДХБСТ роҳи устувори таълимӣ ва тадқиқотиро пайгирӣ намуд. А. Ғозибеков таъсисёбии ДДХБСТ-ро чунин баҳогузорӣ намудааст: «Таъси ёфтани донишгоҳи нав дар ҳаёти маданияи ҷумҳурий ҳодисаи басо фараҳбахш буд. Унвони муассиса – донишгоҳ моро водор мекард, ки раванди таълим ва тамоми самтҳои бо он алоқаманд муносибати ҷиддӣ дошта бошем. Бинобар ин бо вучуди он, ки бинои худро надоштем, дар биное ичора гирифта будем, ду синфи компютерӣ, бюрои мошинҳо барои нусхабардорӣ, наشري бланкҳо, ҳуҷҷатҳо. Дастурҳои методӣ ва лабораторияву кабинетҳои махсус вобаста ба равияҳои илмиву таълимии донишгоҳ ташкил кардем» [41, с. 91].

Пас аз ӯ донишгоҳ таҳти роҳбарии олимони барҷаста, аз ҷумла профессор Ҳ.Р. Пулотов (1999–2006), профессор О.Қ. Каримов (2006–2012) ва профессор Ҷ.Ҳ. Ҷӯрабоев (2012–2017), равнақи бештар пайдо кард.

Нақши муассир дар таҳкими зерсохторҳои таҳсилоти олий дар шаҳри Хучандро ҳамчунин Донишкадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ иҷро намуд. Ин донишкада соли 2010 бар пояи муттаҳидсозии ду филиали мавҷудбуда – филиали Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ва филиали Хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон таъсис ёфт. Он дорои 4 факултет, 13 кафедра ва беш аз 140 устод мебошад, ки зиёда аз 60%-и онҳо соҳиби унвонҳои илмиянд. Дар ин муассиса зиёда аз 3850 донишҷӯ дар соҳаҳои иқтисодиёт, энергетика, сохтмон, нақлиёт, технологияи компютерӣ, саноати сабук ва коркарди маҳсулоти кишоварзӣ таҳсил менамоянд [143].

Саҳми филиали Хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон низ шоёни таъкид аст, ки он тибқи қарори Шурои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 феввали соли 1993, №80 таъсис ёфта буд [42, с. 3]. Дар соли аввал, он ҳамагӣ бо 50 донишҷӯ ва 7 омӯзгор фаъолият дошт. Директори нахустини филиал дотсент

М.Ғ. Ғаниев (1993–1995) буд. Соли дуҷуми таҳсил таъдо қабули донишҷӯён аз рӯи 8 ихтисос то ба 150 нафар афзуда, се кафедраи нав, яъне гуманитарӣ, фанҳои дақиқ ва иқтисодӣ таъсис ёфт. М. Ғаниев фаъолияти худро аз пурқувват намудани базаи моддӣ-техникии донишгоҳ ва ҷалби омӯзгорони болаёқат оғоз намуд. Бо сайёу талоши ӯ ба донишгоҳ як қатор омӯзгорони болаёқат, аз қабили Н.Ҳ. Муртазоев, Ҷ. Осимов, А. Солиев, Р. Аҳмадов, Н.С. Абдуллоев ва диг. ба таълиму тадрис оғоз намуданд [42, с. 5]. Баъдан ин вазифаро А.Т. Максудов (1995–2015) идома дод. Бо ташаббуси ӯ дар филиал ду факултет: технология ва иқтисодиёт ва 6 кафедра таъсис дода шуданд [42, с. 7].

Таҳкими инфрасохтори таълимии Хучанд бо таъсиси Донишкадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи тичоратии Тоҷикистон соли 2010 боз ҳам вусъат ёфт. Ин донишкада бар заминаи Комплекси ягонаи таълимии солҳои 2001–2010 ва собиқ Коллеҷи кооператсияи истеъмолии Тоҷикистон (1996–2000) таъсис ёфта, ба маркази тайёр кардани мутахассисони соҳаи савдо ва иқтисоди бозорӣ табдил ёфт [142].

Яке аз вижагиҳои хоси рушди муассисаҳои таҳсилоти олӣ дар Хучанд дар замони истиқлол, тамоюли рӯ ба ҷаҳонишавӣ ва ҳамгирӣ бо мактабҳои илмӣ хориҷӣ буд. Дар бораи робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои олии вилояти Суғд профессор Ғ. Ҳайдаров чунин менигорад: «Робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои олии вилояти Суғд дар самтҳои зерин ба роҳ монда шуданд:

Якум. Бо тарзи бастанӣ Созишномаҳои Барномаҳо байни университети мо ва муассисаҳои илмию таълимии мамлакатҳои хориҷӣ оид ба ҳалли проблемаҳои мушаххас.

Дуввум. Таъмини гаравнокии гарантҳои байни донишгоҳҳо оиди ҳамкориҳои илмӣ-техникӣ ва ташкили бадандбардории дараҷаи касбии мутахассисон ва кормандон, аз ҷумла донишҷӯён.

Севвум. Бо нияти зиёдтар гирифтани грантҳо ва фаъолтар гардонидани кӯшишҳои донишҷӯёну олимони ҷавон дар тартиб додани лоиҳаҳо, барномаҳо, анкетаҳо доир ба аспекти проблемаҳои илму маорифи муосир.

Чаҳорум. Бо мақсади ширкатварзии аъзоёни ҷомеаи университетамон дар қори семинарҳо, конференсияҳо, симпозиумҳо, озмунҳои байналхалқӣ шароитҳои лозимаро таъмин намудан.

Панҷум. Донишҷӯёне, ки ба Хучанди мо аз давлатҳои муштаракулманофеъ бо роҳхати шуъбаи консули Вазорати қорҳои хориҷии Тоҷикистон барои таҳсил меоянд, дар шуъбаи муносибатҳои байналхалқии донишгоҳ аз қайд мегузаранд» [38, с. 210-211].

Хусусан, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Гафуров бо ташкили робитаҳои доимӣ бо марказҳои таълимӣ ва илмӣ-тадқиқотии кишварҳои гуногун, аз ҷумла бо Донишгоҳи Небраскаи ИМА, Донишгоҳи забонҳои ҷаҳонии шаҳри Тошканд ва барномаи ДААД-и Олмон (German Academic Exchange Service), ба як қутби ҳамкорӣ ва табодули таҷриба мубаддал гашт [31, с. 459]. Дар ДДХ ба номи академик Бобочон Гафуров ҳамкорҳои байналмилалӣ аз ибтидои солҳои 90-уми асри ХХ густариш ёфт. Дар китоби “80 зинаи камолот” қайд мегардад, ки: «Дар ибтидои солҳои 90-ум таҳти роҳбарии профессор Каримов С.Н. шартномаи хоҷагӣ дар мавзӯи «Пешгӯӣ қардани устувории материалҳои конструксионии нав» бо Пажӯҳишгоҳи физикаю техника ба номи А.Ф.Иоффе, АИ Иттифоқи Шуравӣ баста шуд. Бастани шартномаҳои хоҷагӣ бо қорхонаву хоҷагиҳо, аз як тараф, барои ҳалли муаммои илмӣ ғоидаовар бошад, аз дигар тараф барои мустаҳкам шудани базаи таҷрибавии кафедра мусоидат менамояд» [37, с. 159].

Октябри соли 1992 ба Донишгоҳи давлатии Хучанд намояндагони шаҳри Линколн ИМА (бародаршаҳри Хучанд) ташриф оварданд. Бо таклифи онҳо масъалаи таъсиси Маркази соҳибқорӣ ва менеҷмент дар назди Донишгоҳи

Хучанд ба миён гузошта шуд. Баъди як сол ректори донишгоҳ С.Н. Каримов, корманди Маркази соҳибкорӣ дар Хучанд Қосим Исломов ва омӯзгори факултети забонҳои хориҷии донишгоҳ Олим Ҷӯраев ба шаҳри Линколн сафари чавобӣ анҷом доданд. Тарафҳо оид ба таъсиси Маркази соҳибкорӣ ва менечмент дар назди ДДХ, маблағгузориҳои лоиҳа гуфтушунид анҷом доданд. Дар чараёни сафар вохуриҳо бо Памела Снайдер-корманди Агентии иттилоотии ИМА, Стенли Эскудейро- сафири ИМА дар Тоҷикистон, Роберт Андерсон – профессор, директори Маркази соҳибкории Донишгоҳи Линколн суҳбатҳо баргузор гаштанд [115]. Чӣ тавре, ки С.Каримов таъкид кардааст: «Чор рӯз дар Вашингтон. Аллақай дар ин ҷо гуфтушунидҳои мо оид ба ояндаи Маркази соҳибкорӣ ва менечмент дар Донишгоҳи давлатии Хучанд, сахми тарафайн дар ин қор, маблағгузориҳои лоиҳа (барои соли 1983 Маркази Амрико ҳамаи хароҷотро ба ӯҳда мегирад) ва уҳдадорӣҳо оғоз меёбанд. Дар ҳамин ҷо сабқ, фарҳанги қорӣ ва муносибатҳои соҳибкории шарикони амрикоии мо ба назар мерасад: меҳрубонӣ, дақиқӣ, серталабӣ, равшании ниҳоят дақиқ дар ифодаи ҳар як марҳилаи амалиёт ва мушаххасии мӯҳлатҳо. Муқоиса — ба нафъи мо нест. Бо пушаймонӣ меандешӣ, ки ин хислатҳо дар назди худ то чӣ андоза кам мебошанд. Бо намояндагони Агентии иттилоотии ИМА вохӯрӣ мекунем, маҳз ин муассиса сафари моро маблағгузорӣ мекунад, ва бо сарфи ҳамин маблағ дигар ҳаياتҳо аз Хучанд низ метавонанд соли 1993 дар Линколн бошанд. Ҷузъиёти мубодилаи донишҷӯёноро бо Памела Снайдер мушаххас мекунем. Вай намояндаи Шурои амрикоии омӯзгорони забони русӣ ва адабиёт буда, дар он шуъбаи ҳамкории дар соҳаи маорифро роҳбарӣ мекунад» [115].

Яке аз аввалинҳои шуда донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Гафуров соли 1996 аз рӯи барномаи «Тасис» робита барпо намуд. Ректори донишгоҳ, профессор С. Абдуллоев ба Англия ва Ирландия сафар намуда дар асоси ин барнома робитаро дар соҳаи маориф барқарор намуд.

Ноибректори донишгоҳ оид ба таълим, доктори илмҳои таърих, профессор Максудҷон Иномов аз 6-уми январ то 4 –уми феввали соли 1998 дар семинари байналхалқии омӯзишӣ таҳти унвони “Истифодабарии дастовардҳои муосири соҳаи таълим”, ки аз ҷониби Маркази байналхалқии ҳамкорӣ ба номи А. Офри, дар якҷоягӣ бо Маркази байналхалқии “МАШАВ” дар шаҳри Байткулмуқаддаси Исроил баргузор гардид, иштирок намуд [112].

Яке аз марҳалаҳои муҳими рушди илмии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ба солҳои аввали истиқлолияти давлатӣ рост меояд, ки дар он донишгоҳ тавонист робитаҳои худ бо ҷомеаи илмии байналмилалиро густариш бахшад. Дар ин замина, соли 1996 донишгоҳ бо ташаббуси академик Н.Неъматов ҳамкориро бо яке аз муҳимтарин муассисаҳои фарҳангии СММ — ЮНЕСКО — оғоз намуд. Дар натиҷаи ин ҳамкорӣ, 15 августи соли 1996 [118], дар заминаи донишгоҳ Пажӯҳишгоҳи гуманитарии ЮНЕСКО таъсис ёфт, ки он аввал ҳамчун Институти тадқиқоти гуманитарии ЮНЕСКО (1996–1998), баъдан ҳамчун кафедраи илмӣ-тадқиқотии ЮНЕСКО (1998–2002) ва ниҳоят, аз моҳи феввали соли 2002 ҳамчун Маркази тадқиқоти гуманитарии ЮНЕСКО-и ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров фаъолияти худро идома дод [37, с. 92].

Маркази мазкур ба тадқиқоти амиқу густурдаи илмӣ дар заминаи масъалаҳои ҳаётан муҳими фарҳанг, таърих, ҷомеа ва илмҳои гуманитарӣ машғул гардида, фаъолияти он дар асоси се проблема ва сенздаҳ мавзӯи калидӣ тарҳрезӣ шудааст. Аз ҷумла, равобитаи мутақобилаи Шарқу Ғарб ва нақши ЮНЕСКО дар ин раванд, таърихи урбанизатсияи Шарқ, фарҳанги Осиёи Марказӣ дар асри XX, таҳлили ҳамкорихои истеҳсолӣ ва бозаргонӣ дар Тоҷикистон, таҳияи энциклопедияҳои минтақавӣ ва зиндагиномаи шахсиятҳои барҷаста, таҳқиқи дипломатияи тоҷик ва омӯзиши ҳуҷҷатҳо ва осори асли аз ҷумлаи самтҳои муҳими пажӯҳишӣ махсус меёбанд [37, с. 551].

Муаллифони китоби “80 зинаи камолот” нигоштаанд: «Маркази илмиро солҳои 1996-2011 доктори илмҳои таърих, академики Академияи улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон Неъматов Нӯъмон Неъматович роҳбарӣ кардааст. Дар Марказ олимони варзида, муаррихон ва муҳаққиқони намоён ба монанди С.Абдуллоев, Ҳ.Холҷӯраев, Х.Абдуллозода, М.Хочаева, С.Марофиев, А.Қодиров, Н.Салимов, А.Чӯраев, У.Ғаффорова, М.Файзуллоев низ ҷаъолият доштанд» [37, с. 551]

Чӣ тавре, ки муаллифони китоби “80 зинаи камолот” менигоранд: «Марказ вазифаҳои асосии ҳудро дар тадқиқот ва омодакунии диди нави ислоҳотии таърихнигорӣ ва ҷамъиятши-носии замони гузашта, таърих ва имрӯзи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Осиёи Марказӣ, аз ҷумла, иштирок дар таълифи китобҳои дарсӣ ва мақолаҳои таълимии ислоҳотии нав барои мактабҳои олӣ, таҳлил ва навиштани силсилаи китоб ва монографияи навин оид ба проблемаҳои муҳимтарини таъриху тамаддуншиносии тоҷик, соҳаҳои алоҳидаи илмҳои гуманитарии муосир дар ҷаҳорҷӯбаи талаботи илми умумиҷаҳонӣ мебинанд. Маркази тадқиқоти гуманитарии ЮНЕСКО дар тӯли мавҷудияташ ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардидааст. Аъзоёни он аз рӯи се проблема: «Шарқу Ғарб дар робитаи мутақобила ва мӯъҷизаҳои ЮНЕСКО», «Назария ва фарҳанги қарни XX-и Осиёи Марказӣ дар манбаъ ва осори хаттӣ», «Назария ва амалияи урбанизатсияи Осиёи Марказӣ» кори илмӣ бурда, тадқиқотҳои илмӣ аъзоёни он дар атрофи фаслҳои зерин: «Мӯъҷизаи тоҷик дар Шарқ ва Ғарб (аспекти таърих)», «Осиёи Марказӣ ва қарни XX дар сарчашмаҳои хаттӣ ва осори нашрӣ», «Урбанизатсияи таърихи Шарқ» сарҷамъ омадаанд» [37, с. 551].

Саҳми марказ дар истеҳсоли маҳсулоти илмӣ бо шумори зиёди асарҳои нашршуда низ собит мегардад. Танҳо дар давраи солҳои 1996–2011 ба туфайли ҷидду ҷаҳди олимони марказ зиёда аз 40 монография, рисола ва брошюра нашр гардиданд, ки бо таҳлили амиқи илмӣ, навгарӣ дар дидгоҳ ва таҷа бар

сарчашмаҳои ҳафтӣ шинохта шудаанд. Аз ҷумла, монографияҳои «Таджикский феномен: история и теория», «Давлати тоҷикбунёди Сомониён», «Согдология: 11 миниатюр», «Ариана и Арйанведжа (история и цивилизация)» ва силсилаи китобҳо дар бораи шахсиятҳои барҷастаи илмӣ ва фарҳангии кишвар, аз қабili академик Б.Ғафуров, М.Асимов, Н.Акрамов, А.Исҳоқов ва дигарон, баёнги иқтисодии баланди илмии марказ махсуб меёбанд [37, с. 552-555].

Ғайр аз таҳқиқот ва таълифоти илмӣ, марказ дар заминаи ташаккули методологияи нави таърихшиносӣ ва ҳамгироии илмҳои гуманитарӣ бо равандҳои глобалии рушди илми ҷаҳон низ талошҳои назаррас ба ҳарч додааст. Пажӯҳишҳои он, аз ҷумла таҳқиқи масоили Шарқу Ғарб, урбанизатсия, фарҳангшиносии Осиёи Марказӣ ва геополитикаи минтақа, дорoi аҳамияти стратегӣ ва илмии баланд мебошанд.

Маркази тадқиқоти гуманитарии ЮНЕСКО дар назди Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ҳамчун як шохаи муҳими илмии байналмилалӣ ва миллии таҳқиқоти гуманитарӣ, дар самти рушди илми таърих, фарҳанг, ҷомеашиносӣ ва дипломатия дар Тоҷикистон ва берун аз он саҳми арзанда гузоштааст. Таъсиси он на танҳо рамзи ҳамгироии илмии кишвар бо ҷомеаи ҷаҳонӣ, балки намунаи муассири муассисаи илмии навгаро ва фарогир дар шароити замони муосир махсуб мешавад.

Яке аз ҷанбаҳои муҳимми фаъолияти муассир ва таъсиргузори Маркази тадқиқоти гуманитарии ЮНЕСКО дар назди Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, ташкили нашрия ва такмили фазои интишори илмии миллӣ ва минтақавӣ махсуб меёбад. Бо мақсади муаррифӣ ва густариши натиҷаҳои тадқиқотҳои илмии ходимони марказ ва донишмандони муассисаҳои таҳсилоти олии вилояти Суғд, соли 1997 маҷаллаи илмию таҳқиқотии «Тадқиқоти гуманитарии Осиёи Марказӣ» таъсис ёфт, ки аз ҳамон замон ба унвони минбари илмии ин марказ ва саҳнаи мубодилаи афкори андешаҳои муосири илмҳои башарӣ хидмат менамояд.

Шумораи нахустини ин маҷалла дар ҳаҷми 11,75 ҷузъи чопӣ соли 1997 ва шумораи сеюми он соли 1999 ба андозаи 5,5 ҷузъи чопӣ интишор гардид. Муҳтавои маҷалла фарогири мақолаҳои пажӯҳишгарон ва устодони донишгоҳҳои Хучанд буда, паҳлӯҳои мухталифи илмҳои гуманитарӣ, махсусан таъриху фарҳанг, урбанизатсия, муносиботи геополитикӣ, тамаддуни тоҷик ва таърихи Осиёи Марказиро дар бар мегирад.

Маҷаллаи мазкур, ки ҳамасола бо ду забон — тоҷикӣ ва русӣ таҳти унвони «Тадқиқоти гуманитарии Осиёи Марказӣ» / «Центрально-Азиатские гуманитарные исследования» нашр мешавад, дар тӯли мавҷудияти худ то имрӯз ҳашт шумора ба нашр расонидааст, ки маҷмуан зиёда аз 70 ҷузъи чопиро ташкил медиҳад. Сармуҳаррири маҷалларо академик Н.Салимов ва сармуҳаррири илмӣ он академик Н.Неъматов ба уҳда доштанд, ки ҳар ду бо донишу таҷрибаи амиқи илмӣ худ дар боло бурдани сатҳи илмӣ нашрияи саҳми муҳим гузоштаанд.

Масъалаи таҳияи кадрҳои илмӣ баландихтисос дар меҳвари фаъолияти Марказ қарор дошта, дар ин самт маҷалла ҳамчун воситаи таълимии ёрирасон ва муҳаррики рушди илмӣ наслҳои навин амал кардааст. Аз ҷумла, яке аз монографияҳои муҳими марказ, ки бо заҳмати якҷояи муҳаққиқон таҳти таҳрири академик Н.Неъматов таҳия гардида, нашр шудааст, ин асари муфассали «Ариана и Арйанведжа (история и цивилизация)» мебошад, ки соли 2006 дар ҳаҷми 712 саҳифа ва 82,7 ҷузъи чопӣ ба таъб расид. Муаллифон — Н.Неъматов, Р.Муқимов, Н.Ҳакимов, В.Воднев ва А.Манделштам дар ин монография ба таҳлили густурдаи таърихи ориёӣҳо ва тамаддуни кишоварзӣ кӯсибии қадимии онҳо пардохтаанд. Ин китоб ба ифтихори Соли тамаддуни ориёӣ омода гардида, намунаи барҷастаи таҳқиқоти муосири фарҳангиву таърихӣ минтақавӣ маҳсуб мешавад [37, с. 555].

Марказ дар паҳлуи фаъолияти нашриявӣ, дар татбиқи барномаҳои ватанӣ низ нақши калидӣ бозидааст. Аз ҷумла, соли 2007 бо қарори раиси вилояти

Суғд 80-солагии донишманди барҷаста, таърихнигор ва археологи маъруф, академик Нӯъмон Неъматов бо баргузории чорабиниҳои илмӣ-фарҳангӣ таҷлил гардид. Ба ин муносибат, фасли вижаи маҷалла таҳти унвони «Ба ифтихори 80-солагии академик Н.Неъматов» нашр шуд, ки дар он мақолаҳои муҳаққиқон В.Воднев, М.Хоҷаев, К.Атой, З.Абдулло ва Н.Раҳимов оид ба зиндагӣ, мероси илмӣ ва сафари хизмати академик дар кишварҳои мухталиф чоп шуданд.

Ҳамзамон, дар солҳои 1998–1999, олимони марказ дар таҳия ва нашри энциклопедияи «Худжанд: Энциклопедия» саҳми муҳим гузоштанд. Ин асари ҳаҷман бузург (928 саҳ.) нахустин таҷрибаи таҳияи як қомуси энциклопедӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ маҳсуб мешавад. Таҳти роҳбарии профессор С.А.Абдуллоев ва бо иштироки фаъолони академик Н.Н.Неъматов (бо зиёда аз 20 мақола), А.Қодиров (66 мақола), С.Марофиев (13 мақола), Н.Раҳимов (6 мақола) ва дигарон, ин энциклопедия ба 1100-солагии давлати Сомониён бахшида шуда, аз назари илмӣ ва иттилоотӣ арзиши баланд дорад.

Фаъолияти илмӣ Марказ дар арсаи байналмилалӣ низ пуршукӯҳ буда, ходимони он дар беш аз 120 конфронси илмӣ байналмилалӣ ширкат варзида, бо гузоришҳои илмӣ худ дар муаррифии мактаби илмӣ тоҷик саҳм гузоштаанд. Дар доираи барномаҳои илмӣ марказ, як қатор рисолаҳои илмӣ, аз ҷумла рисолаи номзодии Т.Мирбобоева (2005) доир ба нақши Суғд ва суғдиён дар Шохроҳи бузурги абрешим, рисолаи доктории Н.Раҳимов доир ба масоили урбанизатсияи миёнаоби Сирдарё, инчунин рисолаҳои илмӣ Ш.Шарипов, В.Воднев, Н.Ҳақимов ва дигарон таҳия ва ҳимоя гардиданд.

Ҳамин тариқ, фаъолияти нашриявии Маркази тадқиқоти гуманитарии ЮНЕСКО, махсусан тавассути маҷаллаи «Тадқиқоти гуманитарии Осиёи Марказӣ», бо пайвандҳои қавии илмӣ, сиёсати нашрии ҳадафманд ва рушди таълифи илмӣ, дар ташаккули мактаби миллии тадқиқоти гуманитарӣ дар Тоҷикистон саҳми беназир гузошта, мавқеи донишгоҳ ва кишварро дар фазои илми ҷаҳонӣ муаррифӣ ва таҳким бахшидааст.

Дар назди факултети филологияи тоҷики ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров соли 1998 “Хонаи Эрон” ва “Маркази таҳқиқоти эроншиносӣ” таъсис ёфта, аз ҷониби Ройзании фарҳангии Ҷумҳурии исломии Эрон муттасил ин марказҳо бо китобҳо ва сарчашмаҳои адабӣ таъмин гаштанд [37, с. 196].

Солҳои 90-уми асри XX факултети забонҳои хориҷии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров, хосатан кафедраи забони олмонӣ ба таври густурда ҳамкориҳои байналмилалиро ба роҳ монданд. Чӣ тавре, ки муаллифони китоби “80 зинаи камолот” менигоранд: «Дар интиҳои солҳои 90-ум ба туфайли фаъолияти са-марабахши мудири кафедра, дотсент А.Ш. Шарифов бо Сафоратхонаи Олмон дар Душанбе, Институти ба номи Хёте (Мюнхен), Ташкилоти «Интернатсионес» ва Идораи мубодилаи кормандони илмӣ Олмон (Бонн) робитаю ҳамкориҳои хеле хуб ба роҳ монда шуд. Кафедра аз ташкилотҳои мазкур китобҳои дарсӣ, илмию методӣ ва воситаҳои техникӣ (теле-визор, аудио ва видеомагнитофон, аудикассетаҳо, кодоскоп, филмоскоп), қомусҳо, рӯзномаю маҷаллаҳо ро чун кӯмаки башардӯстона гирифт ва ин воситаҳо дар дарсҳои амалӣ ва назарӣ васеъ истифода гардида, ба беҳтар шудани сифати таълим мусоидат намуданд» [37, с. 261].

Устодони факултети иқтисодии донишгоҳ ҳамкориҳоро бо донишгоҳҳои мамлакатҳои хориҷӣ ба роҳ монданд. Чунончӣ, дар давоми солҳои 1993-1994 устоди кафедраи кибернетикаи иқтисодӣ А. Абдуллоев давоми панҷ моҳ дар Донишгоҳи Небраскаи Иёлоти Муттаҳидаи Амрико аз рӯи фанҳои гуногуни иқтисодӣ ва истифодаи системаҳои компютерӣ қоромӯзӣ намуд. Мудири кафедра кибернетикаи иқтисодӣ З. Абдучалилов дар соли 1997 дар муддати 2 моҳ дар Донишгоҳи Кренфилди Англия асосҳои соҳибкорӣ ва бизнеси хурдро омӯхт [37, с. 349-350].

Соли 1999 дар назди факултети филологияи тоҷик шуъбаи шарқшиносӣ таъсис меёбад. Шуъбаи мазкур соли 2002 ба факултети мустақил табдил меёбад. Шуъбаи шарқшиносӣ бо Ассотсиатсияи байналмилалӣ хайрияи

“Тайиба” шартнома мебандад. Ин ташкилот дар таҳкими базаи моддию техникии шуъба ва таъмини кадрҳо –ҳомилони забони арабӣ ба донишгоҳ кӯмак расонд. Ин буд,ки устодони араб Амин Муҳаммад Абдуллоҳ Халафуллоҳ (Судон), Абдуллоҳ Ҳамдан (Сурия), Муҳаммад Содик Аваз (Миср), ва баъдтар Ёсир Муҳаммад (Судон), М. Шаннвай (Миср), Умар Юсуф Шарру (Сурия) дар факултет аз забон ва адабиёти арабӣ дарс медоданд [37, с. 370; 32, с. 33].

Филиали Хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон низ дар рушди муносибатҳои байналмилалӣ саҳми назаррас гузошт. Аз соли 1992 ин филиал узви Ассотсиатсияи байналмилалии мубодилаи донишҷӯён оид ба таҷрибаомӯзии техникӣ (IAESTE), аз соли 1997 – узви Комитроияи Федератсияи Институтҳои муҳандисии кишварҳои исломӣ ва аз соли 1998 – узви Ассотсиатсияи байналмилалии донишгоҳҳо (IAU) гардид [42, с. 11].

Дар доираи ҳамкориҳои мазкур, донишҷӯён ва устодон имкони таҳсил ва таҷрибаомӯзӣ дар кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон, аз ҷумла Шветсия, Олмон, Норвегия ва ИМА-ро пайдо карданд. Масалан, донишҷӯ Рустам Назирбобоев дар корхонаи “VOLVO Track” дар Шветсия ба муҳлати 6 моҳ таҷрибаомӯзӣ анҷом дод. Ҳамзамон, донишҷӯёни дигар, аз қабili Диловар Ҳакимов, Ҷамшед Ҳасанов, Гавҳар Неъматуллоева ва Наим Тоҳиров дар кишварҳои аврупоӣ таҷрибаомӯзӣ гузаштаанд [42, с. 29-30].

Ин раванд на танҳо ба сатҳи таълим таъсири мусбат расонд, балки ба ворид намудани барномаҳои инноватсионӣ ва технологияи муосир ба низоми таълими олии кишвар мусоидат намуд. Ҷалби мутахассисони хориҷӣ – аз ҷумла Ҷулия Албрехт, Венди Вейс, Рон ва Синди Бекманҳо – барои таълими фанҳои махсусгардонидашуда ва сафарҳои тақмили ихтисоси устодон (мисли А.Т. Мақсудов ва Ҳ.Қ. Каримбоева) ба хориҷ, саҳнаи илмӣ Хучандро ба дараҷаи байналмилалӣ расониданд. Чунончӣ, ҳамон солҳо ба худи филиал барои таълими баъзе фанҳо олимони мамлакатҳои хориҷа таклиф карда шуданд. Аз ҷумла, Ҷулия Албрехт ва Мерлин Шнепф аз рӯи фанҳои “Бехатарии хӯрока” ва

“Микробиология”, “Кимиёи соҳаи ҳӯрокворӣ”, Венди Вейс аз фанҳои саноати сабук, Чон Фидчералд аз фаҳои хоҷагии қишлоқ, Рон ва Синди Бекманҳо аз фанҳои иқтисодиёт, Линиел Девис ва Мишел Фидчералд аз фанҳои забони англисӣ дарс гуфтанд [42, с. 31].

Мудири кафедраи забонҳои хориҷии филиал Қосимҷон Фузайлов соли 1996 ба мӯҳлати 2 моҳ ба шаҳри Карочии Покистон баҳри тақмили ихтисос сафар намуд ва иштирокчии коференсияи байналмилалӣ гардид [78, с. 404].

Бар асоси маълумоти овардашуда метавон хулоса намуд, ки Филиали Хучандии Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон дар марҳилаи пас аз истиқлол бо иқдоми мушаххас ва пайгириҳои хеш, ба таври муассир ба раванди интернационализатсияи таҳсилоти олии дар Тоҷикистон ҳамроҳ гардид. Ин чараён бо дарназардошти таҳаввулоти ҷуғрофиёи сиёсӣ ва нӣёз ба бозсозии низоми маориф, яке аз самтҳои муҳими сиёсати илмӣ ва таълимии кишвар дар замони истиқлол ба шумор меравад.

Аз шомилшавии филиал ба созмонҳои байналмилалӣ, аз қабили IAESTE (аз 1992), Комитетҳои Федератсияи Институтҳои муҳандисии кишварҳои исломӣ (аз 1997) ва IAU (аз 1998), бармеояд, ки муассиса бо вучуди маҳдудияти захираҳо ва имкониятҳо, дар самти созмондиҳии сиёсати муносибатҳои хориҷӣ ва ҷалби манбаъҳои байналмилалӣ таълим ва илм, мавқеи фаъоли стратегӣ ихтиёр намуд. Ин амалқард, донишқадаро ба як нуқтаи иртиботии илмӣ минтақа табдил дод ва он аз доираи маҳаллӣ ба фазои минтақавию ҷаҳонӣ ворид гардид.

Ҳамкорӣҳои зикршуда заминаи мусоиде барои ташкили муҳити таълимии чандфарҳангӣ фароҳам оварданд. Ба сифати мисол, иштироки донишҷӯён, аз ҷумла Рустам Назирбобоев дар Шветсия (корхонаи VOLVO Track) ва дигарон дар давлатҳои Аврупо нишондиҳандаи рушди дипломатияи таълимӣ ва эътимоди созмонҳои хориҷӣ нисбати сатҳи омодагии мутахассисони тоҷик маҳсуб меёбад. Чунин таҷрибаомӯзиҳо, аз як тараф, сатҳи дониш ва малақаҳои

амалӣ-и донишҷӯёро боло бурда, аз тарафи дигар, нуфузи байналмилалӣ муассисаро тақвият мебахшанд.

Овардани олимони хориҷӣ (Чулия Албрехт, Венди Вейс, Рон ва Синди Бекманҳо ва дигарон) ба Хучанд барои дарсдиҳӣ дар фанҳои тахассусӣ, аз рӯйдодҳои муҳим ва беназири таърихи муассиса ба ҳисоб меравад. Ин иқдом на танҳо ба тағйири муҳтавои барномаҳои таълимӣ, балки ба гузариш аз қолаби маҳдуди таълими анъанавӣ ба равишҳои инноватсионӣ мусоидат намуд. Ҳамзамон, сафари устодон ба хориҷ (ба монанди Қосимҷон Фузайлов ба Покистон), яке аз роҳҳои баланд бардоштани салоҳияти байналмилалӣ ва таҷдиди назар дар равишҳои таълим гардид.

Таҷрибаи интернационализатсияи таҳсилот дар Филиали Хучандии ДТТ натанҳо як амали муваққатӣ ё равиши равобитӣ набуд, балки ҳамчун қисме аз стратегияи муассисавӣ ва омили тағйирдиҳандаи сифат дар раванди таълим ва тадқиқот дар сатҳи миллӣ баромад намуд. Ворид гардидани технологияҳои нав, барномаҳои таълимии байналмилалӣ, усулҳои муосири педагогӣ, ва шабакаҳои илмӣ ба таври густурда, дар баланд бардоштани рақобатпазирии муассиса дар сахнаи дохилӣ ва байналмилалӣ сахми сазовор гузошт.

Филиали Хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон бо амалӣ намудани стратегияи робитаҳои байналмилалӣ дар давраи пас аз истиқлол, яке аз намунаҳои муваффақи глобализатсияи таълим дар шароити як кишвари рӯ ба рушд гардид. Ин раванд, ки дар ибтидо ҳамчун иқдоми таҷрибавӣ оғоз ёфта буд, тадричан ба қисмати ҷудонашавандаи сиёсати таълимии муассиса, инкишофи институционалӣ ва тағйироти парадигмавӣ дар таълиму тарбия мубаддал гардид.

Мисоли фаъолияти филиал собит менамояд, ки дар шароити маҳдуд низ метавон бо интихоби дурусти стратегияҳои байналмилалӣ, дар фазои глобалии таълимӣ ҷойгоҳи муносиб касб кард ва муассисаи илмӣ-таълимиро ба як субъекти мустақили фаъоли илм ва инноватсия табдил дод.

Таҳлили раванди ташаккули муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусан дар минтақаи Хучанд, бо таърибаи фаъолияти Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) ва Донишқадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон (ДПДТТ), шаҳодат медиҳад, ки ин ниҳодҳо дар заминаи рушд ва таҳкими захираҳои зеҳнӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷомеа нақши калидӣ бозидаанд. Онҳо бо ҳамроҳангсозии унсурҳои миллии низоми таълим ва воридсозии стандартҳои муосири байналмилалӣ тавонистанд дар таълиму тарбияи мутахассисони рақобатпазир саҳми назаррас гузошта, дар рушди устувори ҷомеаи тоҷик ва таъмини истиклолияти зеҳнӣ ва иқтисодӣ нақши таърихӣ худро иҷро намоянд.

Аз рӯзҳои аввалини таъсиси худ, роҳбарияти ДДХБСТ, зеро сарвари нахустин ректори он, профессор Арслонбек Ғозибеков, ба тавсеаи робитаҳои байналмилалӣ аҳамияти вижа зоҳир намуда, дар навбати аввал ба тавофуқ ва бастанӣ шартномаҳо бо муассисаҳои таълимӣ ва илмӣ хориҷӣ иқдом намуд. Аввалин санади ҳамкории байналмилалӣ донишгоҳ санаи 5 феввали соли 1996 бо яке аз муассисаҳои маъруфи таҳсилоти оӣ — Донишгоҳи давлатии Москва ба номи М.В. Ломоносов ба имзо расид. Ин шартнома, ки аз ҷониби профессор А.Д. Садовничий ва А.Ғозибеков ба имзо расид, дар баргирифтаи ҳамкориҳои васеъ дар самтҳои таълимӣ, тадқиқотӣ, ташкилии илмӣ ва табодули донишҷӯёну устодон буд. Ҳамчунин, тибқи муқаррароти шартнома, Донишгоҳи давлатии Москва уҳдадор шуд, ки донишгоҳи тоҷикро бо адабиёти таълимии зарурӣ таъмин намояд, ки ин иқдом ба таҳкими потенциали таълимӣ ва илмӣ донишгоҳ мусоидат кард [48, с. 23-24].

Пас аз имзои шартнома, фаъолияти байналмилалӣ донишгоҳ шакли фаъолтар гирифт. Дар солҳои таҳсил 1996–1997, як қатор устодони донишгоҳ дар ҷорабиниҳои илмӣ ва таълимии хориҷӣ иштирок намуданд. Аз ҷумла, ноиби ректор оид ба таълим Исмоилова М.М. дар шаҳри Вашингтон ва дигар шаҳрҳои

ИМА, доир ба мавзуи «Ислоҳоти ҳуқуқӣ дар давраи гузариш ба иқтисоди бозаргонӣ» курси ихтисосгузаронии яқмоҳаро паси сар намуд. Мудири кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо Ғ.С. Абдусаматов дар конфронси байналмилалии ДДМ (Москва) иштирок ва маърӯза намуд. Сафарҳои кори ректори донишгоҳ ва дигар масъулин барои ворид намудани китобҳои таълимӣ аз муассисаҳои пешрафтаи хориҷӣ, инчунин иштироки устодон дар форумҳои байналмилалӣ дар кишварҳои аврупоӣ, аз ҷумла шохигарии Бритониё, муассасаи талашҳои пайваста ҷиҳати ҷаҳонишавии фазои илмӣ кишвар маҳсуб меёбанд [57, с. 124].

Ин раванди фаъолгардонии робитаҳои байналмилалӣ, на танҳо ба такмили ихтисоси кадрҳо, балки ба ташаккули ҷеҳраи нави донишгоҳ дар ҷомеаи ҷаҳонӣ мусоидат намуд. Аз ҷумла, иштирок ва омӯзиши устодон дар марказҳои илмӣ хориҷӣ, курсҳои барномавии ТАСИС, инчунин ҷалби донишҷӯёни хориҷӣ аз кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Ховари Миёна (аз ҷумла Урдун), паёми равшани афзоиши эътимоду эътибори донишгоҳ дар сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ мебошад [48, с. 24-25].

Бо имзои шартномаи дуввуми ҳамкорӣ бо Донишгоҳи байналмилалии Қирғизистон дар соли 2000, сатҳи нави ҳамкориҳои илмӣ ва таълимӣ оғоз гардид. Ин ҳамкорӣ ба ташкили нақшаҳои таълимии муштарак, табодули устодону донишҷӯён, таҷрибаомӯзӣ ва гузаронидани тадқиқоти муштарак илмӣ нигаронида шуда буд [48, с. 25]. Дар шароити пасошӯравӣ ва дар замони бӯҳрони иқтисодиву иҷтимоӣ, ин гуна иқдомҳо барои нигоҳ доштани сатҳи таълиму тадрис ва рушди инфрасохтори донишгоҳ аҳамияти вижа доштанд.

Ҳамин тавр, таҳқиқи равандҳои зикршуда нишон медиҳад, ки муассисаҳои таҳсилоти олии Хучанд, новобаста аз мушкилоти давр, дар самти мустаҳкам намудани базаи моддиву техникӣ, мутобиқсозии равандҳои таълимӣ ба меъёрҳои байналмилалӣ, таҳкими низоми тадқиқотии илмӣ ва роҳандозии фаъолияти тарбиявӣ иқдоми муассир анҷом додаанд. Ин таҷриба зарурати

таъсиси сохторҳои махсусгардонидашуда, аз ҷумла шӯъбаҳои робитаҳои байналмилалиро ба миён овард, ки метавон онҳоро посух ба ниёзҳои стратегии рушди муассиса дар фазои ҷаҳонии таҳсилот арзёбӣ намуд.

Бояд таъкид кард, ки ташкили курсҳои омӯхтани забонҳои хориҷӣ, ҷалби кадрҳои баландихтисос бо дониши амиқи технологияи таълим ва забонҳои хориҷӣ, яке аз талаботи муҳимми замони ҷаҳонишавӣ гардида, дар ташаккули ҷеҳраи нави донишгоҳ, ҳамчун як маркази таҳсилоти рақобатпазир ва байналмилалӣ, нақши ҳалкунанда бозид.

Хулоса, таҳлили таърихиву илмӣ таҷрибаи ДДХ, ДДҲБСТ ва ДПДТТ дар замони истиқлол нишон медиҳад, ки муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар минтақаи Хучанд на танҳо дар раванди таълиму тарбияи мутахассисон, балки дар таъмини муколамаи илмиву фарҳангӣ ва густариши дипломатияи илмӣ кишвар саҳми арзанда гузоштаанд. Ин раванд, дар маҷмӯъ, зинаи муҳим дар ташаккули системаи муосири таҳсилоти олии дар Тоҷикистон ба шумор меравад.

1.2. Нақш ва мақоми сохторҳои маъмуриву идорӣ дар ташаккул ва тавсеаи робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд

Бояд таъкид намуд, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар ташаккул ва рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла барои мактабҳои олии шаҳри Хучанд нақши муҳим доранд. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ заминаи устувор барои ташаккул ва густариши робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии ба шумор мераванд, зеро онҳо самтҳои стратегии рушди соҳаи маориф, механизмҳои амалисозӣ ва стандартҳои ҳамкорӣ байналмилалиро муайян месозанд. Дар ин замина, як қатор қарорҳо ва ҳуҷжатҳои муҳими Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даври истиқлол нақши калидӣ дар робитаҳои байналмилалӣ низомии таҳсилоти олии бозидаанд.

Ба қавли Ф. Пираков: «Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун узви баробарҳукуки ҷомеаи байналмилалӣ дар давраи соҳибистиклолӣ як қатор ҳуҷҷатҳо ва эълонияҳоро ба имзо расонида ва тасдиқ намудааст, ки мувофиқи онҳо иштироки худро барои воридшавӣ ба низомҳои байналмилалии маориф васеъ ва амиқтар менамояд. Дар Тоҷикистон раванди рушди демократикунонӣ ва таъсиси ҷомеаи шаҳрвандӣ дар асоси такмили минбаъдаи сатҳи маърифатии аҳоли бомуваффақият амалӣ карда мешавад. ... дар Тоҷикистон сиёсати миллии рушди минбаъдаи низоми маориф бо назардошти таҷрибаи ҷаҳонӣ ва дастовардҳои соҳаи тайёр кардани мутахассисони баландхаттисос дар муассисаҳои таҳсилоти олии бомуваффақият амалӣ карда мешавад» [98, с. 164].

Санадҳои қабулгардида, аз ҷумла дар робита ба донишгоҳҳои шаҳри Хучанд, на танҳо асоси ҳуқуқӣ, балки инфрасохтори институтсионалиро барои ворид намудани муассисаҳои таҳсилоти олии ба фазои байналмилалии илм ва маориф ташкил доданд. Нақши ин ҳуҷҷатҳо дар ҷараёни ташаккули робитаҳои байналмилалӣ ба ҷанд ҷанба тақсим мешавад:

1. Қарори Коллегияи Вазорати маорифи ҶШС Тоҷикистон аз 25 январи соли 1990 «Дар бораи натиҷаҳои робитаҳои байналмилалии донишгоҳҳо дар соли 1989» [7, с. 1-4] аҳамияти таърихӣ дорад. Дар ин ҳуҷҷат бори аввал таҷрибаи ҳамкории байналмилалии донишгоҳҳо дар шакли низомманд таҳлил шуда, ҳамчун заминаи таҳлили арзишманд барои арзёбии рушди минбаъдаи робитаҳои байналмилалӣ хидмат мекунад.

2. Пресс-релизи Комиссияи Аврупой аз 14 сентябри соли 1992 оид ба барномаи ТАСИС [29] оғози марҳилаи навро дар низоми маорифи Тоҷикистон ба қайд гирифт. Барномаи мазкур кумаки техникӣ ва машваратии худро барои ислоҳоти низоми маориф пешниҳод намуда, роҳҳои аввалияи ҳамкории институтсионалиро бо кишварҳои Иттиҳоди Аврупо фароҳам овард. Ин замина барои ҳаракат ба сӯи раванди Болония ва ҳамгироӣ ба фазои ҷаҳонии таҳсилот шуд.

3. Имзои Декларатсияи Болония (1999) [30] аз чониби Тоҷикистон тахкурсии меъёрии ҳукукиро барои ворид шудан ба низоми таҳсилоти аврупоӣ фароҳам овард. Ин иқдом имконият фароҳам сохт барои: ҳаракати академии донишҷӯён ва устодон; эътирофи дипломҳо дар хориҷ; татбиқи барномаҳои муштарак ва гирифтани дипломҳои дугона; иштирок дар барномаҳои Erasmus+, Tempus ва дигар лоиҳаҳои байналмилалӣ.

4. Имзои созишномаҳо ва ёддоштҳои ҳамкорӣ бо кишварҳои Афғонистон [14, 23], Покистон [10, 25, 26], Туркия [27], Эрон [9], Федератсияи Русия [24] ва дигар давлатҳо, шароити дуҷонибаро барои ҳамкориҳои илмӣ-амалӣ дар самтҳои зерин фароҳам овард: мубодилаи академӣ; таҳқиқоти илмӣ муштарак; баргузориҳои конфронсҳо ва таҷрибаомӯзиҳои байналмилалӣ; мубодилаи барномаҳои таълимӣ ва усулҳои омӯзиш ба роҳ монда шуданд.

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» [18, 19, 20] (солҳои 1993, 2004, 2006) ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти олии касбӣ ва баъдидипломӣ» [21] (2003) ҳамчун заминаи ҳукуки танзими фаъолияти байналмилалӣ донишгоҳҳо қабул гардиданд. Дар онҳо: принципҳои боз будани низоми маориф; имконияти бастанӣ созишномаҳои байналмилалӣ; иштирок дар лоиҳаҳо ва барномаҳои хориҷӣ ва тартиби эътирофи дипломҳои хориҷӣ муқаррар карда шудаанд.

6. Санадҳои конститусионӣ ва забонӣ, аз ҷумла Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [13, 12] (1994, 1999) ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатӣ» [22] (2009), кафолати дастрасии шахрвандон ба таҳсилоти босифатро таъмин намуда, барои таҳкими заминаи ҳукуки ҳамкориҳои байналмилалӣ хидмат менамоянд. Илова бар ин, Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 сентябри соли 2011 «Дар бораи тасдиқи қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ» [17] ба яксонсозии навишти академӣ ва илмӣ забони давлатӣ мусоидат намуда, барои таҳияи созишномаҳо, мақолаҳои илмӣ

муштарак ва фаъолияти академии устодон ва донишҷӯён аҳаммияти муҳим дорад.

7. Ҳуҷҷатҳои стратегии давлатӣ, аз ҷумла Стратегияи миллии рушди Тоҷикистон то соли 2030 [28] (2016) ва Консепсияи миллии таҳсилот [11] (2003), рушди донишгоҳхоро дар самти ҷаҳонишавӣ ҳамчун афзалияти миллии муаррифӣ кардаанд. Дар онҳо масъалаҳои ҳамгироии таҳсилот ба фазои ҷаҳонӣ, густариши ҳамкориҳои байналмилалӣ донишгоҳҳо ва боло бурдани рақобатпазирии таҳсилоти олии ба таври возеҳ таъкид шудаанд.

8. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 март соли 2006 «Дар бораи Консепсияи миллии тарбия» ^[14], ки мақсади он тарбияи насли ҷавон дар рӯҳияи худшиносии шаҳрвандӣ, таҳаммулгарии фарҳангӣ ва омодагӣ ба муколамаи мебошад, ба ҳадафҳои глобалии таҳсилоти байналмилалӣ мутобиқ буда, донишҷӯёро барои иштирок дар лоиҳаҳои академии байналмилалӣ омода месозад.

9. Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни солҳои 2003 ва 2004 дар бораи ислоҳоти соҳаи маориф барои солҳои 2004–2009 [15, 16], марҳилаи нави рушди таҳсилоти олиро дар кишвар муаррифӣ карданд. Дар онҳо зарурати мутобиқсозии низомии таҳсилоти миллии ба стандартҳои байналмилалӣ, навсозии барномаҳои таълимӣ, ҷорӣ намудани усулҳои муосири идоракунии ва истифодаи технологияҳои хориҷӣ таъкид шудааст. Ин омилҳо шароити мусоид барои ҷалби донишгоҳҳои Тоҷикистон ба барномаҳои TEMPUS, Erasmus+ ва дигар лоиҳаҳои байналмилалӣ фароҳам оварданд.

10. Ду ҳуҷҷати муҳимме, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тасвиб расиданд – яке Барномаи давлатии рушди таҳсилоти касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015 (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02.11.2007, №529) ва дигаре Стратегияи рушди илм ва технология дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2015 (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 01.08.2006, №362) водор сохт, ки дар

давраи ҷаҳонишавии таҳсилот, вуруд ба ҷараёни Болония бояд дар ҳама соҳаҳо ва бахусус таълиму тарбия таҷдиди назар карда шуд ва робитаҳои байналмилалӣ густариш ёфтанд.

Чӣ тавре, ки Ф. Пираков менигорад: «Моҳи майи соли 2004 қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» дар таҳрири нав муяссар гардид, зеро Қонуни мазкур дар таҳрири соли 1994 ба талаботи шароити зудтағйирёбандаи ҳаёти инсон ҷавобгӯ набуд. Моддаи 28 Қонуни «Дар бораи маориф» изҳор медорад, ки таҳия ва тасдиқи барномаҳои давлатӣ, байнидавлатӣ ва байналмилалӣ рушд дар соҳаи маориф, инчунин таъминоти моддӣ-техникӣ ва молиявӣ татбиқи онҳо аз ваколатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Баъдан аз ҷониби Парламенти Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз 150 санади қонунгузорӣ ва меъёрӣ, низомнома ва стандарт, ки низоми маорифро танзим намуда, ба талаботи санадҳои меъёрии ҳукукии байналмилалӣ ҷавобгӯ буданд, таҳия ва қабул карда шуданд. Аз ҷумлаи ин ҳуҷҷатҳо қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маорифи ибтидоии касбӣ» ва «Дар бораи маорифи олии касбӣ ва баъдидипломии касбӣ» мебошанд, ки баъдан тағйиру иловаҳо ба онҳо ворид карда шуданд, инчунин Консепсияҳои миллии тарбия ва маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон» [98, с. 110].

Ҳамин тавр, таҳлили санадҳои меъёрии ҳукукӣ нишон медиҳад, ки сиёсати пайвастаи давлатӣ дар соҳаи маориф бо тақвият ба механизмҳои ҳукукии дахлдор на танҳо рушди ислоҳоти дохилиро таъмин намуд, балки барои тавсеа ва мустаҳкамсозии робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон замина гузошт.

Санадҳои мазкур имконият доданд, ки:

- фаъолияти байналмилалӣ донишгоҳҳо расмӣ ба ҷаҳонӣ;
- самтҳои стратегӣ рушди таҳсилот муайян шаванд;
- шароити эътирофи таҳсилоти тоҷикӣ дар арсаи байналмилалӣ муҳайё гардад;

- сифат, рақобатпазирӣ ва ҳамгирии донишгоҳҳои кишвар бо низоми ҷаҳонии таҳсилот тақвият ёбад.

Дар шароити ҷаҳонишавии илму маориф, вусъат ёфтани ҳамкориҳои байналмилалӣ яке аз шохаҳои калидии рушди мактабҳои олии ҳар кишвар маҳсуб меёбад. Ин раванд, ки дар худ механизми ҳамгирии илмӣ-фарҳангиро фаро мегирад, ба таври мутақобил ҳам ба сатҳи фаъолияти шахсии ҳайати профессорону омӯзгорон ва ҳам ба сиёсати муассир ва стратегияи шуъбаҳои робитаҳои байналмилалии донишгоҳҳо вобастагӣ дорад. Таъмини пайванди устувори донишгоҳҳо бо мактабҳои олӣ ва муассисаҳои илмии хориҷӣ яке аз шартҳои асосии рушди таҳсилоти олӣ ва тадқиқоти илмии муосир ба ҳисоб меравад.

Дар ҳамин замина, соли 1996 дар сохтори Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ таъсис ёфт, ки мақсади аслии он ташкили низоми самарабахши робитаҳои хориҷӣ, мусоидат ба иштирок дар лоиҳаҳои байналмилалӣ, ташкили мубодилаи илмӣ ва академикӣ, инчунин, ҷалби донишҷӯёни хориҷӣ ба таҳсил мебошад. Умеда Ғаффорова дар ин маврид чунин менигорад: «Шуъбаи робитаҳои байналхалқии Донишгоҳ соли 1996 ташкил шуда, аввалин сарвари он Ҳ. Самадов буданд. Баъдтар С. Ҷалолов, Р. Раҳматова вазифаи ноибректори бахши робитаҳои байналхалқии Донишгоҳро ба ўҳда доштанд» [108]. Минбаъд профессор У. Ғаффорова (солҳои 2007-2012), дотсент А. Азизов (солҳои 2012-2018), ва аз соли 2018 дотсент, номзади илмҳои филологӣ Р. Давлатзода дар ин вазифаи пурмасъул фаъолият доштанд [108].

Фаъолияти шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ ба ташкили рабобити пурсамар бо марказҳои илмӣ-тадқиқотӣ, муассисаҳои таълимии олӣ ва намоёндагӣҳои дипломатии кишварҳои мухталиф равона гардида, он дар баробари таҳкими мақоми байналмилалии донишгоҳ, ҳамзамон ба ҷалби донишҷӯёну унвонҷӯён аз кишварҳои хориҷ, аз ҷумла Ўзбекистон,

Қирғизистон, Туркменистон, Қазоқистон, Эрон ва Кореяи Чанубӣ мусоидат менамояд. Ин нуктаро У. Ғаффорова чунин баён мекунад: «Шуъбаи робитаҳои байналхалқӣ бо масъалаҳои ба роҳ мондан ва густариш додани шаклҳои гуногуни ҳамкориҳои донишгоҳ бо Марказҳои илмӣ ва мактабҳои олии кишварҳои мухталифи ҷаҳон, сафоратхонаҳо ва муассисаҳои байналхалқӣ, ҳамчунин мусоидат намудан барои гирифтани раводиди ВК ҚТ ва дар Хадамоти муҳоҷирати ВКД ҚТ дар вилояти Суғд, ба қайд гирифтани донишҷӯёне, ки аз хориҷаи дуру наздик дар Донишгоҳ таҳсил менамоянд, машғул аст» [108].

Дар доираи ҳамкорихои дучониба ва бисёрҷониба, донишгоҳ бо зиёда аз 20 донишгоҳ ва муассисаи олии таълимии кишварҳои хориҷӣ шартномаҳои ҳамкорӣ ба имзо расонидааст. Аз ҷумла метавон ба Донишгоҳи аграрии Пекин, Донишгоҳи педагогии Синтзян (Чин), Донишгоҳи давлатии иқтисодиёт ва информатикаи Маскав, Донишгоҳи давлатии Санкт-Петербург, Донишгоҳи давлатии Оренбург (Русия), Донишгоҳи миллии радиоэлектронии Харков (Украина), донишгоҳҳои давлатии Ош ва Боткент (Қирғизистон), Донишгоҳи давлатии Гулистон, Институти забон ва адабиёти ба номи А. Навоӣ (Ўзбекистон), Донишгоҳҳои Дехлӣ, Ч.Неру, Ҷомиа Миллия Исломия (Ҳиндустон), Донишгоҳи миллии Қазоқистон ба номи ал-Форобӣ, Донишгоҳи Гумболд ва маркази Юлихи Олмон, Донишгоҳи Салоников (Юнон), инчунин муассисаҳои таълимии Эрон ишора кард.

Ғайр аз ин, донишгоҳ бо сафоратхонаҳои кишварҳои гуногун (Эрон, Олмон, Русия, ИМА), марказҳои фарҳангии байналмилалӣ ва ташкилотҳои бонуфузи ҷаҳонӣ чун ЮНЕСКО, DAAD, GIZ, IREX, ACTED, OSCE, EdNet, ACCELS, CARANA CORPORATION, хазинаи Оғохон, Сорос ва дигарон робитаҳои илмӣ-фарҳангӣ ва лоиҳавӣ ба роҳ мондааст [37, с. 599].

Дар доираи лоиҳаҳои байналмилалӣ, устодону муҳаққиқони донишгоҳ имкон пайдо намудаанд, ки дар доираи ҳамкорӣ бо мактабҳои олии ва марказҳои

илмий шаҳрҳои Берлин, Дрезден, Люксембург (Олмон), Вильнюс (Литва), Нитра (Словакия), Брюссел (Белгия), Солоник (Юнон) ва Порто (Португалия) фаъолияти илмӣ ва тақмили ихтисосро дар муҳитҳои таҳқиқотии аврупоӣ ба муддати то 10 моҳ ба анҷом расонанд [37, с. 98].

Ин намуди ҳамкориҳои байналмилалӣ, ки асосан дар доираи грантҳо ва созишномаҳои илмӣ анҷом меёбанд, ба рушди касбӣ ва таҳкими неруи илмӣ ҳайати профессорону омӯзгорон мусоидат намуда, инчунин заминаи зарурӣ барои густариши неруи илмӣ донишгоҳ ва омодаسازی мутахассисони рақобатпазир дар сатҳи байналмилалӣ фароҳам меорад.

Фаъолияти шӯбаи робитаҳои байналмилалии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров дар таъмини робитаҳои илмӣ ва таълимии хориҷӣ ҳамчун унсури муҳими сиёсати байналмилалии донишгоҳ ба шумор рафта, дар шаклгирии чехраи байналмилалии муассиса, тавсеаи имкониятҳои илмӣ устодон ва донишҷӯён, ҷалби сармояҳои илмӣ ва таълимии хориҷӣ ва таҳкими мавқеи донишгоҳ дар фазои таҳсилоти олии ҷаҳонӣ нақши муассир дорад. Ин раванд нишонгари афзоиши иқтидори дипломатияи илмӣ ва ташаккули муҳити нави ҳамкорӣ дар низоми таҳсилоти олии кишвар маҳсуб мешавад.

Чӣ тавре ки Ф. Пираков қайд мекунад: «Бо оғози асри XXI ҳамкориҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф ва корҳои илмӣ-тадқиқотӣ ба сатҳи нави сифатӣ боло рафтанд. Аз соли 2000 то соли 2005 аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 33 Созишнома оид ба ҳамкориҳои байналмилалии илмӣ ба имзо расид. Дар ин давра, хусусан, қабули қарорҳои Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳамроҳшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созишнома оид ба таъсиси Маркази илмию технологӣ дар Украина» (№ 616 аз 17 апрели соли 2002) ва «Дар бораи тасдиқи Созишномаи Маркази байналмилалии илмию техникӣ» (№ 772 аз 5 феввали соли 2003) ба роҳ мондани ҳамкорӣ дар ин соҳа ва таъмини заминаи ҳуқуқӣ ва молиявӣ барои фаъолияти тадқиқотӣ мусоидат намуданд» [98,с.96].

Шуъбаи робитаҳои байналмилалии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) дар асоси қарори Шурои олимон 29 апрели соли 2003 таъсис ёфта, дар ибтидо роҳбарии онро дотсент, номзади илмҳои филологӣ Рауфова Манзура ба уҳда дошт. Дар давраи баъдӣ, аз соли 2004 то 2005, вазифаи мудирӣ ба зиммаи дотсент, номзади илмҳои биологӣ Муҳаммад Субҳон вогузор гардид. Дар марҳилаи аввали фаъолият, шуъба дорои сохтори комили ташкилии мустақил набуда, вазифаҳои он ба мусоидат дар масъалаи гирифтани раводид ва бақайдгирии донишҷӯёни хориҷӣ дар сохторҳои марбутаи давлатӣ, аз ҷумла Вазорати корҳои хориҷӣ ва Хадамоти муҳоҷирати ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, маҳдуд мегардид. Аксари донишҷӯёни хориҷии он давра аз кишварҳои Туркменистон, Қазоқистон ва Қирғизистон буданд.

Фаъолияти шуъба дар солҳои 2005–2007 муваққатан қатъ гардид. Баъдан, бо ташаббуси ректори онвақта, профессор О.Қ. Каримов, соли 2007 фаъолияти шуъба аз нав ба роҳ монда шуда, ба сифати мудир омӯзгори фанни забони англисӣ Н. Қурбонова таъин гардид. Дар ин марҳила низ, самтҳои асосии фаъолият бештар ба расмиёти техникии бақайдгирии донишҷӯёни хориҷӣ, додани маълумотномаҳо ва ҳуҷжатҳои зарурӣ барои гирифтани раводид ва тамдиди муҳлати таҳсил равона шуда буданд [48, с. 26-27].

Таҳаввулоти назаррас дар фаъолияти шуъба аз моҳи апрели соли 2010 мушоҳида мегардад, ки зимни он роҳбарии шуъба ба зиммаи дотсент, номзади илмҳои фалсафа Абдурахим Ҷӯраев вогузор шуд. Дар оғози фаъолияти ӯ, шуъба на танҳо аз кормандон маҳрум буд, балки бисёре аз вазифаҳои марбут ба робитаҳои байналмилалӣ тавассути шуъбаҳои дигар амалӣ карда мешуд. Масалан, кор бо донишҷӯёни хориҷӣ аз ҷониби мутахассиси шуъбаи таълим Башорат Ҳакимова анҷом меёфт, масоили ҳамкорӣ бо Донишгоҳи Созмони ҳамкории Шанхайро Шавкат Рустамов аз шуъбаи илм пайгирӣ мекард, дар ҳоле ки масъалаҳои таҳсили донишҷӯён дар хориҷи кишварро муовини ректор оид

ба таълим Раҳматхоҷа Ахмадов ҳал менамуд. Муаммои набудани интернет ва фаъолияти номӯътадили вебсайти донишгоҳ низ аз мушкилоти дигари ин марҳила махсуб мегардид [75, с. 20-21].

Бо вучуди чунин маҳдудиятҳо, шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ дар ин давра вазифаҳои муайяни стратегиро дар назди худ гузошта буд, ки аз ҷумлаи онҳо метавон ба вазифаҳои зерин ишора намуд:

1. Ташкили низоми устувори кор бо донишҷӯёни хориҷӣ;
2. Назорати татбиқи бандҳои созишномаҳои байналмилалӣ;
3. Омӯзиши имкониятҳои барномаҳои грантии хориҷӣ;
4. Таҳияи созишномаҳои нав бо муассисаҳои таълимии хориҷӣ;
5. Тартиб додани лоиҳаҳо барои пешниҳоди грантҳо;
6. Тарҷума ва омодаسازیи ҳуҷҷатҳои марбут ба робитаҳои байналмилалӣ;
7. Ташкили табодули устодону донишҷӯён дар асоси барномаҳои мубодила;
8. Низомнокسازیи ҳуҷҷатгузорӣ, омодаسازیи маводи иттилоотӣ ва эълонҳои марбут ба таҳсил дар хориҷи кишвар [75, с. 35].

Марҳилаи нави рушд аз 26 июни соли 2012 оғоз мегардад, ки бо таъсиси мансаби муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ иртибот мегирад. Ба ин вазифа дотсент А.Ҳ. Ҷӯраев таъин гардид ва сохтори шуъба бо ҷорӣ намудани воҳидҳои нави корӣ васеъ карда шуд. Аз 1 сентябри соли 2012 вазифаи мудирӣ шуъба ба зиммаи дотсент, номзади илмҳои иқтисодӣ Н.Ю. Блиничкина вогузор мегардад [45, с. 57]. Дар муддати кӯтоҳ таҳти роҳбарии Ҷӯраев маълумоти муҳим дар бораи ташкилотҳои байналмилалии грантдиҳанда ҷамъоварӣ гардида, рӯйхати муассисаҳои хориҷӣ таҳия мешавад, ки донишкада метавонад бо онҳо дар самти таҳкими сифати таълим ва рушди илм ҳамкорӣ намояд. Ҷӣ тавре, ки Ҷ. Исомитдинов менигорад: «Бо роҳбарии Ҷӯраев А. дар заминаи лоиҳаҳои байналхалқӣ дар донишгоҳ се маркази таълимӣ-тадқиқотӣ бо таҷҳизоти муосир: Маркази омӯзиши забонҳо, Лабораторияи инноватсионӣ,

Маркази омӯзиши Аврупо таъсис ёфтанд, ки аз навгониҳои назарраси донишгоҳ дар солҳои охир махсус меёбад» [48, с. 30]

Мавриди таҳқиқ ва таҳлил қарор додани рушди шуъбаи робитаҳои байналмилалӣи ДДХБСТ нишон медиҳад, ки ин шуъба бо вучуди душвориҳои ибтидоӣ, тадриҷан ба як воҳиди муҳими стратегӣи донишқада табдил ёфтааст. Ин раванд нишондиҳандаи равиши огоҳонаи роҳбарияти донишгоҳ дар самти воридсозии муассиса ба фазои байналмилалӣи таҳсилоти олии ва илм мебошад. Маҳз дар заминаи фаъолияти муназзами шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ, имкониятҳои татбиқи барномаҳои табодули илмӣ ва таҳсилоти муосир бо кишварҳои хориҷӣ ба таври назаррас тавсеа ёфтаанд.

Аҳамияти ин шуъба дар ташаккули имҷи байналмилалӣи донишқада ва таҳкими нақши он дар фазои илмӣи ҷаҳонӣ қобили тавачҷуҳи ҷиддӣи илмӣ ва амалӣ мебошад.

Дар Донишқадаи иқтисод ва савдои ДДТТ, ва Донишқадаи политехники ба номи М. Осимии шаҳри Хучанд низ шӯбаҳои робитаҳои байналмилалӣ амал мекунанд. Шӯбаи робитаҳои байналмилалӣи ДИС ДДТТ, ки 1 сентябри соли 2009 таъсис ёфтааст робитаҳоро бо мактабҳои олии давлатҳои мухталиф ба роҳ мондааст. Донишқада ба таҷрибаомӯзии байналмилалӣи донишҷӯён аҳамияти ҷиддӣ медиҳад. Алҳол донишқада бо 21 мамлақати ҷаҳон ва зиёда аз 50 донишгоҳҳо робита барқарор намудааст.

Дар солҳои охир, дар заминаи тағйироти сохтории мактабҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус дар муассисаҳои таҳсилоти олии вилояти Суғд, бахши робитаҳои байналмилалӣ ба марҳилаи нави рушд ворид гардид. Ин раванд на танҳо ба таҷдиди сохторӣ ва маъмурии бахш мусоидат кард, балки ҳадафи аслии онро — таъмини воридшавии муассисаҳои таълимӣ ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ ва мутобиқгардонии сатҳу сифати таҳсилот ба меъёрҳои байналмилалӣ ба сатҳи амаливу иҷроӣ баровард.

Аз лиҳози таҳлилӣ, васеъ гардидани самтҳои фаъолияти баҳши робитаҳои байналмилалӣ бар асоси талаботи замони муосир сурат гирифта, таваҷҷуҳи асли ба рушди ҳамкориҳои пайдор бо муассисаҳои таҳсилотӣ, илмӣ ва фарҳангии хориҷӣ равона гардид. Фаъолиятҳои асосии баҳш ба масъалаҳои зерин тамаркуз ёфтанд: дастгирии донишҷӯёни хориҷӣ, татбиқи муҳтавои созишномаҳои дучониба ва бисёрҷониба, ҷалби донишгоҳ ба лоиҳаҳои байналмилалӣ, ташкили барномаҳои мубодилаи устодону донишҷӯён, даъвати мутахассисони хориҷӣ ва ташкили лексияҳои кушод, тарҷума ва таҳияи хуччатҳои лозимаи расмӣ, ҳамчунин роҳандозии ҳамкорӣ дар доираи созмонҳои минтақавию байналмилалӣ, аз ҷумла ИДМ, Созмони Ҳамкории Шанхай (СХШ) ва Иттиҳоди Аврупо.

Дар ин раванд, таҷрибаи таърихии муассисаҳои олии шаҳри Хучанд, аз ҷумла Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ), шаҳодат медиҳад, ки масъалаи ҳамкориҳои хориҷӣ аз рӯзҳои аввали фаъолияти онҳо дар маркази таваҷҷуҳ қарор дошт. Ҷиҳати таҳқиқотӣ бояд қайд кард, ки шаклгирии ду самти асосии робитаҳои хориҷӣ — ҳамкориҳои дохилимиллӣ ва байналмилалӣ ба таври мутаносиб инкишоф ёфт. Дар самти аввал, муносиботҳо ба вазоратҳо, муассисаҳои илмӣ ва таҳсилоти кишвар, ба мисли Академияи илмҳо, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишкадаи соҳибкорӣ ва хизмати Тоҷикистон ва дигар сохторҳои давлатӣ мустақкам карда шуд.

Дар самти дуюм – муносибатҳои байналмилалӣ, донишгоҳҳо ба як қатор муассисаҳои таҳсилоти хориҷӣ ҳамкории назаррас ба роҳ монд. Масалан, дар ибтидои солҳои 2000-ум, ДДХБСТ танҳо бо ду мактаби олии хориҷӣ – Донишгоҳи давлатии Москва ба номи М.В. Ломоносов ва Донишгоҳи байналмилалии Қирғизистон шартномаҳо ба имзо расонид. Аммо то соли 2006 шумораи ин ҳамкориҳо ба даҳ расид. Бо вучуди ин, набудани низоми устувори идоракунии баҳши робитаҳои байналмилалӣ ва ғайрифавол будани шӯъбаи фаъолияти амалии созишномаҳоро маҳдуд сохт. Дар ин замина, мавҷуд

набудани низомномаи ҳукукиву ташкилии шуъба, ки дар он ҳадаф ва вазифаҳои стратегии он муайян мешуданд, яке аз омилҳои асосии боздоранда маҳсуб мегардад.

Баррасии сиёсати давлатӣ низ нишон медиҳад, ки ду ҳуҷҷати муҳими ҳукумати дар рушди робитаҳои байналмилалӣ нақши калидӣ бозиданд. Чӣ тавре, ки Ҷ. Исомитдинов нигоштааст: «Ду ҳуҷҷати муҳим, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид, дар густариши робитаҳои байналхалқии донишгоҳ нақши созанда бозиданд: яке Барномаи давлатии рушди таҳсилоти касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015 (Қарори Ҳукумати ҚТ аз 02 ноябри соли 2007, №529) ва дигаре Стратегияи рушди илм ва технология дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2015 (Қарори Ҳукумати ҚТ аз 01 августи соли 2006, №362.). Ҳуҷҷатҳои мазкур нафақат ба густариши робитаҳои байналхалқӣ, балки ба таҷдиди назар ба ҳамаи ҷабҳаҳои таҳсилот, воридшавӣ ба чараёни Болония, татбиқи низоми кредитии таҳсил мусоидат намуданд» [48, с. 32].

Метавон гуфт, ки рушди сохтори бахши робитаҳои байналмилалӣ дар мактабҳои олии Тоҷикистон, бахусус дар муассисаҳои таълимии Хучанд, намунаи равшани тавсеаи иқтисоди муассисаҳо дар шароити глобалӣ мебошад. Ин раванд ифодаи иродаи давлат ва ҷомеа ба сӯи ҷаҳонишавии таҳсилот, бозшудани дарҳо барои ҳамкорӣ, табодули дониш ва ҷалби таҷрибаи ҷаҳонӣ ба фазои таҳсилоти миллӣ мебошад. Дар айни ҳол, муваффақияти ин раванд тақозои идомаи ислоҳоти сохторӣ, боло бурдани таҳассусии кадрҳои маъмурӣ ва тадриҷан тақмил додани механизмҳои ҳамкорӣ бо шарикони байналмилалиро дар бар мегирад.

Дар зинаи нави рушди равобитаи байналмилалӣ Донишкадаи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ), соли 2007 марҳилаи муҳимме фароҳам омад, ки дар он робитаҳои илмӣ-таълимӣ бо муассисаҳои бонуфузи хориҷӣ ба таври назаррас тақвият ёфтанд. Аз ҷумла, бастанӣ шартномаи

ҳамкорӣ бо Мактаби олии байналмилалӣи бизнеси шаҳри Москва яке аз қадамҳои назаррас дар самти интернационализатсияи таҳсилот ва густариши равообити таълимӣ ва илмӣ арзёбӣ мегардад.

Мувофиқи санади мазкур, ки дар таърихи 7 майи соли 2007 ба имзо расид, мулоқоти расмӣи ҳайати омӯзгорону донишҷӯёни донишгоҳ бо муовини ректори Мактаби олии байналмилалӣи бизнес, доктори илмҳои сиёсӣ, профессор А.И. Панов баргузор гардид. Дар чараёни ин вохӯрӣ ҷонибҳои муҳтавои ҳамкориҳои минбаъда ро муҳокима намуда, дурнамоҳои амалии татбиқи табодули донишҷӯён, таҳсили тақмилии устодон, омодагории кадрҳои илмӣ-педагогӣ, истифодаи захираҳои илмӣ ва китобхонавии муассисаҳои ҳар ду ҷониб, инчунин ташкили курсҳои ва машғулиятҳои бо ҷалби мутахассисони сатҳи байналмилалӣ ро баррасӣ намуданд [48, с. 33].

Натиҷаи ин мулоқот на танҳо ба эҷоди заминаҳои устувори ҳамкорӣ бо муассисаҳои таҳсилоти олии Федератсияи Россия мусоидат намуд, балки дар амалисозии ҳадафҳои стратегии донишгоҳ – аз ҷумла воридшавӣ ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ ва татбиқи меъёрҳои Болония – нақши муассир гузошт.

Илова бар ин, фаъолияти донишгоҳ дар соли 2007 ба доираи васеътари равообити фарҳангӣ низ доман зад. Аз ҷумла, ташрифи намоёндаи Ҷумҳурии Ислондӣ Эрон, муовини сармуҳаррири маҷаллаи фарҳангии «Сухани ишқ» – бону Озитаи Ҳамадонӣ, ба сифати як иқдоми дипломатӣ-фардӣи фарҳангӣ мавриди арзёбӣ қарор гирифт. Дар мулоқоти баргузоргардида бо роҳбарияти донишгоҳ, масъалаҳои таҳкими робитаҳои илмӣ ро фарҳангӣ байни ду миллати ҳамзабону ҳамфарҳанг – тоҷикон ва эронӣён ва дурнамои ҳамкориҳои дӯстона, махсусан дар соҳаи табодули таҷрибаи илмӣ ва густариши донишҳои фарҳангшиносӣ, баррасӣ гардиданд [48, с. 33].

Боз як марҳилаи муҳим дар ин замина, ташрифи ҳайати Академияи улуми Амрико ва намоёндагони ширкати байналмилалӣи татбиқи барномаҳои таълимӣи донишҷӯӣ ва бозори меҳнат дар санаи 8 апрели соли 2008 ба

донишгоҳ буд. Дар доираи ин дидор, декани коллеҷи нави Академияи улуми Амрико дар иёлотҳои Колорадо, Эрик Клинскил, ва директори иҷроияи ширкати байналмилалӣ оид ба фаъолият бо донишҷӯён ва кадрҳо, Регина Киреева, бо роҳбарияти донишгоҳ мулоқот анҷом доданд. Э.Клинскил зимни суханронӣ таъкид дошт, ки яке аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти коллеҷи мазкур – барқарор намудани ҳамкориҳои мустақим бо муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон, махсусан дар минтақаи Суғд, мебошад [57, с. 129].

Зикри он зарур аст, ки ин навъи ҳамкорӣ дар шароити ҷаҳонишавии таҳсилот ва дар заминаи амалигардонии стратегияи давлатии таҳкими таҳсилоти олии дар Тоҷикистон ба сифати воситаи густариши неруи зехнии кишвар арзишманд мебошад. Маҳз бо ин васила донишгоҳон метавонанд дар самти воридшавӣ ба низомии таҳсилоти байналмилалӣ, тақмили неруи кадрӣ, табодули таҷриба ва баландбардории сифати таҳсилоти олии ба пешрафтҳои устувор ноил гарданд.

Равандҳои зикршуда гувоҳи равшани татбиқи сиёсати хориҷии соҳаи маориф мебошанд, ки тавассути онҳо донишгоҳон, аз ҷумла ДДХБСТ, ба сифати субъектҳои фаъоли равобити байналмилалӣ таълимӣ баромад меkunанд. Ин раванд на танҳо ба рушди заминаҳои илмӣ ва фарҳангӣ, балки ба муаррифии муассисаи таҳсилоти олии дар сатҳи байналмилалӣ ва густариши шабакаи ҳамкориҳои байниминтақавӣ мусоидат менамояд.

Ҳамин тавр, дар мактабҳои олии вилояти Суғд сохтори алоҳидаи муносибатҳои байналмилалӣ созон дода шуда, ба зиммаи он маҷмӯаи хизматрасониҳо ва корҳои ташкилии робитаҳои байналмилалӣ воғузор карда шудааст. Сохтори байналмилалӣ донишгоҳ ва донишқадаҳо бо дарназардошти манфиатҳои дурнамои (стратегии) мактаби олии дар самти ташкил ва танзиму назорати фаъолияти байналмилалӣ нақши муҳим мебозад. Барои сохтор (шӯъба)-и муносибатҳои байналмилалӣ аз ҷониби раёсати

мактабҳои олии ҳамаи шароитҳо баҳри таъминоти моддиву техникӣ, кадрӣ ва молиявӣ муҳайё карда шудааст.

Шуъбаи муносибатҳои байналмилалии мактабҳои олии фаъолияти бисёрҷанбаро доро мебошанд, ки он аз корҳои ташкиливу методӣ, инноватсиониву маркетингӣ, машваративу таҳлилӣ иборат мебошад. Ҳар як самти фаъолият хусусиятҳои худро дорад ва ба он дар муқоиса бо фаъолияти дигар сохторҳои донишгоҳ баҳо дода мешавад. Шуъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ солҳои охир ба масъалаи иштироки омӯзгорон дар курсҳои забони хориҷӣ; ташкил намудани робитаи қавии омӯзгорону донишҷӯён бо шуъба; саривақт ба донишҷӯёну омӯзгорон расонидани маълумот дар бораи барномаҳои илмӣ ва таълимӣ аҳамияти ҷиддӣ медиҳанд.

Барои рушди таҳсилот ва илми донишгоҳ нақши созмонҳои давлативу ғайридавлатӣ, ҳазинаҳо (фондҳо)-и байналмилалӣ, ки барномаву лоиҳаҳои байналхалқиро маблағгузорӣ мекунанд хеле назаррас аст.

БОБИ 2. НАҚШИ ҲАМКОРИҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР РУШДИ КАДРӢ ВА ФАЪОЛИЯТИ ИЛМӢ-ТАҲҚИҚОТИИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ ШАҲРИ ХУЧАНД

2.1. Ҳамкорихои байналмилалии муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар самти бозомӯзӣ ва омодасозии мутахассисони баландихтисос ва кадрҳои илмӣ-педагогӣ

Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва афзоиши талабот ба дониш ва малакаҳои рақобатпазир, рушди ҳамкорихои байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилоти олии аҳаммияти махсус пайдо кардааст. Таҷрибаи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд, хусусан Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, дар ин самт намунаи барҷастаи ҷалби имконоти хориҷӣ чиҳати бозомӯзии кадрҳо, тақмили ихтисос ва омодасозии мутахассисони ҷавобгӯ ба талаботи замони муосир мебошад.

Яке аз рӯйдодҳои муҳимми ибтидои солҳои навадум, ки оғози давраи нави ҳамкорихои байналмилалиро дар таърихи Донишгоҳи давлатии Хучанд муайян намуд, ташрифи ҳайати Донишгоҳи Небраскаи шаҳри Линколн Иёлоти Муттаҳидаи Амрико соли 1992 ба ҳисоб меравад. Дар ҷараёни ин сафар, ки бо иштироки олимони амрикоӣ — Бетти, Деннис, Ҷеймс ва дигарон сурат гирифт, ҷонибҳо дар фазои ҳусни тафохум ва эҳтироми мутақобил шартномаи ҳамкориро ба имзо расониданд. Ин санадро аз ҷониби Донишгоҳи Небраска хонум Лиза Хатчинсон ва аз тарафи ДДХ профессор С.Н. Каримов имзо карданд, ки шароити таҳсили 10–15 нафар донишҷӯи тоҷикро дар донишгоҳи амрикоӣ таъмин менамуд. Дар китоби “80 зинаи камолот” таъкид мегардад, ки «Меҳмонон ба ректори донишгоҳ, профессор С. Н. Каримов номаи директори Марка-зи соҳибкорӣ ва менечменти Донишгоҳи Небраска ҷаноби Робин Адерсонро супориданд. Ҷаноби Робин Адерсон дар барқия навиштааст, ки «мо дар симои Донишгоҳи Хучанд шарикӣ мувофиқро

ёфтем». Ў аз ташрифи худ ба шаҳри Хучанд ва шиносӣ бо ми-ри Хучандшаҳр, ҳамкорӣ бо Маркази тоҷикистони соҳиб-корию менеҷментӣ хеле хурсанд буд. Барои ҳамкорию ду до-нишгоҳ Агенсии ахбороти ИМА маблағ ҷудо кардааст. Онҳо имкон доранд, ки донишҷӯён ва устодонро ба шаҳри худ қабул карда, нозукиҳои илмӣ иқтисодро омӯзонанд. Зеро ҳангоми ба иқтисодиёти бозоргонӣ гузаштани тамоми муас-сисаҳои давлативу ғайридавлатии Тоҷикистон масъалаҳои мураккаб пеш меоянд ва барои ҳалли онҳо ҷавонони маълу-мотноку кордон лозиманд. Онҳо дар ин кор дасти мадад да-роҳ мекунад. Ҳамчунин марказ ба омӯзгорони мактабҳои миёна барои таҳияи барномаҳои таълимии иқтисодиёти бо-зоргонӣ мадад мерасонанд» [37, с. 527]. Мутобиқи иттилои нашршуда дар рӯзномаи "Нури маърифат", меҳмонони амрикоӣ на танҳо аз ҳамкориҳои илмӣ, балки аз имконоти муштарак барои омода намудани кадрҳо дар шароити гузариш ба иқтисоди бозорӣ низ ибрази рағбат намудаанд. Дастгирии Агенсии ахбороти ИМА дар самти маблағгузорӣ ба ин ҳамкориҳо, аз ҷумла имкони таҳсили устодон ва донишҷӯён дар ИМА, ҳамчун омилҳои муҳими рушди иқтисодии кадрӣ донишгоҳ арзёбӣ мегардад [135].

Дар доираи густариши равоҷоти академӣ, факултети забонҳои хориҷии ДДХ низ робитаҳои мутақобилан судмандро бо як қатор муассисаҳои таҳсилоти олии кишварҳои пешрафта ба роҳ монд. Ба мақсади баланд бардоштани сатҳи касбият ва сатҳи забондонии омӯзгорон, факултет бо Донишгоҳи Линколн (ИМА), Институти Хёте (Олмон), донишгоҳу донишқадаҳои Воронеж, Горкий (Нижний Новгород), Санкт-Петербург ва дигарон ҳамкорӣ намуд. Дар натиҷа, омӯзгорони варзидаи факултет, аз ҷумла дотсентон А.Ш. Шарипов, М.А. Баротов, Б.Б. Камолова ва дигарон, дар машғулиятҳои амалӣ бо истифода аз методологияи муосир, донишу маҳорат ва усулҳои инноватсионии таълими забон таҷриба андӯхтанд ва онро дар ҷараёни таълим дар Тоҷикистон татбиқ намуданд [119].

Бозомӯзии устодон дар мактабҳои олии хориҷӣ, махсусан дар самти санъат ва рассомӣ низ самтҳои муҳими ин равобит ба ҳисоб мераванд. Устодони кафедраи расм ва мусаввирии факултети рассомӣ-графикӣ, аз ҷумла шодравон Т. Шодиев, А. Бобочонов, К. Мӯъминов ва дигарон, дар муассисаҳои бонуфузи таҳсилоти олий ба монанди Донишқадаи рассомии ба номи И.Е. Репини Санкт-Петербург, Донишқадаи омӯзгории Гертсени Санкт-Петербург ва Донишқадаи ба номи В.И. Ленини шаҳри Маскав тақмили ихтисос намуданд [37, с. 314].

Ҳамчунин, дар доираи барномаҳои байналмилалӣ таҳсилоти олий, устодони дигар факултетҳо низ имкони таҳсил ва бозомӯзиро дар донишгоҳҳои хориҷӣ пайдо карданд. Чӣ тавре, ки К. Усмонов менигорад: «Факултаи забонҳои хориҷӣ бо чанд донишгоҳҳои пешқадами ҷаҳон робитаи зичро хеле хуб ба роҳ мондааст. Аз соли 1997 инҷониб Департаменти таълимии Хазианаи Оғохонии IV ба факулта кумаки амалии таълимӣ расонида истодааст. Соли 2001 муаллими калон Н.С. тошматова дар Донишгоҳи Дурҳами Бритониёи Кабир курси тақмили ихтисоси симоҳаро гузашт. Кафедраи забони олмонӣ бо Донишгоҳи Хайделберг (Ҷумҳурии Федералии Олмон) робитаи илмӣ дорад: соли 1997 сармуаллими калони кафедра М. баротов тӯли се моҳ коромӯз-тадқиқотчиӣ ин Донишгоҳ буд. Дар айни замон кафедраи забони олмонӣ бо муассисаҳои илмӣ Олмон робитаҳои зичро ба роҳ мондааст. Ба тӯфайли ин робита ҳар сол ду-чор донишҷӯи кафедра ба таҳсили яқмоҳ ва панҷмоҳа ба Донишгоҳҳои гуногуни Олмон фиристода мешаванд. Қобили қайд аст, ки Институти ба номи Хёте (Мюнхен), идораи мубодилаи Академияи Олмон “ДААД”, Интер Насионал ба кафедраи забони олмонӣ адабиёти таълимӣ, илмӣ ва воситаҳои техниқиро ҳада карданд» [78, с.107-108].

Мақоми муҳимми дигар дар низоми ҳамкориҳои байналмилалӣ ва рушди захираҳои инсонӣ, таъсиси Пажӯҳишгоҳи менечмент ва технологияи компутерӣ дар ДДХ мебошад, ки бо қарори Шурои олимони донишгоҳ 23 майи соли 2000

таъсис ёфтааст. Ин муассисаи илмӣ-таҳқиқотӣ, ки роҳбарии онро доктори фанҳои иқтисодӣ, профессор А.Л. Қодиров ба зимма дошт, ҳамчун маркази таълиму бозомӯзии муосир дар самтҳои менеҷмент, иқтисоди бозорӣ, муносибатҳои иқтисодии хориҷӣ, технологияи иттилоотӣ ва таҳияи маводи таълимӣ таъсиргузор гардид [37, с. 558]. Дар китоби “80 зинаи камолот” қайд гаштааст, ки: «Профессор Қодиров А.Л. бо гранти созмони байналхалқии “Ҳифзи муҳити зист дар асоси тараққиёт ва истифода бурдани устуворӣ дар соҳаи технологияи хоҷагии халқ” (EPASAT) (2011-2013) барои рушди тавсияи корҳои илмиву таҳқиқотӣ, ба роҳ мондани ҳамкориҳои байналхалқӣ ва баланд шудани обруи Донишгоҳ ба ҳайси муассисаи бонуфузи илмиву таълимӣ мусоидат мекунад» [37, с. 564].

Пажӯҳишгоҳи менеҷмент ва технологияи компютерӣ бо ташкили курсҳои бозомӯзӣ барои садҳо нафар устодон ва мутахассисон, аз ҷумла дар самтҳои "иқтисоди бозорӣ ва менеҷмент" ва "муносибатҳои молиявии иқтисоди бозорӣ", ба баланд бардоштани иқтидори илмӣ-амалии кадрҳо саҳми назаррас гузошт. Инчунин, тадқиқоти он ба таҳлили равандҳои иқтисоди минтақавӣ равона гардида, натиҷаҳои онҳо дар таълифи китобҳои дарсӣ ва маводи методӣ татбиқ ёфтанд. Дар шароити гузариш ба иқтисоди бозорӣ, набудани мутахассисон ва адабиёти таълимии кофӣ боиси сустшавии раванди ташаккули фаъолияти соҳибкорӣ мегардид. Маҳз ба туфайли фаъолияти ин пажӯҳишгоҳ, қисме аз ин камбудҳои ҷуброн гардиданд.

Бо назардошти он ки ҳамасола зиёда аз ҳазор нафар донишҷӯён ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуровро хатм мекунанд ва аксарият ба соҳаҳои иқтисоди миллӣ роҳ меёбанд, нақши ҳамкориҳои байналмилалӣ ва имконоти бозомӯзӣ дар таҳкими пойгоҳи кадрӣи ватанӣ беш аз пеш афзун мегардад. Хоса, тамоюли афзояндаи донишҷӯён ба ташкили фаъолияти соҳибкориҳои шахсӣ, ба таври воқеӣ зарурати бозомӯзӣ, тақмили ихтисос ва интиқоли таҷрибаи ҷаҳониро тақозо менамояд.

Ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилоти олии Хучанд, бахусус Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров бо марказҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва таълимии хориҷӣ, дар тӯли даҳсолаҳои охир ба таври устувор рушд намуда, ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи низоми таҳсилоти олии ва сиёсати рушди кадрӣ дар Тоҷикистон ташаккул ёфтаанд. Ин ҳамкориҳо на танҳо барои бозомӯзии устодон ва рушди неруи зехнӣ замина фароҳам оварданд, балки ба татбиқи таҷрибаи муосири ҷаҳонӣ дар муҳити миллӣ мусоидат намуданд, ки ин омилҳои муҳими баланд бардоштани рақобатпазирии мутахассисони тоҷик дар бозори меҳнат маҳсуб меёбад.

Чунончӣ, соли 2002-ум тибқи иттилои Р.Т. Раҳматова: «Аз рӯи барномаи Хазианаи “Сорос” ба семинари “Мактаби тобистона” аз кафедраи ЮНЕСКО дотсент Н.Т. Раҳимов ба муддати як моҳ ба Венгрия аз факултаи таърих, О. Зоҳидов мудати се моҳ ба Венгрия, аз факултаи молия ва иқтисодиёти бозор сармуаллима М. Қаямова ва муаллима М. Салимова ба Қазоқистон сафари эҷодӣ намуданд. Ҳамчунин зиёда аз 15 нафар устодони Донишгоҳ дар семинари ташкилоти байналхалқӣ оид ба усули нави замонвай иштирок намуданд...Тибқи шартномаи Донишгоҳ бо Ассотсиатсияи “Тайиба” 10 нафар донишҷӯёни факултети забонҳои шарқ бо роҳбарии дотсент Н. Ғиёсов барои таҷрибаомӯзӣ ба донишгоҳи Миср сафар намуданд» [123].

Яке аз сабабҳои асосии пешрафту инкишофи фаъолияти таълимӣ, илмӣ, ин вусъат додани робитаҳои илмию фарҳангӣ бо донишгоҳҳо, ташкилотҳо ва муассисаҳои хориҷии дуру наздик мебошад. Ибтидои солҳои 2000-ум дар ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров ба ин масъала эътибори ҷиддӣ дода шуд. Р.Т. Раҳматова менигорад, ки: «шуъбаи робитаҳои хориҷии Донишгоҳ аз рӯи нақша чунин корҳоро ба иҷро мерасонад: 1) Ташкил намудани гуруҳи кории кӯмаки илмию маърифатӣ ба устодони донишгоҳ оид ба омӯзондан барои тарзи навиштани лоиҳаҳои барномаҳои лоиҳаҳои ташкилотҳои байналхалқӣ; 2) Навиштани лоиҳа бо мақсади аз рӯи озмун гирифтани грантҳо ва тадбиқи он

дар амал; 3) Ташкили сафарҳои кории донишҷӯён ва устодон барои ширкат варзидан ба семинарҳо, симпозиумҳо ва конфереҶсияҳои байналхалқӣ; 4) Шартнома бастан бо донишгоҳҳои хориҷа; 50 Ба қайдгирии донишҷӯёни хориҷӣ наздику дур дар шаҳри Хучанд дар асоси раводиди Вазорати корҳои хориҷии ҷумҳурӣ» [123].

Бо назардошти рушди ҷомеаи иттилоотӣ ва ниёзҳои нави иқтисодӣ бозорӣ дар самти тайёр намудани мутахассисони рақобатпазир, Пажӯҳишгоҳи менечмент ва технологияҳои компютери Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров аз ибтидои соли 2000-ум он фаъолияти илмӣ-таълимии худро ба шаклҳои инноватсионии таълим, ҳамкорӣ бо муассисаҳои пешрафтаи байналмилалӣ ва ҷорӣ намудани технологияҳои муосири рақамӣ равона намудааст. Яке аз намунаҳои барҷастаи чунин раванд, ҳамкорӣ бо Донишгоҳи давлатии иқтисод, омор ва информатикаи Маскав (МЭСИ) ба шумор меравад, ки аз аввали солҳои 2000-ум ба таври васеъ роҳандозӣ гардид [37, с. 559].

Ҳамкорӣ бо МЭСИ, ки узви як қатор ассотсиатсияҳои бонуфузи байналмилалӣ, аз ҷумла Ассотсиатсияи маълумоти фосилавии Амрико, Донишгоҳи фарохдоираи Аврупо ва Ассотсиатсияи умумичаҳонии таълими серҷабҳа мебошад, ба Пажӯҳишгоҳ имконият фароҳам овард, ки барномаҳои таълимии худро мутобиқ ба стандартҳои ҷаҳонӣ таҳия ва татбиқ намояд. Омӯзиш дар доираи ин барномаҳо бо иштироки омӯзгорони баландихтисоси МЭСИ, инчунин иқтисодчиёни варзидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда шуда, усулҳои инноватсионии кейс-таҳлил, технологияҳои шабакавӣ ва мултимедиявӣ дар он ба таври муассир истифода мешаванд.

Роҷеъ ба ҳамкорӣ бо МЭСИ муаллифони китоби “80 зинаи камолот” нигоштаанд, ки: «Ҳамкорӣ бо МЭСИ барои роҳ ёфтан ба Шабакаи Software AG, ки варорҳои он дар Даримштад (Олмон) буда, дар навбати худ яке аз бузургтарин ширкатҳои эҷодгарони таъминоти муназзами барномавӣ дар

чаҳон мебошад, мусоидат намуд. Бозёфтҳои он дар бештар аз 90 мамалики дунё мавриди баҳрабардори қарор дошта, онҳо имкон медиҳанд, ки пешниҳодҳои ба тичорат марбути амалан муҳим дар бар-номаҳои амалии мухталиф, амсоли мейнреймҳо, open UMS. AS\ 400. Unix/ Windows NT ва Web мавриди ҳалли баррасӣ ва муттаҳидсозӣ қарор гиранд. Мутахассисони ширкат дар бобати ба кор андохтани натиҷаҳои барномавии пешниҳодгардида дар омода сохтани барномаҳои курсҳои таълимӣ ва аз худ кардани натиҷаҳои барномавии Software AG кӯмаки зарурии методӣ машваратӣ мерасонанд. Бо ташкили технологияи мултимедиявӣ, технологияи шабакавӣ, таълими фосилавӣ дар институт дар заминаи ин барномаҳо на танҳо азхудшавии фанҳои мавриди омӯзиш қарор дошта, балки шиносонидани омӯзгорони донишгоҳ ва шунавандагони минбаъда бо технологияи компютерӣ ва телекоммуникатсионӣ низ амалӣ мегардад» [37, с. 559-560].

Дар асоси захираҳои зикршуда ва барномаҳои МЭСИ дар донишгоҳ шабакаи маҳаллии компютерӣ бунёд гардида, он ба шабакаи ҷаҳонии интернет пайваست шудааст. Ин иқдом на танҳо дастрасии муаллимону донишҷӯёнро ба захираҳои иттилоотӣ ва китобхонаҳои электронӣ афзун намуд, балки имкони татбиқи омӯзиши фосилавӣ ва ташкили машғулиятҳои лаборатории интерактивиро таъмин сохт. Ҳамзамон, шабакаи маҳаллӣ ҳамчун заминаи асосии омӯзиши фанҳои информатика, системаҳои иттилоотӣ ва фанҳои ҳисобу иқтисодӣ хизмат мекунад.

Татбиқи технологияи муосири компютерӣ ба таълими фанҳои муҳими риёзӣ ва иқтисодӣ, ба монанди барномарезии математикӣ, омор, муҳосибот, молия ва қарз, нафақат сифати таълимро баланд бардошт, балки заминаи мусоиде барои истифодаи самараноки таҷҳизоти телекоммуникатсионӣ ва видеомаводҳо аз саросари ҷаҳон фароҳам овард. Ба воситаи пайвасти баландсуръати интернет равобити реалии видео ва аудиоӣ ба роҳ монда шуда,

имкон фароҳам овард, ки донишҷӯён мустақиман ба маводи дарсӣ ва лексияҳои беҳтарин муассисаҳои таълимии хориҷӣ дастрасӣ пайдо кунанд.

Ҷиҳати дастгирии равандҳои таълим ва таҳқиқот, дар ҳамкорӣ бо Фонди минтақавии Евразия якҷанд лоиҳаҳои муҳими таҳсилотӣ ва инфрасохторӣ амалӣ карда шуданд. Ин фонд маблағгузориҳои тақмили ихтисоси омӯзгорон, нашри китобҳои дарсӣ ва харидориҳои таҷҳизоти зарурии техникаро ба зимма гирифт. Аз ҷумла, соли 2001 кормандони пажӯҳишгоҳ китобҳои дарсӣ таҳия ва ба нашр расониданд, ки ба доираи васеи хонандагон — аз донишҷӯ то мутахассисони соҳа равона гардида буданд.

Ҳамзамон, бо дарназардошти рушди иқтисоди миллӣ ва ниёз ба кадрҳои рақобатпазир, аз соли 2003 таҳсилоти донишҷӯён дар ихтисосҳои муосир дар Пажӯҳишгоҳ роҳандозӣ гардид. Қадами муҳимми дигар дар ин самт таъсиси факултети телекоммуникатсия ва технологияҳои иттилоотӣ дар соли 2007 буд, ки ҳамчун идомаи мантиқии раванди ислоҳот дар сохтори таълимии донишгоҳ ва ҷавоб ба талаботи бозори меҳнати ватанӣ байналмилалӣ арзёбӣ мешавад.

Ҳамкориҳои густаришёфта бо муассисаҳои пешрафтаи байналмилалӣ, татбиқи технологияи рақамӣ ва шабакавӣ дар ҷараёни таълим ва истифодаи васеи имкониятҳои глобалии иттилоотӣ, Пажӯҳишгоҳи менеҷмент ва технологияҳои компютериро ба маркази омӯзиш ва таҳқиқоти муосир табдил додааст. Ин раванд, на танҳо ба баландбардории сифати таълим ва мутобиқшавии он ба стандартҳои байналмилалӣ мусоидат намуд, балки ба ҷаҳонишавии маълумот ва густариши равобитаи илмӣ-педагогӣ заминаи воқеӣ фароҳам овард.

Яке аз самтҳои муҳим дар фаъолияти байналмилалии донишгоҳ, ташкил ва таҳкими ҳамкориҳо бо намоёндагони муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва марказҳои илмӣ фарҳангии кишварҳои пешрафта мебошад. Ба ин васила, аз солҳои аввали истиқлол имконият барои вохӯрию мубодилаи таҷрибаи илмӣ бо шахрвандони хориҷӣ, хусусан англисзабону олмонзабон, ба вуҷуд омад. Тибқи

маълумоти У. Ғаффорова: «Шуъбаи робитаҳои байналхалқии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров дар ин чода ба воситаи ҳамкорӣ бо сафоратхонаву ташкилотҳои байналхалқӣ чихати дастрас намудани иттилооти зарурӣ оид ба барномаҳову озмунҳо ба устодону донишҷӯён ёрии амалии худро мерасонанд. Дар солҳои лхир сафи устодон, аспирантон, коромӯз-муҳаққиқони ҷавон, донишҷӯёни факултаҳо, ки аз рӯи озмунҳом мухталиф барои таҷрибаомӯзӣ, идомаи таҳсил, корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ё иштирок дар ягон чорабиниҳои байналхалқӣ, аз ҷумла конференсу симпозиум ва фестивалҳо ба кишварҳои хориҷӣ, аз ҷумла ба ИМА, Олмон, Ҷумҳурии Мисри Араб. Индонезия, Норвегия, Русия, Шветсия, Шотландия, Япония, Британияи Кабир, Фаронса, Австрия, Украина, Қирғизистон, Қазоқистон Ҷумҳурии Ислонд Эрон, Амратҳои Муттаҳидаи Араб ва ғайра сафар менамоянд, торафт меафзояд. Аз ҷумла, моҳи ноябри соли ҷорӣ ноибректори бахши таълим, профессор Т.Қ. Ҳабилов аз Олмон, ки ба ҳайси ғолиби озмуни барномаи муассисаи байналхалқии DAAD барои иҷрои корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ба муддати як моҳ сафар карда буд, баргашт» [108].

Аз ҷумла, дар доираи созишномаи ҳамкорӣ бо Сафорати Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар солҳои 2007–2010 ба факултети забонҳои хориҷӣ омӯзгорони англисӣ, аз ҷумла Мишел Блумингтон, Дэвид Ҳорз ва Шерон барои гузаронидани машғулиятҳои таълимӣ фиристода шуданд [33, с. 494]. Ҳузури ин мутахассисон на танҳо ба баланд бардоштани сатҳи дониш ва малакаи омӯзгорону донишҷӯён мусоидат намуд, балки ҷараёни таълимиро дар заминаи меъёрҳои байналмилалӣ навсозӣ кард.

Ҳамзамон, кафедраи забони олмонӣ бо дастгирии ташкилоти маъруфи олмонӣ – DAAD (Хадамоти академии мубодилаи Олмон) аз ибтидои солҳои 2000–ум ба роҳандозии ҳамкориҳои муназзам шурӯъ намуд. Дар натиҷа, омӯзгорони кафедра чун А. Шарифов, М. Сулаймонова, З. Аҳмедова ва дигарон дар муассисаҳои таҳсилоти олии Олмон аз тақмили ихтисос гузаштанд.

Масалан дотсент Матлуба Сулаймонова соли хониши 2003-2004-ум дар докторантураи Донишгоҳи Лейпсиги Олмон таҳсил намуд, ва баъдан дар Душанбе рисолаи номзadiaшро бомуваффақият дифоъ намуд [32, с. 164]. Хусусан, омӯзгори ҷавон М. Саидов таҳсилоти магистратуриро бо дастгирии DAAD дар яке аз донишгоҳҳои Олмон ба анҷом расонд [33, с. 494]. Коромӯз-муҳаққиқи кафедраи забони олмонӣ Алишер Ҷумабоев дар соли 2011-ум дар давоми як семестр дар Донишгоҳи Гумболди Берлин таҳсил намуда, малакаи худро боло бардошт.

Соли 2009 бо ибтикори муштарак ташкилоти DAAD ва Донишкадаи Гёте, бо дастгирии намояндагони Олмон дар шаҳри Тошканд, анҷумани ҷумхуриявӣ барои омӯзгорони забони олмонӣ доир гардид, ки беш аз 50 нафар устодону омӯзгорони муассисаҳои таълимии шимоли Тоҷикистонро гирд овард [134].

Бо ташаббуси DAAD ва сафорати Олмон дар Душанбе дар соли 2010 дар маркази вилоят барои мукамалсозии дониши омӯзгорони забони олмонӣ дарсҳои омӯзишӣ ташкил карда шуданд. Дар ин раванд, хонум Штайлек аз Донишгоҳи озоди Берлин дарсҳои намунавӣ гузаронид. Ҳамзамон, сафири Олмон хонум Дорис Ҳортрам зимни сафари худ ба Донишгоҳ бо чараёни таълим шинос гардида, таассуроти мусбат изҳор намуд.

Мудири кафедраи забони олмонӣ, М. Сулаймонова дар як қатор ҳамоишҳои бонуфузи байналмилалӣ, аз ҷумла Конгресси забонҳои олмонӣ дар шаҳри Ена, ки бо иштироки 30 ҳазор нафар доир гардид, ширкат варзида, аз навгониҳои методологии омӯзиши забон бархурдор гашт. Ӯ соли 2009 ҳамчунин дар донишгоҳи кишвари Австрия курси такмили ихтисосро хатм намуд [134].

Иттилооти пешниҳодшуда шаҳодат медиҳад, ки таҷрибаи кафедраи забони олмонӣ намунаи муваффақи ҳамгироии мактаби оӣ бо низоми таълимии байналмилалӣ мебошад. Ба ин васила, донишгоҳ тавонист дар сатҳи

минтақавӣ ва ҷумхуриявӣ ба сифати маркази фаъоли ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи омӯзиши забонҳои хориҷӣ шинохта шавад.

Баҳри бозомӯзӣ устодони факултети филологияи тоҷик пайваста ба хориҷи кишвар сафар менамуданд. Чунончӣ, профессор У. Ғаффорова аз 3-юм то 17-уми сентябри соли 2007 дар Ҷумҳурии Мисри Араб барои ширкат намудан дар курси бозомӯзии “Маориф ва тамаддуни арабӣ-исломӣ” сафар намуд. Профессорон А. Ҳасанов ва З. Ғаффорова аз 3-юм то 10 майи соли 2007 ба Ҷумҳурии Ислонии Эрон барои иштирок дар намоиши умумҷаҳонии китоб сафар намуданд. Профессор А. Насриддинов ва дотсент Т. Келдиёров аз 7-ум то 15 июни соли 2007 ба Ҷумҳурии Ислонии Эрон аз рӯи барномаи эронгарди сафар намуданд. Дотсентон М. Ёрунова, сармуаллимон М. Бобоева ва М. Аҳмадова аз 24-уми август то 18 сентябри соли 2007 ба Ҷумҳурии Ислонии Эрон сафар намуда, дар барномаи бозомӯзии забони форсӣ иштирок намуданд [108].

Профессор У.Ғаффорова роҷеъ ба иштироки омӯзгорон дар ҳамоишҳои байналмилалӣ чунин менигорад: «Иштироки омӯзгорон дар конфронсҳои байналхалқӣ барои боз ҳам баланд бардоштани дараҷаи ихтисос ва густариши робитаҳои илмӣ бо марказҳои илмӣ бурунмарзӣ мусоидат менамояд. Олимони мо дар соли 2007 дар як қатор конфронсҳои байналхалқӣ бахшида ба бузургдошти 800-солагии Мавлоно Ҷалолуддини Румӣ, ки дар кишварҳои мухталиф баргузор гаштанд, ширкат варзиданд. Аз ҷумла ректори Донишгоҳ, узви вобастаи АУ ҚТ, профессор Н.Ю. Салимов дар шаҳри Душанбе профессор А. Насриддинов ва дотсент Н. Нуоров дар Ҷумҳурии Ислонии Эрон (шаҳри Техрон), профессорон М. Хочаева, У. Ғаффорова, З. Ғаффорова дар Ҳиндустон (шаҳри Деҳли) дар чунин ҳамоишҳои байналмилалӣ бо маърузаҳои худ гузориш намуданд. Ҳамоиши байналмилалӣ “Румӣ-Гӯте: Муколамаи фарҳангҳо”, ки бахши илмӣ Донишгоҳ дар якҷоягӣ бо мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд аз 16-18 майи 2007 дар сатҳи баланд доир

намуд, низ барои густариши минбаъдаи робитаҳои илмӣ байналхалқии Донишгоҳ заминаҳои мусоид фароҳам овард» [108].

Соли 2008-ум дар қатори 28 нафар донишҷӯёни мактабҳои олии Тоҷикистон аз ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров донишҷӯи шуъбаи рӯзноманигорӣ Эҳсон Рачабов ба Ҷумҳурии Ислонии Эрон сафар намуда, бо мақсади бозомӯзии забон ва адабиёти форсӣ ва эроншиносӣ ба муддати 30 рӯз дар шаҳри Машҳад таҳсил намуд [137].

Ҷаъолияти байналмилалӣ Паҷӯҳишгоҳи гуманитарии ЮНЕСКО низ дар ин марҳала қобили таҳсин аст. Профессор А. Муртазоев дар ҳамкорӣ бо як қатор созмонҳои байналмилалӣ, аз ҷумла МНТИ ва Маркази ЮЛИХ-и Олмон, дар самтҳои муҳим чун ташкили маркази коммуникатсионӣ ва арзёбии ҳолати экологии минтақа, соҳиби чор гранти муҳими илмӣ гардид.

Ҳамчунин, профессор Қодиров А.Л. дар доираи барномаи EPASAT (созмони байналмилалӣ оид ба ҳифзи муҳити зист ва истифодаи устувори захираҳои иқтисодӣ) барои солҳои 2011-2013 ба иҷрои корҳои тадқиқотии илмӣ ва таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ мусоидат намуд [37, с. 564].

Ҷаъолияти илмӣ донишгоҳ дар соли 2011 дар мавзӯи бучавии “Асосҳои илмӣ сиёсати иқтисодии минтақавӣ” (дар мисоли вилояти Суғд) идома ёфта, роҳбарии илмӣ он ба зиммаи доктори илмҳои иқтисодӣ А. Авезов вогузор гардид. Дар доираи татбиқи ин мавзӯ як қатор асарҳои илмӣ нав, аз ҷумла китобҳои дарсии А.А. Бойматов, А.Л. Қодиров ва А.Р. Назаров ба нашр расиданд.

Ҳамкориҳои самаранок бо донишгоҳҳои хориҷӣ инчунин дар самти фанҳои дақиқ ва техникӣ тавсеа ёфтанд. Факултети телекоммуникатсия ва технологияҳои иттилоотӣ бо донишгоҳҳои пешқадами Украина ва Федератсияи Россия, аз ҷумла Донишгоҳи миллии радиоэлектроникаи Харьков ва Донишгоҳи давлатии иқтисодиёт ва омили шаҳри Москва ҳамкорӣ намуда, бо сафарҳои

илмий устодон ва баргузори дарсҳои муштарак низомии таълимиро ғанӣ гардониданд.

Аз ҷумла, сармуаллими кафедраи телекоммуникатсия А. Зокиров дар Донишгоҳи Харков бозомӯзӣ намуда, профессор Э.Г. Петров дарсҳои кушод ва маърузаҳо пешниҳод кард. Профессор А.М. Попонин дар маросими Ҳимояи рисолаҳои хатмкунандагон ширкат варзида, донишҷӯёнро бо баҳои баланд сазовор донист [37, с. 384-385].

Дар самти омӯзиши забон ва адабиёти рус, омӯзгорони факултети забони русии донишгоҳ бо муассисаҳои илмӣи Ўзбекистон ҳамкориҳои илмӣ барпо намуданд. Дар Донишгоҳи давлатии тошканд Г.В. Матешина рисолаи номзадӣ Ҳимоя карда, дар Институти педагогикӣи ҷумҳуриявӣи забони русӣ Р.Г. Топилова ва Л.М. Черкашева соҳиби унвон гардиданд [80, с. 106].

Бо пуштибонии Россотрудничество дар соли 2019, семинари омӯзишӣ барои омӯзгорони русзабони Хучанд ва шаҳру навоҳии атроф баргузор гардид. Ҳамчунин, шумораи мурочиати донишҷӯён ба маркази фарҳангии Русия барои таҳсил ва идомаи омӯзиш афзоиш ёфт.

Аз соли 2017, шакли нави тақмили ихтисоси онлайн дар асоси шартнома ҷорӣ шуд. Соли 2019 се омӯзгори кафедраи электроникаи факултети физика-техника дар давоми се моҳ дарсҳои онлайнро бо Донишгоҳи давлатии Олтои Русия таҳсил намуданд, ки маблағи он аз ҳисоби донишгоҳ пардохт гардид [76, с. 143].

Умуман, ҳамкориҳои муназзами илмӣ ва таълимии байналмилалӣ дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар даврони соҳибистиклолӣ ба густариши фазои таълим, рушди малакаҳои касбӣ ва ворид намудани меъёрҳои ҷаҳонӣ ба низомии таҳсилоти олӣ мусоидат намудаанд. Ин тамоюлҳо боиси болоравии мақоми донишгоҳ дар сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ гардида, заминаи муҳими рушду таҳкими захираҳои инсонӣ ва илмӣ ба ҳисоб мераванд.

Дар раванди рушди илмӣ ва таълимии Филиали Хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон (ФХДТТ) дар охири садаи XX ва ибтидои садаи XXI, робитаҳои байналмилалӣ ва ҳамкориҳои байниминтақавӣ нақши калидӣ бозиданд. Дар ин замина, ташкили шароити мусоид барои тақмили ихтисоси устодон ва афзоиши иқтидори зехнӣ ва илмӣ ҳаёати омӯзгорон, яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати таълимии ФХДТТ маҳсуб меёбад.

Яке аз ҷанбаҳои намоёни ин сиёсати созанда, ҷалб ва даъвати олимону мутахассисони варзидаи хориҷӣ барои омӯзиш ва гузаронидани курсҳои тахассусӣ дар соҳаи технологияҳои навин буд. Дар охири солҳои 90-уми асри XX тамоми ҳаёати устодони кафедраи фанҳои компютери филиал зери роҳбарии доктор Чеймс Крис – намоёнҳои Донишгоҳи техникии Макао (ТТМ), курсҳои махсуси “технологияи RAISE”-ро фаро гирифтанд, ки ин иқдом ба тавсеаи сатҳи дониши муосир ва дарки усулҳои таҳияи нармафзор бо усули расмӣ мусоидат намуд [42, с. 31].

Дар доираи сиёсати ҳамкориҳои академикӣ бо ширкатҳои байналмилалӣ технологӣ, намоёнҳои ширкати Microsoft дар Олмон – Ралф Вестфалл, дар филиал якмоҳа семинари омӯзишӣ доир намуда, донишҷӯён ва устодонро бо технологияи муосири барномасозӣ ва имкониятҳои нави платформаҳои рақамӣ шинос кард [42, с. 16].

Ҷанбаи дигари муҳими ҳамкориҳои байналмилалӣ, робитаи судманд бо Донишқадаи Winrock International буд, ки ба на танҳо фаъолияти таълимии филиал, балки ба рушди соҳаҳои кишоварзӣ ва иқтисодиёти вилояти Суғд таъсири мусбат расонид [42, с. 32]. Ба шарофати ин ҳамкорӣ, устодони амрикоӣ ба донишҷӯён фанҳои иқтисодӣ, кишоварзӣ ва забони англисиро дар сатҳи баланд омӯзонид, инчунин бо мутахассисони ватанӣ вохӯрда, онҳоро бо талаботи муосири ҷаҳонӣ шинос менамуданд. Ин раванд имконият дод, ки доираи дониши мутахассисони соҳаҳои истеҳсолӣ ва кишоварзӣ бо афкори илмиву амалии ҷаҳонӣ ғанӣ гардонида шавад.

Тавсеаи ҷуғрофиёи ҳамкориҳо бо донишгоҳҳои хориҷӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ дар самти бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси кадрҳо низ дар меҳвари таваҷҷуҳи роҳбарияти филиал қарор дошт. Соли 2002 як қатор хатмкардагони филиал, аз ҷумла Х. Абдулатипов ва М. Маҳкамов дар магистратураи Донишкадаи иқтисодиёт ва менеҷменти Қазоқистон (КИМЭП), С. Ваҳхобов бошад дар аспирантураи Академияи молияи назди Ҳукумати Федератсияи Россия таҳсилро идома доданд.

ФХДТТ ҳамчунин бо як қатор ташкилотҳои байналмилалӣ бонуфуз, аз ҷумла “Resource Network for Business Education Development”, корпоратсияи ПРАГМА, Каронаи ЮСАИД ва дигарон ҳамкориҳои зич барқарор намуда, дар доираи ин ҳамкориҳо лоиҳаҳои муҳим оид ба рушди соҳибкорӣ, таҳкими соҳибкорӣ миёна ва хурд, ва татбиқи меъёрҳои ҳисобдорӣ байналмилалӣ (МСБУ) амалӣ карда шуданд. Соли 2000, 8 омӯзгори департаменти “Иқтисод ва бизнес” дар Алма-Ато курсҳои омӯзишии ҳисобдорӣ байналмилалиро гузашта, соҳиби сертификатҳои эътирофшудаи байналмилалӣ гардиданд. Ин раванд дар соли 2001 бо иштироки устодон М.М. Султонова ва Р.М. Султонова дар семинарҳои байналмилалӣ оид ба фанҳои тахассусӣ идома ёфт.

Ба ин ҳама илова, фаъолияти самараноки “Шабакҳои захиравӣ оид ба рушди таълими бизнес”, ки дар ҳуди филиал таъсис ёфта буд, мусоидат намуд. Ин шабака семинарҳо ва курсҳои методиро барои устодон ташкил карда, бо маводи таълимӣ, адабиёт ва таҷрибаи муосир таъмин менамуд. Дар доираи яке аз чунин лоиҳаҳо, дар соли таҳсили 2001–2002 устоди байналмилалӣ Х.А. Тухсанов ба филиал даъват гардида, саҳми назаррас дар рушди методологияи таълими ҳисобдорӣ ва такмили барномаҳои таълимӣ гузошт [34, с. 25-26].

Дар доираи ҳамкориҳои шарикӣ, дар моҳи июли соли 2000 ҳашт омӯзгори филиал курсҳои тахассусиро дар Институти муҳосибон ва аудиторони касбии Ҷумҳурии Қазоқистон гузашта, дар самтҳои муҳосибии молиявӣ ва идоракунии соҳиби донишҳои амаливу назариявӣ ҷаҳонӣ гардиданд [42, с. 40-41].

Соли 2001 директори ФХДТТ А.Т. Максудов ва дотсенти кафедраи иқтисодиёт ва идора М.М. Султонов дар Конференсияи байналмилалӣ дар шаҳри Бишкек бо мавзуи “Аккредитатсия тибқи стандартҳои байналмилалӣ таъмини сифати таҳсилоти олий” иштирок намуда, таҷрибаи бебаҳои оmodасозии муассисаҳои таълимӣ ба аккредитатсия ва арзёбии сифатро аз худ карданд [42, с. 41].

Таҳсили хатмкунандагони филиал дар зинаҳои магистратура, аспирантура ва докторантураи донишгоҳҳои хориҷӣ низ нишонаи рӯшан аз сатҳи баланди omodагии илмӣ онҳо мебошад. Ф. Ашуров ва Ҳ. Ваҳҳобов таҳсилро дар Донишгоҳи давлатии идоракунии ба номи С. Орчонекидзеи назди Ҳукумати Федератсияи Россия идома доданд, М. Маҳкамов ва Ҳ. Абдулатипов дар КИМЭП, М. Абдуллоев ва М. Холматов дар ILUNO (ИМА), Б. Калонов ва Р. Набиев дар коллеҷи Шоҳигарии Шветсия таҳсил намуданд [51, с. 33].

Ҳамкорӣҳои байниминтақавӣ ва байналмилалӣи ФХДТТ, ки ба тақмили ихтисоси кадрҳо, ҷалби омӯзгорони хориҷӣ ва ба роҳ мондани табодули дониш равона гардида буданд, дар марҳалаи ташаккули он ҳамчун як маркази муҳими илмӣ-таълимӣ шимолӣ кишвар нақши муассир бозиданд. Ин раванд на танҳо ба таҳкими пояи методологӣ ва академӣ таълим, балки ба тавсеаи нуфузи донишгоҳ дар фазои байналмилалӣи илм ва маориф мусоидат намуд.

Ба туфайли сиёсати фаъол ва дурбинонаи роҳбарияти Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) дар самти густариши робитаҳои байналмилалӣ, аз оғози даҳсолаи дуввуми асри XXI, донишгоҳ ба муаррифии фаъол дар майдони ҳамкорӣҳои илмӣ ва академӣ шурӯъ намуд. Дар ин замина, масъалаи тақмили ихтисоси омӯзгорон тавассути созмонҳои байналмилалӣ аҳаммияти махсус касб намуд.

Аз 16 то 21 декабри соли 2010, бо ибтикори бевоситаи устод Ҷӯраев А.Ҳ. ва сармуаллими кафедраи фалсафаи маданият Маҳкамбой Каримов, нахустин семинари тақмили ихтисоси омӯзгорони фанҳои гуманитарӣ (дар асоси курсҳои

"Муқаддимаи инсоншиносӣ" ва "Шахс ва ҷомеа") бо дастгирии молиявии Донишгоҳи Осиёи Марказӣ баргузор гардид. Дар натиҷа, 16 омӯзгори ДДХБСТ соҳиби сертификат гардиданд, ки далели устувори рушди инфрасохтори илмӣ-таълимӣ дар донишгоҳ мебошад [75, с. 30].

Ба ҷуз аз рушди касбии устодон, роҳбарияти донишгоҳ ба таҳсили донишҷӯёни хориҷӣ низ таваҷҷуҳи махсус зоҳир мекард. Соли хониши 2010–2011, дар донишгоҳ 44 донишҷӯи хориҷӣ таҳсил мекарданд, ки аксарияти онҳоро шаҳрвандони Туркменистон (36 нафар) ташкил медоданд. Дар баробари ин, донишҷӯён аз Ҷумҳурии Қирғизистон (5 нафар), Ҷумҳурии Қазоқистон (2 нафар) ва Ҷумҳурии Ўзбекистон (1 нафар) низ ба таҳсил ҷалб гардида буданд [75, с. 42]. Натиҷаҳои мусбати ин ташаббус, ба таври равшан, дар соли хониши 2011–2012 зоҳир гардиданд, ки 9 нафар донишҷӯёни хориҷӣ донишгоҳро хатм намуда, 2 нафари онҳо бо дипломи аъло кадрдонӣ шуданд.

Бо мақсади танзими ҳукукии будубоши донишҷӯёни хориҷӣ ва беҳбуди фазои таҳсил, донишгоҳ мунтазам бо Хадамоти муҳоҷирати ВКД ҚТ дар вилояти Суғд ҳамкорӣ менамуд. Бо вучуди ин талошҳо, сол ба сол шумораи донишҷӯёни хориҷӣ коҳиш ёфт, то ҷое ки дар соли хониши 2016–2017 танҳо 4 нафар донишҷӯи хориҷӣ аз кишварҳои Кореяи Ҷанубӣ, Қирғизистон, Туркменистон ва Ўзбекистон таҳсил менамуданд [75, с. 120].

Бо мақсади таҳкими заминаҳои илмӣ ва густариши ҳамкориҳои байналмилалӣ, дар соли 2012, дар асоси шартномаи ҳамкорӣ бо Донишгоҳи Финляндияи Шарқӣ ва бо дастгирии ректори донишгоҳ Каримов О.Қ., ду устои ДДХБСТ — Каримов Мирзоқосим ва Алиҷонова Адиба ба коромӯзии якҷафтаина фиристода шуданд. Ин тадбир, ки дар натиҷаи гуфтушуниди тӯлонии Ҷӯраев А.Ҳ. бо доктор Пол Фрайер, роҳбари шуъбаи таҳқиқоти ҷуғрофӣ ва таърихи донишгоҳи мазкур амалӣ гардид, бозгӯи афзоиши эътимод ва эҳтиром ба имкониятҳои илмӣи донишгоҳ мебошад [75, с. 41].

Соли таҳсили 2012-2013 5 нафари устодони донишгоҳ Аҳмедов Р.А., Ғиёсов Н.И., Қобилова С., Назирова М., Ҷўраев А.Ҳ. дар курсҳои тақмили ихтисос, ки дар Донишгоҳи педагогии Син-Сзяни шаҳри Урумчии Хитой баргузор гардид, иштирок намуданд. Чунончӣ, Яке аз натиҷаҳои шартнома бо Маркази омӯзиши Конфутсий он буд, ки устодони ДДХБСТ дар курси тақмили ихтисос, ки дар Донишгоҳи педагогии Син-Сзян, шаҳри Урумчӣ баргузор гардид, иштирок намуданд. Аз 25 то 29 марти соли 2013 сардори Маркази иттилоотӣ-таҳлилий дотсент Раҳматхоҷа Аҳмадов барои шиносӣ бо маданияти чинӣ ва услуби омӯзиши дараҷаи аввали забони чинӣ дар қатори 29 нафар аз дигар донишгоҳҳои ҷумҳурӣ ба Ҷумҳурии халқии Чин сафар намуд.

Аз 3 то 30 июли соли 2013 дотсенти кафедраи сиёсатшиносӣ Сулҳия Қобилова ва дотсенти кафедраи забони англисӣ Мавҷудахон Назирова бо мақсади тақмили ихтисос сафари корӣ ба Донишгоҳи педагогии Син-Сзяни шаҳри Урумчӣ доштанд.

Аз 1 то 15 июл муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ Абдурахим Ҷўраев дар қатори намояндагони Вазорати маориф ва дигар донишгоҳҳои Тоҷикистон дар “Сафари намояндагони расмӣ соҳаи маориф дар Чин - соли 2013” дар Донишгоҳи педагогии Син-Сзяни шаҳри Урумчи ва Маркази Конфутсий, шаҳри Пекин иштирок кард [75, с. 59].

Аз санаи 28 июл то 17 августи соли 2013 муҳаррири масъули маҷаллаи «Ахбори ДДХБСТ», дотсент Нуруллоҳон Ғиёсов дар Донишгоҳи анъанавии Чини Шарқӣ (Шанхай) дар барномаи таҷрибаомӯзӣ ширкат намуд [75, с. 60]. Бояд зикр намуд, ки аз ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров декани факултети забонҳои шарқ, дотсент Н. Ҳамробоев ва сармуаллими кафедраи грамматикаи забони арабӣ Ҷ. Иқромиддинов низ дар шаҳри Шанхай курси бозомӯзии забони чиниро гузаштанд. Ҳамзамон чор нафар муаллимони кафедраи грамматикаи забони арабӣ - Ф. Ғиёсова, Р. Низомиддинова, М. Почоева ва О. Исмоилов аз 4-уми июл то 30-уми июли соли 2013 дар курси

бозомӯзии забони чинӣ барои муаллимони хориҷӣ ба шаҳри Урумчии Чин иштирок намуданд [122].

Дар ҳамин давра, бо ибтикори роҳбарияти донишгоҳ ва дар ҳамкорӣ бо Маркази Конфутсии Ҷумҳурии Мардумии Чин, омӯхтани забони чинӣ дар донишгоҳ роҳандозӣ шуд. Омӯзгори Маркази Конфутсий Ли Енхуй машғулиятхоро гузаронида, ба донишчӯён дар таҳкими дониши забони чинӣ мусоидат намуд. Хатмкунандагони курс, аз ҷумла Абдурахмонов Ҷ. ва Яҳёев Ғ., бори нахуст имтиҳони байналмилалӣ HSK-ро бомуваффақият супорида, соҳиби сертификат гардиданд. Дар асоси ин ҳамкорӣ, донишгоҳ мизбони марҳилаи аввали мусобақаи байналмилалӣ "Пули хитой" гардид, ки донишчӯёни он ҷойҳои намоёнро соҳиб шуданд.

Соли таҳсили 2012-2013 боис ба таҳкими ҳамкориҳои минтақавӣ гардид. Панҷ нафар устодони донишгоҳ дар курсҳои тақмили ихтисос дар Донишгоҳи педагогии Син-Сзян (шаҳри Урумчӣ) иштирок намуданд. Ғайр аз ин, сафари омӯзишии намоёндагони донишгоҳ ба шаҳрҳои Пекин ва Шанхай, аз ҷумла иштирок дар семинари Маркази омӯзиши Конфутсий, нишондиҳандаи фаъолияти равшандҳои ҳамгироии таълимӣ ва фарҳангӣ буд.

Ду нафар аз ҳайати устодони донишгоҳ Солихочаева С. ва Ашрапов Б., ки дар дарсҳои омӯзиши забони хитой хеле фаъол иштирок мекарданд санаҳои 16-17 майи соли 2014 дар семинари Маркази омӯзиши Конфутсий оид ба "Муаммоҳои омӯзиши забони хитой дар Тоҷикистон" дар шаҳри Душанбе иштирок намуданд. [1, с. 1]

Фаъолияти байналмилалӣ ДДХБСТ дар солҳои 2010–2014, ки дар меҳвари он тақмили ихтисоси омӯзгорон, ҷалби донишчӯёни хориҷӣ, таҳкими ҳамкориҳои академӣ ва омӯзиши забонҳои хориҷӣ қарор дорад, муваффақиятеро дар пай дошт, ки ҳислати стратегӣ дошта, заминаи воқеии интернационализатсияи таҳсилоти олии дар минтақаи шимоли Тоҷикистонро фароҳам овард.

Дар замони муосир, ки ҷомеа дар роҳи ҷаҳонишавӣ қарор дорад, тавсеаи ҳамкориҳои байналмилалӣ яке аз омилҳои муҳими баланд бардоштани рақобатпазирии муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва рушди устувори онҳо ба шумор меравад. Аз ин рӯ, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) дар тӯли даҳсолаҳои охир сиёсати фаъолонаи хориҷиро дар самти тавсеаи робитаҳои илмӣ-таълимӣ ва табодули донишҷӯёну омӯзгорон бо муассисаҳои таълимии хориҷӣ амалӣ намудааст. Таҳлил нишон медиҳад, ки давоми солҳои 2013–2020 донишгоҳ тавонист бо як қатор муассисаҳои бонуфузи илмӣ ва таълимии кишварҳои хориҷ шартномаҳои ҳамкорӣ ба имзо расонида, имкониятҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ, иштирок дар лоиҳаҳои илмӣ, барномаҳои табодул ва таҳсили муштаракро таъмин намояд.

Соли 2014 яке аз дастовардҳои муҳим дар самти омӯзиши забони хитой ва таҳкими ҳамкорӣ бо Ҷумҳурии Мардумии Чин сабти сафари омӯзгорони забони англисӣ, Пӯлотова Замира ва Абдувоҳидова Мавзуна, ба Донишгоҳи Синзян ба шумор меравад. Онҳо ҳамчун фаъолони курсҳои забони хитой, ба муҳлати як моҳ барои омӯзиши забони мазкур ба Чин фиристода шуданд [136]. Ин иқдом на танҳо сатҳи дониш ва малакаҳои омӯзгоронро баланд бардошт, балки асоси воқеӣ барои рушди минбаъдаи ҳамкориҳои таълимӣ ва фарҳангӣ бо кишварҳои Шарқ гузошт.

Дар ҳамон сол Маркази Конфутсий бо пуштибонии Ҳукумати Чин стипендияи таълимиро барои донишҷӯёни хориҷӣ чорӣ намуд, ки ҷаҳор нафар донишҷӯёни ДДҲБСТ дар озмун пирӯз гардида, соҳиби квота барои таҳсили яқсола ва чорсолаи пурра дар донишгоҳҳои Чин гаштанд. Ҷаҳонгир Абдурахмонов, Ғуфрон Яҳёев, Самандар Қурбонов ва Фирӯзҷон Содиқов имкони таҳсил дар муҳити байналмилалӣ, истифодаи хобгоҳ, китобхона, таҷҳизоти таълимӣ ва хизматрасониҳои тиббиро дар баробари донишҷӯёни чинӣ ба даст оварданд [136]. Ин таҷриба на танҳо омодасозии кадрҳои

рақобатпазирро ба роҳ монд, балки заминаи рушди захираҳои инсонӣ бо стандартҳои ҷаҳониرو низ фароҳам сохт.

Дар баробари донишҷӯён, омӯзгорони донишгоҳ низ дар самти омӯзиши забони хитой фаълоне ширкат варзиданд. Аз ҷумла, ду нафар устодон – Солихочаева С. ва Ашрапов Б., ки фаълони курсҳои забони хитой буданд, дар семинари илмии Маркази омӯзиши Конфутсий дар шаҳри Душанбе (маи 2014) иштирок намуданд. Дар ин ҳамоиш масъалаҳои марбут ба мушкилоти таълим ва омӯзиши забони хитой дар муҳити Тоҷикистон мавриди баррасии мутахассисон қарор гирифтанд [48, с. 70].

Самараи дигаре, ки ба тавсеаи ҳамкориҳои стратегӣ бо донишгоҳҳои минтақаи Осиёи Марказӣ бастагӣ дошт, иштирок ва сафари кории ректори донишгоҳ Ҷ.Ҳ. Ҷӯрабоев дар ҳамоишҳои байналмилалӣ мебошад. Аз ҷумла, дар апрели соли 2013 ӯ дар чорабинии бахшида ба 70-солагии Донишгоҳи муносибатҳои байналмилалӣ ва забонҳои ҷаҳонии Қазоқистон ширкат варзида, натиҷаи ин сафар ба имзои шартномаи дучониба байни ду муассисаи таълимӣ анҷом ёфт. Ин ҳамкорӣ махсусан дар самти омода намудани мутахассисони соҳаи муносибатҳои байналмилалӣ нақши муассир гузошт.

Ҳамчунин, дар моҳи сентябри соли 2013 иштироки Ҷ.Ҳ. Ҷӯрабоев дар Форуми зиёиёни кишварҳои аъзои ИДМ дар шаҳри Минск низ бо натиҷаи мусбати дигар – бастанӣ созишномаи ҳамкорӣ бо Донишгоҳи давлатии Беларус анҷом ёфт. Шӯбаи робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳ дар таҳияи самтҳои ҳамкориҳои илмӣ, таълимӣ ва табодули таҷриба бо донишгоҳи мазкур саҳми назаррас гузошт [5, с. 3].

Баррасиҳо нишон медиҳанд, ки танҳо дар соли 2014 ДДҲБСТ бо 32 муассисаи таҳсилотӣ ва илмӣ дохиливу хориҷӣ, аз ҷумла 14 муассисаи Федератсияи Русия, 6 муассисаи ватании илмӣ-таълимӣ, 3 муассисаи Қирғизистон ва муассисаҳои Қазоқистон, ИМА, Ҷопон, Финляндия, Украина, Беларус, Чин ва Ҳиндустон созишномаҳои дучониба ба имзо расонидааст. Ин

шумора дар соли 2015 ба 37 муассиса расонида шуд, ки бозгӯи фаъолнокии баланд ва эътимоднокии донишгоҳ дар арсаи байналмилалӣ мебошад.

Яке аз самтҳои калидии ин равобити муассир, табодули донишҷӯён мебошад, ки дар асоси озмун ва натиҷаҳои таҳсил, шиносоии онҳо бо забонҳои хориҷӣ, бахусус русӣ ва англисӣ амалӣ карда мешавад. Соли 2015 нахустин табодули расмӣ донишҷӯён миёни донишгоҳҳо сурат гирифт, ки ду нафар донишҷӯёни ихтисоси муносибатҳои байналмилалӣ – М. Ҷӯрабоева ва Т. Аманбаева як семестр дар Донишгоҳи давлатии иқтисодии Урал таҳсил намуданд. Ин таҷриба, ки боиси таҳкими малакаҳои забонӣ, илмӣ ва фарҳангии донишҷӯён гардид, дар солиёни минбаъда низ идома ёфт.

Аз ҷумла, ҳамкориҳо бо Донишгоҳи “Нархоз”-и Қазоқистон, ки аз моҳи ноябри соли 2015 оғоз ёфт, ба анъанаи устувор табдил ёфт. Дар доираи он донишҷӯён имкони таҳсили як нимсолаиро дар муҳити хориҷӣ пайдо намуда, бо фарҳанг ва системаи таълими кишвари ҳамсоя шинос шуданд. Дар давоми се соли минбаъда (2017–2020), 31 нафар донишҷӯён дар доираи ин лоиҳа ба “Нархоз” фиристода шуданд. Илова бар ин, намоёндагони донишгоҳ дар форумҳои байналмилалӣ оид ба таъмини сифати таҳсилот ширкат варзида, муаррифгари таҷрибаи миллии Тоҷикистон гардиданд.

Маврид ба зикр аст, ки дар натиҷаи ин ҳамкориҳо донишҷӯёни ДДХБСТ дар озмунҳои минтақавӣ ва конфронсҳои байналмилалӣ ширкат намуда, сазовори ҷойҳои намоён гардиданд. Аз ҷумла, Завқиддин Эргашев дар озмуни “Моделҳои СММ” дар миёни 250 иштирокчи ҷойи аввалро ишғол намуд, Сиёвуш Норов ва Меҳрдод Ҷабборов дар конференсияҳои байналмилалӣ бо маърузаҳои илмӣ худ муаррифӣ шуданд.

Дар маҷмӯъ, таҳлили равандҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ дар фаъолияти ДДХБСТ дар даҳсолаи охир нишон медиҳад, ки донишгоҳ бо истифода аз имкониятҳои мавҷуда, низоми самараноки робитаҳои илмӣ-таълимӣ ва табодули донишҷӯёну устодонро рушд додааст. Ин раванд боиси

болоравии сифати таҳсил, дарки фарҳанги академии дигар кишварҳо ва оморасозии кадрҳои мутобиқ ба талаботи бозори меҳнати байналмилалӣ гардидааст. Таҷрибаи ДДХБСТ метавонад ҳамчун намунаи муассири татбиқи сиёсати байналмилалӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ барои дигар донишгоҳҳои Тоҷикистон хизмат кунад.

Соли 2017 барои рушди ҳамкориҳои байналмилалӣи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) бо муассисаҳои таҳсилоти олии хориҷӣ, бахусус бо донишгоҳҳои Федератсияи Россия, давраи муҳими густариши робитаҳо ба шумор меравад. Аз ҷумла, 16 апрели соли 2017 дар вилояти Суғд Намоишгоҳи донишгоҳҳои Федератсияи Россия баргузор гардид, ки дар он донишгоҳи мазкур бо шаш муассисаи таҳсилоти олии Федератсияи робитаҳои ҳамкориҳои нави стратегиро ба роҳ монд. Дар доираи ин чорабинӣ, мулоқоти муҳими ректори донишгоҳ М.М. Шарифзода бо намояндагони се донишгоҳи бонуфузи Россия — Донишгоҳи федералии Қафқози Шимолӣ, Донишгоҳи давлатии иқтисодии Самара ва Донишгоҳи давлатии геологии Россия сурат гирифт. Ҳангоми ин вохӯрӣ шартномаҳои нави ҳамкорӣ таҳия ва барои имзо омода карда шуданд, ки имкониятҳои тозаи таҳкими ҳамкорӣ дар самтҳои илмӣ-таълимӣ ва табодули донишҷӯёнро фароҳам оварданд [48, с. 35].

Чараёни татбиқи ҳамкориҳои шабакавӣ низ дар ҳамон сол бо ташкили вебинари байналмилалӣ таҳкими тоза пайдо кард. Санаи 6 июни соли 2017 бо дастгирии роҳбарияти донишгоҳ, аз ҷумла профессор М.М. Шарифзода, устодони донишгоҳ дар вебинари илмӣ-амалӣ таҳти унвони “Россия–Таджикистан: шабакаҳои таълимӣ дар оморасозии кадрҳо. Таҷрибаи ҳамкорӣ ва дурнамо” ширкат варзиданд. Ин вебинар бо ташаббуси Донишгоҳи кооператсияи истеъмолии Сибир ва дар доираи Форуми донишҷӯёни кишварҳои Созмони Ҳамкориҳои Шанхай (СХШ) доир гардида, дар он намояндагони чор донишгоҳи Россия ва Тоҷикистон иштирок намуданд. Мавзӯҳои муҳими ҳамгироии таълимӣ, аз ҷумла таҳсилоти фосилавӣ,

баррасиҳои раванди дохилшавии докталабони хориҷӣ ба донишгоҳҳо ва татбиқи барномаҳои шабакавии таълимӣ дар меҳвари муҳокимаҳо қарор доштанд [48, с. 73-74].

Идомаи ин равандро метавон дар ташкили Форуми донишҷӯён дар моҳи майи соли 2018 мушоҳида кард. Ин чорабинӣ бо унвони “Россия–Тоҷикистон–Қазоқистон–Қирғизистон: ташкили шароити мусоид барои таҳсилот: муаммоҳо ва роҳҳои пешгирии онҳо” бо иштироки устодон ва донишҷӯёни фаъоли муассисаҳои таҳсилоти олии кишварҳои номбурда дар ДДХБСТ баргузор гардид. Дар ин Форум намоёндагони як қатор донишгоҳҳои минтақа, аз ҷумла Донишгоҳи кооператсияи истеъмолии Сибир (Новосибирск), Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон, Донишгоҳи технологии Тоҷикистон, Донишгоҳи технологии Алмаато, Донишгоҳи иқтисодии Қирғизистон ва дигарон фаъолона ширкат варзиданд.

Дар чараёни форуми мазкур масъалаҳои марбут ба ташкили муҳити таълимии самаранок, нақши барномаҳои табодули донишҷӯён дар баланд бардоштани сифат ва мазмуни таҳсил, инчунин ташаккули шахсияти донишҷӯ ҳамчун субъекти фаъоли равандҳои таълимӣ мавриди баррасӣ қарор гирифт. Махсусан, баромади донишҷӯи курси 5-уми ихтисоси муносибатҳои байналхалқӣ Манзура Каримова таҳти унвони “Нақши табодули донишҷӯён дар чараёни ташкили шароити мусоид барои тайёрии мутахассисони замонавӣ ва ташаккулёбии шахсияти донишҷӯ” бо таҳлили амиқи илмӣ ва равиши амалии масъала, таваҷҷуҳи иштирокчиёро ба худ ҷалб намуд [144; 48, с. 74].

Яке аз иқдомҳои муҳими навоварона дар самти ҳамкориҳои байналмилалӣ ДДХБСТ таъсиси факултети муштаракӣ Тоҷикистонию Ўзбекистонӣ дар соли 2021 мебошад. Бо дастгирии раёсати донишгоҳ ва дар асоси шартномаи дучониба миёни вазоратҳои маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон, ин сохтори таълимии муштарак бо иштироки Донишгоҳи давлатии ҳуқуқшиносии Тошканд, Донишқадаи молияи

Тошканд ва худи ДДХБСТ таъсис ёфта, қароргоҳи доимиаш дар Хучанд қарор дорад. Чӣ тавре, ки ректори донишгоҳ М. Шарифзода таъкид кардааст: «Дар таърихи маорифи ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ бори нахуст бо ташаббуси раёсати ДДХБСТ факултети муштаракӣ тоҷикистонию ўзбекистонӣ таъсис дода шуд, ки қароргоҳи доимиаш донишгоҳи мо ба ҳисоб меравад. Дар асоси шартномаи байни вазоратҳои маориф ва илми давлатҳои ба ҳам дӯсти Ўзбекистан ва Тоҷикистон факултети зикршуда ба шарофати ҳамкориҳои самарабахши Донишгоҳи давлатии ҳуқуқшиносии Тошканд, Донишқадаи молияи Тошканд ва Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон ташкил дода шуд, ки аз соли таҳсили нав доктаронро ба теъдоди баробар аз ҳар ду кишвар ба хоҳири таълими ихтисосҳои ҳуқуқшинос ва молия қабул хоҳад кард. Мувофиқа ҳосил шудааст, ки таҳсил дар факултети муштарак ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ ба роҳ монда, донишҷӯёи тибқи талаботи “3x1” ва “1x1” таҳсил мекунад. Ният дорем, ки ба хатмкардагонии ин факултети нав дипломҳои ҳар ду давлат супурда шаванд» [95, с. 8-9].

Чӣ тавре мебинем, мазмуни таҳсил дар факултет тибқи моделҳои муносири таҳсилоти байналмилалӣ (аз қабилҳои системаи “3x1” ва “1x1”) ба роҳ монда шудааст. Яъне, донишҷӯён қисми муайяни таҳсили худро дар кишвари худ ва қисми дигарашро дар кишвари шарик мегузаронанд. Дар ҳамин ҳол, таҳсил бо се забон — тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ амалӣ гардида, хатмкунандагон соҳиби дипломи дуҷониба мегарданд. Ин иқдом на танҳо ба рушди инфрасохтори таълимӣ ва таҳкими равандҳои байналмилалӣ таълиму тарбия мусоидат менамояд, балки ба ташаккули мутахассисони ҷавобгӯ ба стандартҳои ҷаҳонӣ мусоидати бевосита менамояд [95, с. 8-9].

Давраи солҳои 2017–2021 барои ДДХБСТ марҳилаи афзоиши сифатӣ ҳамкориҳои байналмилалӣ ва таҳкими заминаҳои шабакавӣ таълимӣ маҳсуб меёбад. Бо ташаббусҳои пайгиронаи роҳбарияти донишгоҳ ва иштироки фаъолонии устодону донишҷӯён дар вебинарҳо, форумҳо ва лоиҳаҳои

муштарак, муҳити таълимӣ ба як фазои ҳамгироёна ва глобалӣ табдил ёфт. Ин раванд боиси рушди захираҳои инсонии донишгоҳ, такмили муҳтавои барномаҳои таълимӣ ва баланд бардоштани нуфузи байналмилалӣ донишгоҳ гардид.

Аҳаммияти ин иқдомот дар он зоҳир мегардад, ки донишгоҳ тавонист дар як муддати кӯтоҳ ба як маркази муосири ҳамкорӣ ва табодули академӣ бо кишварҳои минтақа ва берун аз он табдил ёбад.

Аз моҳи сентябри соли 2015 бо ташаббуси роҳбарияти Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, махсусан бо иқдоми ректори он, дотсент А. Мақсудов, бо ҳадафи баланд бардоштани сатҳи таҳассус ва малакаи забондонии кадрҳои ҷавон, дар заминаи факултети забонҳои хориҷӣ курси омодагии TOEFL ба роҳ монда шуд. Ин барнома ҳамчун як навовари дар самти рушди иқтисодии зехнии устодони ҷавон нақши муассир гузошт.

Машғулиятҳои курс таҳти роҳбарии Саидмуҳиддин Холов – омӯзгори калони кафедраи тарҷума ва грамматикаи забони англисӣ, ки таҷрибаи чандинсолаи касбӣ дорад ва дар як қатор барномаҳои байналмилалӣ ширкат варзидааст, ба таври мунтазам, ҳафтае як маротиба гузаронида мешуданд. Ё ба ҳайси яке аз мутахассисони варзида дар соҳаи омӯзиши забони англисӣ ва омодагӣ додани доктарагон ба санҷиши TOEFL шинохта шудааст.

Бояд зикр намуд, ки TOEFL (Test of English as a Foreign Language) як санҷиши байналмилалӣ буда, донишҷӯи он барои ширкат дар барномаҳои таълимӣ хориҷӣ ва таҳкими робитаҳои илмӣ таълимӣ бо донишгоҳҳои хориҷӣ аҳаммияти махсус дорад.

Дар давраи таҳсили солҳои 2015–2016 як гурӯҳи устодони ҷавони факултети забонҳои хориҷӣ, аз қабили С. Ғиёсова, Т. Зоидова, М. Иброҳимова, А. Қурбонов, Д. Муминова, Р. Муминова, З. Набиҷонова, Т. Солиева, Д. Ҳомидова ва дигарон, ба ҳайси шунавандагони фаъоли ин курс фаъолият доштанд [32, с. 179].

Ҳадафи асосии курс аз омӯзиши чор намуди асосии малакаҳои нутқӣ — хониш, суҳанронӣ, шунавоӣ ва навишт дар сатҳе, ки ба дараҷаи дониши забондони гуяндагони аслии англисӣ наздик бошад, иборат буд.

Ин иқдом ҳамчун як баҳши муҳими сиёсати донишгоҳ дар самти тайёр кардани мутахассисони ҷавон бо дониши рақобатпазир дар сатҳи байналмилалӣ арзёбӣ мегардад ва дар таҳкими мақоми муассиса дар фазои таҳсилоти олӣ нақши намоён гузоштааст.

Равобити хориҷии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуровро дар соли 2015 таҳлил намуда А. Мақсудов таъкид мекунад, ки: «Донишгоҳ бо 29 донишгоҳҳои кишварҳои хориҷии дуру наздик ҳамкорӣ менамояд. Дар чараёни амалӣ намудани лоиҳаҳои ТЕМПУС бо зиёда аз 30 донишгоҳҳои хориҷи дуру наздик муносибатҳоро барқарор намуда, барои истифодаи таҷрибаи онҳо дар самти густариши робитаҳои байналмилалӣ кӯшишҳои зиёде ба назар мерасад. Шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ фаъолияти хешро дар саҳифаҳои ахбори умум мунтазам тарғибу ташвиқ намуда, дар соли 2015 11 мақолаҳо доир ба масъалаҳои мубрами муносибатҳои байналмилалиро дар саҳифаҳои рӯзномаҳои гуногуни вилоятӣ ва дохили донишгоҳӣ чоп намудаанд. Санаҳои 14-15 декабри соли 2015 дар донишгоҳ форуми минтақавӣ таҳти унвони “Русский язык в Согдийской области” (Забони русӣ дар вилояти Суғд) дар ҳамкорӣ бо маркази забони русӣ ва фарҳанги Донишгоҳи русӣ-тоҷикии славянӣ гузаронида шуд. Санаи 16 декабри соли 2015 дар факултети забонҳои хориҷӣ “видеоконфронс” баргузор гардид, ки он бо ташаббуси ширкати консалтингии олмонӣ (SVL) бо иштироки омӯзгорони кафедраи забони олмонӣ амалӣ гардид» [126].

Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров низ дар тӯли солҳои охир тавонистааст шабакаи густурдаи муносибатҳои шарикӣ бо як қатор муассисаҳои бонуфузи таҳсилоти олӣ ва марказҳои илмӣ кишварҳои хориҷиро ба роҳ монад.

Тибқи маълумоти соли 2019, донишгоҳ бо 48 муассисаи илмӣ ва таҳсилоти олии хориҷӣ — аз ҷумла донишгоҳҳои Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Ўзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Украина, Ҳиндустон, Ҷумҳурии Ислонд Эрон, Ҷумҳурии Мардумии Чин ва Ҷумҳурии Беларус шартномаҳои ҳамкориро ба имзо расонидааст [40, с. 501]. Аз ин теъдод, танҳо бо муассисаҳои таҳсилоти олии Русия, Ўзбекистон, Қирғизистон ва Қазоқистон 8 шартномаи дучониба имзо гардида, дар доираи он 3 конференсияи байналмилалӣ ва 2 семинари илмӣ-амалӣ баргузор шудааст, ки дар онҳо беш аз 35 нафар олимону коршиносони хориҷӣ ширкат варзидаанд. [76, с. 8]

Ҳадафҳои асосии ин ҳамкориҳо иборат аз густариши табодули омӯзгорону донишҷӯён, ба роҳ мондани лоиҳаҳои муштаракӣ таҳқиқотӣ ва ҳамоҳангсозии барномаҳои таълимӣ бо стандартҳои байналмилалӣ мебошанд. Аз ҷумла, дар соли 2021 бо донишгоҳҳои Русия, Беларус, Қазоқистон ва Ўзбекистон 12 шартномаи нави ҳамкорӣ ба имзо расонида шуд, ки заминаи ҳуқуқӣ ва ташкилиро барои татбиқи стратегияҳои нави ҳамгироии байналмилалӣ фароҳам овард.

Нақши муассири Шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ дар амалисозии ин ҳадафҳо шоёни таҳсин аст. Ба шарофати фаъолияти ҳамоҳангшуда бо шуъбаи кор бо мутахассисони ҷавон ва шуъбаи такмили ихтисос, дар соли 2021 донишгоҳ як қатор курсҳои такмили ихтисоси байналмилалиро, ки бо ҷалби донишгоҳҳои пешрафтаи хориҷӣ ба таври онлайн гузаронида шуданд, ба роҳ монд. Аз ҷумла, 25 омӯзгори факултети забонҳои хориҷӣ ва 5 омӯзгори факултети забонҳои шарқ курсҳои онлайнро дар мавзӯи “Таълими фанни психология дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва баъдидипломӣ”, ки аз ҷониби мутахассисони Донишгоҳи давлатии Вятски Федератсияи Русия (аз 18 то 31 майи 2021) пешниҳод гардида буд, бо муваффақият хатм карданд [77, с. 56-57].

Дар китоби ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров “Солнома -2021” рӯчеъ ба ҳамкориҳои байналмилалӣ омӯзгорони кафедраи забони англисӣ

маълумоти зайл оварда шудааст: «Омӯзгорони кафедраи забони англисӣ дотсентон Д.А. Рашидова, Н.Р. Шамсиддинова, Р.А. Содикова, сармуаллимон М.А. Юлдошева, П.И. Бобокалонова тақмили ихтисосро аз рӯи барномаи “English Without Borders” аз 23 то 27 август дар семинари таълимӣ-омӯзишии “English Acquisition and Literacy” гирифта, соҳиби шаҳодатномаи сафоратхонаи Амрико гаштанд. Ҳамчунин, ба тариқи онлайнӣ тақмили ихтисосро дар “Донишгоҳи давлатии Вятский”-и Федератсияи Руссия омӯзгорони кафедраи забони англисӣ дотсентон Д.А. Рашидова, Н.Р. Шамсиддинова, Р.А. Содикова аз 18 то 31 май бомуваффақият гузаштанд ва соҳиби шаҳодатнома гардиданд. Омӯзгорони кафедраи забони англисӣ Рашидова Д.А., Тўраева Г.Б., Ризоева П.С., Шамсиддинова Н.Р., Самадова С.С. ва Бобокалонова П.И. Юлдошева М., Мамадҷонова Н. ва Акилова Н. дар дарсҳои онлайнӣ, ки давоми 4 моҳ бо дастгирии ташкилоти “Насл” ва “USANT” доир ба усули таълими забони англисӣ ва бартариҳои тахсилоти фосилавӣ баргузор гардид, тақмили ихтисос намуда, соҳиби шаҳодатнома гаштанд» [77, с. 249].

Махсусан, омӯзгори кафедраи забони англисӣ Соҳидаҳон Самадова дар семинар-тренинги Донишгоҳи Осиёи Марказӣ бо сарпарастии сафорати Амрико (22–24 ноябри 2021) иштирок намуда, бо методологияи усули фаъл ва тафаккури интиқодӣ шинос гардид [77, с. 257]. Ин чорабинӣ муҳити озодаи муоширатӣ ва мубодилаи таҷрибаро фароҳам овард ва дар он омӯзгорон аз тамоми шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ иштирок доштанд.

Ҳамаи ин тадбирҳо нишонгари онанд, ки Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б. Ғафуров сиёсати фаъоли интернационализатсияро пайгирӣ намуда, на танҳо фазои таълимию илмӣ дохилиро бо таҷрибаи ҷаҳонӣ ҳамоҳанг месозад, балки дар тарбияи мутахассисони рақобатпазир дар бозори меҳнати минтақавию байналмилалӣ низ саҳми арзанда мегузорад.

Яке аз заминаҳои муҳим ва дурнамоз дар муносибатҳои байнидавлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россияро метавон ҳамкориҳои муассир дар соҳаи аттестатсияи илмӣ кадрҳои дорои таҳассуси олӣ арзёбӣ намуд. Бо вучуди ба даст овардани соҳибхитиёрии давлатӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи навини рушди илм ва таҳсилот муносибатҳои мавҷударо бо сохторҳои низомманди аттестатсионӣ, аз ҷумла бо Комиссияи олии аттестатсионии Вазорати илм ва маорифи Федератсияи Россия (КОА ФР), хифз ва тақвият бахшид.

Дар ҳамин замина, фаъолияти як қатор шуроҳои диссертатсионӣ дар қаламрави Тоҷикистон таҳти юрисдиксияи КОА-и Россия то солҳои охир идома дошт, ки самарайи он дар омода намудани шумораи зиёди номзадҳо ва докторони илм дар бахшҳои гуногуни илм ошкоро мушоҳида мешавад. Мутахассисоне, ки дар асоси ин низом дараҷаҳои илмиро соҳиб шудаанд, имрӯз дар марказҳои муҳими илмиву таҳқиқотӣ ва донишгоҳҳои кишвар ба таври самаранок фаъолият менамоянд.

Дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Гафуров, ифтитоҳи аспирантура ва шурои диссертатсионӣ оид ба ихтисоси адабиёт ва забоншиносӣ, ки бо қарори КОА-и Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия таҳти рамзи К 065.05.01 соли 1996 таъсис ёфтааст, ба сифати як марҳалаи муҳими рушди илмӣ донишгоҳ ба ҳисоб меравад. Ин шуро имкони дар сатҳи байналмилалӣ эътирофшаванда дифоъ намудани рисолаҳои илмӣ соискандонро дар самти филология фароҳам овард.

Нахустин дифои диссертатсионӣ дар назди ин шуро таҳти роҳбарии устодони варзида соли 1996 сурат гирифта, муҳаққиқ Саидумрон Саидов, хатмкардаи донишгоҳ, рисолаи илмӣ худро таҳти унвони «Фарҳангҳои тафсирии асрҳои XI–XIV ва мушкилоти таҳлили матнҳои адабӣ» бомуваффақият дифоъ намуд [103]. Шуро то соли 2013 бо фосилаҳо фаъолият бурда, дар ин муддат зиёда аз 100 нафар аспирант ва соисканд рисолаҳои илмӣ

худро дифоъ намуданд, ки аз ин шумора зиёда аз 50 нафарашон оид ба масъалаҳои забоншиносӣ рисола навиштаанд.

Ҳамзамон, бо қарори КОА-и ФР дар Донишгоҳ шуроҳои диссертатсионӣ аз рӯи ихтисосҳои “Таърихи Ватан (07.00.02)”, “Педагогикаи умумӣ”, “Физика ва ҷисмҳои саҳт”, “Назарияи иқтисодӣ” ва “Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ” таъсис ёфта буданд [60, с. 103-104]. Шурои таърихи Ватан бо қарори КОА 22 июли соли 1996 таъсис ёфта, роҳбарии онро дар солҳои 1996–2000 доктори илмҳои таърих, профессор С.А. Абдуллоев ва аз соли 2000 профессор Г.Х. Хайдаров ба уҳда дошт. Нахустин дифои диссертатсия дар ин шуро дар аввали соли 1997 сурат гирифта, муҳаққиқ Ҷ. Хомидов рисолаи худро дар мавзӯи «Ташаккули омӯзиши таърихи маҳаллӣ дар Тоҷикистон (нисфи дуюми асри XIX – соли 1941)» бо муваффақият дифоъ намуд [36, с. 179]. То оғози соли 2012, дар маҷмӯъ 39 нафар аспиранту унвонҷӯён дар назди ин шуро рисолаи илмӣ худро дифоъ намудаанд.

Фаъолияти шуроҳои диссертатсионӣ дар донишгоҳ ҳамчун дастоварди муҳими даврони истиқлолият арзёбӣ мегардад. Бо шарофати фаъолияти ин шуроҳо, шумораи устодони соҳибунвон ва кормандони илмӣ педагогӣ дар донишгоҳ ба маротиб афзоиш ёфт ва аз оғози фаъолияти онҳо то кунун зиёда аз 100 нафар дорони дараҷаи илмӣ номзад ё доктори илм гардиданд.

Илова бар ин, дар соли 2017, дар шароити таҳкими равобити дучониба бо Ҷумҳурии Ўзбекистон ва вусъати робитаҳо дар бахшҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ, масъалаи тавсеаи ҳамкориҳо дар соҳаи маориф ва илм низ аҳаммияти хосса пайдо намуд. Дар ин раванд, Донишгоҳи давлатии Хучанд чораҳои мушаххасе ба роҳ монд, ки ҳадафи он барқарорсозии равобит бо донишгоҳҳои Ўзбекистон ва ҷалби устодону олимони донишгоҳ ба низоми аттестатсионии кишвари ҳамсоя буд.

Нишонаи равшани ин раванд пазируфта шудани доктори илмҳои филология, профессор Туғрал Шокиров, устоди кафедраи забони тоҷикии

донишгоҳ, ҳамчун узви Шурои диссертатсионии фанҳои филологии Донишгоҳи давлатии Самарқанд дар моҳи ноябри соли 2017 мебошад [48, с. 35-36]. Ин иқдом дар заминаи эътимоди академӣ ва ҳамкориҳои афзояндаи илмиву фарҳангӣ миёни ду кишвари дӯст ва ҳамзабон сурат гирифта, имкони боз ҳам наздиктар шудани низомҳои илмӣ ва омодаسازی мутахассисони баландхатисосро фароҳам овард.

Ҳамкориҳои аттестатсионӣ бо сохторҳои КОА-и Россия ва дигар кишварҳои шарик на танҳо боиси таҳкими иқтидори илмӣи донишгоҳ гардидаанд, балки заминаи боэътимод барои интернатсионализатсияи низоми таҳсилоти олии рушди илм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мераванд.

Ҳамин тавр, Дар замони муосир, ки ҷаҳонишавӣ ва рақобат дар бозори байналмилалӣ меҳнат авҷ гирифтааст, рушди устувори низоми таҳсилоти олии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан дар шаҳри Хучанд, ба густариши ҳамкориҳои байналмилалӣ таъякорд. Муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳр, бахусус Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, дар даврони соҳибистиклолӣ тавонистанд низоми ҳамгироёнаи бозомӯзӣ ва тайёр кардани кадрҳои илмӣ-педагогиро дар ҳамбастагӣ бо марказҳои пешрафтаи илмӣ ва таълимии хориҷӣ бунёд ва тақвият диҳанд.

Тамоюли интернатсионализатсияи таҳсилот тавассути ҳамкорӣ бо донишгоҳҳо ва пажӯҳишгоҳҳои кишварҳои минтақа, аз ҷумла Ёзбекистон, Қазоқистон ва Эрон, инчунин иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ омӯзишӣ ва лоиҳаҳои ҳамкориҳои академикӣ, имкониятҳои тозае барои мубодилаи таҷриба ва татбиқи технологияҳои рақамӣ таълимӣ фароҳам овард. Аз ҷумла, табдили Пажӯҳишгоҳи менечмент ва технологияҳои компютери ДДХБСТ ба як маркази муҳими омӯзиш ва таҳқиқоти муосир, шаҳодати равшани густариши равобити илмӣ ва татбиқи стандартҳои байналмилалӣ дар муҳити маҳаллӣ мебошад.

Дар даҳсолаи охир, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобойон Ғафуров ҳамчун пешсаф дар фазои академии минтақа бо ташаббусҳои пайдарпай тавонист муҳити таълимиро ба фазои ҳамгироёна ва глобалӣ табдил диҳад. Таҳкими заминаҳои шабакавии таълимӣ, иштироки устодону донишҷӯён дар вебинарҳо, форумҳои байналмилалӣ ва татбиқи васеи имкониятҳои иттилоотии глобалӣ аз раванди бунёди ва стратегӣ будани ин ҳамкориҳо дарак медиҳад.

Ҳамкориҳои муназзами байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилот ва бозомӯзӣ боиси ворид гардидани меъёрҳои нави педагогӣ, тақвияти равобити илмӣ ва баланд гардидани сатҳи рақобатпазирии хатмкунандагон гардидаанд. Дар натиҷа, муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд, хусусан ДДХБСТ, ҳамчун намунаи муваффақи сиёсати интернатсионизатсияи таҳсилоти олии дар Тоҷикистон баромад намуда, дар ташаккули кадрҳои ҷавобгӯ ба талаботи бозори меҳнати байналмилалӣ саҳми арзанда мегузоранд.

Баробари ин, таҳкими ҳамкориҳои аттестатсионӣ бо Комиссияи олии аттестатсионии Федератсияи Россия ва таъсиси шуроҳои диссертатсионӣ дар заминаи тасмимҳои расмии КОА, дастоварди муҳим дар роҳи худкифои илмии кишвар ба шумор меравад. Фаъолияти ин шуроҳо дар самтҳои илмҳои филологӣ, таърихӣ, педагогика ва иқтисодиёт ба ташаккули табақаи нави мутахассисони соҳибунвон ва баландихтисос мусоидат намуд. Ин иқдомот боиси рушди неруи илмӣ-таҳқиқотии маҳаллӣ гардида, дар бозомӯзии устодон ва тадқиқгарон саҳми назаррас гузоштааст.

Дар маҷмӯъ, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки рушду таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи бозомӯзӣ ва тайёр кардани кадрҳои илмӣ-педагогӣ, яке аз дастовардҳои стратегияи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар даврони истиқлолият маҳсуб ёфта, ин раванд дар ташаккули захираҳои инсонӣ, такмили муҳтавои таълим ва болоравии мақоми байналмилалӣ донишгоҳҳо нақши калидӣ бозидааст.

2.2. Рушди робитаҳои байналмилалӣ дар соҳаи илм дар муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд

Яке аз ҷанбаҳои муҳимми интернационализатсияи таҳсилоти оӣ, ки дар фазои илмию таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хосса дар вилояти Суғд рушд ёфтааст, ин густариши ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ мебошад. Дар ин раванд, иштироки фаъоли ҳаёти профессорону омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд, махсусан Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Гафуров мақоми хос пайдо кардааст. Таҳлилҳои давраи солҳои 1991–2021 нишон медиҳанд, ки ин донишгоҳ ва дигар муассисаҳои оӣ дар самти таҳқиқоти илмӣ, табодули иттилоотӣ, ҳамроҳии байналмилалӣ ва барномаҳои таҳсилотӣ бо марказҳои илмӣ кишварҳои мухталиф равобити густарда барқарор намуданд, ки ин амал заминаи воқеӣ барои рушди нерӯи зеҳнӣ ва ташаккули муҳити илмӣ рақобатпазир гардид.

Солҳои 90-уми асри XX олимони ДДХ ба номи академик Б. Гафуров С. Абдуллоев, А. Сайфуллоев, Ш.А. Аҳмедов, А.З. Дун, Е.Муҳсинова, М. Муҳсинова, Н.О.Турсунов, Т.К. Ҳобилов, М.Ю.Ҳочаева, А. Насриддинов ва дигарон китобҳо ва мақолаҳои худро дар мамлакатҳои хориҷӣ нашр намуданд. Корҳои илмӣ номзади илмҳои физика-математика А. Абдувалиев дар нашрияҳои Коппенгаген, Будапешт, Лиссабон, Париж, Бухарест ба таърасиданд. Олими донишгоҳ Ҳ.Муртазоев дар соҳаи физикаи ядрӣ ва атомӣ беш аз 20 мақолаи илмиашро дар ИМА, Англия, Олмон, Ҳолланд, Фаронса, Гвинея, Хитой ва Шветсия нашр намуд.

Якчанд нафар олимони донишгоҳ таҷрибаҳои илмиву таълимиро дар мамлакатҳои хориҷӣ гузарониданд. Чунончӣ, дар Англия - К.У. Усмонов, дар Олмон - У.К. Каримов, дар ИМА - М.Н. Азимова, А. Бойматов, Р.А.Турдибоева, С. Ҷалолов, Т. Сатторов, Т.К. Ҳабилов таҷрибаи илмӣ ҳосил

намуда, бо олимони ин кишварҳо робитаи судманд барқарор намуданд [31, с. 458-459].

К. Усмонов аз сафарҳои илмиву таълимии олимони факултети забонҳои хориҷӣ ба мамлакатҳои хориҷӣ дар миёнаи солҳои 90-уми асри XX ёдрас шуда, чунин менигорад: «Таи ин солҳо як зумра омӯзгорону олимони ба майдони илму фарҳанги ҷаҳонӣ баромада буданд. Алалхусус дотсентон А. Бойматов ва Т. Сатторов солҳои 1995 ва 1996 аз рӯи барномаи Фулбрайт аз санҷиш гузашта, дар Донишгоҳи шаҳри Чикагои ИМА ва Донишгоҳи Шомпейни ин кишвар таҳсил карда дониш, маҳорат ва малакаҳои забони англисии худро инкишоф дода, ба фарҳанги ин кишвар шиносӣ пайдо карда буданд. Ҳамчунин дотсентон М.Н. Азимова, К. Усмонов, С. Ҷалолов, муаллимони калон М. Неъматуллоева, Т.З. Дарофеева, Т.А. Пулодова, О. Ҷӯраев, Н.П. Пивоварова ва дигарон дар шаҳрҳои Англия ва Амрико тақмили ихтисос карда буданд. Дотсентон А. Шарипов, М. Баротов, муаллимони калон М. Масаидова, Б. Камолова, И. Колос, омӯзгорон М. Баширова, Ф. Ғаффорова, М. Саидов ба Олмон сафари таълимӣ намуда, сифатҳои касбии худро баланд намудаанд» [78,с.105].

Мудири кафедраи забонҳои хориҷии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров Карим Усмонов соли 1990 дар Донишгоҳи Оксфорди Британияи Кабир аз курси тобистонаи тақмили ихтисос гузаштааст. Соли 1999 Маркази байналмилалӣ тарҷумаиҳои Донишгоҳи Кембриҷи Англия номашро ба ҷилди XXVII Қомуси тарҷумаҳои афроди бузурги асри XX пешбарӣ намудааст. Соли 2003 бо таклифи Донишгоҳи Индианаи ИМА тӯли ду моҳ ба аспирантон дар бораи Тоҷикистон ва забони тоҷикӣ дарс гуфтааст.

Миёнаҳои солҳои 90-уми асри XX устодони факултети забонҳои хориҷии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров дар мамлакатҳо хориҷӣ бо маърузаҳои маърифатӣ илмӣ баромад карданд. Дар ин бора К.Усмонов чунин нигоштааст: «Алалхусус, дотсент М. Азимова бо чор маъруза “Маданияти

омӯзиши санъат дар Тоҷикистон”, “Хучанд бародаршаҳри Линколн”, “Мавқеи занон дар Тоҷикистон”, “Таҳлили муқоисавии лексикаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” дар Донишгоҳи Линколн ИМА, дотсент К. Усмонов оиди масъалаи “Забон ва услуби рӯзномаҳои Англия ва таълими он” дар Донишгоҳи Оксфорди Бритониёи Кабир, А. Бойматов дар мавзӯҳои “Қонуни забон дар Тоҷикистон” ва “Маданияти халқҳои Осиёи Миёна” дар Донишгоҳҳои Чорч Вашингтон ва Чикагои ИМА, дотсент А. Шарипов оид ба “Таъсири тарафайни назми тоҷикӣ ва олмонӣ (дар асоси эҷодиёти Ҳофиз ва Гёте)” дар Донишгоҳи Мюнхени ҶФО ва дотсент М. Баротов дар мавзӯи “Забони олмонӣ дар Тоҷикистон: равандҳои таърихӣ ва сوسيолингвистӣ” дар Донишгоҳи Хейделберги ҶФО баромад карда буданд» [79, с. 105-106].

Олимони донишгоҳ, профессорон С.Абдуллоев, А. Сайфуллоев, А. Насриддинов, М. Хоҷаева соли 1996 дар форуми бузурги байналмилалӣ дар Эрон бахшида ба ҷашнвораи Шайх Камол Хучандӣ ширкат варзиданд. Дар Симпозиуми байналмилалии Аврупо профессор Т. Ҳобилов маъруза намуд. Олими соҳаи физика Ҳ. М. Муртазоев дар конференсияи XVIII байналхалқӣ оид ба муаммоҳои физикаи ядрӣ, ки дар Қоҳира баргузор гашт маъруза намуд. Профессор Н.О. Турсунов дар конференсияи байналмилалии Тошканд таҳти унвони «Амир Темур ва ҷойгоҳи ӯ тар таърихи умумичаҳонӣ» ширкат варзид.

Гурӯҳи калони олимони донишгоҳ дар бузургтарин ҷамъишҳои байналмилалӣ, чун «Таҷаддуди таъминоти сифати таҳсилоти олӣ» (Алма-ато – профессорон В. Набиев, У. Ғаффорова); «Масъалаҳои актуалии ҷаҳонӣ» (Боку – профессор Т. Ҳабилов); «Анҷумани устодони забони форсии Ҳиндустон» (Дехлӣ- академик Н. Салимов, профессорон З. Ғаффорова, М. Хоҷаева, У. Ғаффоров); «Анҷумани байналмилалии устодони забон ва адаби форсӣ» (Техрон – профессорон Н. Зоҳидов, А. Насриддинов, М. Хоҷаева, Т. Ваҳҳобов, дотсентон Н. Ғиёсов, Ш. Тоҷибоев, Н. Нурув, С. Саидов, Т.

Келдиёров, Ф. Насриддинов, Ҳ. Зоиров); «Анчумани бонувони куръонпачӯх» (Техрон – У. Ғаффорова) ширкат доштанд.

Мушоҳидаҳои илмӣ гувоҳӣ медиҳанд, ки иштироки олимони донишгоҳ дар ҳамоишҳои бузурги илмии байналмилалӣ, аз ҷумла дар Техрон, Алмаато, Боку, Тошканд, Дехлӣ, Пекин ва дигар шаҳрҳо, ба тавсеаи марзи илмӣ ва эҳёи мактаби илмии маҳаллӣ бо усули муосири ҷаҳонӣ мусоидат кардааст. Маврид ба зикр аст, ки чунин ширкат ва муаррифӣ, алаҳхусус дар соҳаҳои забоншиносӣ, таърих, фарҳанг, фалсафа, иқтисод ва илмҳои табиӣ, боиси рушди дипломатияи илмӣ ва таҳкими оibreӯи байналмилалӣ донишгоҳ гардидааст.

Натиҷаи фаъолияти робитаҳои илмии байналмилалӣ дар он зоҳир мегардад, ки имрӯз ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров на танҳо мактаби миллӣ, балки як маркази муосири таҳсилоти олии ва тадқиқоти илмӣ бо дастрасӣ ба шабакаҳои илмии ҷаҳон табдил ёфтааст. Дар давоми се даҳсолаи охир ҳамкориҳои судманд бо муассисаҳои таҳсилоти олии Русия, Олмон, ИМА, Хитой, Эрон ва дигар кишварҳо барои тайёр кардани кадрҳои баландихтисос ва тарбияи насли нави олимон шароити мусоид фароҳам овард.

Баррасиҳои муфассали ҳамкориҳои илмии байналмилалӣ нишон медиҳанд, ки ин раванд яке аз меҳварҳои стратегӣ дар рушди устувори муассисаҳои таҳсилоти олии дар минтақаи шимоли Тоҷикистон мебошад. Татбиқи таҷрибаи ҷаҳонӣ дар муҳити миллӣ, густариши ҳамкориҳои шабакавӣ, рушди дипломатияи илмӣ ва ташаккули муҳити рақобатпазири академӣ Донишгоҳи давлатии Хучандро ба яке аз пешсафони интернатсионализатсияи таҳсилоти олии дар Тоҷикистон табдил додааст. Таҷрибаи мазкур метавонад ҳамчун намунаи омӯзишӣ ва тадқиқотӣ барои дигар муассисаҳои олии дар кишвар хизмат намояд.

Дар давраи муосири рушди илм ва таҳкими муносибатҳои байналмилалӣ, фаъолияти илмию тадқиқотии олимони дар миқёси ҷаҳонӣ на танҳо бозгӯи сатҳи

баланди тахассусӣ ва неруи эҷодии шахсиятҳост, балки омили муҳимест дар равандҳои мубодилаи фикр ва муаррифии дастовардҳои миллии илм ба арсаи байналмилалӣ. Аз ҷумла, саҳми профессор Абдулманнони Насриддин дар ин самт намунаи олии ташаккули мактаби илмии адабиётшиносӣ дар Тоҷикистон ва муаррифии он дар сатҳи ҷаҳонӣ махсуб меёбад.

Аз ибтидои солҳои 90-уми асри XX то нимаи аввали солҳои 2000-ум, профессор Абдулманнони Насриддин ҳамчун яке аз ҷеҳраҳои шинохтаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар чандин конфронсу симпозиумҳои бонуфузи байналмилалӣ иштирок намуда, тавассути маърӯзаҳои пурмухтавои хеш садои илми тоҷикро ба гӯши ҷомеаи илмии кишварҳои Эрон, Ҳинд, Русия, Қазоқистон ва дигар давлатҳо расонидааст. Ҳузури пайваста ва фаъоли ӯ дар Анҷуманҳои устодони забон ва адаби форсӣ, ки дар шаҳрҳои Техрон (солҳои 1996, 2001, 2003), Душанбе (2006) ва Дехлӣ (1996) баргузор гардидаанд, бозгӯи мавқеи устувори илмии ӯ дар муҳити форсизабонон ва саҳми арзандаи вай дар густариши равобити адабӣ ва фарҳангӣ мебошад [61, с. 271].

Муҳимтар аз ҳама, иштироки ӯ дар Ҷамоиши бузургдошти Шайх Камоли Хучандӣ (Табрез, 1996) ва Ҷамоиши таърих, фарҳанг ва тамаддуни Сомониён (Машҳад, 1999), ки бо ҳузури намояндагони кишварҳои гуногун баргузор гардид, аз ҷиҳати сиёсати илмӣ ва фарҳангӣ ҳамчун роҳандозии дипломатияи фарҳангӣ арзёбӣ мешавад [61, с. 271-272]. Бо наشري мақолаҳо ва иродати маърӯзаҳо дар ин ҷамоишҳо, профессор Насриддин на танҳо саҳми арзанда дар эҷоди мероси ниёгон гузошт, балки робитаи адабиёти тоҷикро бо мактабҳои шарқшиносии ҷаҳонӣ тақвият бахшид.

Шаҳодати бузурги обрӯву эътибори илмии ӯ иштирокаш дар Кунгураи ҷаҳонии ховаршиносӣ, анҷумани 37-уми шарқшиносони ҷаҳон дар шаҳри Маскав (2004) аст, ки бо иштироки намояндагони зиёда аз 80 кишвари ҷаҳон доир гардида, самтҳои муҳими илмҳои гуманитарӣ — аз ҷумла таърих, забоншиносӣ, адабиёт, фарҳанг, антропология ва экологияро фаро гирифт. Дар

хамин анчуман, профессор А. Насриддин дар баҳши «Ёдгориҳои адабӣ ва масоили матншиносӣ», таҳти роҳбарии ховаршиноси маъруф Н.И. Пригарина, бо маърузаи илмӣ худ таҳти унвони «Матншиносии форсӣ дар асрҳои XIV–XVII» баромад намуда, ба таври илмӣ равандҳои таҳаввули насри адабии форсӣ ва методҳои таҳлили матнҳои классикиро шарҳ дод [106].

Фаъолияти илмиву амалӣ ва иштироки мунтазами ӯ дар симпозиумҳои илмӣ, ба хусус дар кишварҳое, ки анъанаи шарқшиносӣ ва форсизабонӣ устувор аст, нишон медиҳад, ки ӯ ду омили муҳими пешбурди илми адабиётшиносиро дарк ва амалӣ намудааст: аввал — таҳкими методологияи илмӣ таҳлил ва шарҳи адабиёт бо истифода аз таҳқиқоти байнисоҳавӣ (матншиносӣ, таърихи адабиёт, забоншиносӣ ва шарқшиносӣ), ва дуюм — пайванди ногустастанӣ ва органикии адабиётшиносии тоҷик бо шарқшиносии классикӣ ва муосир.

Профессор Абдулманнони Насриддин дар тӯли фаъолияти худ ин нуктаро собит намудааст, ки рушду такомули илми адабиётшиносӣ бидуни таваҷҷуҳ ба илмҳои ҳамсарҳад ва фарҳангшиносии минтақавӣ номумкин аст. Ӯ бо собиқаи илмӣ худ муяссар гардидааст, ки адабиётшиносии тоҷикро ба сатҳи муносиб ва шинохташаванда дар доираҳои илмӣ форсизабон ва шарқшиносии ҷаҳонӣ расонад, ки худ далели устувори таъсири шахсият дар шаклгирии равандҳои глобалии илм аст.

Бо назардошти зикри боло, метавон ба хулосае омад, ки фаъолияти илмӣ профессор Абдулманнони Насриддин намунаи барҷастаи ҳамгироии илмӣ миллӣ бо низомӣ таҳқиқоти байналмилалӣ буда, дар таҳкими нуфузи илмӣ адабиётшиносии тоҷик дар сатҳи ҷаҳонӣ нақши калидӣ бозидааст.

Профессори донишгоҳ М.Н. Азимова робитаи густурдаи хориҷиро ба роҳ мондааст. Дар ин бора У. Ғаффоров чунин менигорад: «Донишгоҳи давлатии Хучанд аз он мефахрад, ки устоди онҳо М. Азимова барои донишҷӯёни амрикоӣ бо забони англисӣ дарс гуфтааст. Муаллима ба профессорону

омӯзгорони Донишгоҳи Небраскаи шаҳри Линколн штати Небраска дар хусуси Тоҷикистон, Хучанди бостонӣ, таърихи қадимаи халқи бузаргаш, маданияту ҳаёти иқтисодӣ ва сиёсии ин кишвар ва барои онон ношинос лексия меҳонд...Матлуба Нуриддиновнаи мо ҳанӯз моҳи июли соли 1988 дар “Раҳнамоии баҳри сулҳ” (Поход за мир) дар қаламрави ИМА – аз Вашингтон то Сан-Франсиско иштирок карда буд. Ташаббускор ва ташкилотчии ин ҳаракати сулҳ Кумитаи шуравии тарафдорони сулҳ ва ташкилоти Амрикоии зидди ҷанг буданд» [39, с. 436-437].

Дар шароити ҷаҳонишавии илму маориф ва зарурати мутобиқсозии ҷаҳонӣ муассисаҳои таҳсилоти олӣ ба стандартҳои байналмилалӣ, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар тӯли солҳои охир таваҷҷуҳи хоса ба густариши ҳамкориҳои илмӣ хориҷӣ ва ба роҳ мондани мубодилаи таҷриба дар сатҳи байналмилалӣ зоҳир намудааст. Чунин сиёсати илмӣ донишгоҳ, ки бар асоси рушди дипломатияи илмӣ ва густариши робитаҳои фарҳангӣ амалӣ мегардад, дар ташкили ҷамъиҳои сатҳи ҷаҳонӣ, иштироки ҷаҳонӣ устодон дар конференсиҳои байналмилалӣ, нашри мақолаҳо дар маҷаллаҳои бонуфузи хориҷӣ ва ирсоли кадрҳои илмӣ ба марказҳои таҳқиқотии ҷаҳонӣ таҷассум ёфтааст.

Нахуст, аз баргузориҳои конференсиҳои байналмилалӣ дар ҳуди донишгоҳ ёдовар бояд шуд, ки ин иқдом на танҳо ҷиҳати муаррифии дастовардҳои олимони маҳаллӣ, балки ба ҳайси майдони муколама ва табодули андешаи олимони аз кишварҳои мухталиф хизмат кардааст. Дар солҳои 1995–1996 конференсиҳои муҳими «Педагогикаи халқҳои Осиёи Марказӣ ва масъалаҳои тарбия дар замони ҳозира», «Алишер Навоӣ ва адабиёти форсу тоҷик», «Экология, тандурустӣ ва беморӣ» баргузор гардиданд. Дар солҳои баъдӣ, анъанаи баргузориҳои чунин ҷамъиҳо бо чунин мавзӯҳои муҳими фарҳангиву илмӣ идома ёфт: «Румӣ ва Гёте: муколамаи фарҳангҳо» (2007), «Ҷойҳои Рӯдакӣ дар тамаддуни исломӣ ва ҷаҳонӣ» (2008), «Муколамаи фарҳангҳо:

Чойгоҳи Имом Абӯханифа» (2009), «Мақоми Абӯмахмуди Хучандӣ дар рушди илмҳои дақиқ» (2010). Ин ҷамоишҳо бо ширкати мутахассисону муҳаққиқон аз Русия, Олмон, Ҳолланд, Ҳинд, Эрон, Ёзбекистон ва дигар кишварҳо, ҷанбаи байналмилалӣ пайдо карда, ба рушди дипломатияи илмӣ донишгоҳ мусоидат намуданд.

Дар партави ин фаъолиятҳо, боз як самти муҳими рушди равобити байналмилалӣ — наشري осори илмӣ устодон дар маҷаллаҳо ва наشريҳои хориҷӣ мебошад. Чӣ тавре, ки Ғ. Ҳайдаров нигоштааст: «Дар солҳои 2000–2006 дар наشريҳои давлатҳои муштаракулманофеъ 2 китоби дарсӣ, 5 монография, 29 мақола ва фишурдаи илмӣ, 10 иттилооти илмӣ олимони мо рӯи ҷоп омадаанд. дар наشريҳои хориҷии кишварҳои ИДМ ба таъ расид. Мақолаҳои донишмандон А. Сайфуллоев, А.З. Дун, А. Насриддинов, Т. Ҳобилов, М. Хочаева, Ё. Муҳсинов, Н.О. Турсунов, А. Абдуқодиров, ки бо забонҳои англисӣ, олмонӣ, фаронсавӣ, арабӣ ва ҳиндӣ навишта шуда буданд, дар саҳифаҳои бонуфузи ҳафтавориҳои хориҷӣ дарҷ гардиданд» [38, с. 215]. Ин раванд, дар баробари боло бурдани эътибори илмӣ донишгоҳ, ба рушди забондонӣ ва огоҳӣ аз методологияи таҳқиқоти байналмилалӣ мусоидат намудааст.

Муҳаққиқ ва адабиётшиноси маъруф, дотсент А.З. Дун, ки фаъолияти илмӣ худро дар доираи робита бо марказҳои илмӣ Украина, Беларус, ва ИМА ба роҳ мондааст, аз намунаҳои барҷастаи ҳамкориҳои пурсамар маҳсуб меёбад [38, с. 107]. Муносибатҳои илмӣ ӯ бо Институти адабиёти ба номи Т.Г. Шевченко, Академияи миллии илмҳои Украина, ва Маркази таҳқиқоти ҷанг ва сулҳи Донишгоҳи Стэнфорд, ба наشري беш аз 250 мақола ва пажӯҳиши илмӣ оид ба адабиёти русу украин ва робитаҳои он бо адабиёти тоҷик замина фароҳам овардааст [37, с. 293].

Профессор Р.А. Самадова ва дотсент Б.С. Осимова (омӯзгорони факултети забон ва адабиёти рус) бо муҳаққиқони илмӣ шаҳрҳои Москва,

Санкт-Петербург ва дигар шаҳрҳои Федератсияи Россия ҳамкориҳои зичи илмӣ доштанд. Русшиносон мубодилаи иттилооти илмиро бо Пажӯҳишгоҳи илмии педагогикаи шаҳри Бишкек ва сармуҳаррири маҷаллаи “Забон ва адабиёти рус дар мактаби қирғизӣ” Л.А. Шейман идома медоданд [80, с. 107].

Чӣ тавре, ки К. Усмонов менигорад: «Дар кафедраи лексикологияи забони англисии Донишгоҳи давлатии забонҳои дунёи Ўзбекистон муаллими кафедраи забонҳои хориҷӣ Шарипов Комил таҳсили аспирантураро ба итмом расонид. Кафедраи забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқи Ўзбекистон, ки мудираш профессор Т. Сатторов мебошад, бо факулта робитаи илмӣ дорад. Роҳбари илмии аспиранти ДДХ М. Абдуллоеваро ӯ ба уҳда дорад» [98, с. 108].

Робитаҳои густурдаи илмиро бо кишварҳои хориҷӣ номзади илмҳои фалсафа, дотсент А. Чўраев ба роҳ мондааст. Аз ҷумла ӯ аз 27-уми август то 4-уми сентябри соли 2006 ба Ҳиндустон барои иштирок дар конференсияи байналмилалӣ “Осиёи марказӣ дар гузашта ва оянда”, ки дар Маркази омӯзиши Осиёи Марказии Донишгоҳи Кашмир, дар шаҳри Сринагар баргузор гардид, сафари илмӣ дошт ва дар мавзӯи “Тағйиротҳои куллии иҷтимоӣ-фарҳангии Тоҷикистон дар асри XX” маъруза намуд [133]. А. Чўраев дар бораи оғози конференсия чунин менигорад: «Дар расмикушоди конфронс номи аллома Мирсаид Алиӣ Ҳамадонӣ чун таблиғотчи фарҳанги Ислом дар байни мардуми Кашмир ҳамчун рамзи эътирофу эътиқод ва қадршиносӣ ба мардуми форсу тоҷик садо дода, барои ман як фарди тоҷик боиси ифтихор буд. Ман ҳаминро эҳсос кардам, ки эътибори Тоҷикистон на аз нуфузи аҳоли, ҳудуд ва қудратии иқтисодии он маншаъ мегирифт, балки ба он хотир буд, ки тоҷикон яке аз қадимтарин халқҳои Осиёи Марказӣ буда ҳамчунин меросхӯри фарҳанги қадимаи ориёӣ мебошанд» [133].

А. Чўраев бо дастгирии бевоситаи ректори ДДХ ба номи академик Бобоҷон Ғафуров, профессор Н.Ю. Салимов дар ин ҳамоиши бонуфузи илмӣ иштирок намуд. Чӣ тавре, ки А. Чўраев менигорад: «Дар конфронс зиёда аз 50

маърузаҳои илмӣ ба барнома ворид шуда буд ва иштироки олимони аз Амрико, Чопон, Русия, Германия, Ҳоланд, Эрон, Покистон, Арманистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Тоҷикистон, Ҳиндустонро дар назар дошт. Дар конференси сафири Қазоқистон дар Ҳиндустон Кайрат Умаров ва консули Тоҷикистон дар Ҳиндустон Умед Назаров иштирок ва дар мавзӯҳои мухталиф, вобаста ба робитаҳои таърихӣ Ҳиндустон ва Осиёи Марказӣ баромад карданд. Конференс дар як ғӯшаи зеботарини Ҳиндустон штати Чаму ва Кашмир, аниқтараш дар маркази Кашмир, шаҳри Сринагар, дар Донишгоҳи Кашмир баргузор гардид. Забони конференс англисӣ буд» [133].

Дар самти риёзиёт ва илмҳои дақиқ низ донишгоҳ бо истифода аз равобити байналмилалӣ ба натиҷаҳои назаррас ноил гардид. Кафедраи алгебра ва геометрия бо донишгоҳҳои бонуфуз чун Донишгоҳи давлатии Маскав ба номи Ломоносов, Донишгоҳи шаҳри Гулистони Ўзбекистон ва Маркази таҳқиқоти ядроии шаҳри Дубна ҳамкориҳои илмӣ дорад [37, с. 129]. Роҷеъ ба ин ҳамкорӣ дар китоби “80-зинаи камолот” аз ҷумла чунин омадааст: «Мусаллам аст, ки барои тайёр кардани кадрҳои илмӣ дар хориҷи кишвар маблағи хеле зиёд сарф мешавад. Лекин ба мудири кафедра – дотсент Қ. Тухлиев муяссар гардид, ки бо истифода аз робитаҳои шахсӣ се нафар омӯзгорон З. Шарипов, Д. Музафаров ва З. Тухлиевро ба яке аз Марказҳои илмӣ дар ҷаҳон машҳур – Маркази байналхалқии таҳқиқоти ядроии ш. Дубнаи Федератсияи Русия барои иҷрои корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ фиригонад. Дар он ҷо барои онҳо шароити зарурии кору зиндагӣ муҳайё карда шуд. Ин аст, ки ду нафари онҳо – З. Шарипов дар моҳи апрели соли 2010 ва Д. Музафаров дар моҳи марти соли 2011 рисолаҳои номзадӣ худро бомуваффақият дифоъ намуданд» [37, с. 140]. Ин далели баланд шудани сифати омодакунии кадрҳои илмӣ дар донишгоҳ ва густариши эътибори байналмилалӣ он мебошад.

Кафедраи муодилаҳои дифференсиалӣ низ тавассути ташкил ва идора намудани семинари илмӣ сатҳи байналмилалӣ таҳти роҳбарии узви вобастаи

Академияи илмҳои ҚТ Э.М. Муҳаммадиев ва дотсент А.Б. Нозимов, заминаи мустаҳкамаи ҳамкорӣ бо олимони кишварҳои ҳамсоя ва дурро фароҳам овард. Ширкати олимони ин кафедра дар конфронсҳои сатҳи ҷаҳонӣ, аз ҷумла, дар шаҳрҳои Екатеринбург, Самарқанд, Воронеж, Душанбе ва Маскав ва равобитаи илмӣ бо муассисаҳои бонуфузи илмӣ Русия, Ўзбекистон ва Миср, нишондиҳандаи нерӯи баланди илмӣ донишгоҳ ва нуфузи он дар муҳити байналмилалӣ мебошад [37, с. 145]. Аз ҷумла, устодони кафедра дар ҳамоишҳои илмӣ байналмилалӣ, аз қабili конфронси умумирусиягӣ бахшида ба масъалаҳои ғайрикорректӣ (ш. Екатеринбург, с. 1995), Конфронси умумичаҳонӣ бахшида ба 70-солагии ДДС (ш. Самарқанд, с. 1997), Мактаби баҳоронаи Воронеж- хонишҳои Понтрягин (ш. Воронеж, с. 2000), Конфронси байналмилалӣ бахшида ба 60-солагии Т. Собиров (ш. Душанбе. с. 2000). Конфронси байналмилалӣ роҷеъ ба муодилаҳои дифференсиалӣ ва татбиқи онҳо (ш. Маскав, с. 2001) ва ғ. бо маърузаҳо ширкат варзиданд [37, с. 146].

Устодони кафедраи иқтисодии донишгоҳ низ фаъолияти густурдаи илмиро бо давлатҳои хориҷӣ ба роҳ монданд. Чӣ тавре, ки У. Гаффоров мегигорад: «Устодони факулта дониш ва малакаи худро дар давлатҳои хориҷа ва донишгоҳҳои ҷумҳурӣ баланд мебардоранд. Дар соли 1992 мудирӣ кафедра А. маҷидов, дар соли 1993 декани факулта А. Абдуллоев дар Донишгоҳи шаҳри Линколн ИМА, соли 1998 устодон З. Абдуҷалилов ва И. Пӯлотов дар Донишгоҳҳои Англия фанҳои гуногуни иқтисодӣ ва истифодабарии компютерҳоро аз худ намуданд. Дар соли 2000 ноиб-декан А. Абдурахимов дар Франсия дар давоми як моҳ дар қори конфронсҳои илмӣ иштирок намуд» [39, с. 459].

Дар маҷмӯъ, таҷрибаи Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров дар соҳаи рушди ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ шаҳодат аз он медиҳад, ки сиёсати илмӣ донишгоҳ ба самти дуруст ва мутобиқ ба

талаботи муосир равона шудааст. Гузариш аз ҳамоишҳои маҳаллӣ ба майдонҳои илмӣ ҷаҳонӣ, мубодилаи устодону донишмандон, интишори илм дар сатҳи хориҷӣ ва тайёр кардани мутахассисони баландихтисос дар марказҳои илмӣ ҷаҳонӣ, аз ҷумлаи дастовардҳои барҷастаи фаъолияти байналмилалӣ ин муассисаи олии таълимӣ маҳсуб меёбанд.

Таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар фазои илмӣ муассисаҳои таҳсилоти олӣ яке аз заминаҳои муҳими рушди устувори соҳаи маориф ва тайёр намудани мутахассисони баландихтисос арзёбӣ мегардад. Дар ин росто, кафедраи физикаи умумӣ ва ҷисмҳои саҳти Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров тайи даҳсолаҳои ахир ҳамчун як маркази фаъоли илмӣ худро муаррифӣ намуда, ба як қатор самтҳои муҳимтарини тадқиқоти физикаи муосир саҳми назаррас гузоштааст.

Бо ташаббуси мудирӣ кафедра, профессор У. Султонов соли 1990 дар заминаи кафедра семинари байналмилалӣ «Проблемаҳои актуалии мустақамии ҷисмҳои саҳт» баргузор гардид, ки дар он чехраҳои шинохтаи илмӣ аз ҷумла профессорон Лихачев В.А., Слутскер А.И., Куксенко В.С., Лексовский А.М., Ветегрен В.И. ширкат ва маърузаҳои илмӣ ироа намуданд. Иштироки ин олимони собитгари нуфузи кафедра дар ҷомеаи илмӣ байналмилалӣ маҳсуб меёбад.

Ин анъанаи илмӣ ҳамкорӣ дар соли 2002, бахшида ба 70-солагии донишгоҳ, бо баргузории конференсияи байналмилалӣ «Проблемаҳои муосири ҳосиятҳои физикавӣ механикии муҳитҳои конденсиронида» идома ёфт, ки на танҳо олимони тоҷик, балки намоёндагони кишварҳои ҳамсоя низ иштирок карданд [37, с. 161].

Илова бар ин, иштироки профессори шинохта Х. Абдуллозода дар конгрессҳои илмӣ байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Ислонд ва Ҷумҳурии Озарбойҷон, ҳамчунин ташаббус ва баргузории симпозиуми байналмилалӣ таҳти унвони «Саҳми Абӯмаҳмуди Хучандӣ дар тараққиёти илмҳои дақиқ» дар

соли 2010, бозгӯи мавқеи устувори илми тоҷик дар фазои илмӣ ҷаҳон мебошад [37, с. 169].

Дар ин замина, фаъолияти пажӯҳишӣ факултети молия ва иқтисодиёти бозор низ сазовори таҳсин аст. Чӣ тавре, ки муаллифони китоби “80 зинаи камолот” таъкид менамоянд: «Факултет иртиботу ҳамкориҳои илмӣ худро бо До-нишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии Тошканд, Пажӯҳишгоҳи тадқиқоти илмӣ иқтисодиёт ва муносибатҳои байналмилалӣ Академияи улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишгоҳи шаҳри Линколн штати Небраскаи ИМА ва Донишгоҳи Гуманитарии Гринднобели давлати Фаронса ривочу раванг дода, кавитар қарда истодааст. Факултет бо корпоратсияи КАРАНА-и фонди SAID (ИМА) робитаи мустақам дошта, узви лоиҳаи байналхалқӣ омӯзиши фанҳои иқтисодиёт ва бизнес мебошад. Дар раванди гузаронидани қорҳои илмӣ-тадқиқотӣ нақши истеҳсолоти моддӣ дар тараққиёти иқтисодиёти маҳаллӣ муайян ва анкетакунонии соҳибқорони шаҳрҳои Хучанд гузаронида шудааст. Дар қараёни гузаронидани қорҳои илмӣ-тадқиқотӣ устодонро зарур омад, ки бо мақомоти идоракунии давлатӣ, ҳукуматҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ, қорхонаҳои муштарақ, хурд ва қамбиятҳои саҳқомӣ ва инчунин ташкилотҳои байналхалқӣ ба монанди ТАСИС, ТАСИФ, ЮСАИД, ПРАГМА ва фонди СОРОС ҳамкориҳои зич дошта бошанд» [37, с. 333-334].

Дар доираи ин ҳамқориҳо, тадқиқоти муназзами илмӣ оид ба нақши истеҳсолоти моддӣ дар рушди иқтисодиёти маҳаллӣ ба роҳ монда шуда, саволномаву анкетакунонии соҳибқорони шаҳрҳои Хучанд, таҳлили низоми ҳисобгирӣ муҳосибот ва имқониятҳои мутобиқшавӣ он ба стандартҳои байналмилалӣ ҳисобгирӣ молиявӣ ва аудит ба роҳ монда шудаанд. Аз қумла, омӯзиши вазъи рушди хоҷагӣҳои деҳқонӣ (фермерӣ) ва роҳи афзоиши маҳсулоти қишварзӣ дар вилояти Суғд мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Муҳимияти баргузории семинарҳои илмӣ-назариявӣ ҳамчун воситаи муассири мубодилаи афкор, баррасии дастовардҳои илмӣ ва такмили методологияи тадқиқотҳо дар тамоми кафедраҳои факултет мавқеи калидӣ дошта, ба таҳкими заминаи илмӣ ва таҳқиқотии омӯзгорон мусоидат мекунад.

Ҳамзамон, устодони факултет бо донишгоҳҳои бонуфузи кишварҳои ҳамсоя, аз ҷумла ДДМТ, ДАТ, донишгоҳҳои Русия, Қазоқистон, Ўзбекистон ва Қирғизистон ҳамкориҳои густурда дошта, дар конфронсу симпозиумҳои байналмилалӣ бо маърузаҳои илмӣ иштирок менамоянд [37, с. 334]. Аз ҷумла, профессор Қодиров А. ва Ризокулов Т. дар симпозиуми байналмилалӣ «Сарчашмаҳои азнавсозии энергетикӣ: муаммо ва ояндабинӣ», дотсент Абдуллозода Д. ва профессор Раҳимов А.М. дар конфронси байналмилалӣ «Ислоҳоти соҳаи маориф дар Осиёи Марказӣ» ширкат варзидаанд [37, с. 336].

Мудирӣ кафедраи иқтисодиёти соҳавӣ ва ташкили бозор дотсент Пулодова И. низ дар як қатор конфронсҳои сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ, аз ҷумла симпозиуми «Сарчашмаҳои барқароркунии энергия, муаммо ва дурнамо» ва конфронси умумииттифоқии “Муаммои иқтисодиёт ва омор дар сатҳи давлатӣ ва маҳаллӣ” (Пенза, 2011) суҳанронӣ намуда, натиҷаҳои муҳими илмӣ тадқиқоти иқтисодиро муаррифӣ намудааст [37, с. 336].

Фаъолияти кафедраҳо ва факултетҳои ДДХ ба номи академик Бобочон Гафуров дар самти густариши ҳамкориҳои байналмилалӣ, на танҳо рушди сатҳи илмӣ маҳаллиро таъмин намудааст, балки Тоҷикистонро дар фазои илмӣ байналмилалӣ ҳамчун як шарикӣ боэътимод ва саҳмгузор муаррифӣ мекунад. Ин раванд собит месозад, ки рушди илм ва таҳсилоти олии дар Тоҷикистон, ба вижа дар шаҳри Хучанд, ба як марҳилаи сифатан нав ворид шудааст, ки хоси талаботи ҷаҳони муосир мебошад.

Дар партави сиёсати дарҳои кушода ва рӯ овардан ба ҳамгирӣ бо ҷомеаи ҷаҳонӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар самти тавсеаи робитаҳои илмӣ ва таълимӣ бо донишгоҳҳои хориҷӣ ва ташкилотҳои

байналмилалӣ фаъолона амал намуда, ба рушди илм ва оmodасозии кадрҳои баландхтисос мусоидат менамоянд.

Яке аз намунаҳои назарраси чунин фаъолияти ҳамкории илмӣ, иштироки муовини ректори Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон оид ба илм ва инноватсия, доктори илмҳои таърих, профессор Н.У. Ғаффоров ва дотсенти кафедраи таърихи халқи тоҷик Б.Р. Турсунов дар конфронси байналмилалӣ илмӣ таҳти унвони “Муаммоҳои истифодабарии сарчашмаҳои хаттию нашрӣ дар водии Фарғона дар асрҳои XVIII–XIX”, мебошад, ки рӯзи 11 майи соли 2018 дар шаҳри Андӣҷони Ҷумҳурии Ёзбекистон доир гардид. Зимни баргузории ин ҳамоиши илмӣ, тарафҳо дар заминаи ҳамдигарфаҳмӣ ва дидгоҳи муштарак оид ба рушди таҳқиқоти муосир, миёни ДДХБСТ ва Донишгоҳи давлатии Андӣҷон ба номи Зоҳириддин Бобур Меморандуми расмӣ ҳамкорӣ ба имзо расониданд, ки оғози марҳилаи тозае дар робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳ арзёбӣ мегардад [48, с. 36].

Дар ҳамин замина, соли 2021 дар озмуни байналмилалӣ, ки аз ҷониби Ҷамъияти умумирусиягии коркардҳои илмӣ-тадқиқотии ПТСАЙНС баргузор гардид, омӯзгорони Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар баҳши филология – профессор Нуоров Нурали, дотсент Маҳмадшоев Маҳмадшо ва сармуаллим Ашрапов Баҳодур сазовори ҷойҳои намоён гардиданд [77, с. 127]. Ин дастовардҳо нишони баланд будани сатҳи фаъолияти илмӣ омӯзгорон ва қобилияти рақобатпазирии онҳо дар сатҳи байналмилалӣ мебошад.

Илова бар ин, омӯзгорони дигар муассисаҳои таҳсилоти олии низ дар ташаккули муносибатҳои байналмилалӣ саҳми назаррас доранд. Аз ҷумла, дотсенти Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон Ҷ. Б. Исамитдинов дар лоиҳаи телевизионии Фонди таҳқиқоти АвруОсиёи Федератсияи Русия таҳти унвони «Тоҷикистон – Россия: ду нимпайкари як рӯх» фаъолона иштирок намуд. Ҳамзамон, муовини ректор оид ба робитаҳои

байналмилалии ҳамин донишгоҳ А. Ҷӯраев бо Фонди Оғохон робитаҳо барқарор намуда, барои таъмин намудани донишгоҳ бо китобҳои таълимӣ иқдоми муассир андешид. Дар доираи ин ҳамкорӣ, Институти “Ҷомеаи кушод – Фонди кӯмакрасонӣ” ба китобхонаи донишгоҳ 1778 нусха адабиёти таълимиро ба маблағи 15 ҳазор доллари ИМА тақдим намуд [129].

Таҳлили илмӣ ин падидаҳо нишон медиҳад, ки равандҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ, табодули таҷриба тавассути сафари омӯзгорон ба хориҷи кишвар ва мустаҳкамсозии пойгоҳи таълимию илмию методӣ бо дастгирии созмонҳои хориҷӣ, дар баланд бардоштани сатҳи ихтисос, густариши ҷаҳонбинӣ ва таъмини воридшавии муассисаҳои олиӣ кишвар ба фазои ягонаи таҳсилоти ҷаҳонӣ нақши калидӣ мебозанд. Бинобар ин, чунин иқдомҳо бояд идома ёбанд ва дар доираи сиёсати давлатӣ мавриди дастгирии ҳамаҷониба қарор гиранд.

Дар заминаи таҳкими робитаҳои илмӣ байналмилалӣ ва рушди равандҳои таҳқиқотӣ дар фазои таърихнигорӣ муосир, иштироки донишмандони тоҷик дар ҳамоишҳои байналмилалӣ аҳамияти хоса пайдо мекунад. Аз ҷумла, саҳми доктори илмҳои таърих, профессор И.А. Мамадалиев — устои Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар самти тавсеаи таҳқиқоти историографӣ ва таҳкими ҳамкориҳои илмӣ минтақавию байналмилалӣ шоёни таҳқиқ аст.

Профессор И.А. Мамадалиев иштирокчии фаъоли як қатор лоиҳаҳои байналмилалии илмӣ буд, ки аз миёнаи солҳои 2000-ум оғоз гардидаанд. Аз ҷумла, соли 2005 вай ба ҳайси иштирокчии Лоиҳаи минтақавии АҚНР дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баромад намуда, дар як қатор семинарҳои минтақавии Осиёи Марказӣ, ки аз ҷониби OSI ReSET (Open Society Institute – Regional Seminar for Excellence in Teaching) ташкил гардида буданд, ширкат варзидааст. Мавзӯҳои ин ҳамоишҳо масъалаҳои муҳимми илми таърихро фаро мегирифтанд, аз ҷумла: «Миллатсозӣ ва нарратив дар Осиёи Марказӣ»

(Қирғизистон, 2006), «Бознигарии таърихи Осиёи Марказӣ» (Қазоқистон, 2006), «Аз историографияи анъанавии исломӣ то историографияҳои миллӣ» (Қазоқистон, 2007), «Муқоисаи назарияҳои сиёсӣ ва таҳлили сиёсӣ» (Қирғизистон, 2008), «Маҳдудияти историографияҳои миллӣ» (Қирғизистон, 2008) ва «Историографияҳои миллӣ дар Осиёи Марказии пасошӯравӣ» (Қазоқистон, 2009) [150].

Таҳлили мазмуну муҳтавои ин семинарҳо нишон медиҳад, ки профессор И.А. Мамадалиев дар раванди табдили историография аз шакли анъанавии исломӣ ва шӯравӣ ба шаклҳои нави миллӣ саҳмгузор будааст. Ӯ ба омӯзиши равандҳои миллатсозӣ ва ташаккули нарративҳои таърихӣ муосир таваҷҷуҳи хоса зоҳир намудааст, ки ин равиш ба таҳкими асосҳои методологӣ ва назариявии таърихнигории миллӣ дар Тоҷикистон ва минтақа мусоидат мекунад.

Соли 2008 профессор И.Мамадалиев дар Мактаби байналмилалӣ тобистонаи IV таҳти унвони «Олмон, Иттиҳоди Аврупо ва Осиёи Марказӣ», ки дар Гессени Олмон баргузор гардид, ширкат варзида, масъалаҳои ҳамкории геополитикӣ ва фарҳангии минтақаро баррасӣ намуд [150]. Иштирок дар чунин барномаҳо равобити илмиро густариш дода, заминаҳои муколама ва табодули таҷрибаи илмиро байни муҳаққиқони минтақа ва ҳамтоёни аврупоии онҳо фароҳам месозад.

Ҳамзамон, профессор И. Мамадалиев дар лоиҳаи байналмилалӣ таълимии CARTI иштирок намуда, соли 2011 дар Донишгоҳи Ливерпул (Британияи Кабир) таҷрибаомӯзии илмӣ гузаронидааст. Ин таҷрибаомӯзӣ ба ӯ имконият фароҳам овард, ки бо равишҳои нави таҳқиқотӣ ва усулҳои инноватсионии омӯзиш ошно гардад ва онҳоро ба низоми таълими миллӣ ворид намояд [150].

Бо дарназардошти тамоми ҷанбаҳои таҳқиқшуда метавон ба хулосае омад, ки фаъолияти байналмилалӣ профессор И.А. Мамадалиев дар самтҳои

гуногуни илмӣ – аз таърихнигорӣ ва сиёсатшиносӣ то ҳамкориҳои фарҳангӣ ва таълимӣ, ба рушди ҷаҳонибинии илмии муҳаққиқон ва мутобикшавии таҳқиқоти таърихӣ бо стандартҳои байналмилалӣ мусоидат мекунад. Ин фаъолиятҳои илмии ӯ на танҳо мавқеи илми таърихро дар ҷомеаи муосир таҳким мебахшанд, балки барои эҷоди фазои муштаракӣ илмии минтақа ва ҷаҳони беруна саҳми назаррас доранд.

Дар маҷмӯъ, таҷрибаи илмии профессор И.А. Мамадалиев намунаи барҷастаи истифодаи самараноки лоиҳаҳои байналмилалӣ барои рушди касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва ворид кардани истилоҳоти методологияҳои муосир ба муҳити илмии кишвар маҳсуб мешавад.

Дар заминаи таҳкими равобити илмии байналмилалӣ, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар даврони пасошӯравӣ қадамҳои устувор бардошт, ки ҳузури фаълонеи намоёндагони он дар форуми конфронсҳои байналмилалӣ шӯҳиди равшани ин раванд маҳсуб меёбад. Ин раванд на танҳо аз болоравии сатҳи илмии донишгоҳ шаҳодат медиҳад, балки нишонгари вусъати ҷалби он ба фазои академии ҷаҳонӣ низ мебошад.

Нимаи дуюми солҳои 90-уми асри XX фаъолияти густурдаи илмиро дар доираи ҳамроҳии илмии байналмилали доктори илмҳои биологӣ Толибҷон Ҳобилов ба роҳ монд. Ҳ. Ғафуров фаъолияти илмии Т. Ҳабиловро таҳлил намуда нигоштааст, ки: «Ӯ дар анҷуманҳои бонуфузи байналхалқии илмӣ дар Британияи Кабир (1995), Нидерландия ва Люксембург (1996), Мексика (1997), Бразилия (1998) ва Полша (1999) бо маърузаҳои арзишманди илмӣ баромад кардааст. Соли 1997 ҷаҳор моҳ дар Донишгоҳи Бостони ИМА фаъолияти меҳнатӣ дошт... Соли 1999 барояш соли барори ҷустуҷӯҳои илмӣ буд, зеро ӯ дар бурдани қори илмӣ-тадқиқотӣ доир ба мавзӯяш аз фонди Байналхалқии Макатурҳо ба гирифтани грант мушарраф гардид ва ба ин васила имкон пайдо намуд, ки қовишҳои илмии ҳудро роҷеъ ба болдастони Осиёи Марказӣ идома диҳад. Тадқиқоти мазкур бояд бо таълифи монографияи тозаи илмӣ доир ба

гуногуннавъии биологӣ дар Осиёи Марказӣ ба анҷом расанд. Ин проблемаро ӯ бо ҳамроҳи профессори Донишгоҳи Бостон (ИМА) томас Кунс, ки воқеан дар соли 1999 президенти ҷамъияти Амрикоии Биологҳо интихоб гардид, омӯхта истодааст» [39, с. 225-226].

Дар солҳои минбаъда, донишгоҳ ҷуғрофиёи иштироки илмӣ худро тавсеа бахшида, дар конфронси илмӣ "Навгониҳо дар таъмини сифати таҳсилоти оӣ" дар шаҳри Алмаато бо иштироки профессорҳо В. Набиев ва У. Ғаффорова ҳузур дошт. Дар шаҳри Боку, профессор Т. Ҳобилов дар конфронси "Масъалаҳои мубрами илмҳои ҷомеашиносӣ" ширкат варзид ва дар шаҳри Дехлӣ форуми "Ҷомеаи устодони забони форсӣ дар Ҳиндустон" олимони маъруф академик Н. Салимов, профессорҳо З. Ғаффорова, М. Ҳоҷаева ва У. Ғаффоровро ба ҳам овард. Ҳамчунин, иштироки ҳаёати устодони донишгоҳ дар "Анҷумани байналмилалӣи устодони забон ва адаби форсӣ" дар Техрон аз дигар нуқтаи муҳими фаъолиятҳои байналмилалӣи донишгоҳ буд.

Бахши муҳими ҳамкориҳои байналмилалӣ робитаи кафедраи адабиёти классикӣи тоҷикӣи донишгоҳ бо олимону муассисаҳои илмӣи хориҷӣ мебошад. Аъзои кафедра бо муҳаққиқони маъруфи кишварҳои мухталиф, аз ҷумла Ҳиндустон (Шариф Ҳусайни Қосимӣ, Чандер Шекҳар), Эрон (Шафеи Кадканӣ, Сируси Шамисо, Асғари Додбех, Мӯсавӣ Гарморӯдӣ), Русия (Н.И. Пригарина, О.Ф. Акимӯшкин), Ёзбекистон (Ш. Шомӯҳаммадов, Б. Назиров, В. Валихочаев, С. Саъдиев) иртиботи устувори илмӣ ба роҳ мондаанд. Гузоришҳои илмӣи аъзои кафедра дар ҳамоишҳои ҷаҳонӣ ва байнидавлатӣ муҳтавои илмӣи босифатро муаррифӣ намуда, мақолаҳо ва китобҳои арзишманди устодон А. Насриддинов, Ш. Тоҷибоев, Н. Нуrow, С. Саидов, Т. Келдиёров, Ҳ. Зоиров ва С. Мирзоев дар маҷаллаҳои илмӣи хориҷӣ нашр ва пазируфта шудаанд [37, с. 199].

Фаъолияти байналмилалӣи донишгоҳ бо интишори корҳои илмӣи устодон дар кишварҳои гуногун – Русия, Қазоқистон, Қирғизистон,

Ўзбекистон, Афғонистон, Испания, Британияи Кабир, Нидерланд, Покистон ва Бангладеш – боз ҳам бештар эътироф ва шинохти байналмилалиро барои илмий тоҷик ба даст овард. Ин раванд далели омодагии кадрӣ донишгоҳ ва талоши он барои боло бурдани ҷойгоҳи илмӣ кишвар дар миқёси ҷаҳонӣ мебошад.

Бо ташаббуси номзади илмҳои физикаю математика Ҳ. Муртазоев чанд нафар олимони номӣ ба ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров омада, ба ин васила робитаҳои илмиро густариш доданд. Дар ин бобат Абдуманнонов А., Нуриддинова М., Султонов У. дар мақолашон таҳти унвони “Донишманди номӣ ва инсони наҷиб” чунин нигоштааст: «Ибтидои солҳои 90-уми асри XX физики номӣ С.А. Дюррани аз Англия, профессор М. Моннин аз Франция, профессор Х. Дедерих аз Олмон, профессор М. Сохробӣ аз Эрон ва дигарон бо таклифи Муртазоев Ҳ. ба донишгоҳ омада бо устодон ва донишҷӯён суҳбатҳои илмӣ доир кардаанд» [58, с. 87, 95].

Дар миёни олимони фаъоли сахнаи байналмилалӣ номи профессор Нуралӣ Нурзода махсус таъкид мешавад. Ӯ бо иштироки фаъолонааш дар конференсҳо ва ҳамоишҳои илмӣ шаҳрҳои Техрон, Табрёз, Душанбе, Берлин, Алмаато, Исломобод, Лакнау, Люблин, Кошон ва Тошканд дар муаррифии адабиёти тоҷик ва форсизабон сахми арзанда дорад. Мавзӯҳои баромадҳои ӯ – аз ҷумла шеърӣ форсӣ, таърихи адабиёт ва фарҳанги шарқ на танҳо иртиботи илмиро бо марказҳои илмӣ хориҷӣ таҳким бахшидаанд, балки имкониятҳои нави ҳамкориҳои илмӣ ва муаррифии адабиёти классикии тоҷикро низ ба вуҷуд овардаанд [152].

Ҳузури устод Н. Нурзода дар ҳамоишҳои бахшида ба Мирзо Бедил, Ҳофизӣ Шерозӣ, Мавлоно Ҷомӣ, Аллома Иқбол ва амир Алишери Навоӣ ҷараёни нигоҳдорӣ ва тафсири дубораи мероси адабиро афзоиш дода, фаҳми амиқтари адабиёти форсизабонро дар ҳошияи фарҳанги ҷаҳонӣ таъмин менамояд. Нашри мақолаҳои илмӣ ӯ дар маҷаллаҳои илмӣ кишварҳои хориҷӣ, аз ҷумла Русия, Қазоқистон, Афғонистон ва Испания, инчунин

иштироки ӯ дар вебинарҳои байналмилалӣ, далели мутобиқшавии ӯ ба шароити нави технологӣ ва истифодаи он барои мубодилаи илмӣ ҷаҳонӣ мебошад [152].

Ба таври умум, фаъолияти илмӣ ва фарҳангии байналмилалии донишгоҳ, махсусан бо саҳми профессор Нуралӣ Нурзода, ба таҳкими ҷойгоҳи адабиёти тоҷик дар фазои илмиву фарҳангии ҷаҳонӣ, рушди табодули байнифарҳангӣ ва ҳамкориҳои мутақобилаи илмӣ мусоидат менамояд.

Дар баробари дастовардҳои инфиродии олимон, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар даврони соҳибистиклолӣ ҳамчун маркази ташаббускори ҷорабинҳои муҳими илмӣ байналмилалӣ шинохта шуд. Аз солҳои 1995 то 2011, донишгоҳ бо ташкили як силсила конфронсҳои сатҳи байналмилалӣ ба саҳнаи илмӣ ҷаҳон ворид гардид ва таваҷҷуҳи муҳаққиқони хориҷиро ба масъалаҳои илму фарҳанги Осиёи Марказӣ ҷалб кард.

Дар ин замина, баргузориҳои конфронсҳои сатҳи олӣ чун «Педагогикаи халқҳои Осиёи Марказӣ ва масъалаҳои тарбия дар давраи муосир», «Алишер Навоӣ ва адабиёти тоҷику форс», «Экология, тандурустӣ ва бемориҳо» ва ҳамчунин форуми илмӣ “Фарҳанг: гузашта, ҳозира ва оянда”, баҳшида ба 50-солагии ЮНЕСКО, яке аз намунаҳои барҷастаи нақши донишгоҳ дар ҳалли мушкилоти глобалӣ ва минтақавӣ ба шумор меравад.

Донишгоҳ ин равандро дар солҳои минбаъда низ пайгирӣ кард. Аз ҷумла, соли 2007 конфронси байналмилалии “Румӣ ва Гёте: робитаҳои фарҳангҳо” барпо шуд, ки равобити фарҳангии Шарқу Ғарбро мавриди омӯзиш қарор дод. Баъдан, дар солҳои 2008–2010, конференсияҳои илмӣ «Мақоми Рӯдакӣ дар тамаддуни исломӣ ва ҷаҳонӣ», «Мақоми Имоми Аъзам Абӯҳанифа дар тамаддуни исломӣ ва ҷаҳонӣ» ва «Абу Маҳмуди Хучандӣ ва саҳми ӯ дар рушди илмҳои дақиқ» бо иштироки олимони сатҳи байналмилалӣ ташкил ва баргузор гардиданд [60, с. 106].

Чунин ташаббусҳо, ки бо дастгирии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд амалӣ мегардиданд, дар соли 2011 ба қуллаи нав расиданд. Аз 24 то 26 майи соли 2011 ҷамъиши илмӣ байналмилалӣ таҳти унвони “Манбаъҳои барқароршавандаи энергия: муаммо ва дурнамо” баргузор гардид, ки дар он беш аз 80 муҳаққиқ аз кишварҳои ИМА, Олмон, Полша, Покистон, Шветсия, Россия, Украина, Қазоқистон, Ўзбекистон, Туркманистон ва Қирғизистон ширкат варзида, 48 мавзӯи илмӣ муаррифӣ гардид. Маводи илмӣ он дар ҳаҷми 316 саҳифа нашр гардид, ки ба унвони дастоварди муҳими илмӣ дар соҳаи энергетикаи барқароршаванда шинохта мешавад [37, с. 386].

Ин чорабиниҳо на танҳо заминаи мубодилаи таҷриба байни олимон ва пажӯҳишгаронро фароҳам оварданд, балки боиси таҳкими ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ ва муаррифии илми тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ гардиданд. Муассисаҳои таҳсилоти олии вилояти Суғд низ дар заминаи ташкили шарикӣ бо муассисаҳои илмӣ ва таълимии кишварҳои хориҷӣ фаъолона амал менамоянд. Ин ҳамкориҳо мубодилаи устодон, донишҷӯён, тадқиқоти муштарак ва лоиҳаҳои байналмилалиро дар бар гирифта, имкониятҳои рушди илм ва таълимро ба таври назаррас васеъ намудаанд.

Ғайр аз ин, иштироки фаъоли устодони муассисаҳои таҳсилоти олии вилоят дар озмунҳои байналмилалӣ грантӣ ва лоиҳаҳои илмӣ ба ҷорӣ намудани усулҳои нави таълимӣ, технологияҳои инноватсионӣ ва татбиқи лоиҳаҳои бузурги пажӯҳишӣ мусоидат кардааст. Барномаҳои байналмилалӣ ва бозомӯзии хориҷӣ дар баланд бардоштани савияи таҳассусии ҳайати профессорону омӯзгорон нақши назаррас бозида, таҷрибаи андӯхтаи онҳо ба ҷараёни таълимӣ ва корҳои илмӣ ворид мегардад.

Ҳамкориҳои байналмилалӣ ба таври ҷиддӣ ба рушди сифати таълим дар муассисаҳои таҳсилоти олии вилояти Суғд таъсир гузоштаанд. Ҷорӣ шудани барномаҳои нав, усулҳои муосири таълим ва технологияҳои пешрафта сифати

таҳсилотро афзоиш дода, онро ба сатҳи рақобатпазирии байналмилалӣ расонидааст.

Чопи мақолаҳо ва натиҷаҳои таҳқиқоти муштарак дар маҷаллаҳои байналмилалӣ, ки дар натиҷаи чунин ҳамкориҳо ба даст омадаанд, мавқеи донишгоҳҳои вилоятро дар фазои илмӣ ҷаҳонӣ таҳким бахшидаанд. Ба таври умум, иштироки фаёлонаи устодон ва муҳаққиқони муассисаҳои таҳсилоти олии вилояти Суғд дар ҳамкориҳои байналмилалӣ ба рушди нерӯи илмӣ-таълимии минтақа, боло бурдани рақобатпазирии он дар сатҳи ҷаҳонӣ ва ҳамгироии устувор ба низоми глобалии илму маориф мусоидат менамояд.

Барои дастовардҳо дар риштаи илм олимони Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ба ҷои ва мукофотҳои байналмилалӣ сазовор гаштанд. Дар ин бора дар китоби “80 зинаи камолот” чунин омадааст: «А. Насриддинов барои фаъолияти пурсамар дар риштаи таълим ва тайёр кардани мутахассисон ба дарёфти Ҷоиҳои навтасиси Президенти кишвар дар соҳаи маориф, дар соли 2009 Ҷоиҳои адабии устод С. Айнӣ, соли 2011 Ҷоиҳои байналхалқии «Ҷеҳраи мондагори забон ва адаби форсӣ» Анҷумани байналмиллалӣи устодони забон ва адаби форсӣ, академик Н.Салимов ва профессор А.Ҳасанов Ҷоиҳои байналхалқии Бунёди Манучехрии Фарҳанги (Фаронса)-ро дар соли 2010 дарёфт кардаанд» [37, с. 193].

Дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон табақаи зиёи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар пешбурди рағбати байналмилалӣ ва густариши робитаҳои илмӣ-таълимӣ саҳми назаррас гузоштанд. Дар натиҷаи фаъолсозии ҳамкориҳо бо муассисаҳои таълимии кишварҳои хориҷӣ, иштироки муассир дар барномаҳои байналмилалӣ чун TEMPUS, Erasmus Mundus, GDFP ва дигар лоиҳаҳои байналмилалӣ, гузаронидани бозомӯзӣ ва таҷрибаомӯзӣ дар хориҷи кишвар, ширкат дар конференсияҳои сатҳи ҷаҳонӣ ва иҷрои лоиҳаҳои муштаракӣ илмӣ,

тавонистанд сифати таълиму тадрисро боло бурда, малакаву маҳоратҳои касбии ҳаёати омӯзгориро тақвият диҳанд. Ин раванд, ҳамзамон, ба воридсозии усулҳои инноватсионии таълимӣ ва мустаҳкамсозии мавқеи муассисаҳои таҳсилоти олии минтақа дар фазои илмӣ байналмилалӣ мусоидат намуд.

Бо вуҷуди дастовардҳои зикршуда, таҳлили илмӣ масъалаи нишон медиҳад, ки ҳамкориҳои байналмилалӣ дар аксари ҳолатҳо шакли мавсимӣ ва эпизодикӣ дошта, бештар ба ташаббусҳои шахсии баъзе устодон ва дастгирии созмонҳои хориҷӣ таъям мекарданд, на ба як механизми пайгир ва устувори сиёсати давлатии соҳаи маориф. Яъне, интернационализатсияи таҳсилоти олии бештар хусусияти фрагментӣ дошта, аз барномаи ягонаи стратегӣ барои рушди робитаҳои байналмилалӣ дар сатҳи миллӣ ва минтақавӣ маҳрум буд.

Илова бар ин, таҳлил нишон медиҳад, ки соҳаи фанҳои техникаю дақиқ ва табиатшиносӣ дар лоиҳаҳо ва ҳамкориҳои байналмилалӣ нисбатан камтар буда, аксари фаъолиятҳои байналмилалӣ ба соҳаҳои гуманитарӣ ва иҷтимоӣ маҳдуд мегардиданд. Дар баробари ин, масъалаи сатҳи пасти омодагии забондонии як қисми ҳаёати омӯзгорон низ боқӣ монда, монеаи ҷиддӣ дар ҷараёни иштирок дар барномаҳои академӣ ва таҷрибаомӯзӣҳои хориҷӣ мегардид.

Дар ин замина, таҳкими раванди интернационализатсияи таҳсилот дар шаҳри Хучанд ва умуман дар муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон, ниёз ба таҳияи барномаи мушаххас ва дарозмуддат дорад, ки дар он самтҳои гуногуни ҳамкориҳои илмӣ ва таълимӣ, рушди нерӯи забондонии кадрҳо, ҷорӣ намудани механизмҳои устувори дастгирии фаъолияти байналмилалӣ омӯзгорон ва муҳаққиқон дар назар дошта шаванд. Танҳо тавассути муносибати комплексӣ ва барномарезишуда имконпазир аст, ки муассисаҳои таҳсилоти олии дар сатҳи байналмилалӣ рақобатпазир гардида, дар фазои илмӣ ҷаҳонӣ мавқеи сазовор пайдо намоянд.

Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) низ, ба ҳайси яке аз муассисаҳои пешбари илмӣ-таҳсилоти минтақа, аз ибтидои таъсисёбӣ рушди робитаҳои байналмилалиро дар меҳвари сиёсати худ қарор дод. Таҳлили монографӣ ва муқоисавии фаъолияти байналмилалӣ донишгоҳи нишон медиҳад, ки дар тӯли беш аз се даҳсола равандҳои мутавозини ҳамкорӣ бо марказҳои илмӣ хориҷӣ, иштирок дар форуми конференсияҳои сатҳи байналмилалӣ, мубодилаи илмӣ ва бозомӯзии омӯзгорон дар хориҷи кишвар ба сатҳи босамар роҳ ёфтаанд.

Аз ҷумла, моҳи декабри соли 1994 донишгоҳи яке аз нахустин таҷрибаҳои ташкил ва ҷалби олимони хориҷиро амалӣ намуда, воҳӯрии илмӣ донишҷӯёро бо мутахассисони Яман, Англия ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико баргузор намуд. Дар раванди ин чорабинии сатҳи илмӣ мавзӯҳои марбут ба масоили диншиносӣ ва фаҳмиши муосири адёни ҷаҳонӣ матраҳ гардиданд. Мавҷудияти чунин тадбирҳо дар марҳилаи аввали рушди донишгоҳи гувоҳи равшани майли он ба ҷаҳонишавии илму маориф мебошад.

Профессор Т.Э. Бердиева бо таҳқиқи масоили забони арабӣ дар муносибатҳои иқтисодӣ бо кишварҳои Шарқ, на танҳо шахсии арзишманд гузошт, балки бо комёбиҳои худ узвияти Академияи илмҳои педагогӣ ва иҷтимоии Федератсияи Россияро ба даст овард. Мукофоти вилоятӣ ба номи академик Б.Ғафуров низ самарҳои заҳматҳои илмӣ ӯст.

Яке аз падидаҳои барҷастаи ҳамкориҳои байналмилалӣ баргузориҳои конференсияҳои сатҳи ҷаҳонӣ дар ҳуди донишгоҳи мебошад. Аз ҷумла, конференсияи “Муаммоҳои актуалии риёзӣ ва татбиқи он” (2003), ҷамоиши “Тоҷикистон ва муносибатҳои байналмилалӣ муосир” (2007) ва симпозиумҳои “Пули муҳоҷиратӣ” (2009–2011) нишон медиҳанд, ки донишгоҳ дар мавриди ташкили платформаҳои мубодилаи илмӣ миёни кишварҳои Осиёи Марказӣ, Русия, Аврупо, Ҷопон ва дигар давлатҳо нақши муассир иҷро намудааст. Симпозиуми соли 2011 бо иштироки намоёндагони 23 кишвари ҷаҳон аз рӯи

доираи мавзӯ ва ҷуғрофияи иштироккунандагон яке аз бузургтарин ҳамоишҳои илмӣ сатҳи байналмилалӣ дар минтақа ба ҳисоб меравад.

Роҷеъ ташкил ва баргузорию симпозиумҳои “Пули муҳоҷиратӣ” Солеҳи Зарифзод менигорад, ки: «Бояд қайд намуд, ки дар донишгоҳ дар ҳамкорӣ бо Маркази демографиям иҷтимоӣ ва ҷомеашиносии иқтисодии Пажӯҳишгоҳи тадқиқоти масоили иҷтимоӣ - сиёсии Академия илмҳои Федератсияи Русия бо ташаббус ва ҷидду ҷаҳди зиёди ректори донишгоҳ Осим Қосимович Осимов ва директори Марказ номбурда С. Рязансев гузаронидани симпозиуми байналмилалӣ бахшида ба масъалаи актуалии замон - муҳоҷират ба ҳукми анъана даромада буд: се маротиба (22-26 сентябри соли 2009, 1-4 ноябри соли 2010 ва 22-30 ноябри соли 2011) симпозиумҳои байналмилалӣ гузаронида шуданд» [75, с. 30-31].

Ғайр аз ин, фаъолияти намоёндагони донишгоҳ дар шакли сафари илмӣ ректор ба Москва, ширкати профессорону омӯзгорон дар конфронсҳо ва семинарҳои сатҳи байналмилалӣ дар шаҳрҳои Душанбе, Бишкек, Алмаато, Санкт-Петербург, Тошкент, Ҳиндустон ва Финляндия сахнаи фаъл ва рӯ ба рушди интегратсияи байналмилалиро таҷассум мекунад. Аз ҷумла, мақолаҳои илмӣ устодон дар нашрияҳои хориҷӣ, маърузаҳо дар конференсияҳои таҳлилӣ ва ҷалб гардидани омӯзгорон ба барномаҳои таҳсилотӣ ва тадқиқотӣ нишонаи рушди бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси онҳо мебошад.

Чунончӣ, намоёндагони донишгоҳ 10-11 майи соли 2011 дар Форуми байналмилалӣ таҳти унвони «Муколамаи фарҳангӣ ва масоили мубрами минтақашиносӣ дар давлатҳои ИДМ ва СҲШ», ки дар шаҳри Алмаатои Ҷумҳурии Қазоқистон бо ибтикори Донишгоҳи муносибатҳои байналмилалӣ ва забонҳои ҷаҳонӣ ба номи Абай доир гардид, фаълоне иштирок намуданд. [110]

Устоди донишгоҳ, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент Г.Н. Турсунова соли 2011 ба Ҷумҳурии Ислонд Эрон сафари илмӣ анҷом дод. Ў дар ҷашни

127-уми солгарди таъсисёбии Утоқи бозаргонӣ ва маъдани Эрон иштирок намуда, бо мақолаи худ баромад намуд. Инчунин, Г.Н.Турсунова моҳи март соли 2013 дар конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи «Динамикаи Осиёи Марказӣ: муаммоҳо ва талаботҳо» (Маркази омӯзиши Русия ва Осиёи Марказии Донишгоҳи Бомбейи Ҳиндустон) иштирок кард.

Санаҳои 9-14 апрели соли 2012 яке аз устодони ҷавони донишгоҳ номзади илмҳои таърих, дотсенти кафедраи таърихи халқи тоҷик ва фанҳои ҷамъиятӣ Каримов Мирзоқосим ба Донишгоҳи Финляндияи Шарқӣ (Каролин) сафар намуда дар конфронси байналмилалӣ иштирок варзид. Шӯъбаи робитаҳои байналмилалӣ барои ташкил ва сафарбар кардани Каримов Мирзоқосим ба сафари илмӣ ба Финляндия саҳм назаррас гузошт. [4, с. 1]

Дар зимн, таваҷҷуҳи вижаи омӯзгорон ба масоили мубрами иқтисодӣ, демографӣ, муҳоҷират ва методологияи таърихнависӣ дар ҳошияи барномаҳои байналмилалӣ, тавсеаи ҷаҳонбинии илмии устодонро таъмин намуда, дар ташаккули нуфузи байналмилалии донишгоҳ саҳми арзанда гузоштааст. Хусусан, иштироки мутахассисони донишгоҳ дар форумҳо ва конфронсҳо оид ба масоили демографӣ ва иҷтимоӣ, аз қабили мавзуи муҳоҷирати меҳнатӣ, баробарии дифференсиалӣ, низоъшиносӣ ва фаҳмиши таҳлили молиявӣ нишонгари паҳншавии доираи таҳқиқоти илмии донишгоҳ мебошад.

Донишгоҳ дар тӯли солҳои истиқлолият бо истифода аз абзорҳои ҳамкорӣ, мубодилаи таҷриба, иштироки фаъол дар шабакаҳои илмии хориҷӣ ва баргузори чорабиниҳои байналмилалӣ, тавонист мавқеи худро ҳамчун як муассисаи илмӣ-таҳсилотии дорои шабакаи васеи робитаҳои байналмилалӣ тақвият диҳад. Ҳарчанд ҳанӯз ҳам як қатор холишҳо дар заминаи низоми забондонӣ, таҳассуси методологӣ ва ташкили самтҳои нави илмию техникӣ вучуд доранд, дастовардҳои солҳои охир барои таъмини рушди устувори нерӯи кадрӣ ва муаррифии илмии донишгоҳ дар арсаи байналмилалӣ заминаи боэътимод ба шумор мераванд.

Фаъолияти байналмилалии устодон ва кормандони илмӣи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон дар тӯли солҳои охир бо тавсеаи босуботи ҳамкориҳои илмию таълимӣ бо марказҳои илмӣи кишварҳои хориҷӣ тавсиф меёбад. Шаклгирии робитаҳои мутақобилаи муассир ва иштироки мунтазами устодон дар чорабиниҳои сатҳи ҷаҳонӣ дар тавлиди муҳити мусоиди бозомӯзӣ, такмили ихтисос ва табодули таҷриба мусоидат намудааст.

Яке аз намунаҳои барҷастаи ин раванд, сафар ва иштироки муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ А.Х. Ҷӯраев дар конференсияи байналмилалии “Сиёсатҳои Авросиё: ғояҳо, институтҳо ва робитаҳои беруна” мебошад, ки бо даъват ва маблағгузори Маркази омӯзиши Русия ва Осиёи Марказии Донишгоҳи Ҷавоҳарлаъл Неҳру (Ҳиндустон) аз 28 октябр то 4 ноябри соли 2012 баргузор гардид. Маводи маърузаи илмӣи ӯ таҳти унвони “Фарҳанг ва демократия: контексти миллӣ” муҳтавои калидии робитаи арзишҳои миллӣ ва сиёсатҳои демократиро дар фазои геополитикии Авросиё фаро гирифт.

Иштироки дотсент Р.С. Шокиров, мудири кафедраи иқтисоди ҷаҳонӣ, дар Мактаби олимони ҷавони СХШ (Москва, 2013) барои шиносӣ бо усулҳои муосири ҳамгироии минтақавӣ дар фазои таҳсилоти олӣ замина фароҳам овард. Ҳамчунин, дар паёпайванд бо фаъолияти илмӣ-тадқиқотӣ, мутахассиси Маркази рушди устувор ва Донишгоҳи СХШ Р.И. Самадов дар конференсияи байналмилалии “Инновационное развитие экономики России: междисциплинарное взаимодействие” (ДДМ ба номи М. Ломоносов, Москва, 2014) бо баромади илмӣ ва мубодилаи таҷриба ширкат варзидааст [48, с. 52].

Сармуаллими кафедраи системаҳои ахбороти ҳисоббарорӣ Р.Б. Хӯҷамқулов на танҳо дар форуми иқтисодии Авросиё (2014) иштирок намудааст, балки намоёндагии донишгоҳро дар ҷаласаи ташкилии Лигаи донишгоҳҳои СААД ба уҳда дошт ва бо имзои меморандум дар он ҷаласа, ДДХБСТ ба узвияти расмӣи Лига шомил гардид [48, с. 52].

Дар соҳаи ҳуқуқшиносӣ низ устодони донишгоҳ дар чорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ ширкат намуданд. Дотсенти кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ А.А. Муҳитдинов дар конференсияи байналмилалӣ “Уголовное производство: процессуальная теория и криминалистическая практика” (Алушта, 2014) ва баъдан дар ҳамоиши илмӣ Санкт-Петербург (2015) бо маърӯзаи таҳлилӣ оид ба боздошти парвандаҳои ҷиноятӣ дар Тоҷикистон, мавқеи ҳудро ҳамчун ҳуқуқшиноси барҷаста муаррифӣ намуд.

Дар арсаи таҳқиқоти иқтисодӣ, дотсенти кафедраи менеҷмент Ш.М. Зокирова дар конференсияи Донишгоҳи молиявии Москва (2015) бо маърӯзаи илмӣ худ оид ба таъсири аъзогии СТҚ ба сифати зиндагии аҳолии кишварҳои БРИКС, муносибати ҷолиби омехтаи таҳлили иқтисодӣ ва иҷтимоиро ба намоиш гузошт [124].

Ҳамчунин, устодони кафедраҳои ҳуқуқи граҷданӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ, аз ҷумла дотсентон С.Ш. Болтуев ва Б. Алимов дар ҳамоишҳои сатҳи баланд дар шаҳрҳои Қазон ва Алмаато иштирок намуданд, ки мавзӯҳои ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва ҳамзистии этноконфессионалиро дар фазои ҳуқуқии муосир баррасӣ мекарданд [124].

Дар паҳлӯи иштироки ғаёол дар чорабиниҳо, робитаҳои мустақим бо марказҳои илмӣ бонуфуз ба рушди ҳамкориҳои судманд мусоидат намудаанд. Дар ин замина, шахсиятҳои маъруфи илмӣ донишгоҳ, аз қабили профессор Ҳ.Р. Пӯлодов, профессор А.Ҷ. Бобоев, профессор А.Б. Байзоев, профессор Д.И. Исмоилов ва профессор Т.Э. Бердиева дар равобитаи устувор бо Академияи илмҳои Русия, Донишгоҳи давлатии Москва, Институти бостоншиносӣ, Институти математика ва Академияи илмҳои педагогии Русия қарор доранд. Нашри асарҳои илмӣ онҳо дар маҷаллаҳои бонуфуз ва истифодаи васеи онҳо дар пажӯҳишгоҳҳои хориҷӣ нишонаи сатҳи баланди эътибори илмиашон мебошад.

Бо дарназардошти таҳкими робитаҳои дучониба, ДДХБСТ дар солҳои охир тавонист бо кишварҳои Россия, Қазоқистон, Қирғизистон, Хитой, Ҳиндустон, Чопон ва ИМА созишномаҳои ҳамкорӣ ба имзо расонад. Дар доираи ин санадҳо, сафари ҳайатҳои илмӣ ва хондани лексияҳо аз ҷониби олимони хориҷӣ ба анъана мубаддал гардидааст. Ташрифҳои олимони маъруф, аз қабили профессори Ҳиндустон Аҷай Патнайк, профессори ИМА Алан де Янг ва Ненси Розенберг, профессор Хорио Норио аз Чопон, доктор Орифи Навшоҳӣ аз Покистон ва дигарон, аз мавридҳои муҳим ва сарнавиштсоз дар таърихи ҳамкориҳои байналмилалӣ донишгоҳ ба шумор мераванд [48, с. 55].

Таҳлили равандҳои мазкур нишон медиҳад, ки Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон дар тӯли як даҳсолаи охир дар самти интернационализатсияи таҳсилот, рушди ҳамкориҳои илмӣ ва муаррифии устодон дар фазои илмӣ ҷаҳонӣ қадамҳои устувор гузоштааст. Ширкат дар конфронсҳо, муаррифии маърузаҳо, таҳқиқоти муштарак ва имзои санадҳои ҳамкорӣ на танҳо барои баланд бардоштани сатҳи тахассусии омӯзгорон, балки барои боло бурдани мақоми байналмилалӣ донишгоҳ ҳамчун маркази таълимӣ ва пажӯҳишӣ сатҳи минтақавӣ мусоидат менамояд. Ин раванд бо таваҷҷуҳ ба равиши ҷаҳонишавӣ илм ва зарурати тақмили пайваستاи неруи инсонӣ, барои таъмин намудани рушди устувори кадрҳои илмӣ ва педагогии кишвар аҳаммияти муҳим ва стратегӣ дорад.

Таҳлили равандҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ ва иштироки устодону олимони Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) дар ҷорабиниҳои илмӣ сатҳи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки донишгоҳ дар даҳсолаи охир ба яке аз марказҳои фаъоли робитаҳои байналмилалӣ илмӣ-таҳқиқотӣ табдил ёфтааст. Яке аз мисолҳои барҷастаи ин раванд, ташрифи муваффақонаи олимаи маъруфи амрикоӣ Ненси Розенберг ба донишгоҳ дар соли 2011 мебошад. Дар чараёни сафари худ, олима бо устодону донишҷӯёни факултети бизнес ва идоракунии мулоқоти илмӣ доир намуда, маърузаҳои

пурмухтавои илмиро дар мавзуъҳои “Зан, ҷомеа, мушкилии озуқаворӣ ва тичорат” ва “Дар ҷустуҷӯи ҳуқуқ ва ғизо: кишварҳо ва нобаробарӣ” манзур кард [130]. Мазмун ва сатҳи илмӣ ин маърузаҳо ба тавсеаи ҷаҳонбинии донишҷӯён ва устодон дар мавзуъҳои ҳуқуқи инсон, адолати иҷтимоӣ ва иқтисоди устувор мусоидат намуд.

Ҳамкориҳои байналмилалӣ бо ниҳодҳои дипломатӣ низ дар фазои илмӣ донишгоҳ нақши муассир бозидаанд. Чунончи, сафари Сюзан Эллиотт, Сафири Ҷаҳулода ва мухтори ИМА дар Тоҷикистон ба ДДХБСТ (10 декабри соли 2013), ба таҳкими равобити муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистону Амрико мусоидат кард. Ин ташриф на танҳо рамзи тавачҷуҳи сиёсӣ, балки заминае барои густариши робитаҳои илмӣ ва табодули таҷриба миёни донишгоҳҳо гардид.

Дар ҳамин замина, робита бо Донишгоҳи давлатии Тюмени Федератсияи Русия низ мустаҳкам гардида, моҳи майи соли 2014 дар сатҳи расмӣ ташаббуси ҳамкорӣ тавассути ирсоли шартномаи ҳамкорӣ амалӣ гашт. Ба ин иқдом, пешниҳоди ташкили конференсияи байналмилалӣ аз ҷониби факултети сиёсатшиносии донишгоҳи Тюмен изофа шуд. ДДХБСТ дар ҳамоҳангӣ бо кафедраи сиёсатшиносии худ тасмим гирифт, ки конфронси муштарак баргузор намояд. Ин иқдом намунаи муваффақи дипломатияи илмӣ ва рушди ҳамкориҳои байнидонишгоҳӣ маҳсуб мешавад [48, с. 56].

Дар давоми соли 2014 ва минбаъд, донишгоҳ мизбони чандин чорабиниҳои муҳими байналмилалӣ гардид. Аз ҷумла, 19 сентябри соли 2014 дар факултети сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ конференсияи илмӣ-назариявӣ таҳти унвони “Созмони ҳамкориҳои Шанхай: амният ва субот дар минтақаи Осиёи Марказӣ” баргузор шуд, ки дар он намояндаи расмӣ Қирғизистон, консули вилояти Ўш А.Р. Мирмахмедов ширкат ва маъруза кард. Ин чорабинӣ аз нигоҳи таҳкими дипломатияи минтақавӣ ва нақши СХШ дар таъмини суботи минтақавӣ дорои аҳаммияти назаррас буд.

Иштироки пайвастаи устодони донишгоҳ дар конфронсҳои байналмилалӣ нишонгари рушди фаъоли самти интернационализатсияи таҳсилот ва таҳқиқот мебошад. Мудирӣ кафедраи менеҷмент, дотсент Ш.М. Зокирова, 17 март соли 2015 дар Донишгоҳи Линне (Шветсия) дар конфронси байналмилалӣ бо мавзӯи “Таъсири ҷаҳонишавӣ ва узвият дар СҶТ ба сифати зиндагии кишварҳои БРИКС” ширкат варзида, таҳлили мукаммали иқтисодии вазъи иҷтимоӣ-иқтисодии ин кишварҳоро пешниҳод намуд. Дар ҳамин сол, дотсенти кафедраи муносибатҳои байналмилалӣ Б. Алимов дар конфронси илмӣ шаҳри Қазон, дотсент С.Ш. Болтуев дар Алаатои Қазоқистон, ва дотсент А. Муҳитдинов дар Санкт-Петербург баромадҳои илмӣ намуданд, ки ҳар кадом мавзӯоти муҳими соҳаи ҳуқуқ, сиёсати этноконфессионалӣ ва муносибатҳои байналмилалиро фаро мегирифтанд.

Инчунин, донишгоҳ дар ҳамкорӣ бо марказҳои илмӣ Федератсияи Русия фаъолияти густардaro роҳандозӣ намуд. Дар доираи шартномаи ҳамкорӣ бо Маркази демографияи иҷтимоӣ ва сотсиологияи иқтисодии ПТИС АИ ФР санаи 3 март соли 2016 дар ДДҶБСТ мизи мудаввар таҳти унвони “Равандҳои муҳоҷират дар Авросиё дар шароити бӯҳрони геосиёсӣ” баргузор шуд. Дар он олимони маъруфи соҳа – академик Рибакoвский Л.Л. ва профессор Рязансев С.В. ширкат намуданд. Ташкили чунин ҷамoишҳо далели эътибори афзояндаи донишгоҳ дар сатҳи илмӣ Авросиё мебошад [48, с. 57].

25 ноябри соли 2016, донишгоҳ бо баргузoрии конференсияи байналмилалии “Давлатҳои Осиёи Марказӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ: мушкилот ва роҳҳои инкишоф” сахнаи муҳокимаҳои илмӣ минтақавӣ гардид. Дар ин чорабинӣ дотсенти Донишгоҳи давлатии ҳуқуқшиносии Урал – Ф.В. Фетюков, маърузае дар мавзӯи “Ҳамкoрии байниминтақавии Федератсияи Русия ва кишварҳои Осиёи Марказӣ” ироа кард [121].

16 март соли 2017, конференсияи онлайнӣ миёни ДДҶБСТ ва Донишгоҳи давлатии иқтисодии Урал дар мавзӯи “Масъалаҳои ҷамoаҳангсозии

хукуки хусусӣ ва ҷамъиятӣ дар танзими муносибатҳои иқтисодӣ” доир гардид. Дар он, се нафар устоди донишгоҳ — Болтуев С.Ш., Зокирова Ш.М. ва Самадов Б.О. — бо маърӯзаҳои муҳими таҳлилӣ ширкат намуданд, ки ба масъалаҳои хукуки иқтисодӣ ва сиёсати зиддиинҳисорӣ дар Тоҷикистон ва Русия баҳшида шуда буданд [48, с. 54].

Ҳамин тавр, таҳқиқоти илмӣ ва таҳлили фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки равандҳои интернационализатсия ва ҳамгироии илмӣ бо ҷомеаи ҷаҳонӣ дар ин давра ба марҳилаи сифатан нав ворид шудаанд. Маҳз тавассути мустаҳкам намудани робитаҳои академикӣ бо муассисаҳои илмии хориҷӣ, иштироки фаъол дар барномаҳои байналмилалӣ чун TEMPUS, Erasmus Mundus, GDFP ва ғайра, табодули таҷриба, бозомӯзӣ ва анҷоми тадқиқоти муштарак, сатҳу сифати таҳқиқот ва таълим дар муассисаҳои таълимии минтақа ба таври назаррас боло рафтанд.

Ҷараёни интернационализатсия на танҳо ба такмили ихтисоси ҳайати профессорону омӯзгорон ва ворид кардани методикаҳои муосири таълимӣ дар муҳити миллӣ мусоидат намуд, балки шароити мусоидро барои муаррифии илм ва фарҳанги тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ низ фароҳам овард. Намунаи барҷастаи чунин ҳамгирӣ фаъолияти илмии профессорон Абдулманнони Насриддин ва Нуралӣ Нурзода мебошад, ки дар муаррифии адабиётшиносии тоҷик дар сатҳи ҷаҳонӣ саҳми арзанда гузошта, Тоҷикистонро дар фазои илмии байналмилалӣ муаррифӣ намудаанд.

Ҳамзамон, таҷрибаи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ва Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон дар ташкили конفرонсҳои сатҳи байналмилалӣ, сафарҳои хидмати омӯзгорон ба марказҳои илмии пешрафтаи ҷаҳон, интишори корҳои илмӣ дар маҷаллаҳои бонуфузи хориҷӣ ва ташкил намудани чорабиниҳои фарҳангии муштарак

нишон дод, ки ин муассисаи таълимӣ дар самти интернатсионализатсия ба яке аз пешсафони таҳсилоти олӣ дар Тоҷикистон табдил ёфтааст.

Бо вучуди ин, таҳлили амиқи илмӣ нишон медиҳад, ки рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи илм ҳанӯз ҳам бо мушкилоти ҷиддӣ рӯбарӯ мебошад. Нахуст, набуди як сиёсати давлатии устувор ва механизми ягонаи дастгирии фаъолияти байналмилалии донишгоҳҳо боис гардидааст, ки аксари ҳамкориҳо хусусияти мавсимӣ ва эпизодикӣ дошта бошанд. Дуввум, иштироки фанҳои табиӣ, дақиқ ва техникаи муассисаҳо дар барномаҳои байналмилалӣ нисбатан суст аст, ки ин як навъ тафовути риштаи илмҳоро дар самти ҳамкорӣ ифода мекунад. Севвум, сатҳи пасти донишҷӯи забонҳои хориҷӣ аз ҷониби қисми муайяни омӯзгорон, имконияти иштирок дар барномаҳои мубодила ва таҷрибаомӯзиро маҳдуд мегардонад.

Бинобар ин, тавсеаи интернатсионализатсияи таҳсилот дар Хучанд бояд ба як барномаи муназзами давлатӣ табдил дода шавад, ки дар он самтҳои зерин ба таври стратегӣ пешбинӣ гарданд:

- таҳкими пояҳои ҳуқуқиву иқтисодии ҳамкориҳои байналмилалӣ,
- тавсеаи фанҳои техникӣ ва дақиқ дар ҳамкориҳои илмӣ,
- ташкили марказҳои забонмӯзӣ барои омӯзгорон ва муҳаққиқон,
- дастгирии давлатии лоиҳаҳои илмӣ муштарак ва иштироки донишгоҳҳо дар шабакаҳои байналмилалии илмӣ.

Хулоса, робитаҳои байналмилалӣ дар соҳаи илм барои муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ҳамчун як абзори муҳими стратегӣ дар ташаккули ҷомеаи донишбунёд ва вусъати нуфузи илмӣ кишвар дар арсаи ҷаҳонӣ нақши калидӣ мебозанд. Бо гузашти солҳо, Тоҷикистони шимолӣ дар заминаи ҳамгироии илмӣ ва табодули таҷриба бо ҷаҳони хориҷ муваффақ гашта, дар роҳи таъмини рушди устувори илм ва таҳсилоти олӣ саҳми шоиста гузоштааст.

БОБИ 3. ШИРКАТ ВА САҲМИ МАКТАБҲОИ ОЛИИ ШАҲРИ ХУЧАНД ДАР БАРНОМАВУ ЛОИҲАҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА РУШДИ ФАӢОЛИЯТИ ТАЪЛИМӢ-МАӢРИФАТИИ ЭӢОДӢ

3.1. Раванди ширкат дар барномаву лоиҳаҳои байналмилалӣ ва мутобиқ намудани сохтори мактабҳои олии ба он

Бо афзоиши равандҳои ҷаҳонишавии таълим ва талаботи бозори ҷаҳонии меҳнат, мактабҳои олии Тоҷикистон дар солҳои охир тадриҷан ба низоми таҳсилоти байналмилалӣ ворид мегарданд. Ин раванд, пеш аз ҳама, тавассути иштироки муассисаҳои таҳсилоти олии дар барномаҳои байналмилалӣ таълим ва рушди кадрҳо, аз ҷумла Erasmus+, Tempus, DAAD, Fulbright, ва Mevlana ва ғ. амалӣ шуда истодааст.

Ҳамгирӣ ба барномаҳои байналмилалӣ на танҳо имконияти мубодилаи донишҷӯёну устодонро фароҳам меорад, балки як қатор ислоҳоти зарурӣ дар сатҳи сохторӣ, академӣ ва маъмурӣ тақозо мекунад. Ба ибораи дигар, ширкат дар ин барномаҳо на танҳо маъноӣ истифодаи имкониятҳои хориҷӣ дорад, балки низоми миллии таҳсилотро водор ба мутобиқшавӣ бо стандартҳои байналмилалӣ менамояд.

Сохторҳои маъмурӣ ва таълимии мактабҳои олии, ки то андозае ба қолабҳои шӯравӣ идоракунии таълимӣ таъяс доштанд, тадриҷан ба талаботи нав, аз ҷумла системаи кредитӣ таҳсилот (ECTS), шуроҳои аккредитатсия ва таъминоти сифат, баҳои мутаносиби донишҷӯён, таъмини шаффофияти раванди таълим, мутобиқ шуда истодаанд.

Ҳамчунин, ба воситаи ширкат дар лоиҳаҳои Erasmus+ ва дигар шабакаҳои аврупоӣ, мактабҳои олии ба рушди инфрасохтори таълимӣ, омӯзиши технологияҳои муосири педагогӣ ва роҳандозии барномаҳои муштаракӣ магистратура ва докторантура даст ёфта истодаанд.

Ин раванд на танҳо ба такмил ёфтани заминаи ҳуқуқиву маъмурии муассисаҳои таҳсилоти олии мусоидат менамояд, балки имкон медиҳад, ки Тоҷикистон ба як ҷузъи ғаёли фазои ягонаи таҳсилоти олии дар Осиёи Марказӣ ва Аврупо табдил ёбад.

Бо сайёу талоши роҳбарияти мактабҳои олии ҳавзаи Хучанд дар заминаи санадҳои меъёрий ва ҳуқуқӣ дар соҳаи маорифи Тоҷикистон ба густариши робитаҳо бо муассисаҳои кишварҳои хориҷӣ, созмонҳои байналмилалӣ, сафорату намояндагии онҳо ва таҳким бахшидан ба иқтидори илмӣ, таълимӣ, фарҳангӣ пайваста аҳамияти ҷиддӣ дода мешавад.

Алалхусус, тавачҷӯҳи мактабҳои олии ба масъалаи ширкат дар Барномаҳои байналмилалӣ, таҳияи лоиҳаҳо ва дарёфти грантҳо афзоиш ёфта, дар ин самт корҳои назаррас анҷом дода шуданд.

Яке аз иқдомҳои назарраси ҳамкорӣҳои байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилоти олии, ки дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон сурат гирифт, ташкили Маркази таълимии «Инсоншиносӣ» дар заминаи барномаи байналмилалии Оғохон мебошад. Барномаи мазкур, ки бо мақсади густариши донишҳои гуманитарӣ ва таҳкими арзишҳои инсондӯстӣ таҳия гардида буд, оғози ғаёлияти худро дар Тоҷикистон аз соли 1997 дар шаҳри Душанбе оғоз намуд. Тавре маълум аст, заминаи ҳуқуқии татбиқи ин ташаббус Созишномаи байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Оғохони IV буда, он се самти калидиро дарбар мегирифт: кӯмакҳои иқтисодӣ, омӯзиши забони англисӣ ва дастгирии гуманитарӣ [37, с. 569].

Дар доираи ҳамин самти сеюм, Барномаи «Инсоншиносӣ» ҳамчун лоиҳаи таълимии навоварона бо роҳбарии доктор Рафиқ Кешавҷӣ роҳандозӣ гардид, ки ҳадафи аслии он мутобиқсозии барномаҳои таълимии соҳаҳои гуманитарӣ бо ниёзҳои замони муосир ва пайвастан ба арзишҳои илму фарҳанги ҷаҳонӣ ба шумор мерафт. Ин барнома бо ҷалби мутахассисони бомаҳорат аз муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон, аз ҷумла Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи

академик Бобочон Ғафуров, мавқеи муҳимро дар рушди таълими инсондӯстона ва ақлонӣ дар кишвар касб намуд.

Маҳз тафаккури дурбинонаи роҳбарияти вақти донишгоҳ, ба вижа профессор С.А. Абдуллоев, имкон фароҳам овард, ки ДДХ ба яке аз марказҳои калидии татбиқи Барномаи «Инсоншиносӣ» табдил ёбад. Роҷеъ ба оғози ғаъолияти ин барнома дар китоби “80 зинаи камолот” чунин омадааст: «Барномаи Оғохон «Инсоншиносӣ» барои Осиёи Марказӣ шарикони худро аз як қатор макотиби олии Тоҷикистон, ки ба қадри кофӣ дорои нерӯи ақлӣ ва зеҳнӣ буданд, интихоб намуд. Хушбахтона, ректори онвақтаи донишгоҳамон докто-ри илмҳои таърих, профессор С.А.Абдуллоев (шодравон), ғояҳои барномаро, ки ба азнавсозии мазмуну методикаи фанҳои гуманитарӣ ва ба талаботи замони мувофиқ кардани онҳо равона шуда буд, хеле хуб дарк кард ва пазируфт. Аз ҳаёти омӯзгорони донишгоҳ номзади илмҳои фалсафа, мудири онвақтаи кафедраи фалсафаи маданият Ҷӯраев Абдурахим ба сифати яке аз муаллифони Барномаи байнал-халқии «Инсоншиносӣ» ва ҳамзамон чун намоёндаи донишгоҳамон дар ин барномаи бонуфуз интихоб шуд» [37, с. 569].

Таъмини фаннии марказ, аз ҷумла бо компютерҳо, адабиёти таълимӣ, васоити техникӣ ва барномаҳои муосири омӯзиш, аз ҷониби Барномаи Оғохон амалӣ гардида, донишгоҳ дар навбати худ шароити инфрасохториро фароҳам овард. Дар татбиқи муваффақонаи ин ташаббус саҳми муовинони ректорон, профессор Н. Салимов ва профессор Н. Зоҳидов шоистаи зикр мебошад.

Ҷалби омӯзгорон барои баланд бардоштани сатҳи тахассусии худ дар доираи курсҳои бозомӯзӣ ва коромӯзии Душанбе, ки бо раҳнамоии Р. Кешавҷӣ ва А. Ҷӯраев роҳандозӣ гардид, ба ташаккули як зумра омӯзгорони бофарҳангу соҳибтаҷриба замина гузошт. Шахсоне чун дотсент Атоев А., дотсент Гиёсов Н., саромӯзгорон Ф. Аҳмедова, Ф. Абдурауфова, Ш. Ҳомидова ва М. Каримов

таҷрибаи таълимии фанни «Инсоншиносӣ»-ро омӯхта, дар раванди таълим нақши фаъол бозиданд [37, с. 570].

Бо таҳлили мазмун ва муҳтавои барномаи мазкур метавон хулоса кард, ки «Инсоншиносӣ» як барномаи беназир ва ҳамаҷонибаест, ки ба василаи омӯзиши арзишҳои фарҳангӣ, ахлоқӣ ва фалсафӣ, заминаи устуворе барои ташаккули тафаккури интиқодӣ ва ҷаҳонбинии васеи донишҷӯён фароҳам меорад. Дарси инсоншиносӣ бештар хусусияти интерактивӣ дошта, шеваҳои омӯзиш дар он бо истифода аз технологияҳои муосир, асарҳои адабӣ, мусиқӣ, кино ва расмҳо сурат мегирад. Ин дарсҳо ба рушди малакаҳои ифодаи шифоҳиву хаттӣ, эҳёи анъанаҳои фарҳангӣ, талқини ғояҳои ахлоқӣ ва эҳтиром ба арзишҳои умумибашарӣ мусоидат менамоянд [148].

Аз лиҳози методологӣ, таълими «Инсоншиносӣ» шакли алтернативии таълими анъанавӣ маҳсуб ёфта, дар он таваҷҷуҳ ба донишҷӯ ҳамчун субъекти фаъол ва мустақили маърифат равона шудааст. Омӯзгор, дар навбати худ, ҳамчун эҷодкунандаи муҳити маънавӣ ва ҳавасмандкунандаи андешаронӣ хушдор аст. Аз ин ҷост, ки ин барнома як намунаи муассири ҳамгироии анъанаҳои таълимии миллӣ бо талаботи ҷаҳони муосир буда, барои омода кардани мутахассисони зехнӣ ва ахлоқии асри ХХІ саҳми босазо гузоштааст.

Аз ин рӯ, таъсиси Маркази «Инсоншиносӣ» дар ДДХ ва иштироки фаъоли омӯзгорони он дар барномаи байналмилалӣ мазкур яке аз намунаҳои муваффақ ва самарабахши ҳамкориҳои академӣ дар замони истиқлолият ба ҳисоб меравад, ки ба рушди устувори нерӯи зехнии минтақа ва таҳкими равандҳои ҷаҳонишавӣ дар низомии таҳсилоти олий заминаи бозътимод гузошт.

Дар раванди навсозии низомии таҳсилоти олий ва мутобиқсозии он ба талаботи замони муосир, Барномаи байналмилалӣ “Инсоншиносӣ” ҳамчун василаи муҳимми таҳкими мазмун ва сифатнокии таълиму тарбия нақши муассир бозидааст. Аз соли 2004 инҷониб, бо ворид шудани ин барнома ба сохтори Донишгоҳи Осиёи Марказӣ ва минбаъд мутобиқ намудани он ба

мухтавои миллии таълим, шароити мусоид барои густариши омӯзиши фанҳои гуманитарӣ ва шаклдиҳии тафаккури интиқодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ, аз ҷумла Донишгоҳи давлатии Хучанд фароҳам гардид.

Бо дастгирии Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи мазкур марҳила ба марҳила ба равандҳои таълимии факултаҳои гуногун, ҳосатан факултаи забонҳои хориҷӣ, ворид карда шуд. Омӯзгорони варзида, аз ҷумла А. Ҷӯраев, А. Атоев ва М. Каримов нахустин дарсҳои инсоншиносиро роҳандозӣ намуда, дар ташаккули фазои нави маърифатӣ саҳм гузоштанд. Таҷрибаи татбиқи барнома нишон дод, ки донишҷӯён на танҳо ба мухтавои дарсҳо таваҷҷуҳи зиёд зоҳир мекунанд, балки бо истифода аз донишҳои дар ин фан андӯхташон, тавонистанд таҳсилоти худро дар хориҷи кишвар идома диҳанд ва ба бозори байналмилалӣ меҳнат роҳ ёбанд [148].

Дар ин замина, нақши маркази таълими наоваронаи “Инсоншиносӣ”-и донишгоҳ, таҳти роҳбарии номзади илмҳои фалсафа А. Ҷӯраев, назаррас арзёбӣ мешавад. Бо ибтиқори ӯ, зиёда аз 26 семинар дар кишварҳои Осиёи Марказӣ – Қазоқистон, Қирғизистон ва Тоҷикистон баргузор гардида, садҳо омӯзгорон ба тақмили ихтисос фаро гирифта шуданд. Семинарҳои мазкур бо забонҳои англисӣ ва русӣ, бо истифодаи усулҳои фаъоли таълим, муҳокимаи матнҳо, баҳсу баррасиҳои озод ва ба таври таҷрибавӣ баргузор гардиданд, ки ба шаклгирии малакаи андешаронии интиқодӣ ва таҳлилӣ мусоидат намуданд.

Ҳамчунин, бо кумаки Барномаи “Инсоншиносӣ”, беш аз 1000 донишҷӯ дар курсҳои мухталиф, аз ҷумла “Муқаддимаи инсоншиносӣ”, “Шахсият ва ҷомеа”, “Анъана ва тағйирот”, “Мафҳуми ҷомеаи шахрвандӣ” ва дигар фанҳои тарбиявӣ фалсафӣ ширкат варзида, аз мухтавои мазмуни таълим баҳрааманд шуданд. Таъсири барномаи мазкур дар рушди қобилиятҳои таҳассусии омӯзгорону донишҷӯён, аз ҷумла таҳкими малакаи таҳлил, тавсеаи ҷаҳонбинӣ ва ташаккули масъулияти иҷтимоӣ ба таври амиқ эҳсос мегардад.

Муҳимтарин нукта дар фаъолияти марказ, истифодабарии технологияҳои иттилоотӣ ва васоити аудиовизуалӣ дар чараёни таълим мебошад, ки ба сатҳи сифат ва ҷолибияти фан мусоидат мекунад. Хар як дарс дар марказ на танҳо ҳамчун муаррифии мухтавои илмӣ, балки ҳамчун платформаи озои андешаронӣ ва муколамаи созанда ташкил мегардад. Маҳз чунин усулҳои инноватсионӣ боис шуданд, ки барномаи “Инсоншиносӣ” мавқеи устувор дар муҳити илмии ватанӣ пайдо кунад ва ба як заминаи муҳими бозомӯзии омӯзгорони фанҳои гуманитарӣ табдил ёбад [148].

Дар китоби “80 зинаи камолот” таъкид гаштааст, ки: «Барномаи «Инсоншиносӣ» пойбанди ягон сохт, таълимоти махсус ва дину маҳзаб набуда, мақсади асосии он ши-нохтани моҳияти инсон, арзишҳои башарӣ, эҳёи анъанаҳои нек, талқини ғояҳои ахлоқӣ, таҳлили намунаи олии адабиёти ҷаҳонӣ, беҳдошти авзои маданияи ҷомеа ва ғайра маҳсуб мешавад. Дарсҳои Инсоншиносӣ як навъ баҳсу мунозираро мемонад ва мавзӯҳои он ба ин ё он муаммоҳои инсон марбут аст. Чунин усули гузаронидани дарсҳо барои ташаккули малакаи фикрронӣ, бунёди андешаи озоду мустақили донишҷӯён, ки бо далели мўътамад таквият ёфтааст, мусоидат мекунад. Инкишофи қобилияти донишҷӯён вобаста ба фаъолияти муваффақона дар ҷомеа бо назардошти дарки муаммоҳои инсон ва роҳҳои ҳалли онҳо аз вазифаҳои муҳими дарсҳои инсоншиносӣ маҳсуб меёбад. Ин гуна дарсҳо, ки бо тариқи интерактивӣ мегузаранд, бешубҳа, ба тараққи нерӯи интеллектуалии донишҷӯён, тафаккури интиқодии онҳо, ҳамчунин ба забондонии онҳо низ кўмаки бағоят калон мерасонанд» [37,с.572].

Ҷиҳати дигари муҳим дар фаъолияти марказ, иштироки омӯзгорони он дар ҷорабиниҳои илмии сатҳи байналмилалӣ мебошад. Дар соли 2010, А. Ҷўраев бо маърузаи илмӣ дар мавзӯи “Амалигардонии ислоҳоти таълим тавассути Барномаи Оғохон «Инсоншиносӣ»” дар Конфронси ҷамъияти

омӯзиши Авроосиёи Марказӣ (CESS) дар Иёлоти Муттаҳида ширкат варзида, таҷрибаи тоҷикӣ ва омӯзиши моделҳои нави таълимро муаррифӣ намуд [148].

Аз дидгоҳи таҳлили илмӣ, Барномаи “Инсоншиносӣ” на танҳо ба таҷдиди муҳтавои таълими фанҳои гуманитарӣ мусоидат кард, балки барои ташаккули мутахассисони комилан нав – дорои ҷаҳонбинии васеъ, тафаккури интиқодӣ, малакаҳои мулоқоти бисёрзабона ва қобилияти мутобиқшавӣ ба ҷаҳони муосир – заминаи воқеӣ гузошт. Он ҳамчун як намунаи муваффақи ислоҳоти таълимӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ шуда, таҷрибаи он қобили омӯхтан ва васеъгардонӣ дар дигар муассисаҳои таҳсилоти олӣ мебошад.

Ҳамин тавр, фаъолияти Маркази таълими навоҷаронаи “Инсоншиносӣ” дар назди Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б. Ғафуров ҳамчун платформаи муассир барои рушди захираҳои инсонии муосир ва бозомӯзии омӯзгорони фанҳои гуманитарӣ на танҳо дар сатҳи маҳаллӣ, балки дар миқёси минтақаи Осиёи Марказӣ аҳамияти калидӣ пайдо намудааст. Таҳқиқоти мазкур нишон медиҳад, ки тарғиб ва таҳкими ин таҷриба метавонад ба сифатнокии куллии низоми таҳсилоти олӣ дар кишвар таъсири мусбат расонад.

Дар пайравӣ ба равандҳои ҷаҳонии модернизатсияи таҳсилот, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла дар Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ва дигар мактабҳои олии минтақа марҳила ба марҳила гузариш ба модели бисёрзинагии таҳсилоти олӣ — бакалавриат, магистратура ва доктори PhD амалӣ гардида, ин раванд ҳамчун яке аз бахшҳои муҳимтарини ислоҳоти маориф арзёбӣ мегардад. Ин гузариш, ки дар заминаи воридшавии кишвар ба фазои Болония ва пайвастан ба барномаҳои фаромиллӣ ба мисли TEMPUS ва баъдан ERASMUS+ сурат гирифт, ба таври воқеӣ низоми таҳсилотиро ба стандартҳои байналмилалӣ наздик гардонид.

Таҷдиди сохтори идоракунӣ ва ворид намудани элементҳои нави маъмурӣ, аз ҷумла таъсиси марказҳои бақайдгирӣ ва машварат, зерсохторҳои назорати сифати таҳсилот ва маркази тестӣ бо таҷҳизоти компютерӣ, намунае

аз ислоҳоти зарурии инфрасохтори донишгоҳ махсуб мешавад. Ин тадбирҳо ба самаранокии раванди таълим, баланд бардоштани дараҷаи худомӯзии донишҷӯён, ҳамчунин тарбияи мутахассисоне равона шудааст, ки қобили мутобиқшавӣ ба шароити бозори меҳнати байналмилалӣ доранд.

Бо таваҷҷуҳ ба таъкидҳои пайвастаи Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мавриди зарурати мутобиқ кардани низоми таҳсилот ба стандартҳои ҷаҳонӣ, аз ибтидои солҳои 2000 равандҳои ислоҳотӣ дар соҳаи маориф вусъат ёфта, заминаи ҳуқуқӣ ва институционалии он дар шакли санадҳои қонунгузорӣ, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи таҳсилоти олӣ ва таҳсилоти олии касбии баъди донишгоҳӣ”, барномаҳои давлатӣ ва санадҳои меъёрий-ҳуқуқӣ муқаррар гардид. Дар Барномаи давлатии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010–2015 муфассал зикр шудааст, ки кишвар ба марҳилаи амалисозии чараёни Болония ворид гардида, тавассути барномаҳои байналмилалӣ TEMPUS ва ҳамгироии институтсионалӣ бо кишварҳои Иттиҳоди Аврупо, бояд зерсохтори миллии таҳсилотро навсозӣ намояд [146].

Донишгоҳи давлатии Хучанд дар ин раванд мавқеи пешсафро ишғол намудааст. Дар донишгоҳ ҳамкориҳо бо барномаҳои байналмилалӣ TEMPUS ва ERASMUS+ соли 2009 оғоз ёфт [105]. Танҳо дар даҳсолаи 2010–2020 донишгоҳ дар 16 лоиҳаи барномаи TEMPUS ва ERASMUS+ иштирок намудааст. Дар доираи ин ҳамкорӣ синфхонаҳои компютерӣ, маркази омӯзиши Болония бо таҷҳизоти замонавӣ таъсис ёфта, садҳо омӯзгорону донишҷӯён барои такмили ихтисос ва табодули таҷриба ба кишварҳои хориҷӣ равона гардидаанд. Чунин ҳамкориҳо на танҳо ба таҳкими иқтидори инсонӣ ва фаннии донишгоҳ мусоидат намудаанд, балки заминаи воқеии воридшавии донишгоҳ ба шабакаҳои таҳсилоти олии байналмилалиро фароҳам овардаанд. Т. Каримов рочеъ ба ҳадафи лоиҳаи TEMPUS чунин нигоштааст: «Ҳадафи лоиҳа таъсиси механизми махсус мебошад, ки ҳам ба анъанаҳои таҳсилоти Аврупоӣ ва ҳам ба

анъанаҳои таҳсилоти худӣ асос ёфта, ба донишгоҳҳои шарик кумак мекунад, то рисолат ва вазифаҳои шӯбаҳои робитаҳои байналмилалиро равшантар гардонанд, муҳити байналмилалӣ таҳсилотӣ бо гуногунии донишҷӯён ва омӯзгоронро эҷод кунанд, пайвандҳои ҷаҳонӣ барпо намоянд, ба шабакаи ҷаҳонӣ донишгоҳҳо ҳамроҳ шаванд ва дар байни донишгоҳҳои бонуфузи байналмилалӣ рейтингӣ баланд дошта бошанд» [116].

Дар давоми солҳои 2008–2012 донишгоҳ дар панҷ лоиҳаи калидии барномаи TEMPUS, аз ҷумла «CANQA» (Шабакаи осеёмиёнагии таъмини сифат), «PROTRAINING» (Такмили ихтисоси омӯзгори низоми кредитӣ), «EPASAT» (Муҳофизати муҳити зист тавассути истифодаи агротехнология), «EDUCO» (Таҷдиди барномаҳои таълимӣ дар соҳаи педагогика ва менеҷмент), ва «MEDIATE» (Магистратураи соҳаи информатика ва телекоммуникатсия), ғайраро ширкат варзида, дар ҷараёни ислоҳоти маориф саҳми назаррас гузоштааст. Ҳамзамон, дар доираи барномаҳои ERASMUS MUNDUS лоиҳаҳои «MANECA» ва «TOSCA» низ амалишавӣ ҳамкориро бо беш аз 40 муассисаи таҳсилоти олии кишварҳои Иттиҳоди Аврупо таъмин намуданд [37, с. 599].

Дар доираи консорсиумҳои байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии Хучанд бо як қатор муассисаҳои пешрафтаи таълимии Аврупо, аз қабили Донишгоҳи техникии Берлин, Донишгоҳи Вилнюси Литва, Донишгоҳи Дрездени Олмон, Донишгоҳи Сантьяго де Компастелаи Испания, Донишгоҳи Пйер Мендеси Франсия, Донишгоҳи Л'Аквилаи Италия, Донишгоҳи Варшава ва Донишгоҳи Адам Мицкевичи Полша, инчунин бо донишгоҳҳои Португалия, Юнон, Словакия, Белгия ва дигарон, робитаҳои густурдаи илмӣ-омӯзишӣ ба роҳ мондааст. Ин шабакаи ҳамкорӣ ба донишгоҳ имкон дод, ки омӯзгорон ва муҳаққиқон дар муҳлатҳои муҳталиф (аз 1 то 10 моҳ) барои такмили ихтисос ва таҳқиқоти илмӣ ба кишварҳои мазкур сафар кунанд [37, с. 599-600].

Соли 2011 3 нафар омӯзгори факултети забонҳои хориҷии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров –С. Холов, Д. Тошматова, ва Ш. Шарипова ба

хайси ғолибони Озмун аз рӯи барномаи JFDP ба донишгоҳҳои ИМА ба муддати 6 моҳ сафар карданд. Профессор З. Ғаффорова, дотсент М. Сулаймонова дар озмуни Баромаи байналхалқии DAAD ғолиб омада, дар Ҷумҳурии Федеративии Олмон дар муддати 1-3 моҳ таҳқиқоти илмӣ гузарониданд [107].

Бо назардошти ин ҳама, метавон хулоса кард, ки гузариши тадриҷӣ ба системаи таҳсилоти бисатҳӣ, воридсозии модели кредитии таълим ва фаъолсозии абзорҳои назорати сифати таълим, на танҳо ба навсозии низоми маориф дар сатҳи миллӣ мусоидат намуд, балки Тоҷикистонро ба зинаи муҳими ҳамгироии глобалии илмӣ ва таълимӣ расонид. Таҷрибаи Донишгоҳи давлатии Хучанд дар ин самт ҳамчун намунаи муассири ҳамбастагии ислоҳоти дохилӣ ва равандҳои фаромиллӣ арзёбӣ гардида, қобили омӯختан ва татбиқ дар дигар муассисаҳои таҳсилоти олии махсуб меёбад.

Дар шароити муосири таҳаввулоти ҷаҳонӣ ва талаботи афзояндаи бозори меҳнат ба мутахассисони баландихтисос, муассисаҳои таҳсилоти олии барои дарёфти ҷойгоҳи устувор дар фазои илмиву таълимии байналмилалӣ талош меварзанд. Аз ҷумла, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров, ба сифати яке аз марказҳои калони илмӣ-таълимии шимоли кишвар, аз оғози солҳои 2010-ум фаъолона ба барномаҳои байналмилалӣ, аз ҷумла TEMPUS ва Erasmus Mundus, пайваста, ҳамкориҳои судмандро бо муассисаҳои таҳсилоти олии ва марказҳои илмии кишварҳои хориҷӣ ба роҳ монд.

Дар доираи барномаи TEMPUS, донишгоҳ ду лоиҳаи муҳимро амалӣ намуд: яке таҳти унвони “CANGA” (Шабакаи осиеимиёнагии таъминоти сифат) ва дигаре оид ба такмили ихтисоси омӯзгорон дар низоми таҳсилоти кредитӣ. Ҳамзамон, иштирок дар лоиҳаҳои Erasmus Mundus – MANECA ва TOSCA – имконият фароҳам овард, ки равобитаи илмӣ бо донишгоҳҳои Осиеи Марказӣ, Қазоқистон ва муассисаҳои таълимии кишварҳои аврупоӣ густариш ёбанд [40, с. 502].

Т. Каримов роҷеъ ба ҳадафҳои барномаи байналмилалӣ TEMPUS чунин нигоштааст: «Ҳадафи лоиҳа таъсиси механизми махсусе мебошад, ки ҳам бар анъанаҳои таълимии аврупоӣ ва ҳам бар анъанаҳои худӣ асос ёфта, ба донишгоҳҳои шарик дар равшантар кардани миссия ва вазифаҳои шуъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ кумак расонад, муҳити байналмилалӣ таълимӣ бо гуногунии донишҷӯён ва омӯзгорон фароҳам орад, робитаҳои ҷаҳонӣ барқарор намуда, ба шабакаи ҷаҳонӣ донишгоҳҳо пайваст шавад ва дар байни донишгоҳҳои эътирофшудаи байналмилалӣ рейтингӣ гардад. Яке аз вазифаҳои калидии лоиҳа таҳияи нақшаи стратегии рушди робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳҳои шарик мебошад. Вазифаи дигари муҳимми лоиҳа байналмилалитардонии таҳсилоти олии ва афзоиши шумораи донишҷӯёни хориҷӣ мебошад. Вазифаи сеюм таҳияи механизмҳои самараноки ҳамкориҳои байни шуъбаҳои донишгоҳ ва ҷамоаҳои таълим ва тадқиқоти илмӣ мебошад. Ҳамаи ин вазифаҳо ба он равона шудаанд, ки донишгоҳҳо аз ҷиҳати иқтисодӣ мустақил, худпешбаранда гарданд ва сифати таълим беҳтар шавад» [116].

Ҷаъолияти олимони факултети физика, аз ҷумла А. Азизов, М. Нуриддинова ва С. Раҳимов намунаи олии ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ буда, дар ҳамкорӣ бо Ҷамъияти ҳамкориҳои байналмилалӣ Олмон (GIZ) ба таҳияи китобҳои дарсӣ ва татбиқи таҷрибаҳои омӯзишии муосир машғул шуданд. Вазорати маорифи ҷумҳурӣ ҷаъолияти онҳоро бо сипосномаи расмӣ қадр намуд.

Маҳз дар заминаи ҳамин ҳамкориҳо моҳи ноябри соли 2011 дар факултети физикаю техника конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ оид ба ислоҳоти фанни технология бо дастгирии GIZ баргузор гардид, ки масоили муҳими таъмини сифати таълим, таҷдиди назар ба фанни таълими меҳнат ва механизмҳои амалишавии барномаҳои минтақавӣ мавриди таҳлил қарор гирифтанд.

Чихати мучахҳазсозии базаи моддиву техникаи таълим низ иқдомҳои мушаххас амалӣ гардиданд. Дар кафедраи техникаи ҳисоббарор бо роҳбарии профессор Ҳ. Тошхӯчаев, бо дастгирии ширкати хусусии “ДОН” лабораторияи системотехникӣ таъсис ёфт, ки бо таҷҳизоти мултимедӣ ва шабакаи компютери муосир мучахҳаз шуда, ба устодону донишҷӯён имконияти васеи кор бо технологияҳои нави таълимиро фароҳам овард.

Инчунин, фаъолияти тадқиқотии кафедраи физикаи умумӣ ва ҷисмҳои сахт бо сарвари профессор Ҳ. Муртазоев ба як қатор дастовардҳои муҳим ноил гардид [37, с. 184]. Лоихаҳои ӯ дар ҳамкорӣ бо МАГАТЭ, Маркази тадқиқотии Юлих (Олмон) ва МИТБ (МНТИ) оид ба масъалаҳои муҳити зист ва радиатсия, ташкил намудани марказҳои коммуникатсионӣ ва татбиқи усулҳои муосири омӯзишӣ самтҳои калидии рушди илм дар минтақа гардиданд. Чӣ тавре, ки У. Ғаффорова қайд намудааст: «профессори факултети физикаву техника Ҳ. Муртазоев бо гуруҳи ҳамкорони худ се гранти созмонҳои байналхалқӣ, аз ҷумла: 1) гранти МАГАТЭ барои солҳои 2007-2009 аз рӯи лоихаи “Безопасное управление отходами добычи и переработки урановых руд в странах Центральной Азии”; 2) гранти МНТИ аз рӯи лоихаи “Ташкил намудани маркази коммуникатсионӣ дар факултаи физикаву техника”; 3) гранти Маркази тадқиқотии ЮЛИХ-и Олмон аз рӯи лоихаи “Холати экологияи радиатсионии Шимоли Тоҷикистон”-ро ба даст оварданд» [40, с. 502]. Дар доираи ин ҳамкорӣ, якҷанд озмоишгоҳ ва синфхонаҳои муосири компютерӣ таъсис дода шуданд, ки дар оянда ҳамчун марказҳои илмӣ истифода мешаванд [37, с. 184]. Профессор Ҳ. Муртазоев аз 10-уми апрел то 09-уми майи соли 2011 бо таклифи менечери лоихаи байналхалқии ТОСКА-и Иттиҳоди Аврупо Ба Полша сафар намуда дар семинари бисёрнафараи илмӣ иштирок намуд [120].

Саҳми ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров дар таҳкими ҳамкориҳои илмӣ бо Иттиҳоди Аврупо низ қобили зикр аст. Дар доираи барномаи Erasmus Mundus (Externed Cooperation Window I to 9CA, солҳои 2011–2013), як қатор

донишчӯён ва аспирантон дар кишварҳои Аврупо (Шветсия, Юнон, Полша) малака ва тахассуси илмӣ худро такмил доданд. Лоихаи дигари байналмилалӣ – EPASAT, бахшида ба ҳифзи муҳити зист ва рушди устувор, бо иштироки ҳайати маъмурии донишгоҳ дар Италия татбиқ шуд [37, с. 185].

Дар самти омӯзиши забон ва таҳкими ҳамкориҳои фарҳангиву педагогӣ низ қадамҳои назаррас гузошта шуданд. М. Абдуллоева, мудири кафедраи назария ва амалияи забони англисӣ, дар доираи барномаи Фулбрайт дар ИМА (2008–2009), ва омӯзгорони факултети забонҳои хориҷӣ Н. Тошматова, С. Бегматова ва З. Раҳматова дар доираи JFDP таҳқиқоти илмӣ анҷом додаанд. Иштироки устодони дигари донишгоҳ дар лоихаҳои DAAD дар Олмон низ барои рушди маҳорати илмӣ устодон ва ворид кардани таҷрибаи аврупоӣ ба раванди таълим мусоидат намуд [40, с. 503].

Таъассути барномаи ERASMUS. MUNDUS-CANEM, (Шабаккаи Осиёи Марказии иқтисодӣ ва менеҷмент), ки соли 2013 оғоз ёфт, 3 нафар донишчӯён ғолибони барнома гардида, соҳиби роҳхатҳои даҳмоҳа ба донишгоҳҳои Испанияву Италия ва Институти бонки Прага гаштанд. Дотсенти факултети молия ва иқтисодиёти бозор Ҳ. Баҳодуров талаботи барномаро иҷро намуда, ба муҳлати 6 моҳ дар донишгоҳи Де Лас Палмас Де Гран Канариеи Ҷумҳурии Испания коромӯзӣ намуд [105].

Тибқи лоихаи TEMPUS-MEDIATE (Магистратура ва информатика) 3 нафар магистрантони соли 1-уми факултети математика ва 2 нафар донишчӯёни курси 4-уми факултети телекоммуникатсия дар мактаби тобистонаи донишгоҳи Каблен-Ландауи Олмон моҳи июли 2013 иштирок намуда, соҳиби сертификатҳои имтиёзнок гардиданд.

Тибқи барномаи TEMPUS-EPASAT (Ҳифзи муҳити зист тавассути коркард ва истифодабарии технологияи устувори хоҷагии халқ) соли 2013 доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор А.Л. Қодиров барои муайян намудани коркард ва азнавсозии барномаи таълимии ихтисоси “Экологияи хоҷагии

кишлоқ” дар ҳудуди донишгоҳ ва берун аз он тадқиқоти сотсиологӣ гузаронид. Дар натиҷа барномаи таълимии агроэкология тартиб дода шуда, он ба катори фанҳои таълимӣ дохил карда шуд, ки онро Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ намуд [105].

Яке аз натиҷаҳои назарраси ин лоиҳа ин аст, ки дар факултети молия ва иқтисодиёти бозор як толори махсуси компютерӣ бо технологияи муосири ҷавобгӯӣ ба стандарти таҳсилоти Аврупоӣ таҷҳизонида шуд. Дар он 20 адад компютер, 20 микрофон, проектори мултимедӣ ёр ва якчанд таҷҳизоти иловагӣ насб карда шуданд [105].

Дар доираи барномаи CANEM соли 2013 ду нафар донишҷӯён Шахроми Б. (факултети молия ва иқтисодиёти бозор) ва Ҳакимов М. (аз факултети Телекоммуникатсия ва технологияи иттилоотӣ) ҳамчун ғолиби барнома барои идомаи таҳсил ба Чехияву Испания фиристода шуданд. Таҳсили онҳо ройгон ба роҳ монда шуд, Ҳамзамон ба онҳо дар ҳаҷми 1000 доллари амрикоӣ идропулӣ таъин гардид [117].

Соли 2013 дар доираи иҷрои лоиҳаи байналмилалӣ TEMPUS таҳти унвони “CANERIEN” гуруҳи корӣ бо роҳбарии профессор У. Ғаффорова ва дотсентон Ф. Очилова, М. Обидова дар донишгоҳҳои Аврупо Милан (Италия), Готенберг (Шветсия), Тарту (Эстония) тақмили ихтисос гузаштанд. Дотсентон Ф. Очилова ва Н. Боисов дар мактаби тобистонаи Иссиққӯл (Қирғизистон, 2014) ширкат варзиданд [138].

Дар факултети забонҳои хориҷӣ бо ташаббуси Офиси миллии ташкилоти байналмилалӣ ERASMUS+ (TEMPUS) дар Тоҷикистон як синфхонаи компютерӣ бо фарогирии 15 компютер, 1 проектор, 1 тахтаи электронӣ, ду принтер ва дигар таҷҳизоти канорӣ ба маблағи умумии 18000 евро мавриди истифода қарор гирифт [127].

Соли 2015 ба ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров як гуруҳи аъзои лоиҳаи TEMPUS-QUADRIGA (Доираи миллии таҳассусҳо дар Осиёи марказӣ:

Принсипҳои Болония ва ҳамкориҳои минтақавӣ) ва TEMPUS-MEDIATE (магистратура аз рӯи ихтисоси информатика ва телекоммуникатсия) – устодони донишгоҳи Кобленс-Ландауи Олмон, Донишгоҳи Трентои Италия ташриф оварданд [111]. Дар ин бора Н. Иброҳимова таъкид мекунад, ки: «...дар ояндаи наздик устодони донишгоҳ аз рӯи лоиҳаҳои нав ҳамкориҳои судмандро ба роҳ мемонанд. Бо хушнуди зикр гардид, ки шарикони лоиҳаҳо дар амалишавии тарҳҳои ҷадид кӯмаки хешро мерасонанд. Устоди Донишгоҳи Кобленс-Ландауи Олмон Сергей Чернишенко ва Оксана Макоччи аз рӯи лоиҳаи TEMPUS-QUADRIGA, Доираи миллии тахассусҳо дар Осиёи марказӣ: Принсипҳои Болония ва ҳамкориҳои минтақавӣ маълумотҳои мушаххас ироа намуданд. Устодони Донишгоҳи Трентои Италия Маркез Маурисио ва Чардано Чаразани нақш ва муҳиммияти лоиҳаҳои тадбиқшуда мубодилаи афкор намуданд» [111].

Моҳи апрели соли 2015 дар шаҳри Таллини Ҷумҳурии Эстония семинари навбатии лоиҳаи байналмилалӣ FLEPP, ки ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров шомили он мебошад, баргузор гардид. Дар қори семинар декани факултети забонҳои хориҷӣ, дотсент М. Абдуллоева ва сармуаллими кафедраи тарҷума ва грамматикаи забони англисӣ Ф. Файзуллоев иштирок карданд. Семинар мазкур 5 рӯз давом кард ва барои бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси устодон муфид буд [125].

ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров ҳамкориро бо ташкилоти GIZ (Ҷамъияти байналмилалӣ Олмон) ба таври густурда ба роҳ монд. Доир ба ин масъала дар ҳисоботи ректори донишгоҳ А.Т. Мақсудов чунин омадааст: «Ҳамкорӣ бо ташкилоти GIZ (Ҷамъияти байналмилалӣ Олмон) боз ҳам мустаҳкам гардид. Дар ҳамкориҳои ин марказ дар донишқадаи Гётеи шаҳри Тошканд дар заминаи кафедраи забони олмонӣ семинари 2-рӯза гузаронида шуд. Ин семинар бо мақсади тақмили ихтисоси омӯзгорони забони олмонӣ ҳам донишгоҳ ва ҳам мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ ташкил карда шуд.

Семинаро профессор олмонӣ Юрген Ойген Мюллер бо истифодаи маводҳои аёнӣ, диаректор ва дигар усулҳои фаъоли таълим гузаронид» [126].

Қадами муҳими дигар шомилшавии ДДХ ба Лоихаи нави Erasmus+ соли 2017 буд, ки ба беҳтар намудани таҳсилоти муҳандисӣ дар Тоҷикистон ва Русия равона шудааст. Дар доираи ин барнома, ки то соли 2020 идома дошт, донишгоҳ ба сифати яке аз шарикони асосӣ ва ташкилкунанда фаъолият намуда, 856,079 евро маблағи грантӣ барои тақмили пойгоҳи моддӣ ва рушди салоҳияти омӯзгорон ба даст овард [40, с. 503].

Таҳлили амалии фаъолияти байналмилалии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров нишон медиҳад, ки ин муассисаи таҳсилоти олии бо ҷалби лоиҳаҳои сершумори минтақавию ҷаҳонӣ тавонист нуфузи илмӣ ва касбии худро тақвият бахшад. Бо вучуди баъзе монеаҳо дар татбиқи муназзами ин лоиҳаҳо, донишгоҳ бо истифода аз имкониятҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ ба баланд бардоштани сифати таълим, таҳкими иқтисодии илмӣ ва ворид намудани технологияи наватарин дар ҷараёни таълим муваффақ гардидааст. Таҷрибаи ин муассиса метавонад ҳамчун намуна барои дигар донишгоҳҳои минтақа ва кишвар арзёбӣ гардад.

Дар давраи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров бо пайгирии сиёсати ҳамгироёна ва ислоҳоти таҳсилоти олии, дар ҷаҳорҷӯби як қатор барномаҳои байналмилалии Иттиҳоди Аврупо, аз ҷумла ERASMUS+, ба дастовардҳои назаррас ноил гардид. Шарикии устувор бо муассисаҳои таҳсилоти олии дар кишварҳои хориҷӣ ва татбиқи якҷанд лоиҳаҳои минтақавӣ ва байнимилалӣ ба таври муассир ба баландбардории сатҳи касбии устодон, таҷдиди равандҳои таълим ва ворид кардани технологияҳои инноватсионӣ дар низоми омӯзиш мусоидат намудааст.

Яке аз муҳимтарин самтҳои ҳамкориҳои байналмилалии донишгоҳ татбиқи лоиҳаи ERASMUS+ EXTEND мебошад, ки ҳадафи асосии он баланд

бардоштани сифати таҳсилоти муҳандисӣ тавассути бозомӯзии омӯзгорон ва татбиқи методикаҳои муосири педагогӣ мебошад. Дар доираи ин лоиҳа, ДДХ бо 8 донишгоҳи хориҷӣ шартномаҳои расмӣ ҳамкорӣ ба имзо расонид, ки аз ҷумла Донишгоҳҳои политехникии Бухарести Руминия, Донишгоҳи техникии Рига, Донишгоҳи давлатии техникии Москва ба номи М.Э. Бауман, Донишгоҳи давлатии Мордовия ва Донишгоҳи давлатии техникии Магнитогорск ба номи Г.И. Носовро фаро мегиранд. Ташкили семинари минтақавӣ дар моҳи октябри соли 2018 дар Хучанд, ки бо иштироки 35 мутахассис аз кишварҳои Аврупо, Русия ва шаҳрҳои Кӯлобу Душанбе баргузор гардид, имкониятҳои густардаи ҳамкориҳои илмӣ-омӯзгориро фароҳам овард.

Идомаи ин робитаҳо дар шакли ҳаммуаллифӣ мақолаҳо, китобҳо ва монографияҳо миёни устодони донишгоҳ ва шарикони хориҷӣ самар овард. Чунончӣ, устодон Ваҳобов А., Сидикова А., Қодиров А., Домуллоҷонов А.Д., Ҳусейнова М., Валиева Р. ва дигарон бо олимони Англия, Руминия ва Россия мақолаҳои муштарак омода ва нашр намуданд, ки дар маҷаллаҳои бонуфузи хориҷӣ ҷоп гардиданд. Илова бар ин, зиёда аз 30 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ хориҷӣ интишор ёфтанд ва устодон дар конференсҳои байналмилалӣ иштирок карда, донишу малакаи худро тақвият бахшиданд [149].

Ҷиҳати тақвияти инфрасохтори таълимӣ ва мутобиқсозии муҳити омӯзиш бо талаботи таҳсилоти муҳандисии муосир, дар факултети физика ва техникаи донишгоҳ маркази “ERASMUS+ EXTEND Centre” таъсис ёфта, бо таҷҳизоти муосир, аз ҷумла серверҳои калонҳаҷм ва замимаҳои таълимӣ дар самти технология, мучахҳаз гардонида шуд. Маблағи умумии таҷҳизоти воридгардида 22 000 евро (220 000 сомонӣ) буда, онҳо аз ҳисоби буҷаи лоиҳа харидорӣ ва насб шудаанд [149].

Ҷиҳати омӯзиши таҷрибаи кишварҳои пешрафта, устодон ва кормандони донишгоҳ дар семинару тренингҳои байналмилалӣ дар донишгоҳҳои Аврупо ва Русия иштирок намуданд. Миёни иштирокдорон метавон аз шахсиятҳои илмӣ

ва маъмурии донишгоҳ – Каримов Т.Д., Азизов А.А., Раҳмонов Ш.А., Истамкулов Ҷ.З., Давлатзода Р., Сидикова М.А. ва дигарон ёдовар шуд, ки дар шаҳрҳои Москва, Саранск, Бухарест, Рига, Минск ва Алма-Ато донишгоҳро муаррифӣ намуда, пас аз бозгашт донишҳои андӯхтаи худро тавассути семинару машваратҳо ба устодон ва донишҷӯён интиқол доданд.

Ҳамзамон, таҳти роҳбарии профессор Ҳотам Муртазоев, лоиҳаи ERASMUS+ PAWER – "Фароҳам овардани шароити мубодилавӣ ва таъмини сифати таҳсилот" бо натиҷаҳои назаррас амалӣ гардид. Лоиҳа солҳои 2014–2019 татбиқ шуда, ба беҳтарсозии имкониятҳои мубодилаи байниминтақавӣ ва мутобиқсозии низоми таҳсилот бо стандартҳои Болония равона гардида буд. Устодон Ваҳобов А., Узоқова Г., Абдуллоева М. ва Ҳусейнова М. дар семинарҳои омӯзишӣ дар кишварҳои Полша, Руминия, Қазоқистон, Англия ва Венгрия иштирок намуда, донишу малакаи соҳавии худро тақвият бахшиданд. Дар доираи лоиҳа инчунин 8 компютери замонавӣ ба факултети физика ва техника дастрас гардид [149].

Баррасиҳои мониторингии соли 2019, ки аз ҷониби Агентии маориф ва фарҳанги Комиссияи Аврупо гузаронида шуданд, натиҷаҳои мусбатро дар татбиқи лоиҳаи ERASMUS+ дар донишгоҳ собит намуданд. Онҳо нишон медиҳанд, ки ДДХ тавонист бо истифода аз имкониятҳои барномаҳои грантӣ сатҳи таҳсилоти касбиро баланд бардошта, муҳити илмӣ-таълимиро ба талаботи ҷаҳонӣ мутобиқ созад.

Дар маҷмӯъ, таҳлил нишон медиҳад, ки иштироки фаъолонаи Донишгоҳи давлатии Хучанд дар лоиҳаҳои ERASMUS+ на танҳо ба бозомӯзии устодон ва таҷдиди методикаҳои таълимӣ мусоидат намуд, балки ҳамчун омили муҳими баландбардории рақобатпазирии донишгоҳ дар фазои таҳсилоти байналмилалӣ нақш бозид. Модели татбиқи чунин ҳамкориҳо, ки шакли устувор ва бардавомро касб намудаанд, метавонад ҳамчун таҷрибаи беҳтарин барои дигар муассисаҳои таҳсилоти олӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хизмат намояд.

Дар давраи солҳои 2017–2021, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров тавассути иштироки фаъолоне дар як қатор лоиҳаҳои муҳими барномаи ERASMUS+ (аз ҷумла TUTORIAL, EXTEND ва DESIDE) тавонист фаъолияти байналмилалӣ худро дар самтҳои бозомӯзӣ, тайёр кардани кадрҳои илмӣ ва таҳкими заминаҳои инфрасохтори таълимӣ ба таври назаррас тавсеа бахшад. Ҳар як аз ин лоиҳаҳо на танҳо сатҳи ҳамкории донишгоҳро бо муассисаҳои таҳсилоти олии кишварҳои Аврупо ва Осиёи Марказӣ тақвият бахшид, балки ба таҳкими муҳтавои барномаҳои таълимӣ ва беҳтар намудани шароити омӯзишу пажӯҳиш мусоидат намуданд.

Лоиҳаи ERASMUS+ TUTORIAL, ки солҳои 2017–2019 татбиқ гардид, бо ҳадафи таҳкими ҳамкорӣ дар соҳаи маориф, тадқиқот ва инноватсия дар бахши ҳифзи муҳити зист дар Осиёи Марказӣ роҳандозӣ шуда буд. Роҳбарии илмӣи лоиҳаро профессор Умеда Ғаффорова бар ўҳда дошт. Дар доираи ин лоиҳа, барномаи нави магистратура ва PhD дар самти “Экология” таҳия гардида, қабули аввалин донишҷӯён ба ин зинаи таҳсилот амалӣ гардид. Гузаронидани семинарҳои илмӣ-амалӣ бо иштироки устодони варзида, инчунин таъмини факултети геоэкология бо таҷҳизоти техникаи муосир (аз ҷумла, компютер, ноутбук ва тахтаи электронӣ) имконият фароҳам овард, ки муҳити таълимӣ ба стандартҳои байналмилалӣ наздик шавад.

Ҳамзамон, лоиҳаи ERASMUS+ EXTEND, ки аз соли 2019 роҳандозӣ гардид, ба беҳтаргардонии сифати таҳсилоти муҳандисӣ тавассути омӯзиши муаллимон ва татбиқи усулҳои инноватсионии педагогӣ равона шуда буд. Тавассути вебинарҳои ҳармоҳа, ки бо иштироки муассисаҳои таълимии Русия, Британияи Кабир, Португалия ва Руминия баргузор мегардиданд, мутахассисони тоҷик имкони мубодилаи таҷриба бо донишгоҳҳои шарикро пайдо карданд. Дар доираи татбиқи лоиҳа, сафари омӯзгорон ба донишгоҳҳои ҳамкор ва таъсиси маркази EXTEND дар факултети физика ва техника, ки бо таҷҳизоти пешрафта (3D-принтер, 3D-сканер, сервер) таъмин гардид,

нишонгари густариши қобили мулоҳизаи заминаҳои таълимию илмӣ ба ҳисоб меравад [76, с. 138]. Семинарҳои омӯзишӣ барои муаллимони ихтисосҳои муҳандисӣ ва IT, чопи мақолаҳои устодон дар маҷмуаҳои илмӣ хориҷӣ ва тақдими сертификатҳо ба иштирокчиён, бозгӯи баланд гардидани сатҳи байналмилалӣ ва касбии омӯзгорон мебошад.

Лоихаи дигар — ERASMUS+ DESIDE, ки соли 2019 оғоз гардида буд, ба беҳсозии хизматрасониҳои таҳсилотӣ барои шахсони имконияташон маҳдуд бахшида шудааст. Бо дарназардошти муҳимияти ин мавзӯ, дар он донишгоҳҳои пешсафи Аврупо ва Осиёи Марказӣ иштирок намуданд. Таҷрибаомӯзии устодони тоҷик дар Донишгоҳи техникии Дрездени Олмон, Донишгоҳи Мидлсекси Лондон ва дигар муассисаҳо дар баланд бардоштани салоҳияти касбӣ ва иҷтимоии кадрҳои таълимӣ нақши муҳиме бозид. Баробари ин, ташкили семинарҳои омӯзишӣ ва иттилоотӣ дар донишгоҳ, чопи мақолаҳо дар ВАО, ва муаррифии натиҷаҳои лоиҳа дар шабакаҳои иҷтимоӣ ба баланд бардоштани маърифати илмӣ ва иҷтимоии ҷомеаи омӯзгорӣ мусоидат намуд [76, с. 138]. Дар китоби “Солнома -2019”-и ДДХ ба номи академик Бобоҷон Ғафуров доир ба амалишавии ин лоиҳаҳо чунин омадааст: «Дар доираи ин лоиҳаҳо соли 2019 беш аз 20 нафар омӯзгори ихтисосҳои мухталиф дар Донишгоҳи давлатии техникии ба номи Э.Баумани Москва (Россия), Донишгоҳи политехникии Руминия, Донишгоҳи Лимерики Ирландия, Донишгоҳи Мидлсекси Британияи Кабир, Донишгоҳи технологии Тоҷикистон, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи техникии Рига (Латвия), Донишгоҳи Ал Форобии Ҷумҳурии Қазоқистон ва дигар муассисаҳои таҳсилоти олии кишварҳои хориҷи дуру наздик, донишу малакаи худро такмил доданд. Баробари иҷрои нақшаи лоиҳаҳои номбурда соли 2019 - 6 пешниҳоди лоиҳавӣ дар ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои гуногуни давлатҳои узви Иттиҳоди Аврупо, Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Ўзбекистон, Қирғизистон дар мавзӯҳои “Омӯзиши технологияҳои муосир барои рушди

бомуваффақияти барномаҳои таълимии таҳсилоти олӣ”, “Барномаи тижоратии маъмурии магистратура доир ба баланд бардоштани иқтисодиёт дар Осиёи Марказӣ”, “Таъсиси шабакаи ягонаи экологии Осиёи Марказӣ барои рушди устувор дар Ўзбекистон, Тоҷикистон ва Қирғизистон тавассути беҳтар намудани барномаҳои таълимии экологӣ дар зинаҳои бакалаврӣ ва магистрии донишгоҳҳо”, “Шабакаи китобхонаҳои Осиёи Марказӣ: “Замонавикунонии китобхонаҳо тавассути такмили ихтисоси кормандон ва ислоҳоти хизматрасонии китобхонаҳо” ва дигар проблемаҳои мубрами таҳсилоти олӣ пешниҳод карда шуд».[76, с. 1138-139].

Муҳимтар аз ҳама, дар доираи иҷрои ин лоиҳаҳо танҳо дар соли 2019 беш аз 20 омӯзгор аз ихтисосҳои мухталиф барои бозомӯзӣ ва такмили ихтисос ба кишварҳои гуногуни хориҷӣ сафар намуданд. Дар китоби “Солнома -2021”-и донишгоҳ таъкид шудааст, ки: «Дар консорсиуми лоиҳаи мазкур ба ғайр аз чор муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, чор донишгоҳҳои бонуфузи кишварҳои узви Иттиҳоди Аврупо, чор донишгоҳӣ аз ҷумҳуриҳои Ўзбекистон, Қазоқистон ба сифати ҳамкор ширкат намуданд. Такмили ихтисоси устодон дар доираи ин лоиҳа дар Донишгоҳи миллии Қазоқистон ба номи Ал-Фаробӣ, Донишгоҳи техникии Дрездени Олмон, Донишгоҳи Мидлсекс Лондон, Донишгоҳи Лимерики Ирландия сурат гирифт. Дар давраи ҳисоботӣ ҳамоҳангсози лоиҳа дар донишгоҳ Истамкулов Ҷамшед ва аъзои гурӯҳи корӣ дар 8 онлайн ҷаласае, ки аз ҷониби ҳамоҳангсози кулли лоиҳа профессори Донишгоҳи Трансилвания – Брашови Руминия Анжела Рапанович ташкил шуда буд, иштирок намуда, масъалаҳои гуногуни ташкилӣ, иттилоотӣ ва барномаҳои таълимиро муҳокима намуданд» [77, с. 176].

Бо вучуди дастовардҳои назаррас, таҳлили илмӣ нишон медиҳад, ки рушди устувори ин ҳамкорӣҳо ниёз ба сиёсати муассири давлатӣ ва дастгирии молиявии мунтазам дорад. Зеро идомаи ин раванд танҳо дар ҳолати ҳамоҳангии

стратегии донишгоҳ бо сохторҳои миллӣ ва байналмилалӣ ба натиҷаҳои дарозмуддат оварда метавонад.

Лоиҳаҳои байналмилалӣ ERASMUS+ дар Донишгоҳи давлатии Хучанд мисли TUTORIAL, EXTEND ва DESIDE ба рушди устувори таҳсилоти олӣ, баланд бардоштани сатҳи таҳассусии омӯзгорон ва таҳкими заминаҳои инфрасохторӣ саҳми арзанда гузоштанд. Онҳо намунаи муваффақи ҳамгироии донишгоҳ ба фазои таҳсилоти аврупоӣ буда, пайвастанӣ омӯзгорону донишҷӯён ба шабакаҳои байналмилалӣ илмӣ ва таълимиро имконпазир намуданд. Татбиқи минбаъдаи чунин лоиҳаҳо аз стратегияҳои мушаххас, рушди зарфиятҳои дохилӣ ва дастгирии фарогири институтсионалӣ вобаста хоҳад буд.

Дар замони муосир, рушди устувори муассисаҳои таҳсилоти олӣ на танҳо ба мазмуни барномаҳои таълимӣ ва неруи кадрӣ донишгоҳҳо вобаста аст, балки ба сатҳи фарогирии иҷтимоӣ, дастрасӣ ба таҳсил барои гурӯҳҳои осебпазир ва иштироки фаъолона дар барномаҳои байналмилалӣ низ иртиботи ногустастанӣ дорад. Дар ин замина, таҷрибаи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров дар татбиқи лоиҳаҳои байналмилалӣ ва ташкили чорабиниҳои иттилоотӣ намунаи қобили таваҷҷуҳ мебошад.

Яке аз чунин иқдомҳои назаррас баргузории “Рӯзи огоҳии миллӣ” дар доираи лоиҳаи байналмилалӣ ERASMUS+ дар санаи 16-уми декабри соли 2021 маҳсуб меёбад, ки дар он беш аз 150 нафар — аз ҷумла роҳбарони муассисаҳои таҳсилоти олӣ, ҷамоҳангсозони лоиҳа, намояндагони созмонҳои ҷамъиятӣ ва ғайридавлатӣ, омӯзгорон ва аспирантон — иштирок намуданд. Ин чорабинии муҳими иттилоотӣ бо иштироки роҳбари офиси миллии ERASMUS+ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, хонум Зарина Нуриддинова, дар шакли фосилавӣ баргузор гардида, ба масъалаҳои дастрасии шахсони имконияташон маҳдуд ба таҳсилот ва хадмоти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосир бахшида шуда буд. Ҳадафи аслии аз ташкили чунин чорабинӣ баланд бардоштани сатҳи огоҳии ҷомеа ва донишҷӯён дар мавриди мушкilotи ин гурӯҳи иҷтимоӣ, ҳамзамон тарғиби

равишҳои муосири мутобиқсозии муҳити таълимӣ ва таъсиси марказҳои махсус бо таҷҳизоти техникӣ дар донишгоҳҳои ҳамкор ба ҳисоб меравад.

Дар доираи ҳамин лоиҳа, бо ибтикори омӯзгорони факултети таҳсилоти ибтидоӣ ва педагогикаи махсус модули нави таълимии "Бархӯрди ниёзҳо – муошират ва ҳамкорӣ" таҳия ва муаррифӣ гардид, ки баҳри беҳтар намудани қобилияти муошират ва равобити иҷтимоии устодону донишҷӯён дар муносибат бо шахсони имконияташон маҳдуд равона шудааст [77, с. 177].

Дар баробари ин чорабиниҳои калидӣ, дар соли 2021 беш аз 21 вохӯрии онлайнӣ бо иштироки шарикон аз кишварҳои ИМА, Русия, Қазоқистон ва Ўзбекистон баргузор гардид, ки масоили илмӣ, таълимӣ, методӣ ва ташкилии татбиқи лоиҳа, инчунин имконоти тақвияти табодули таҷриба, сафари омӯзгорону аспирантон ба донишгоҳҳои ҳамкор, ташкили семинарҳои омӯзишӣ ва рушди барномаҳои таълимии фанҳои табиӣ, забони русиву англисӣ ва дигар самтҳои омӯзиш мавриди баррасӣ қарор гирифтанд.

Ҷолиби диққат аст, ки дар баробари дастгирии институтсионалӣ, ҷаъолияти омӯзгорон дар татбиқи барномаҳои байналмилалӣ чехраи иқтидор ва иқдоми шахсӣ касб намудааст. Ба таври мушаххас, декани факултети телекоммуникатсия ва технологияи иттилоотӣ Узоқова Гулнора соли 2019 дар доираи барномаи "Бунёди Мадад" оид ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ миёни ҷавонон ширкат варзида, таҷрибаи бадастомадаро дар сатҳи факултет татбиқ намуд. Дар натиҷа, ҳамкориҳои муассиса бо ин ташкилоти байналмилалӣ тақвият ёфта, барномаҳои таҳсилотию илмие, ки бо мусоидати коршинос Манучеҳр Камолиддинов омода шуда буданд, пайваста (ҳадди ақал ду маротиба дар сол) ба донишҷӯёну омӯзгорони донишгоҳ муаррифӣ мешуданд [77, с. 141].

Чунин таҷрибаҳо собит месозанд, ки рушди муносибатҳои байналмилалӣ ва татбиқи барномаҳои грантӣ на танҳо ба баландбардории сатҳи илмӣ устодону донишҷӯён мусоидат менамоянд, балки як воситаи муассири ба вучуд

овардани муҳити фарогир ва иҷтимоии таҳсилот мебошанд. Бо вуҷуди он ки чунин равандҳо бештар хусусияти лоиҳавӣ ва эпизодикӣ доранд, ниёз ба таҳкими механизмҳои институтсионалӣ ва таҳияи стратегияҳои миллии фарогир дар самти таъмини дастрасии баробар ба таҳсилот ва таҳкими нерӯи инсонӣ боқӣ мемонад. Бар ҳамин асос, таҳияи барномаҳои устувори рушди фарогирӣ ва ҳамкорӣ бо муассисаҳои байналмилалӣ бояд ҳамчун як самти муҳими сиёсати таълимии кишвар пазируфта шавад.

Фаъолияти густурдaro дар доираи лоиҳаҳо ва грантҳои байналмилалӣ доктори илмҳои таърих, бостоншиноси маъруф Н.Т. Раҳимов ба роҳ мондааст. Фаъолияти илмӣ ӯ аз ибтидои фаъолияти касбӣ сар карда, то ба имрӯз дар самти ҳамкориҳои байналмилалӣ, таҳқиқоти байнидисциплинарӣ ва ҷалби захираҳои грантӣ равона гардидааст. Таҳлил ва арзёбии ин фаъолияти пурбор на танҳо ҷойгоҳи устувори ӯро дар фазои илмӣ Тоҷикистон ва Осиёи Марказӣ муайян месозад, балки саҳми ӯро дар татбиқи барномаҳои муҳими минтақавию ҷаҳонӣ низ равшан менамояд.

Фаъолияти байналмилалии Н.Т. Раҳимов бо ширкати ӯ дар Намоишгоҳи байналмилалии бостоншиносии «Шоҳроҳи абрешим» дар шаҳри Нараи Чопон (1988) оғоз ёфта, ба як зинаи муҳими шиносоии бостоншиносии тоҷик бо ҷомеаи илмӣ ҷаҳонӣ табдил ёфт. Ин таҷриба заминаи устувор барои иштироки минбаъдаи ӯ дар барномаҳо ва лоиҳаҳои байналмилалӣ фароҳам овард [147].

Солҳои 1997-1999, бо иштироки фаъолонааш дар лоиҳаҳои Донишгоҳи Ҳарвард ва Барномаи СММ доир ба рушди водии Фарғона, фаъолияти ӯ хусусияти мураккаби иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва минтақавӣ касб намуд. Иштирок дар лоиҳаи «Муносибатҳои байниҷомеавӣ дар Осиёи Марказӣ» (1997) ва «Роҳнамои захираҳои илмӣ Осиёи Марказӣ» (1998) дар Ҳарвард, имкони барқарории шабакаи ҳамкориҳои илмиро бо марказҳои тадқиқотии пешрафта фароҳам сохт.

Соли 2002, иштироки ӯ дар Мактаби тобистонаи Донишгоҳи Аврупои Марказӣ (CEU) дар мавзуи «Инсон ва табиат дар масири таърих» нишонаи тамоюли устувори бостоншинос ба таҳқиқоти байнидисциплинарӣ мебошад. Ин гуна барномаҳо асоси таҳкими малакаҳои таҳлилӣ ва таҳқиқоти чуғрофӣ-таърихи ташкил доданд [147].

Солҳои 2003-2007 давраи таҳким ва рушди муносибатҳои байналмилалӣ Н.Т. Раҳимов буда, иштироки ӯ дар лоиҳаҳои Пажӯҳишгоҳи сулҳ (Коста-Рика) ва лоиҳаи муштараки Тоҷикистон ва Олмон оид ба омӯзиши ёдгориҳои маданиятҳои муқимнишин ва саҳрогард, самти фаъолияти ӯро ба омӯзиши фарҳанги моддӣ ва муносибатҳои трансфарҳангӣ равона сохт. Хоса, лоиҳа бо шаҳри Халле (ҶФГ) яке аз мисолҳои муваффақи ҳамкориҳои дучониба ба шумор меравад.

Соли 2012, бо дарёфти гранти тадқиқотии CARTI дар доираи ташаббусҳои дастгирии таҳқиқоти илмӣ дар Осиёи Марказӣ (Будапешт), устод Раҳимов дар роҳи муаррифии мероси бостоншиносии Тоҷикистон ба муҳити академии Аврупо муваффақият ба даст овард [147].

Аз соли 2016 фаъолияти Н.Т. Раҳимов бо гирифтани ду гранти CERF-ASPS тақвият ёфта, натиҷаи он ба таҳқиқ ва нашри китобҳои илмӣ, аз ҷумла «Ёдгориҳои археологӣ кӯҳистони Истаравшан» ва таҳияи Харитаи археологӣ Вилояти Суғд бо истифодаи методҳои замонавии картография ва SIG-технологияҳо гардид.

Ширкати ӯ дар лоиҳаи «Феномени маршрутқа» ва лоиҳаи «Шаҳракҳои кӯҳкании Осиёи Марказӣ ва Ҷафқози ҷанубӣ», ки бо роҳбарии Институти чуғрофияи Карл Лейбниц (Лейпсиг, Олмон) анҷом ёфт, аз тамоюли васеъшавии мавзӯҳои таҳқиқотӣ ӯ шаҳодат медиҳад. Омӯзиши феноменҳои иҷтимоӣ муосир ва ҳамзамон таҳқиқи масоили таърихӣ дар доираи таҳаввулоти шаҳрсозӣ ва захираҳои табиӣ, гувоҳи равиши таҳлили муосири ӯ мебошанд.

Ҳамзамон, иштироки ӯ дар лоиҳаи илмӣ оид ба шӯриши 1916 (МИФ «Айгине», Бишкек, 2018–2019) мавзуи мубрами таърихи миллӣ ва минтақаиро бо сабки таҳқиқоти муҳаққиқони хориҷӣ пайванд дод [147].

Соли 2021, бо гирифтани гранти CERF – ASPS барои таҳия ва наشري «Харитаи археологии Тоҷикистон. Вилояти Суғд», сахми Н.Т. Раҳимов дар устуворсозии заминаҳои археологӣ ва таърихии кишвар таҳким ёфт. Ин тадқиқот, ки бо истифода аз маълумоти сахроӣ ва харитабардории дақиқ иҷро гардид, ба сифати манбаи таърихии муосир арзишманд аст [67]. Асари таҳқиқотии бунёдӣ таҳти унвони «Харитаи археологии Тоҷикистон» маълумотхоро оид ба 446 ёдгории таърихӣ фарҳангии вилояти Суғд дар шакли низомманд пешниҳод менамояд. Ин маълумотҳо асосан бар пояи натиҷаҳои экспедитсияҳои илмӣ ва маводи бойгонии марказҳои таҳқиқотӣ таҳия шудаанд. Дар таҳқиқ таваҷҷуҳи махсус ба нақши шарқшиносони руси асрҳои XIX–XX равона гардида, таҳлили муфасссали тадқиқоти бостоншиносии давраи шӯравӣ, аз ҷумла кори Экспедитсияи археологии комплексӣ таҳти роҳбарии Н. Неъматов ҷой дода шудааст [67, с. 11-40].

Дар ин давра, ӯ дар сафарҳои зиёди илмӣ ба Олмон, Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Эрон ва Чин иштирок намуд. Аз ҷумла, иштироки ӯ дар конферонсҳои байналмилалӣ дар Сиан (Чин), Алмато, Бишкек, Самарқанд ва Иссиқкӯл, бахшида ба Шоҳроҳи Абрешим ва ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ, равиши мултидисциплинарии таҳқиқоти ӯро нишон медиҳад.

Сафар ба Эрон (Теҳрон ва Ҳамадон) барои муаррифии таҳқиқоти бостоншиносӣ бо муҳаққиқони исломшинос ва археологҳои кишварҳои ҳамсоя, нишон аз густариши уфуқи илмии ӯ мебошад.

Дар баробари ин, Н.Т. Раҳимов аз соли 2018 то соли 2024, аъзои гуруҳи корӣ барои омода намудани ҳуҷҷатҳои номинатсионии ёдгориҳои долони Фарғона-Сирдарё ба феҳристи мероси умумиҷаҳонии ЮНЕСКО буд, ки як марҳилаи баландпояи эътирофи байналмилалӣ фаъолияти илмии ӯ ба шумор

меравад. Ин амал саҳми бевоситаи ўро дар чараёнҳои ҷаҳоникунони мероси таърихӣ фарҳангии Осиёи Марказӣ нишон медиҳад. Сафарҳои ӯ ба Остона, Туркистон, Самарқанд, Москва, Тошканд, Андиҷон, Фарғона ва Сиан (Чин) дар доираи муаррифии натиҷаҳои таҳқиқоти археологӣ ва тақмили санадҳои байналмилалӣ ЮНЕСКО сурат гирифтаанд.

Фаёлияти Н.Т. Раҳимов дар доираи лоиҳаҳои байналмилалӣ ва грантӣ аз ибтидо то имрӯз намунаи ибратбахши устувории як муҳаққиқ дар фазои илмӣ байналмилалӣ мебошад. Ӯ тавонист тавассути таҳқиқоти бостоншиносӣ, иҷтимоӣ ва ҷуғрофӣ, дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои бонуфузи илмӣ ҷаҳонӣ, саҳми арзанда дар рушди илми таърих ва ҳифзи мероси модии Тоҷикистон гузорад. Ин таҷриба на танҳо барои насли нав муҳаққиқон дарси ибрат аст, балки роҳи намунавӣ барои ташаккули таҳқиқоти илмӣ сатҳи байналмилалӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ мебошад.

Дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) ҳамчун яке аз муассисаҳои таълимии пешсаф дар минтақа, ҷиҳати тавсеаи робитаҳои байналмилалӣ, ҷалби грантҳои хориҷӣ ва тақмили ихтисоси омӯзгорон дар хориҷи кишвар талошҳои пайваста ба харҷ додааст. Аз ибтидои солҳои 2000-ум раванди воридшавии устодон ва кормандони донишгоҳ ба фазои илмиву таълимии байналмилалӣ бо тадбирҳои мушаххас оғоз ёфт. Аз ҷумла, соли 2002 бо ибтикори устоди донишгоҳ Асророва М. ва ҳамкоронаш ҷалби гранти таҳқиқотии Фонди Евроосиё ва Агентии ИМА оид ба рушди байналмилалӣ (USAID) муяссар гардид, ки ба омӯзиши фаёлияти корхонаҳои хурд дар Тоҷикистон равона шуда буд. Натоиҷи ин тадқиқоти муштарак дар китоби дастаҷамъии “Таҳлили иқтисодии фаёлияти корхонаҳои хурд” (Хучанд, 2003) интишор гардиданд, ки худ далели ҳамгироии тадриҷии муҳаққиқони ватанӣ ба муҳити илмӣ байналмилалӣ мебошад.

Бо дарки аҳаммияти робитаҳои муассир бо шарикони байналмилалӣ, роҳбарияти донишгоҳ аз соли 2010 ташаббусҳои тозаеро дар ин самт роҳандозӣ намуд. Ташкили вохӯрии нахустин бо Ҳамоҳангсози Барномаи тақмили ихтисоси омӯзгорон (JFDP) дар Гӯшаи амрикоӣ (27 апрели соли 2010), имкони шиносии омӯзгорон бо меъёрҳо ва фаҳми умумии ин барномаро фароҳам овард. Иштироки мунтазами Абдурахим Ҷӯраев – хатмкардаи ин барнома – дар роҳнамоӣ ва машварат ба доктарагон, нишонгари густариши заминаҳои институтсионалии ҳамкорӣ мебошад [75, с. 26].

Қобили қайд аст, ки дар ҳамин сол, бо ташаббуси дотсент Ҷӯраев А.Ҳ. – мудири шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳ – робитаи фаъоле бо Корпоратсияи байналмилалӣ молиявӣ оғоз ёфт. Ин иқдом боиси ширкат ва фиристодани устодон И. Солиев ва Ф. Шамсиев ба семинари минтақавӣ “Лоихаҳои идоракунии корпоративӣ дар Осиёи Марказӣ” гардид, ки аз 15 то 19 июни 2010 дар шаҳри Алмаато баргузор шуд [2, с. 2]. Дар бораи ҳадафи семинари мазкур Солеҳи Зарифзод чунин нигоштааст: «Дар семинари мазкур масъалаи дар мактабҳои олии ҷорӣ намудани курсҳои махсуси ҳуқуқи корпоративӣ ва идоракунии корпоративӣ ва мубодилаи афкор оиди ҳолати қонунгузории кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ, иичунин нақшаи рушди ҳамкорӣ байни донишгоҳҳои кишварҳо мавриди муҳокима қарор гирифт» [75, с. 27]

Давраи авҷи иштироки ДДҲБСТ дар барномаҳои грантии Иттиҳоди Аврупо ба солҳои 2013–2014 рост меояд. Дар ин марҳила, донишгоҳ дар чандин лоиҳаи муҳими барномаҳои TEMPUS ва ERASMUS MUNDUS, аз қабili CANEM-2, FLEPP, E-learning ва Innolabs ширкат варзида, барои ҷалби маблағгузории хориҷӣ ва ҳамзамон барои таъбодули омӯзгорону донишҷӯён муваффақ гардид. Лоиҳаи CANEM-2 махсусан бо васеъ будани миқёси ҷуғрофӣ ва бучаи калон (тақрибан €2.5 миллион) фарқ мекард. Донишгоҳ тавассути ин лоиҳа тавонист як номзад – дотсент Ҷӯраев Фаррухро ба Донишгоҳи Генуяи

Италия барои таҳқиқоти илмӣ пас аз докторӣ ба муддати як сол фириштад [151]. Гарчанде шумораи номзадҳои муваффақ маҳдуд буд, вале ин таҷриба ба ташкили машваратҳои инфиродӣ, омӯзишҳо ва таҳияи стратегияи беҳтари омодагӣ ба озмунҳо замина гузошт. Дар пайи ин, 19 донишҷӯ, 5 магистрант ва 2 устод барои иштирок дар озмунҳои навбатӣ омода карда шуданд [3, с. 2-3].

Муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ А. Ҷӯраев фаъолияти густурдaro ҷиҳати таъмини ширкати донишгоҳ дар лоиҳаҳои мухталифи таълимиву илмӣ байналмилалӣ анҷом додааст. Чунончӣ, ӯ санаи 7 октябри соли 2014 дар семинарии намоёндагии барномаи TEMPUS дар шаҳри Душанбе ширкат намуда, дар он роҳ ва усулҳои таҳияи лоиҳаи барномаҳои ERASMUS+ мавриди омӯзиш қарор дод. 8-9 январи соли 2015 бошад мулоқоти навбатии ҳамоҳангсозии лоиҳаи FLEPP дар Донишгоҳи педагогии Фрайнбурги Олмон ба вуқӯъ пайваست, ки дар кори он А. Ҷӯраев иштирок намуд. [3, с. 4-5]

Аз нигоҳи таҳлили илмӣ, фаъолияти ДДХБСТ дар самти рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ якҷанд ҷанбаҳои муҳимро дар бар мегирад. Аввалан, иштироки донишгоҳ дар лоиҳаҳои дарозмуддати аврупоӣ (2–3 сола) имкони такмили барномаҳои таълимӣ, ворид намудани усулҳои муосири таълим, гузаронидани бозомӯзии устодон ва муҳайё сохтани шароити мусоид барои рушди илмиро фароҳам намуд. Сониян, бо дастгирии роҳбарияти донишгоҳ ва роҳандозии механизми муназзами ҳамоҳангсозӣ, ҷалби грантҳо аз як раванди ғайрирасмии инфиродӣ ба як сиёсат ва иқдоми муназзам табдил ёфт.

Бо вучуди ин, мушкилоти муайян дар роҳи иштироки устодону донишҷӯён дар ин барномаҳо боқӣ монданд. Яке аз монеаҳои асосӣ нокифоя будани сатҳи дониши забонҳои хориҷӣ, маҳдуд будани шумораи номзадҳои омода ва набуди низоми муассири дастгирии молиявӣ барои омодагӣ ба озмунҳо мебошад. Аз ин рӯ, барои таъмини устувории иштироки муассиса дар лоиҳаҳои байналмилалӣ, зарурати таҳияи барномаҳои оmodасозӣ, ташкили курсҳои забонмӯзӣ ва таҳкими инфрасохтори ҳамкорӣ боқӣ мемонад.

Дар маҷмуъ, таҷрибаи ДДХБСТ дар самти ҷалби грантҳо ва иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ баёнгари он аст, ки таҳкими ҳамкорихои хориҷӣ метавонад ба баланд бардоштани сатҳи илмӣ-таълимӣ ва муаррифии донишгоҳ дар арсаи байналмилалӣ мусоидат намояд. Ин таҷриба бояд ҳамчун намунаи муваффақ дар сиёсати байналмилалии дигар муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар мавриди омӯзиш қарор гирад.

Мавриди зикри хос аст, ки дар соли 2015 сармуаллимаи кафедраи андоз ва андозбандӣ М.Ҳ. Носирҷонова бо мақсади таҳқиқи илмӣ оид ба даромад ва шаклҳои он, дар доираи барномаи ERASMUS MUNDUS – Central Asian Network of Economics and Management (CANEM) ба Донишгоҳи Лас-Палмас-де-Гран-Канарияи Испания фиристода шуд. Ин сафари илмӣ на танҳо барои рушди тахассуси инфиродии муҳаққиқ мусоидат намуд, балки заминаи тавсеаи ҳамкорихои илмӣ-тадқиқотӣ байни донишгоҳҳои шарикро низ фароҳам сохт.

Дар асоси натиҷаҳои озмунҳои мазкур, ду намоёндаи дигари донишгоҳ – омӯзгори ҷавон М. Каримова ва магистрант К. Ортиқов низ дар оғози соли таҳсили 2015–2016 бурдбардори лоиҳа гардиданд. М. Каримова барои 10 моҳ ба Донишгоҳи Генуяи Италия сафарбар шуда, таҳқиқоти илмӣ худро анҷом дод, дар ҳоле ки магистрант К. Ортиқов таҳсилашро дар магистратураи Донишқадаи бонкии Чумҳурии Чехия идома бахшид [48, с. 82-83]. Ин иқдомҳо намунаи равшани саҳмгузорӣ дар омодасозии насли нави муҳаққиқони ҷавон ва баланд бардоштани сатҳи байналмилалии донишгоҳ арзёбӣ мегарданд.

Ҳамзамон, Донишгоҳ дар доираи лоиҳаи TEMPUS - Foreign Languages Education for Professional Purposes (FLEPP) низ саҳми назаррас гузошта, ҳадафи аслии онро ба тақмили ҷараёни таълими забонҳои англисӣ ва немисӣ дар соҳаҳои муҳим ва рақобатноки иқтисодиёт – аз қабилӣ ҳавопаймӣ, тиб, саноати нафту газ, кишоварзӣ, ҳуқуқшиносӣ ва илмҳои молиявӣ иқтисодӣ равона сохтааст.

Тибқи маълумоти расмӣ молиявӣ лоиҳа, буҷаи умумӣ ҷудошуда барои донишгоҳ €58,626-ро ташкил дода, он аз хароҷоти кормандон (€7,595), сафар ва меҳмонхона (€32,134), таҷҳизоти техникӣ таълимӣ (€17,680), хароҷоти наشري мавод (€830) ва дигар хароҷот (€387) иборат буд. Ба туфайли ин маблағгузори ҳадафнок, синфхонаҳои махсус бо таҷҳизоти муосир таъмин ва маркази омӯзиши забонҳо таъсис дода шуд [48, с. 84].

Татбиқи марҳилаҳои гуногуни лоиҳа низ бо иштироки фаъолони ҳайати омӯзгорон ва маъмурияти донишгоҳ сурат гирифт. Аз ҷумла, мулоқоти аввалини Ҳамоҳангсозии лоиҳа 4–7 март соли 2014 дар Донишгоҳи забонҳои Озарбойҷон (ш. Боку) баргузор гардида, дар он муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ Ҷӯраев А.Х. ширкат варзид. Минбаъд дар конференсияи ахбории 9–11 апрели соли 2014, ки дар ҳуди Донишгоҳи давлатии Хучанд сурат пазируфт, масъалаҳои роҳандозии лоиҳа ва нақшаи татбиқи он дар сатҳи минтақавӣ мавриди муҳокима қарор гирифт.

Силсилаи семинарҳои омӯзишӣ ва ҷорабинҳои байналмилалӣ ба таъмини татбиқи бомуваффақонаии лоиҳа мусоидат намуд. Дар ин росто, омӯзгорони варзида ба монанди дотсентон М.К. Мирзочонова, Д.Г. Ишонқулова, Ҳ.Ҳ. Эгамназаров ва М.Х. Ҳоҷаева дар семинарҳои омӯзишии баргузоргардида дар Донишгоҳҳои Глазго (Британияи Кабир), Таллин (Эстония) ва Векшё (Шветсия) ширкат варзида, бо методикаҳои муосири таълими забонҳои хориҷӣ ва усулҳои фаъолгардонии донишҷӯён шинос гардиданд [48, с. 84-85].. Ҳамин тавр, дар семинари “Кафолати сифат”, ки 3–5 июни соли 2015 дар Донишгоҳи Линне баргузор гардид, масъалаҳои Ҳамоҳангсозии барномаҳои таълимӣ ва афзоиши самаранокии таҳсилоти касбӣ ба забони англисӣ мавриди баррасии амиқ қарор гирифт [3, с. 4-5].

Ҳамин тавр, таҷриба ва муваффақиятҳои бадастомада дар доираи лоиҳаҳои CANEM ва FLEPP, дурнамои таъсирбахши рушди ҳамкориҳои академӣ ва илмӣ ДДХБСТ-ро ба намоиш мегузоранд. Онҳо инчунин, ба

тавсеаи ҷаҳонибинии омӯзгорон ва донишҷӯён, тавонмандсозии захираҳои инсонии муассиса ва пайвастании он ба фазои таҳсилоти олии ҷаҳонӣ мусоидат менамоянд.

Дар доираи густариши фаъолияти байналмилалӣ ва татбиқи ташаббусҳои стратегӣ оид ба рушди таҳсилоти олии ва инноватсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) шомили лоиҳаи муҳими байналмилалӣ INOCAST гардид, ки аз ҷониби Иттиҳоди Аврупо дар доираи барномаи Tempus маблағгузорӣ мешавад. Лоиҳа таҳти унвони "Озмоишгоҳҳои наоварона чун ангезандаи навгониҳои устувор дар секунҷаи маърифат (таҳсилот, илм ва саноат)" самти нави рушди потенциали инноватсионии муассисаҳои таҳсилоти олии ва интегратсияи онҳо ба муҳити ҷаҳонии иқтисодӣ ва зеҳнӣ мебошад.

Мувофиқи меъёрҳои таҳқиқотии муосир, яке аз нишонаҳои рушди устувори муассисаҳои таҳсилоти олии қобилияти онҳо дар ҷалб ва истифодаи самараноки лоиҳаҳои байналмилалӣ илмӣ-инноватсионӣ маҳсуб мешавад. Аз ин ҷост, ки иштироки ДДХБСТ дар лоиҳаи INOCAST на танҳо бозгӯкунандаи ислоҳоти дохилии таълимӣ, балки нишондиҳандаи вусъати фаъолияти он дар фазои байналмилалӣ мебошад. Дар доираи лоиҳа, аз 11 то 12 марти соли 2014, муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ А.Ҳ. Ҷӯраев дар воҳӯрии аввалини лоиҳа, ки дар Донишгоҳи иқтисоди ҷаҳонӣ ва дипломатияи Ёзбекистон (ш. Тошканд) баргузор гардид, ширкат варзида, дар муҳокимаи нақшаҳои лоиҳавӣ ва стратегияҳои маблағгузории он иштирок намуд. Ин ҷаласа асоси ташаккули фазаи амалии лоиҳа ва таҳияи стратегияҳои рушди инфрасохтори инноватсионӣ гардид.

Таҳлили вазъиятҳои воқеии донишгоҳ, вилоят ва ҷумҳурӣ дар самти имкониятҳои наоварӣ аз ҷониби мутахассисони ДДХБСТ ба таври мукамал амалӣ гардида, се таҳлили мушаххас ба маъмурияти барнома ирсол гардид, ки ин таҳқиқот заминаи илмӣ барои тарҳрезии стратегияҳои рушди инноватсионӣ

дар Тоҷикистон гардид. Қадами навбатии муҳими амалисозии лоиҳа сафари омӯзишии Ҳамоҳангсозии лоиҳа А.Ҳ. Ҷӯраев ба Донишгоҳи Ковентрии Британияи Кабир буд (30 июн – 3 июли 2014), ки дар он имкониятҳои омӯзиши сохторҳои озмоишгоҳӣ ва фаъолияти платформаҳои инноватсионӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифт.

Силсилаи семинарҳои корӣ, ки 2–4 декабри соли 2014 дар шаҳри Бишкек (ҶК) бо иштироки намоёндагони донишгоҳ – А.Ҳ. Ҷӯраев ва Ҷ.Ҳ. Баховудинов баргузор гардиданд, ба арзёбии муҳтавои илмӣ лоиҳа ва бозшиносии равандҳои татбиқи инноватсия дар донишгоҳҳо баҳшида шуданд [48, с. 88-89]. Дар чараёни ин семинар иштирокчиён бо таҷрибаи амалии лабораторияҳои муносири Донишгоҳи политехникии Қирғизистон, аз ҷумла лабораторияҳои хӯрокворӣ, телекоммуникатсионӣ ва полигони электрикӣ шинос гардиданд, ки намунаи хуби мутобиқсозии дониш ва технология ба фазои таълимӣ ва саноатӣ мебошад.

Тибқи маълумоти расмӣ, Иттиҳоди Аврупо дар доираи се лоиҳаи грантӣ ба ДДХБСТ маблағи 218 000 евро, муодили 298 000 доллари амрикоӣ, ҷудо намудааст. Ин маблағ бо мақсадҳои муайян дар самти рушди инфрасохтори таълимӣ ва илмӣ равона гардида, аз ҷониби Комиссияи Аврупоӣ зерин назорати қатъии молиявӣ қарор дорад. Доир ба ин масъала Ҷ.Исомитдинов чунин маълумот овардааст: «Умуман, аз тарафи Иттиҳоди Аврупо тавассути 3 лоиҳаи грантӣ барои донишгоҳамон 218 000 евро баробар ба 298 000 доллари амрикоӣ маблағ ҷудо карда шуд. Истифодаи мақсадноки маблағҳои ҷудошуда аз тарафи Комиссияи Аврупоӣ назорат карда шуд. 24 июни соли 2014 марҳилаи аввалини мониторинги лоиҳавӣ нисбати лоиҳаи INOCAST амалӣ гардид, ки дар он ҳисоботи умумӣ оид ба иҷрои нақшаи лоиҳа дар донишгоҳамон аз тарафи муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ Ҷӯраев А.Ҳ. пешниҳод карда шуд» [48, с. 90-91]

Аҳаммияти илмӣ ва амалӣ доштани лоиҳа аз он иборат аст, ки он ба ташаккули системаи инноватсионӣ дар фазои академикӣ мусоидат намуда, имкониятҳои мусоиди инфиродӣ ва институтсионалиро дар самти рушди захираҳои илмӣ ва таълимӣ фароҳам овард. Тавассути татбиқи чунин барномаҳо ДДХБСТ тавонист заминаи мустаҳками ҳамгирӣ ба фазои таҳсилоти байналмилалиро фароҳам оварда, дар амалӣ намудани ҳадафҳои стратегӣ дар сатҳи ҷумҳуриявӣ саҳми назаррас гузорад.

Дар баробари татбиқи лоиҳаҳои мавҷуда, шӯъбаи робитаҳои байналмилалии донишгоҳ ҷиҳати ба роҳ мондани иштирок дар лоиҳаҳои навин низ фаъолият мебарад. Аз ҷумла, 14–16 майи соли 2014 намояндаи донишгоҳ дар Конференсияи иттилоотии ERASMUS+ дар шаҳри Тошканд иштирок намуда, дар бораи форматҳои нави ҳамкории Иттиҳоди Аврупо дар соҳаи маориф маълумоти васеъ ба даст овард [48, с. 91].

Ҳамин тариқ, таҷрибаи татбиқи лоиҳаи INOCAST ва иштироки фаъолонаи ДДХБСТ дар дигар ташаббусҳои грантӣ собит месозад, ки донишгоҳ самти рушди илму маорифро дар партави стратегияи байналмилалисозӣ устуворона пайгирӣ намуда, тавассути навоарӣ ва ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалӣ ба баланд бардоштани сифати таҳсил ва рақобатпазирии байналмилалии худ ноил мегардад.

Дар даҳсолаи дуҷуми истиқлолият, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) бо истифода аз имконоти платформаи Донишгоҳи Созмони Ҳамкории Шанхай (ДСХШ) ба таври назаррас фаъолнокии байналмилалии худро густариш дод. Мувофиқи таҳқиқоти анҷомдодашуда, соли 2013 донишгоҳ чаҳор шартномаи ҳамкорӣ ва як ёддошти тафохумро ба имзо расонд, ки самтҳои муҳими робитаҳои илмӣ-таълимӣ дар доираи кишварҳои узви ИДМ ва СХШ-ро фаро мегиранд [5, с. 3-4]. Ин санадҳо на танҳо ба тавсеаи муколамаи байналмилалӣ мусоидат намуданд, балки дар

ташаккули заминаи ҳуқуқӣ барои табодули илмӣ ва таълимӣ нақши калидӣ бозиданд.

Яке аз равишҳои муассири амалисозии ҳамкориҳои байналмилалӣ, ки аз ҷониби донишгоҳ пайгирӣ мешавад, ин ирсоли магистрантон ба муассисаҳои таҳсилоти олӣ дар кишварҳои шарик мебошад. Барои соли таҳсили 2015–2016 дар доираи бурсияҳои ДСХШ чор квота чудо гардид: се бурсия барои магистратура дар Донишгоҳи давлатии Олтой (ФР) аз рӯи ихтисоси «Иқтисодиёти бозорҳои Осиё» ва як бурсия барои таҳсил дар Донишгоҳи федералии Урал ба номи Б.Н. Елсин аз рӯи ихтисоси «Минтақашиносии хориҷӣ». Дар натиҷаи интиҳоби рақобатӣ, се магистрант — Зарифҷон Сайфуллоев, Ҷасур Ҷумъаев ва Зуфар Қосимов — барои таҳсил ба донишгоҳҳои мазкур фиристода шуданд, ки ин иқдом аз раванди муосири интернатионализатсияи таҳсилот шаҳодат медиҳад [3, с. 5].

Ҳамзамон, солҳои минбаъда ин раванд идома ёфт. Дар соли таҳсили 2014–2015, табодули донишҷӯён миёни ДДХБСТ ва Донишгоҳи давлатии иқтисодии Урал ба роҳ монда шуда, ду нафар донишҷӯи бахши сеюми ихтисоси муносибатҳои байналмилалӣ — М. Ҷӯрабоева ва Т. Амонбоева — барои таҳсил ба ФР равон гардиданд. Барои соли таҳсили 2018–2019, дар асоси натиҷаҳои озмуни бурсияҳои таҳсилоти Федератсияи Русия, Донишгоҳи давлатии Олтой чор бурсия ва Донишгоҳи федералии Урал панҷ бурсия чудо намуданд. Бори аввал дар таърихи донишгоҳ, на танҳо магистрантон, балки аспирантону устодони ҷавон низ ба ҳайси иштирокчиёни ин барнома шомил шуданд, ки ин тадбир қадами муҳиме ба сӯи тавсеаи иқтидори илмии устодон маҳсуб меёбад [148].

Дар баробари ин, донишгоҳ фаъолона дар чорабиниҳои калони илмӣ ва форуми ҷавонон ширкат варзида, мавқеи хешро дар сатҳи ДСХШ муаррифӣ менамояд. Аз ҷумла, дар ҳафтаҳои маорифи ДСХШ таҳти унвони «Таҳсилоти бидуни марз» (маيي 2014, шаҳри Уфа ва октябри 2014, шаҳри Барнаул)

намояндагони раёсати донишгоҳ — муовини ректор оид ба илм Орипов А.А. ва ректор Ҷӯрабоев Ҷ.Ҳ. — ширкат варзида, масъалаҳои муҳимми рушди самтҳои ҳамкорӣ ва тақмили низоми таълимро баррасӣ карданд. Дар асоси натиҷаҳои ин мулоқотҳо, донишгоҳ аз доираи “Минтақашиносӣ” ба самти нави “Иқтисодиёт” дар ҷаҳорҷӯбаи ДСҲШ ворид карда шуд [148].

Ҷолиб аст, ки донишгоҳ бо мақсади тақвияти иқтисодии илмӣ ҷавонон дар сатҳи минтақавӣ низ ғайрараст. Соли 2018, намояндаи донишгоҳ — дотсент Алишер Қурбоналиев — дар Форуми VI ҷавонони донишгоҳҳои кишварҳои СҲШ дар шаҳри Белгород (ФР) иштирок намуд. Дар рафти форум масъалаҳои таълими курсҳои онлайнии соҳибкорӣ байналмилалӣ, рушди барномаҳои таълимии магистрӣ ва роҳандозии барномаҳои таълимию инноватсионӣ барои омодакунии мутахассисони сатҳи байналмилалӣ бо дипломи дугона муҳокима гардиданд.

Аз таҳлили ғайрарастии ДДХБСТ дар доираи Донишгоҳи Созмони Ҳамкорӣ Шанхай бармеояд, ки донишгоҳ дар як муддати нисбатан кӯтоҳ таълимро шабакаи муносибатҳои мутақобилан судмандро бо муассисаҳои таҳсилоти олии кишварҳои СҲШ ба роҳ монд. Ин ҳамкорӣ на танҳо барои магистрантону донишҷӯён, балки барои устодони ҷавон низ имкониятҳои фарох фароҳам оварда, ба рушди захираҳои инсонӣ, густариши имконоти илмӣ-таълимӣ ва таҳкими мавқеи донишгоҳ дар фазои байналмилалӣ таҳсилот мусоидат намудааст. Бо дарназардошти самтҳои афзалиятноки таълим ва ниёзҳои бозори меҳнати минтақавӣ, чунин ҳамкориҳо метавонанд асоси сиёсати устувори интернатсионизатсия ва рақобатпазирии донишгоҳро дар оянда таъкил диҳанд.

Иштироки олимони Донишгоҳи ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон дар лоиҳа ва Грантҳои созмонҳои байналхалқӣ қобили қайд аст. Омӯзгорон ва донишҷӯёни донишгоҳ дар семинарҳои таълимии байналмилалӣ ғайрараста иштирок мекунанд. Чунинчӣ, соли 2011 дар донишгоҳ дар доираи барномаи

Ҳазинаи Оғохон «Инсоншиносӣ» машварат- семинар гузаронида шуда, дар он мавзӯҳои «Анъана ва тағйирот», «Шахс ва ҷомеа» баррасӣ гаштанд. Машварат- семинар як нав такмили ихтисос ва бозомӯзии омӯзгорони донишгоҳ буда, устодон иштирокчиёро бо ғояҳои асосии ҷорабинии мазкур, тарзу усулҳои наоварона ва самараноки дарсдиҳӣ бархурдор намуд. Машварат – семинаро номзади илмҳои фалсафа, дотсент Абдурахим Ҷӯраев ташкил намуд.

Номзади илҳои филологӣ, сармуаллимаи кафедраи забони англисӣ Мирзочонова Малика дар семинарӣ байналмилалӣ Барномаи «Инсоншиносӣ»-и Оғохон, ки санаҳои 01 – 03 июли соли 2012 дар шаҳри Душанбе баргузор гардид иштирок намуд.

23-26 марти соли 2013 бо дастгирии Донишгоҳи Осиёи Марказӣ ва Ҳазинаи Оғохон «Инсоншиносӣ» дар маркази Исмоилияи шаҳри Душанбе семинарии минтақавӣ баргузор гардид. Дар семинари мазкур гурӯҳи калони донишҷӯёни ихтисосҳои минтақашиносӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ мактабҳои олии Тоҷикистон иштирок намуда дар мавзӯи ҷомеаи шаҳрвандӣ мулоҳизаронӣ ва табодули андеша намуданд. Дар семинар шаш нафар донишҷӯёни факултети Сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ ширкат варзида, бо лоиҳаҳои таҳия намудаи худ сазовори ҷои ифтихории сеюм гаштанд. Донишҷӯёни донишгоҳамон Фирӯзҷон Содиров, Искандари Исмоил, Фарзонаи Қосим, Таҳмина Султонова, Ҳусниддин Дамонов дар кори семинар фаъолияти хуб нишон доданд. Аз ҷумла, Фирӯзҷон Содиров дар бахши санҷиши семинар сазовори унвони «Беҳтарин суҳанвар» гардид. [113]

Қобили қайд аст, ки муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ Ҷӯраев А.Ҳ.-ро Донишгоҳи Осиёи Марказӣ ҳамчун коршиноси байналмилалӣ интиҳоб намудааст. Ў аз 20 то 28 майи соли 2013 бо розигии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ректори донишгоҳамон дар ташҳиси фаълияти «Инсоншиносӣ» дар донишгоҳҳои шаҳрҳои Бишкек, Норин, Ўши Қирғизистон, Алмато, Талдикўрғони Қазоқистон, донишгоҳҳои Душанбе,

Хучанд, Хоруғ дар якҷоягӣ бо гурӯҳи экспертҳо аз Амрико, Африко, Қирғизистон, Тоҷикистон иштирок кард. Дар натиҷа пешниҳодҳо оиди такмили ин барномаи байналмилалӣ тайёр карда шуданд. Дар масъалаи такмили барномаи Инсоншиносӣ семинари 2-рӯза дар шаҳри Душанбе бо иштироки коршиносон ва олимони илмҳои табиатшиносӣ ва дақиқи Академия улуми Тоҷикистон бо сарвари Президенти Академия Маҳмадшо Илолов баргузор гардид. Дар он роҳҳои ба барномаи таълимии Инсоншиносӣ ворид гардонидани маводи илмҳои табиатшиносӣ ва дақиқ мавриди муҳокима қарор гирифтанд. [5, с. 3]

Омӯзгори кафедраи ҳукуки граждани, соҳибкорӣ ва байналмилалӣ ДДХБСТ Урунова Санавбар Ваҳобовна дар Барномаи стипендиявии Ҳукумати Ҷумҳурии Польша барои олимони ҷавон иштирок намуд, дар доираи он дар Донишгоҳи Варшава, Ҷумҳурии Польша аз 1 августи соли 2014 то 31 июли соли 2015 фаъолияти илмӣ бурд.

Мудири кафедраи молия ва қарз, дотсент Арипов Орифхўҷа Ҳабибуллоевич санаҳои 9-20 октябри соли 2014 дар Барномаи Сафорати ИМА дар Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дунёи Боз» дар шаҳрҳои Вашингтон ва Тулса (ИМА) иштирок намуд. [3, с. 2-3]

Яке аз самтҳои фаъолияти шўъбаи робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳи ин гузаронидани машварат барои устодон ва донишҷӯён оиди иштирок дар барномаҳои илмӣ таълимии байналмилалӣ мебошад. Аз ҷумла, дар ин самт аз тарафи шўъба машваратҳо оид ба қоидаҳои иштироки донишҷӯён дар барномаи UGRAD ва қоидаҳои иштироки хатмкунандагон дар барномаи магистратураи Фулбрайт моҳи январи соли 2014 гузаронида шуданд. Инчунин, 13 марти соли 2014 вохӯрии устодон, магистрантон ва донишҷӯён бо намояндаи Сафорати ИМА дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Шафоат Қобилова гузаронида шуд, ки дар он иштироккунандагон бо барномаҳои Сафорати ИМА ва тартиб ва қоидаҳои иштирок дар онҳо шинос шуданд. Диққати махсус ба барномаҳои магистратура

ва докторантураи PhD дода шуд. Ба ғайр аз он кормандони шўъба ҳангоми муроҷиати устодон ва донишҷўёни донишгоҳ машваратҳои инфироди оид ба намудҳои барномаҳои илмӣ таълимии байналмилалӣ, талаботи онҳо ва усулҳои иштирок дар онҳо мегузаронанд.

Дар натиҷаи амалисозии лоиҳаи “Системаҳои иттилоотии идоракунӣ барои маълумоти олии Тоҷикистон” як нафар магистранти ДДХБСТ Ҳасан Миркаримов дар муддати як семестр (5 моҳ) дар Донишгоҳи Лас-Палмас де Гран Канарна таҳсил намуд [48, с. 92].

Аз соли 2016, дар Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) татбиқи амалии яке аз ташаббусҳои муҳими байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилоти олий — лоиҳаи миллии Иттиҳоди Аврупо ERASMUS+ таҳти унвони “Омӯзиши байнисоҳавии аврупоӣ дар Тоҷикистон” (TACES) оғоз гардид. Ин иқдом, ки бо ҳамроҳангсозии муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ, номзади илмҳои сиёсӣ Ҷўраев А.Ҳ. роҳандозӣ гардид, ба раванди ислоҳоти муассир ва муҳтавои фаннии илмҳои гуманитарӣ дар низомии таҳсилоти олий дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намуд.

Лоиҳаи мазкур бо иштироки се донишгоҳи пешрафтаи Аврупо ва шаш донишгоҳи Тоҷикистон, аз ҷумла ДДХБСТ, ҳамчун лоиҳаи миллии консорсиумӣ роҳандозӣ шуда, ҳадафи асосии он таҳияи барномаи таълимии замонавӣ дар сатҳи магистратура оид ба ихтисоси “Омӯзиши байнисоҳавии аврупоӣ” мебошад. Барномаи таҳияшуда ба меъёрҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ буда, тавассути аккредитатсияи хориҷӣ аз ҷониби сохторҳои Иттиҳоди Аврупо эътироф шудааст. Махсусан таъкид бояд кард, ки ин нахустин барномаи магистратурӣ дар Тоҷикистон мебошад, ки на танҳо бо иштироки васеи муассисаҳои илмӣ хориҷӣ таҳия, балки аккредитатсияи байналмилалӣ низ ба даст овардааст.

Татбиқи ин лоиҳа бо баргузориҳои як қатор чорабиниҳои илмӣ-амалӣ ва таҳкимбаҳши неруи кадрӣ ҳамроҳ гардид. Аз ҷумла, рӯзҳои 22–26 феввали соли

2016 семинари муқаддимаии “Омӯзиши Аврупой дар Тоҷикистон” дар Донишгоҳи техникий Дрезден (Олмон) баргузор шуд, ки дар он ректорони донишгоҳҳои шарик ширкат варзиданд. Минбаъд, дар соли 2017, гурӯҳҳои устодони ДДХБСТ ба ду семинари байналмилалӣ фиристода шуданд: ду нафар дар Донишгоҳи Тартуи Эстония (моҳи март) ва се нафар дар Донишгоҳи Дрездени Олмон (моҳи ноябр) дар семинарҳои тахассусӣ иштирок намуданд.

Дар доираи густариши фаъолиятҳои таълимӣ, санаҳои 2–3 ноябри соли 2017, устодони ДДХБСТ, аз ҷумла ҳамохангсози лоиҳа А.Ҳ. Ҷӯраев (фани “Муоширати байнифарҳангӣ”), профессори кафедраи фанҳои ҷамъиятӣ О.Х. Зоҳидов (фани “Фалсафа ва методологияи илм”) ва дотсентон Р.С. Шокиров ва Н.Ю. Блиничкина (фани “Ҳамгироии иқтисодии Аврупо”) ба Донишгоҳи миллии Тоҷикистон сафарбар гардиданд ва барои магистрантони ихтисоси “Омӯзиши аврупой” машғулиятҳои лексионӣ-назариявӣ баргузор намуданд [48, с. 92-93].

Ба сифати яке аз дастовардҳои муҳими инфрасохтори лоиҳа, 13 январи соли 2018 дар назди ДДХБСТ «Маркази омӯзиши Аврупо» таъсис дода шуд, ки фаъолияти он ба таҳкими самтҳои тадқиқоти илмӣ-таълимӣ дар риштаҳои гуногуни омӯзиши Аврупо, татбиқи барномаи магистратураи ихтисоси “Омӯзиши Аврупой” ва таҳияи барномаҳои таълимии оянда нигаронида шудааст [132]. Ин марказ ҳамчун платформаи устувор барои рушду такмили ҳамкориҳои байналмилалӣ ва татбиқи таҷрибаи аврупой дар муҳити таълимии миллӣ хизмат мекунад.

Дар идомаи татбиқи босамари лоиҳа, семинарҳои минбаъда рӯзҳои 6–8 феввали соли 2018 дар шаҳри Душанбе ва 13–17 марти соли 2018 дар Донишгоҳи техникий Дрезден доир гардиданд [48, с. 94-95]. Илова бар ин, санаҳои 27–30 марти соли 2018 дотсенти кафедраи молия Р.С. Ҳокиров ҳамчун роҳбари илмӣ як магистрант ба Донишгоҳи Палатскийи Ҷумҳурии Чех сафарбар шуд. Дар чараёни сафар, ҳимояи пешакии рисолаи магистрӣ бо

натиҷаи мусбат ба анҷом расид, ки аз сатҳи баланди омодагии илмӣ ва коркарди муҳтавои барномаи магистрии TACES шаҳодат медиҳад [48, с. 96].

Татбиқи лоиҳаи TACES дар доираи барномаи ERASMUS+ барои ДДХБСТ як қадами сифатӣ дар самти байналмилалӣ гардондани таҳсилоти олий, таҳияи барномаҳои инноватсионии магистратура, тақвияти неруи илмии омӯзгорон ва устувор намудани ҳамкориҳои муассир бо муассисаҳои таълимии аврупоӣ ба ҳисоб меравад. Ин таҷриба заминаи мусоиде барои таҳкими моделҳои таҳсилоти мутобиқ ба стандартҳои байналмилалӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии таҳсилоти миллий дар арсаи ҷаҳонӣ гардид.

Дар давраи истиқлолияти давлатӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд, махсусан донишқадаҳои иқтисодиву политехникӣ, бо фаъолона дарёфт намудани имкониятҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ ва ҷалби лоиҳаҳои гуногун, дар самти бозомӯзӣ ва омодасозии кадрҳои баландихтисос ва илмӣ-педагогӣ саҳми назаррас гузоштаанд. Аз соли 2010 Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон (ДДТТ) ба Барномаи аврупоии *Erasmus Mundus* шомил гардид. Ин узвият, ки дар доираи лоиҳаҳои TARGET I ва TARGET II, инчунин TEMPUS FLEPP амалӣ шуда, шароити мусоид барои таҳсили донишҷӯёни курсҳои 2 то 4 дар донишгоҳҳои пешқадами Аврупо, тақмили ихтисос ва бозомӯзии устодон дар хориҷ ва таҳсили баъдидипломии онҳо дар зинаи докторантура фароҳам овард.

Аз натиҷаҳои назарраси ин ҳамкорӣ метавон ба омодасозии беш аз 20 омӯзгор ва 40 донишҷӯ дар муассисаҳои илмии хориҷӣ ишора кард. Ҳамзамон, ҷалби олимони хориҷӣ ба равандҳои таълиму тадрис дар донишқада нақши муҳим бозидааст. Зимни солҳои гуногун, донишқада мизбони олимони шинохта, аз ҷумла профессорони амрикоӣ Шерон Сетон, Ванесса Беари, Теренс Дрю, Марсель Минутуло ва Ребекка Виллер, инчунин устод Ян Сяюи аз Ҷумҳурии Мардумии Чин гардид, ки дар гурӯҳҳои англисизабон ҷанҳои иқтисодӣ ва забони англисиро таълим додаанд. Иштироки зиёда аз 30 олимони

хориҷӣ дар конфронсҳо ва форумҳои байналмилалии донишқада низ ба тавсеаи муҳити илмӣ ва густариши робитаҳои байналмилалӣ мусоидат намуд [139].

Дастаи “Enactus”-и донишқада низ бо фаъолият ва ташаббусҳои соҳибкорӣ дар сатҳи байналмилалӣ шинохта шудааст. Иштироки донишҷӯёни ин даста дар мусобиқаҳои соҳибкорӣ дар Малайзия (2011), Мексика ва ИМА (2013), Ҷумҳурии Мардумии Чин (2014) на танҳо маҳорати ташкили тичоратро инъикос намуд, балки номи Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ баланд бардошт.

Ҳамзамон, Донишқадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон, бо мақсади таҳкими робитаҳои байналмилалӣ, дар доираи лоиҳаҳои GIZ («Таҳсилоти касбӣ дар Осиёи Миёна»), HECAFS (Ҳамоҳангсозии таҳсилоти олии дар соҳаи амнияти озуқаворӣ ва стандартҳо дар Осиёи Миёна) ва курсҳои кӯтоҳмуддат дар доираи барномаи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастгирии Бонки ҷаҳонӣ фаъолият мебарад. Чунин шарикӣ барои мубодилаи таҷриба ва бардоштани сатҳи омӯзишу таҷҳизоти лабораторӣ мусоидат кардааст. Сафари омӯзгорон ва донишҷӯён ба муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Қирғизистон ва, баръакс, сафари намоёндагони Қазоқистону Қирғизистон ба Донишқадаи политехникӣ, боиси боз ҳам тақвият ёфтани табодули таҷриба ва муҳити омӯзишии ин муассиса гардид [145].

Таҳлили илмӣ нишон медиҳад, ки иштироки фаъолона дар лоиҳаҳои байналмилалии Fulbright, Erasmus Mundus, TEMPUS ва дигар барномаҳо, ба таври амиқ ба рушди касбии омӯзгорон, болоравии сифати таълим, беҳтар гардидани усулҳои тадрис ва густариши ҷаҳонбинии донишҷӯён мусоидат намудааст. Ин раванд инчунин боиси вусъати омӯзиши забонҳои хориҷӣ гардида, дар баробари рушди зехнии донишҷӯён, нерӯи рақобатнокии муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучандро дар сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ тақвият бахшид.

Ҳамин тавр, дар замони истиқлолияти давлатӣ, равандҳои ҷаҳонишавӣ ва талаботи бозори меҳнати ҷаҳонӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучандро водор намуданд, ки ба таври фаъолона ба фазои таҳсилоти байналмилалӣ пайваست шаванд. Таваҷҷуҳ ба ширкати мактабҳои олии Хучанд дар барномаҳои байналмилалӣ, таҳияи лоиҳаҳо ва дарёфти грантҳо нишонаи равшани ташаккул ёфтани мафҳуми интернационализатсияи таҳсилот мебошад, ки ҳамчун омили муҳими таҳкими сифати таълим ва рушди захираҳои инсонӣ нақш мебозад.

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки таҷрибаи татбиқи барномаҳои гуногуни байналмилалӣ, аз ҷумла TEMPUS, Erasmus Mundus, ERASMUS+, GIZ, DAAD, Fulbright ва дигар лоиҳаҳои минтақавӣ, ба муассисаҳои таҳсилоти олии имкон дод, ки низомии таълимии худро ба стандартҳои ҷаҳонӣ мутобиқ гардонанд. Аз ҷумла, гузариш ба таҳсилоти бисатҳӣ, воридсозии системаи кредитӣ ва ташаккули абзорҳои нави назорати сифати таълим, дар натиҷаи ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои хориҷӣ амалӣ гардид.

Аз ҷумла, таъсиси Маркази "Инсоншиносӣ" дар доираи Барномаи Ҳазинаи Оғохон дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ва фаъолияти он дар доираи лоиҳаҳои ERASMUS+ (TUTORIAL, EXTEND, DESIDE) намунаи барҷастаи истифодаи самараноки имкониятҳои байналмилалӣ мебошад. Марказ на танҳо ҳамчун фазои бозомӯзии омӯзгорони фанҳои гуманитарӣ, балки ҳамчун платформаи минтақавӣ рушди захираҳои инсонӣ фаъолият менамояд, ки аҳамияти он дар баланд бардоштани сатҳи тахассусӣ ва ҷаҳонбинии омӯзгорон хеле муассир арзёбӣ мегардад.

Ҳамзамон, таҳлили амалии фаъолияти Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) собит менамояд, ки донишгоҳ тавассути иштироки фаъолона дар лоиҳаҳои гуногуни грантӣ ва ташкили ҳамкориҳои устувор бо муассисаҳои хориҷӣ, тавонистааст ба таҷдиди муҳтавои барномаҳои таълимӣ, бозомӯзии мутахассисон ва устуворсозии заминаҳои инфрасохтори таълимӣ ноил гардад. Барномаҳои серсамар, мисли INOCAST ва TACES, нақши

калидӣ дар интернационализатсияи таҳсилоти оӣ бозиданд ва боиси таҳкими мавқеи донишгоҳ дар фазои таҳсилоти байналмилалӣ шуданд.

Бо вуҷуди ин дастовардҳо, таҳлили илмӣ инчунин як қатор мушкилот ва монеаҳои сохторӣ ва методологиро рӯшан месозад. Аввалан, бисёре аз лоиҳаҳо хусусияти кӯтоҳмуддат ва лоиҳавӣ дошта, аз омилҳои беруна вобастагӣ доранд. Дуюм, мушкилоти нокифоя будани омодагии забонӣ ва маҳорати лоиҳавии қисми муайяни омӯзгорон, ҳанӯз ҳам ҳамчун монеаи ҷиддӣ боқӣ мондааст. Сеюм, таҷрибаи иштироки донишгоҳҳо дар лоиҳаҳои байналмилалӣ асосан дар самтҳои илмҳои гуманитарӣ ва иҷтимоӣ рушд ёфта, илмҳои дақиқ ва техникӣ таваҷҷуҳи камтар гирифтаанд.

Бо вуҷуди ин, хулосаҳои таҳқиқотӣ нишон медиҳанд, ки равандҳои интернационализатсия дар соҳаи таҳсилоти оӣ ба марҳилаи сифатан нав гузаштаанд. Аз ташаббусҳои инфиродӣ ба ташаккули механизмҳои институтсионалии ҳамгироии байналмилалӣ гузариш сурат гирифта, он метавонад ҳамчун модел барои дигар муассисаҳои таҳсилоти оӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шавад. Аз ин лиҳоз, зарурати таҳияи стратегияи миллии интернационализатсияи таҳсилот, таҳкими омодагии забонии устодон, густариши соҳаҳои иштирок ва таҳкими институтсионалӣ ба таври ҷиддӣ эҳсос мешавад.

Ба таври умум, фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар самти ҳамкориҳои байналмилалӣ, татбиқи лоиҳаҳои байналмилалӣ ва мутобиқсозии сохтору муҳтавои таълим ба талаботи ҷаҳонӣ, нишон медиҳад, ки раванди интернационализатсия дар кишвар рӯ ба густариш дошта, ба сифати таълим, бозомӯзии кадрҳо ва таҳкими мавқеи донишгоҳҳо дар арсаи байналмилалӣ таъсири мусбат расонидааст. Бо рушди стратегияҳои фарогир ва устувори давлатӣ, таҷрибаи муваффақи донишгоҳҳои Хучанд метавонад ба модели миллии рушди таҳсилоти оӣ табдил ёбад.

3.2. Тамоюли рушди алоқаҳои байналмилалии мактабҳои олӣ дар самти эҷодиву таълимӣ ва маърифатӣ

Паҳлӯи муҳим ва стратегии ҳамкориҳои байналмилалӣ, рушди алоқаҳои эҷодӣ, маърифатӣ ва фарҳангии муассисаҳои таҳсилоти олӣ мебошад. Дар ин самт, як қатор мактабҳои олии Тоҷикистон, аз ҷумла Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ва дигарон бо муассисаҳои таҳсилоти олии Аврупо, Чин, Русия, Туркия, Эрон, Ҳиндустон ва кишварҳои Осиёи Марказӣ муносибатҳои пайдору ғаёл доранд.

Рушди барномаҳои муштаракӣ таълимӣ, семинарҳо ва конференсияҳои байналмилалӣ, озмунҳои илмӣ донишҷӯён, мубодилаи фарҳангӣ, ва барномаҳои омӯзишии онлайн ҷиҳати васеъ намудани ҷаҳонбинии донишҷӯён ва ҷалби онҳо ба муҳити илмӣ байналмилалӣ заминаи мусоид фароҳам овардааст.

Ин тамоюлот ба эҳёи нерӯи эҷодӣ дар муҳити таълимӣ мусоидат намуда, як муҳити бозу озод барои мубодилаи андешаҳо, тарғиби арзишҳои умумибашарӣ ва рушди малакаҳои таҳқиқотӣ фароҳам меорад. Маърифати илмӣ ва фарҳангии донишҷӯён тавассути муошират бо донишҷӯёну устодони хориҷӣ, иштирок дар форумҳо, симпозиумҳо, фестивалҳои донишҷӯӣ, ва платформаҳои рақамии илмӣ-маърифатӣ рӯ ба рушд аст.

Аз нигоҳи сиёсати илм ва маориф, ин раванд ба баланд шудани нуфуз ва эътибори байналмилалии мактабҳои олӣ мусоидат менамояд. Онҳо дигар танҳо дар доираи таълим ва таълими кадрҳо ғаёлият намекунанд, балки табдил ба марказҳои ҳамкориҳои байналмилалии фарҳангиву маърифатӣ мешаванд, ки барои густариши дипломатияи нарм ва нуфузи илмӣ кишвар низ замина мегузоранд.

Дар раванди таҳкими равобити байналмилалии муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон, нақши ғаёл ва ташаббускори Донишгоҳи давлатии Хучанд

ба номи академик Бобочон Ғафуров, бахусус факултетҳои забонамӯзӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятии он, шоёни таъкид аст. Аз ибтидои солҳои 1990, дар шароити нугувори ҷанги шахрвандӣ ва бӯҳрони иқтисодӣ, сохторҳои дохилии донишгоҳ бо истифода аз иқдомҳои инфиродӣ ва ҳамкориҳои ғайрирасмӣ тавонистанд робитаҳои муътамади байналмилалиро ба роҳ монанд, ки ба густариши дипломатияи илмӣ ва рушди равандҳои таълимӣ саҳми назаррас гузошт.

Нахуст, фаъолияти густурдаи Шурои қанони донишгоҳ ҳамчун ниҳоди фаъол дар ҳамкорӣ бо ташкилотҳои ғайридавлатии ҷумҳуриявӣ ва вилоятӣ, аз қабили “Чашмаи ҳаёт”, Ассоциатсияи миллии қанони соҳибкори Тоҷикистон, “Фароҳдастӣ” ва дигарон, саҳнаи нави ҳамкориҳои иҷтимоиву фарҳангӣ ва илмиро фароҳам овард. Ин робитаҳо дар паҳлуи дигар ташаббусҳои байналмилалӣ, имкони мубодилаи таҷриба, татбиқи барномаҳои иҷтимоӣ ва таълимии марбут ба таҳкими нақши қанон дар илм ва маорифро муҳайё сохтанд [37, с. 540].

Дигар паҳлуи муҳимро фаъолияти кафедраи забони олмонӣ ташкил медиҳад, ки аз ибтидои даҳсолаи 90-уми асри XX бо Сафорати Олмон дар Тоҷикистон ва донишгоҳҳои Федератсияи Олмон равобити судманд барқарор намудааст. Дар ин маврид дар китоби “80-зинаи қамолот” ҷунин маълумот оварда шудааст: «Ба туфайли ин ҳамкорӣ ҳар сол 3-4 донишҷӯи курсҳои болоӣ дар донишгоҳҳои Олмон аз 1 то 5 моҳ барои сайқал додани донишҳои забонии худ ва инҷунин ошноӣ бо тарзи ҳаёт ва фарҳанги халқи Олмон, бо шахру марказҳои фарҳангии ин кишвар имкон меёбанд. Кафедра дорои утоқи забони олмонӣ, утоқи кишвар-шиносии Олмон буда, бо таҷҳизоти ҳозиразамон таъмин шудаанд. Дар ин ҷо донишҷӯён аз китобҳои дарсӣ ва бадеӣ, дастуруламалҳо, қомусу луғатҳои муосир истифода карда метавонанд. Қисми зиёди қомусу луғатҳо ва дастуруламалҳо аз Ҷумҳурии Федералии Олмон ба кафедра дастрас шудаанд» [37, с. 262] Ин ташаббус на

танҳо такмили дониши забони донишҷӯён, балки шиносоии бевоситаи онҳо бо муҳити фарҳангии аврупоиро таъмин намуд.

Оид ба ҳамкориҳои омӯзгорони кафедраи забони олмонӣ бо Ҷумҳурии олмон М. Абдуллоева чунин нигоштааст: «Кафедраи забони олмонӣ бевосита бо забоншиносон — намоёндагони созмонҳои байналмилалӣ Олмон, ки дар соҳаи маориф фаъолият мекунанд, робитаи наздик дорад. Ин созмонҳо иборатанд аз: ДААД (Хизмати олмонии мубодилаи илмӣ — Душанбе ва Бонн), Институти Хёте (Тошканд ва Мюнхен), ZFA (Идораи корҳои мактабҳои олмонӣ дар хориҷа), Фонди Бош (Душанбе) ва дигарон. Бо шарофати ин робитаҳо ва мубодилаи таҷриба, қариб ҳамаи омӯзгорони кафедра тавассути барномаҳои гуногун дар Олмон будаанд. Дотсент Матлуба Сулаймонова дар соли таҳсили 2003-2004 дар докторантураи Донишгоҳи Лейпсиг таҳсил карда, баъдан дар Душанбе рисолаи номзодии худро бомуваффақият ҳимоя кард. Ӯ инчунин якумин донишҷӯи тоҷик мебошад, ки соли 1995 дар барномаи ДААД дар Олмон ширкат варзид, он ҳам маҳз пас аз муттаҳидшавии ҶДО ва ҶФО. Мудири кафедра Мусо Саидов хатмкардаи магистратураи Донишгоҳи Дрезден мебошад, ки дар он ҷо наздики 3 сол таҳсил карда ва ҳоло магистри илмҳои гуманитарӣ мебошад; коромӯз-пажӯҳишгари кафедра Алишер Ҷумабоев соли 2011 дар як семестр дар Донишгоҳи Гумболди Берлин таҳсил намудааст» [32, с.164].

Дар назди факултети забонҳои хориҷӣ аз соли 2015 курси такмили ихтисоси омӯзгорони ҷавон дар доираи барномаи TOEFL роҳандозӣ гардид. Ин нуктаро М. Абдуллоева чунин баён кардааст: «Аз моҳи сентябри соли 2015 бо ташаббуси роҳбарияти факултет ва дастгирии ректори Донишгоҳ, дотсент Мақсудов А.Т., бо мақсади баланд бардоштани ихтисоси кадрҳои ҷавон дар назди факултет курсҳои TOEFL ташкил карда шуданд, ки ҳар ҳафта аз ҷониби муаллими калони кафедраи тарҷума ва грамматикаи забони англисӣ Холов Саидмуҳиддин, ки яке аз мутахассисони ботаҷрибаи ин соҳа мебошад,

гузаронида мешаванд. Чи тавре ки маълум аст, TOEFL — озмуни ҷаҳонии эътирофшудаи забони англисӣ ҳамчун забони хориҷӣ мебошад, ки барои ширкат дар барномаҳои байналмилалӣ зарур буда, ба барқарор намудани шарикӣ байни донишгоҳҳои хориҷӣ мусоидат мекунад. Дар соли таҳсили 2015–2016 омӯзгорони ҷавони факултет, аз қабилӣ Гиёсова С., Зоидова Т., Иброҳимова М., Қурбонов А., Муминова Д., Муминова Р., Набиҷонова З., Солиева Т., Хомидова Д. ва дигарон шунавандагони ин курсҳо мебошанд» [32, с. 179]

Дар ҳамин замина, факултети забон ва адабиёти рус низ дар ташаккули пайвандҳои илмӣ ва забонӣ саҳми назаррас гузошт. Ҳамкориҳои пурсамар бо мутахассиси шинохтаи русшиносӣ Людмила Владимировна Успенская, ки пас аз оғози ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон ба Санкт-Петербург кӯч баст, ҳамчун намунаи равшани муносибатҳои илмӣ байнимиллӣ ба ҳисоб меравад. Вай тавассути ҳамкорӣ бо олимони маъруфи донишгоҳ – М.И. Стаменова, А.А. Нелипа, Х.А. Артикова ва Р.А. Самадова дар таҳкими таҳқиқоти илмӣ ва омӯзиши забони русӣ саҳм гузошт [80, с. 104].

Бо вучуди муҳочирати маҷбурии як қатор олимони русшинос, ба мисли Ю.Т. Долин, В.И. Казарина, Н.В. Солоник, Л.И. Черкашева ва дигарон, робитаҳои илмӣ бо онҳо гусаста нашуд. Баръакс, ҳифзи пайвандҳои илмӣ ва омӯзгорӣ бо ин афрод ба таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ ва рушди муассиртари фанӣ забони русӣ дар донишгоҳ мусоидат намуд. Ин робитаҳо дар шакли корбарӣ бо марказҳои илмӣ Федератсияи Русия идома ёфта, ба баланд бардоштани сифати таълим, шиносоии донишҷӯён бо таҷрибаҳои таълимии хориҷӣ ва густариши ҳамкориҳои фарҳангӣ мусоидат намуд [37, с. 289-290].

Аз фаъолиятҳои муҳим ва стратегӣ дар самти рушди робитаҳои байналмилалӣ метавон ташкили курсҳои тайёрӣ барои шаҳрвандони хориҷӣ дар солҳои 90-умро зикр намуд. Донишҷӯён аз кишварҳои дур, аз ҷумла

Арабистони Саудӣ, Ҳиндустон, Покистон, Эрон ва Кореяи Ҷанубӣ дар ин курсҳо таҳсил намуданд [37, с. 290]. Аммо, вобаста ба шароити сиёсӣ ва иқтисодии онвақта, ин раванд дар сатҳи дилхоҳ рушд наёфт. Дар давраи минбаъда, аксарияти донишҷӯёни хориҷӣ асосан аз ҷумҳуриҳои ҳамсояи пасошӯравӣ, аз ҷумла Қазоқистон, Қирғизистон, Туркменистон ва Ўзбекистон буданд. Масалан, дар соли таҳсили 1999–2000 донишҷӯёни турк Дуяр Ҳасан, Йилдирим Наим ва Гёк Гул Сайфулло дар факултети забонҳои хориҷӣ ба таҳсил фаро гирифта шуда, соҳиби тахассуси омӯзгори забони англисӣ гардиданд [79, с. 106].

Рочер ба ташрифи олимони хориҷӣ ба ДДХ ба номи академик Бобочон Гафуров К.Усмонов чунин нигоштааст: «Миёни солҳои навадум робитаи мо бо шаҳри Линколн штати Небраскаи ИМА, ки бародаршаҳри Хучанд аст, хеле қавӣ гашта буд. Он вақт профессори Донишгоҳи Линколн Чеймс Кларк ва омӯзгори варзида Ричард Чимбо меҳмони факулта шуда буданд. Эшон як муддат бо донишҷӯёни солҳои сеюм ва чоруми факултаамон як силсила дарсҳои забони англисӣ гузарониданд, ки аз онҳо толибилмони мо хеле баҳра бурда буданд. Ҳамчунин, аз Олмон аз 26 март то 8 апрели соли 1996 корманди Маркази робитаҳои фарҳангӣ ва забонии ба номи Гёте фрау Хилке Музелман дар факулта шуда ба омӯзгорон ва донишҷӯён аз методикаи таълими забони хориҷӣ ва билхоса забони олмонӣ дарс гузаронида буд. Ҳамчунин соли 1997 аз ҳамон муассиса ду мутахассис – Алисия Падрос ва Маркус Бихеле омада аз 25 сентябр то 10 октябр барои омӯзгорону донишҷӯёни факулта ва муаллимони мактабҳои таҳсилоти ҳамагона сабақу семинарҳо ташкидӣ карда буданд, ки тибқи он кормандони мо такмили ихтисос намуданд» [79, с. 107].

Бо вучуди мушкилоти давра, то соли хониши 2012–2013 донишгоҳ тавонист шумораи муайяни донишҷӯёни хориҷиро ба таҳсил ҷалб намояд. Танҳо дар ин сол 35 нафар донишҷӯ аз кишварҳои Туркменистон, Қирғизистон,

Ўзбекистон ва Қазоқистон таҳсил намуданд, ки далели фаъолияти пайвастаи донишгоҳ дар ҷиҳати рушди равобити байналмилалӣ мебошад [109].

Ҷиҳати баланд бардоштани сифати таҳсилот мутобиқ ба меъёрҳои байналмилалӣ, соли 2012 дар натиҷаи арзёбии барномаҳои таълимии факултети телекоммуникатсия ва технологияи иттилоотии донишгоҳ аз ҷониби Комиссияи махсуси Иттиҳоди Аврупо тибқи лоиҳаи “CANQA” (Шабакани ягонаи Осиёи Марказии кафолати сифат), ихтисосҳои “Системаҳои бисёршабакавии телекоммуникатсионӣ” ва “Таҷҳизот ва воситаҳои электронӣ” соҳиби сертификати байналмилалии аккредитатсионӣ гардиданд. Ин дастовард ZFA фазои иттилоотии таҳсилоти аврупоӣ фароҳам овард. Пас аз гузашти ду сол, хатмкунандагони ин ихтисосҳо имкони дарёфти дипломҳои намунавии аврупоиро пайдо карданд [37, с. 387-388].

Роҷеъ ба ҳамкориҳои факултети забонҳои хориҷӣ дар самти баланд бардоштани маҳорати педагоги М. Абдуллоева чунин менигорад: «Бо ташаббуси муаллими калон Холов С. дар доираи ҳамкориҳои байни донишгоҳҳои забонҳои Озарбойҷон, донишгоҳи педагогии Фрайбурги Олмон, донишгоҳи Глазгои Шотландия, Вакеҷои Шветсия, Линсуси Эстония дар доираи барномаи ТЕМПУС "Таълими забонҳои хориҷӣ барои мақсадҳои касбӣ" (2013-2016) бо нақшаҳои таъсиси маркази забонӣ барои факултети забонҳои хориҷӣ китобҳо ва маводи таълимӣ, инчунин лавозимоти техникӣ, компютерҳо ва серверҳо ройгон пешкаш карда шуданд. Дар робита ба ин, якчанд омӯзгорон бо мақсади гирифтани таҷриба, такмили маҳорат ва қобилиятҳои забонӣ ба донишгоҳҳои Линсуси Эстония ва Глазгои Шотландия сафари корӣ доштанд» [32, с. 163].

Ҳамин тариқ, таҷрибаи муассисаҳои забонмӯзии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров нишон медиҳад, ки робитаҳои илмӣ, фарҳангӣ ва таълимӣ бо сохторҳои хориҷӣ ва созмонҳои ҷамъиятии дохилӣ яке аз омилҳои муҳими рушди устувори таҳсилоти олии ва бозомӯзии кадрҳои баландихтисос дар заминаи равандҳои ҷаҳонишавии таълим ба шумор

меравад. Ин раванд дар оянда низ метавонад бо така ба таҷрибаи андӯхта ва ҳамкорихои навбатӣ густариш ёфта, ба рушди дипломатияи таълимӣ ва нуфузи илмӣ муассисаҳои таҳсилоти олии мусоидат намояд.

Дар марҳалаи муосири рушди низоми таҳсилоти олии, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) дар самти таҳкими робитаҳои байналмилалӣ, хусусан дар бахшҳои эҷодӣ, таълимӣ ва маърифатӣ, талошҳои назаррас ба харҷ додааст. Гарчанде ки дар ибтидо равандҳои барқарорсозии ҳамкорихои хориҷӣ бо муассисаҳои илмӣ-таълимӣ хориҷӣ дар сатҳи маҳдуд оғоз ёфта буданд, аммо бо мурури замон ва бо така ба ташаббусҳои шахсии устодону кормандон ин раванд ба марҳалаи нави рушд ворид гардид.

Нақши шахсиятҳои алоҳида дар ин самт шоистаи таҳлил ва арҷгузориш. Аз ҷумла, профессор Т.Э. Бердиева бо фаъолияти густурдаи худ дар самти муаррифии фарҳанги миллӣ ва таҳкими робитаҳои маърифатии байналмилалӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ ва вилоят сахми арзанда гузоштааст. Ӯ ҳамчун раиси маркази фарҳанги байналмилалӣ «Қоҳи маърифат»-и Ҷумҳурии Тоҷикистон, узви фаёли ҷамъияти «Пайванд», аъзои ҳайати таҳририяи маҷаллаи «Хучанд» ва ровии барномаи маърифатии «Фарҳанги Аҷам» дар телевизиони вилояти Суғд, на танҳо дар рушди фазои маънавӣ ва ахлоқии ҷомеа, балки дар баланд бардоштани нуфузи донишгоҳ дар арсаи фарҳангии миллӣ ва байналмилалӣ нақши муассир бозидааст [66, с. 54].

Фаъолияти донишҷӯён низ дар ин замина намунаи олии ташаккули нерӯҳои эҷодӣ ва омӯзишии муосир мебошад. Ташкили дастаҳои ҳозирчавобон (КВН) дар донишгоҳ, аз ҷумла дастаҳои «Законники» ва «Дон Жуан» дар соли 1997, оғози марҳалаи ҷадиде дар рушди нерӯҳои ҷавонии донишгоҳ арзёбӣ мешавад. Дастаи «Законники» бо иштироки пайваста ва муваффақона дар мусобиқаҳои сатҳи вилоятӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ, аз ҷумла пирӯзии он

дар озмунҳои минтақавӣ дар шаҳри Бишкеки Ҷумҳурии Қирғизистон (солҳои 1999 ва 2000), намунаи возеҳи иқтидори эҷодии ҷавонони донишгоҳ мебошад.

Илова бар ин, донишҷӯёни факултаи ҳуқуқшиносӣ бо иштироки ғаёл дар мусобиқаҳои илмӣ-амалӣ ва барномаҳои байналмилалӣ тавонистанд доираи донишу малакаи касбии худро тавсеа бахшанд. Иштироки дастаи донишгоҳ дар бозии таълимии «Судебно-игровой процесс имени Ф.С. Джессона» дар Душанбе (соли 2003), ки дар он ҷо ҳайати даста (Панютин С., Шомуродов М. ва Абдуллоева Н.) сазовори ҷои сеюм гардид, далели омодагии онҳо ба мубоҳисаҳои касбии сатҳи олӣ мебошад. Ҳамзамон, иштироки донишҷӯёни мазкур дар лагери байналмилалии ҳуқуқӣ бо ташаббуси Созмони Амният ва Ҳамкории Аврупо (ОБСЕ) ва Сафорати Британияи Кабир, нишондиҳандаи равнақи ҳамгироии байналмилалии донишҷӯёни донишгоҳ мебошад.

Соли 2002, донишҷӯёни курси панҷуми факултаи ҳуқуқшиносӣ – Султонов А., Умаров Ш. ва Чавҳарова М. дар озмуни сатҳи байналмилалӣ «Судебно-игровой процесс по международному праву имени Ф.Джессона», ки бо ташаббуси Ассотсиатсияи ҳуқуқшиносони Амрико дар шаҳрҳои Хучанд ва Душанбе баргузор гардид, иштирок намуданд. Ин ҳамкориҳо барои мустаҳкам намудани пояҳои касбии ҷавонон ва вусъати таҷрибаи ҳуқуқии онҳо дар арсаи байналмилалӣ заминаи мусоид фароҳам оварданд.

Ҳамчунин, иштирок ва муваффақияти донишҷӯён дар барномаҳои байналмилалии таълимӣ аз сатҳи баланди омодагии илмӣ ва фарҳангии онҳо шаҳодат медиҳад. Масалан, Султонов Абдусамад, донишҷӯи курси панҷуми факултаи ҳуқуқшиносӣ, соли 2002 дар Мактаби байналмилалии ҳуқуқи инсон дар шаҳри Саратови Федератсияи Русия ширкат варзида, дониши худро дар соҳаи ҳуқуқи байналмилалӣ такмил дод. Дар ҳамин сол, Неъматов Оятулло, донишҷӯи курси чоруми факултаи сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ, дар доираи Барномаи грантии «Soros Supplementary Grant

Program» соҳиби маблағи 1000 доллар барои тадқиқи мавзуи муҳими «Мақоми дипломатия дар ҳалли низоъҳои байни миллатҳо» гардид.

Дар поёни соли 2002, як гурӯҳи донишҷӯёни факултаи ҳуқуқшиносӣ дар семинари байналмилалӣ «Эдвокаси», ки аз ҷониби ташкилоти «Counterpart Consortium» баргузор гардид, иштирок намуданд. Семинари мазкур мавзӯҳои муҳими сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқшиносиро дар бар гирифта, барои тавсеаи ҷаҳонбинии ҳуқуқии ҷавонон ва баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқии онҳо шароити мусоид фароҳам овард.

Бо назардошти таҳлили бештари равандҳои мазкур метавон ба хулоса омад, ки иштироки устодону донишҷӯён дар барномаҳои таълимӣ, маърифатӣ ва ҳуқуқии байналмилалӣ на танҳо самти афзалиятноки рушди донишгоҳро дар бахши алоқаҳои хориҷӣ муайян менамояд, балки ҳамчун шохиси рушди устувори ҷаҳонишавии таҳсилоти олӣ дар Тоҷикистон арзёбӣ мегардад. ДДХБСТ тавассути ташаббусҳои мустақил ва ҳамкориҳои сохторӣ дар масири таҳкими ҷойгоҳи худ дар фазои байналмилалӣ таҳсилот қарор дорад ва ин раванд дар оянда низ бояд ҳамчун яке аз самтҳои стратегии рушди донишгоҳ мавриди таваҷҷуҳи хоса қарор гирад.

Яке аз намунаҳои барҷастаи таҳкими робитаҳои байналмилалӣ ва татбиқи амалии унсурҳои фаъолияти эҷодӣ маърифатӣ дар муҳити донишгоҳӣ, иштироки густурда ва муваффақонаи донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии бизнес ва сиёсати Тоҷикистон дар ҳаракати ҷаҳонии SIFE (Students In Free Enterprise, ҳоло бо номи ENACTUS шинохта мешавад) маҳсуб меёбад. Иштироки аввалини донишҷӯёни донишгоҳ дар ин ҳаракати ҷаҳонии иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ки ба рушди малакаҳои соҳибкорӣ, масъулияти иҷтимоӣ ва кор бо ҷомеа равона гардидааст, соли 1998 сурат гирифта, дар муддати кӯтоҳ ба дастовардҳои назаррас дар сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ ноил гардид [148].

Қуллаи аввали муваффақиятро дастаи донишгоҳ соли 2002 дар мусобиқаи ҷаҳонии SIFE дар шаҳри Амстердаи Нидерландия таҷриба кард, ки дар он на

танҳо Тоҷикистон бори аввал намояндагӣ ёфт, балки парчами кишвар тавассути донишҷӯёни соҳибмаърифату ғаъол дар сахнаи байналмилалӣ барафроста шуд. Даста, ки дар ибтидо ба ҳайси ғолиби минтақавӣ ва баъдан чемпиони ҷумҳуриявӣ интихоб гардида буд, барои иштирок дар мусобиқаи ҷаҳонӣ роҳат гирифт. Ҳимояи лоиҳаҳои инноватсионӣ ва татбиқи онҳо, ки аз шартҳои асосии мусобиқа буд, бо сатҳи баланди омодагӣ, малакаҳои муаррифӣ ва забондонии аъзоёни даста анҷом ёфт.

Зери роҳбарии сармуаллимаи кафедраи забонҳои хориҷӣ Пӯлодова К.Ю. ва бо дастгирии маъмурияти донишгоҳ, дар соли 2002 донишҷӯён 16 лоиҳаи иҷтимоӣ-иқтисодиро таҳия ва бештари онҳоро дар амал татбиқ намуданд. Аз ҷумла, лоиҳаи «Ҳамкорӣ бо Садаф» ба шаклгирии муносиботи бозорӣ миёни донишҷӯён ва истеҳсолкунандагон мусоидат карда, донишҷӯён ба ҳайси миёнарав дар фурӯши маҳсулот ширкат варзида, маблағи бадастомадаро ба ниёзҳои иҷтимоии худ равона намуданд. Лоиҳаи дигар бо номи «Автобус», ки аз соли 1998 амал мекард, як намуди хидмати нақлиёти иҷтимоиро фароҳам оварда, интиқоли арзони донишҷӯён аз шаҳру ноҳияҳои атроф ба донишгоҳро таъмин мекард.

Дар ҳаёти даста, ки шахсан аз ҷониби ректори донишгоҳ Ҳ.Р. Пӯлодов дар Амстердам сарпарастӣ ва роҳбаладӣ мешуд, донишҷӯёни ғаъол ба мисли Шермуҳаммад Ниёзов (капитани даста), Ҳабибҷон Пӯлодов, Пайрав Масаидов, Муҳиба Рабечонова, Наврӯз Сидиқов, Фаррух Хонхӯҷаев ва дигарон шомил буданд. Дар мусобиқа, ки дар меҳмонхонаи байналмилалӣ "Окурси" баргузор гардид, даста бо намояндагони кишварҳои дорои анъанаҳои баланди соҳибкорӣ, аз ҷумла ИМА, Британияи Кабир, Филиппин, Ботсвана ва Украина рақобат кард ва маҳорати баланди забондонӣ ва ҳунари муаррифии донишҷӯёни тоҷик ба таври махсус баҳои баланд гирифт.

Баъд аз ин муваффақият, даста борҳо дар сатҳи байналмилалӣ бо дастовардҳои назаррас баромад намуд. Исомитдинов Ҷ.Б. роҷеъ ба ширкати

дастаи SIFE – и ДДХБСТ дар мусобиқаи ҷаҳонӣ ва минтақавӣ дар Барселонаи Испания ва Фарғонаи Узбекистон (соли 2004) чунин нигоштааст: «Бори дуввум дастаи SIFE –и донишгоҳ соли 2004-ум дар Барселонаи Испания дастболо шуд. Инчунин даста чемпиони мусобиқаҳои махсуси «SIFE ФАРҶОНА - 2004» гаштааст. Дастаи SIFE –и донишгоҳ барои лоиҳаҳои « UNDER-TANDING BUSINES CENTER», «NEW LINE COMMUNI-CATION», «Дунёи занон», «Интиҳоби халқ» ва «Автобуси донишҷӯӣ»; солҳои 2003-2004 соҳиби ҷоизаи «Бизнес – лоиҳаи беҳтарин» гашта буд. Ин даста лоиҳаҳои таълимии «SIFE-SCHOOL- SIFE», «SIFE FORWARD», «Курсҳои компютерӣ барои ҳарбиён», «Экономайзер»-ро амалӣ намуда, маркази матбуоти «BIBLIO-CANTA»-ро ташкил намуд» [48, с. 67].

Соли 2008, дастаи донишгоҳӣ дар шаҳри Сингапур дар байни 41 дастаи кишварҳои ҷаҳон бо муаррифии барномаҳои инноватсионии соҳибкорӣ ва лоиҳаҳои сармоягузорӣ муваффақона ҳунарнамоӣ намуда, сазовори медал ва ҷом гардид. Иштирок дар мусобиқаҳои ҷаҳонии солҳои 2010 дар Лос-Анҷелес ва 2012 дар Вашингтон боиси болоравии обрӯ ва нуфузи донишгоҳ дар сатҳи байналмилалӣ гардид.

Дар давраи минбаъда, бо мақсади боз ҳам густариш додани заминаи ташкилӣ ва таълимии ин ҳаракат, соли 2014 шӯъбаи робитаҳои байналмилалии донишгоҳ ташкили расмӣ дастаи ENACTUS (пештар SIFE)-ро ба роҳ монд. Даста бо иштироки 40 нафар донишҷӯён таъсис ёфта, зери роҳбарии машваратии Мирзочонова М. (мудири кафедраи забони англисӣ) ва Каримов Р.А. (мудири кафедраи хадамоти гумрук) фаъолияти лоиҳавии худро дар самтҳои «Макулатура» ва «Истифодаи шири хушк» ба роҳ монд [48, с. 68].

Дар маҷмӯъ, иштироки донишҷӯёни донишгоҳ дар мусобиқаҳои ENACTUS/SIFE, дар канори таҳкими робитаҳои фарҳангиву илмӣ ва ифтихори миллӣ, ба ташаккули шахсияти эҷодкор, соҳибтаҳсил ва ҷомеашиноси ҷавони тоҷик мусоидат намуда, ба унвони як намунаи бомуваффақияти татбиқи

дипломатияи донишгоҳӣ ва рушди робитаҳои байналмилалӣ дар доираи стратегияи ҷаҳонишавии маориф арзёбӣ мегардад.

Дар заминаи таҳкими пайвасти робитаҳои байналмилалӣ дар самтҳои маърифатӣ, таълимӣ ва эҷодӣ, Донишкадаи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) дар даҳсолаи охир иқдомҳои назаррасу пайгиронаро ба роҳ мондааст, ки ҳамчун намунаи равшани рушди дипломатияи илмӣ ва фарҳангии донишгоҳҳо дар фазои таҳсилоти олӣ арзёбӣ мегардад.

Яке аз ин иқдомҳои стратегӣ, баргузорию воҳурии муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ Ҷӯраев А.Ҳ. бо аъзоёни дастаи INACTUS санаи 12 майи соли 2014 мебошад, ки дар он заминаҳои стратегӣ ва равишҳои мушаххас барои иштирок дар мусобиқаи ҷумҳуриявӣ баррасӣ ва муайян гардиданд. Дар натиҷа, аллакай 17 майи соли 2014, дастаи INACTUS-и донишгоҳ дар мусобиқаи ҷумҳуриявӣ иштирок намуда, дар байни дастаҳои донишгоҳии ҷумҳурий мақоми сеюмро касб намуд, ки ин як қадами муҳиме дар эътирофи фаъолиятҳои эҷодӣ ва соҳибкорию иҷтимоии донишҷӯён дар сатҳи миллӣ буд.

Пас аз ин дастовард, санаи 21 ноябри ҳамон сол, бо ҳамкорию фаъолонаи роҳбарони даста ва иштироки бевоситаи мудири кафедраи забони англисӣ Мирзоҷонова М. ва мудири кафедраи хадамоти гумрук Каримов Р., интихоби навбатии аъзоёни даста аз миёни донишҷӯёни курсҳои аввал амалӣ гардид. Ин иқдом далели устувории кори системавии даста ва пайгирии мақсадноки тарбияи кадрҳои ҷавони дорой тафаккури инноватсионӣ арзёбӣ мегардад.

Маврид ба зикр аст, ки на танҳо ДДХБСТ, балки дигар муассисаҳои олии Хучанд низ дар раванди ҳамгирӣ бо ҷомеаи ҷаҳонӣ саҳми назаррас гузоштаанд. Аз ҷумла, дастаи SIFE-и филиали Хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон дар солҳои 2000 ва 2001 ғолиби мусобиқаҳои ҷумҳуриявӣ гардида, Тоҷикистонро дар сатҳи байналмилалӣ намояндагӣ намудаанд. Хусусан, соли 2001 дастаи мазкур дар мусобиқаи ҷаҳонии SIFE, ки дар шаҳри Лондони Британияи Кабир баргузор гардид, ширкат варзида, дар

радифи 22 даста аз кишварҳои мухталиф Тоҷикистонро муаррифӣ намуд [50, с. 84].

Дар баробари дастовардҳои соҳаи соҳибкории донишҷӯён, иштирок ва ғаёл гардидани ҷавонон ва устодони донишгоҳ дар ҷорабиниҳои илмӣ-таълимии сатҳи байналмилалӣ низ бо маром рушд меёбад. Аз ҷумла, дар Форуми байналмилалӣ ҷавонон, ки аз 24 то 30 августи соли 2014 дар шаҳри Белокуриха (кишвари Олтой, Федератсияи Русия) бо иштироки беш аз 1500 наоянда аз 20 кишвари дунё баргузор гардид, ҳаёти наояндагони донишгоҳ, иборат аз олимони ҷавон М. Лутфуллоев, Ҳ. Восидов ва раиси созмони ҷавонон Ғ. Бобочонов, бо иштироки ғаёл мавқеи донишгоҳро дар ин ҳамоиши сатҳи баланд устувор намуданд.

Ҷанбаи муҳими дигари ғаёлияти байналмилалӣ донишгоҳро иштироки он дар ҳамоишҳои сатҳи ниҳодии кишварҳои ҳампаймон ташкил медиҳад. Чунончӣ, санаҳои 26–27 майи соли 2009, дар доираи Ҳафтаи дуҷуми маорифи кишварҳои узви Созмони Ҳамкории Шанхай, ки дар Донишгоҳи давлатии М.В. Ломоносови Маскав бо ибтикори Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия баргузор гардид, ректори донишгоҳ О.Қ. Каримов иштирок намуд. Натиҷаи муҳими ин ҳамоиш аз он иборат буд, ки ДДХБСТ ба ҳайси узви ғаёли шабакаи донишгоҳҳои СҲШ пазируфта шуда, уҳдадор гардид, ки дар ҳамкорӣ бо Донишгоҳи миллии Ал-Фаробӣ Қазоқистон, Донишгоҳи миллии Евроосиё ба номи Л.Н. Гумилёв ва Донишгоҳи иқтисодии ба номи Т. Ризоқулов масъалаи муҳими минтақашиносиро ба таври илмӣ мавриди таҳқиқ қарор диҳад [114].

Густариши робитаҳои таълимӣ ва академӣ бо донишгоҳҳои пешрафтаи хориҷӣ низ яке аз самтҳои асосии сиёсати байналмилалӣ донишгоҳ ба шумор меравад. Дар ин замина, соли 2000 Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров бо Донишгоҳи Пьер Мендес-Франси Гренобли Франсия шартномаи ҳамкорӣ ба имзо расонид, ки тибқи он як ноибректор ва панҷ

устоди факултети иқтисодӣ барои тақмили ихтисос ба шаҳри Гренобл фиристода шуданд [36, с. 186]..

Ҳамкорихои байналмилалӣ дар самти таҳсилот, дар заминаи вохӯриҳои бевосита бо намояндагони муассисаҳои таълимии хориҷӣ низ мавриди таваҷҷуҳи роҳбарияти донишгоҳ қарор гирифтааст. Масалан, охири соли 2012 мулоқоти судманди ректори донишгоҳ Қўрабоев Қ.Ҳ. бо профессори Донишгоҳи Чавохирлол Неруи Ҳиндустон К. Варик баргузор гардид. Дар чараёни вохӯрӣ масоили ташкили кафедраи минтақашиносии Ҳиндустон дар назди донишгоҳ мавриди баррасӣ қарор гирифта, аҳаммияти эҳёи муносибатҳои таърихӣ фарҳангиву илмӣ миёни ду кишвари дӯст таъкид шуд [6, с. 2].

Дар маҷмӯъ, таҳлили ин маҷмуи фаъолиятҳо шаҳодат медиҳад, ки равандҳои таҳкими робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳӣ дар самтҳои эҷодӣ, таълимӣ ва маърифатӣ на танҳо ба рушди малакаҳои касбии донишҷӯён ва устодон мусоидат менамоянд, балки ҳамчун абзори муассири баланд бардоштани нуфузи муассисаи таҳсилоти олӣ дар фазои илмӣ байналмилалӣ хизмат меkunанд.

Раванди густариши робитаҳои байналмилалӣ дар самтҳои маърифатӣ, таълимӣ ва эҷодӣ дар Донишқадаи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) дар даҳсолаи дуввуми асри XXI ба марҳилаи сифатан нав ворид гардида, он на танҳо ба тавассути ҳамкорихои расмӣ, балки дар шакли татбиқи лоиҳаҳо, ташкили чорабиниҳои илмӣ-таълимӣ ва сафарҳои мутақобила ифода меёбад. Яке аз чорабиниҳои муҳими сатҳи байналмилалӣ, ки донишгоҳ дар он ширкат варзид, Ҳафтаи маорифи донишгоҳҳои Созмони Ҳамкориҳои Шанхай (ДСҲШ) буд, ки санаҳои 6–9 октябри соли 2014 дар шаҳри Барнаули Федератсияи Россия доир гардид. Дар ин ҳамоиш ректори ДДҲБСТ Қўрабоев Қ.Ҳ. иштирок намуда, донишгоҳе, ки қаблан дар самти «Минтақашиносӣ» шомили шабакаи илмӣ ДСҲШ гардида буд, ин навбат

расман дар бахши «Иқтисодиёт» низ ба қайд гирифта шуд. Ин тадбири муҳим ба густариши муҳтаво ва самтҳои фаъолияти байналмилалӣи донишгоҳ мусоидат намуда, боиси имзои шартномаҳои ҳамкорӣ бо Донишгоҳи давлатии Олтой ва Донишгоҳи давлатии Мордовия гардид [124].

Ҷузъи муҳими сиёсати байналмилалӣи донишгоҳро татбиқи барномаҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ ташкил медиҳад. Сиёсати забономӯзӣ ҳамчун омил ва воситаи муҳими воридшавӣ ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ дар сатҳи сиёсати кадрӣи донишгоҳ ҷойгоҳи хоса пайдо кард. Аз ҷумла, ҷалби мутахассисони хориҷӣ, ташкили курсҳои кӯтоҳмуддат ва дарозмуддати омӯзиши забонҳои англисӣ, олмонӣ ва хитой барои ҳайати омӯзгорону кормандон аз иқдомоти амалии роҳбарияти муассиса маҳсуб меёбад. Дар ин замина, фаъолияти мутахассиси сафорати ИМА дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, хонум Сара Картер дар солҳои таҳсили 2012-2013 шоёни таъкид аст, ки курсҳои омӯзиши забони англисиро барои устодон ва кормандони донишгоҳ ба таври ройгон баргузор намуд. Тибқи маълумоти расмӣ муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ А. Ҷӯраев, соли 2013 ҳашт нафар омӯзгор пас аз хатми ин барнома соҳиби сертификати байналмилалӣ гардиданд. Бо вучуди ин, сатҳи иштироки омӯзгорон дар дарсҳои забонмӯзӣ коҳиш ёфта, ба гуфтаи Ҷӯраев, танҳо 4 то 6 нафар омӯзгорон дар марҳилаи охири курсҳо иштирок доштанд. Ин ҳолат нишонаи нокифоя будани ангезаи дохилии худтакмилдиҳӣ миёни қисми муайяни ҳайати профессориву омӯзгорӣ мебошад ва зарурати тақвияти механизмҳои ташвиқотӣ ва сиёсати забонмӯзиро дар муҳити донишгоҳӣ тақозо мекунад [5, с. 4].

Мусоидат ба рушди қобилиятҳои забондонӣ дар байни ҳайати илмӣи донишгоҳ танҳо дар ҳудуди кишвар маҳдуд намона, бо иштироки мутахассисон дар чорабиниҳои байналмилалӣ тақвият ёфтааст. Аз ҷумла, дар семинари омӯзишии донишгоҳҳои кишварҳои мухталиф, ки санаҳои 6–10 апрели соли 2015 дар Донишгоҳи давлатии Таллин (Эстония) баргузор шуд,

омӯзгори кафедраи забонҳои хориҷӣ, номзоди илмҳои филология Ҳамза Эгамназаров бо баромади илмӣ ширкат варзид [128].

Мавқеи забони англисӣ ҳамчун абзори зарурии интегратсия ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ пайваста аз ҷониби роҳбарияти донишгоҳ таъкид мегардид. Хусусан, ректори донишгоҳ Ҷ.Ҳ. Ҷӯрабоев дар суҳанронияш таъкид менамуд, ки дониши забони англисӣ дар раванди аттестатсияи омӯзгорон нақши калидӣ мебозад ва бояд ҷузъи таркибии сиёсати рушди кадрӣ қарор гирад.

Ба таҳкими унсурҳои маърифатӣ ва илмиву амалӣ дар самти робитаҳои байналмилалӣ, ҷалби мутахассисони хориҷӣ низ саҳми назаррас мегузорад. Соли 2012 намояндаи ширкати кишоварзии муштаракӣ Нидерланду Эрон, оқои Ризо, бо ибтиқори шуъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ ва илм дар назди донишгоҳ лексияе оид ба технологияҳои муосири кишоварзӣ барои донишҷӯёну омӯзгорони ихтисоси маркетинг-агробизнес баргузор намуд. Дар доираи ин ташаббус, мулоқоти расмӣ миёни ӯ ва ректори донишгоҳ сурат гирифта, масъалаҳои муҳими марбут ба истифодаи усулҳои замонавии парвариши гул, тарҳрезии манзараи муҳити зисти донишгоҳ ва ташкили Маркази омӯзиши кишоварзӣ мавриди баррасӣ қарор гирифт. Шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ дар пайи ин гуфтушунид тадбирҳои амалиеро ҷиҳати татбиқи ин ташаббусҳо анҷом дод.

Саҳми факултетҳо дар равандҳои байналмилалӣ низ ҷузъи ҷудонашавандаи сиёсатҳои хориҷии донишгоҳ ба шумор меравад. Масалан, факултети сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ бо ҷалби намояндагони консулгариҳо ва созмонҳои байналмилалӣ мунтазам чорабиниҳо баргузор намуда, ҳанӯз моҳи апрели соли 2003 бо Донишгоҳи иқтисоди ҷаҳонӣ ва дипломатияи Ҷумҳурии Ёзбекистон шартномаи ҳамкорӣ ба имзо расонидааст. Ин санад имконият фароҳам овард, ки дар самтҳои табодули омӯзгорону донишҷӯён, ташкили конференсу семинарҳои муштарак,

додугирифти маводи таълимӣ ва рушди барномаҳои муштаракӣ таълимӣ ҳамкорӣ роҳандозӣ гардад.

Дар доираи густариши низоми таҷрибаомӯзии донишҷӯён, донишгоҳ бо консулгарӣҳо ва ташкилотҳои байналмилалӣ муқими вилояти Суғд ва инчунин бо Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон созишномаҳо ба имзо расонидааст. Мувофиқи ин созишномаҳо, барои донишҷӯёни аълохон таҷрибаомӯзиҳои якмоҳа дар идораҳои марказии Вазорат, ҳамчунин сафоратхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ ба роҳ монда шудааст.

Бо ин васила, фаъолияти густаришбандаи байналмилалӣ донишгоҳ дар самтҳои таълимӣ, эҷодӣ ва маърифатӣ собит месозад, ки чунин ҳамкориҳои фаромарзӣ дар ташаккули иқтидори илмӣ ва тарбияи кадрҳои рақобатпазир дар шароити ҷаҳонишавии маориф нақши муассир доранд. Донишгоҳ ба воситаи ин платформаҳои байналмилалӣ на танҳо фазои таҳсилоти худро тақвият мебахшад, балки мавқеи хешро дар арсаи илмӣ ҷаҳонӣ устувор месозад.

Дар шароити фазои илмӣ ва таълимии ҷаҳонишаванда, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) тамоюли устувори тавсеа ва институционализатсияи робитаҳои байналмилалиро, хусусан дар соҳаи ҳамкориҳои илмӣ, мубодилаи академӣ ва ҷорӣ намудани платформаҳои пешрафтаи таълимӣ нишон медиҳад. Яке аз дастовардҳои муҳим дар ин самт шомилшавии донишгоҳ ба таркиби Китобхонаи байналмилалӣ илмӣ виртуалӣ мебошад, ки ин ба шарофати талошҳои ҷамоҳангшудаи шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ ва қисми илмӣ донишгоҳ амалӣ гардид. Пайваستшавӣ ба ин низом ба омӯзгорон ва донишҷӯён дастрасӣ ба зиёда аз 12,8 миллион мақолаҳои илмӣ ва 16,5 ҳазор маҷаллаҳои илмиро дар бахшҳои мухталифи илм таъмин намуд, ки ба ғанӣ гардидани захираҳои илмӣ-таълимии донишгоҳ мусоидат кард [6, с. 2].

Ҳамчунин, 15 декабри соли 2012 дар пойгоҳи донишгоҳ муаррифии имкониятҳои ин платформа баргузор гардид, ки дар рафти он усул ва қоидаҳои истифодаи манбаъҳо фаҳмонида шуданд. Ин чорабинӣ қадами муҳим дар роҳи рақамисозии муҳити академии донишгоҳ ва мутобиқгардонии стандартҳои таълимӣ бо таҷрибаи байналмилалӣ ба ҳисоб меравад.

Ҳамзамон донишгоҳ робитаҳои шарикӣ бо як қатор ташкилотҳои байналмилалӣ, аз ҷумла бунёдҳои гуманитарӣ ва марказҳои тадқиқотиро фаъол намуд. Мисоли равшан фаъолияти дотсент Исомитдинов Ҷ.Б. мебошад, ки дар солҳои 2013–2014 дар доираи ҳамкорӣ бо Бунёди таҳқиқоти АвруОсиёи Федератсияи Россия дар таҳия ва паҳши барномаи телевизионии «Тоҷикистон — Россия» ширкат варзидааст. Иштироки устои ДДХБСТ дар ин лоиҳа на танҳо фаъолшавии фаъолияти фарҳангӣ ва расонаии ҳайати устодонро нишон медиҳад, балки бозгӯи талошҳои донишгоҳ барои ба ҷомеа манзур намудани натиҷаҳои фаъолияти муштараки илмӣ ва иттилоотӣ мебошад.

Роҷеъ ба кӯмаки моддии шарикони байналмилалӣ барои дастрасӣ ба китобҳои таълимӣ М. Умарова чунин нигоштааст: «Кӯмаки моддӣ аз ҷониби шарикони байналмилалӣ низ дар таъмини донишгоҳ бо захираҳои таълимии муосир нақши муҳим бозид. Аз ҷумла, моҳи июни соли 2013 дар асоси шартнома бо Донишгоҳи Осиёи Марказӣ, ДДХБСТ 40 китоб барои фанҳои «Антропология» ва «Шахсият ва ҷомеа»-ро дастрас намуд. Моҳи июли соли 2014 Институти «Ҷомеаи кушод — Бунёди кӯмакрасонӣ» ба донишгоҳ 1778 нусхаи адабиёти таҳассусиро ба маблағи умумии 15 ҳазор доллари ИМА тақдим намуд, ки ба таври назаррас фонди китобхонаи донишгоҳро ғанӣ гардонд ва дастрасӣ ба андешаҳои муосири илмиро фароҳам сохт» [129].

Бояд нақши муҳим ва муассири Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуровро дар ташаккул ва рушди ташаббусҳои таълимии байналмилалӣ махсус қайд намуд. Соли 1999 бо пуштибонии Бунёди Оғохон дар донишгоҳ Маркази барномаи «Инсоншиносӣ» таъсис дода шуд, ки таҳти

роҳбарии номзади илмҳои фалсафа, дотсент А. Ҷӯраев ба як платформаи таҳлили инсоншиносӣ, арзишҳои миллӣ ва башарӣ ва мутобиқсозии донишҷӯён ва устодон ба ҳолиҳои ҷаҳонишавӣ табдил ёфт. Фаъолияти марказ ба баргузори семинарҳои интерактивӣ, курсҳои омӯзишӣ ва тренингҳои методӣ равона шуда буд, ки ҳадаф аз он ташаккули тафаккури интиқодӣ ва ҷаҳонбинии ахлоқӣ-инсонгароёнаи иштирокчиён буд.

Аз соли 2004 Маркази «Инсоншиносӣ» ба як ҷузъи ҷудонашавандаи сохтори донишгоҳ табдил ёфт. Дар солҳои 2010–2011 аз ҷониби марказ ҳафт семинар барои устодон ташкил гардид, ки се-тои онҳо ба забони англисӣ ва чор-тои дигар ба забони русӣ гузаронида шуданд. Зиеда аз дусад омӯзгорони муассисаҳои олии таълимӣ, аз ҷумла ДДХБСТ ва мактаби хусусии «Гулчини маърифат», аз курсҳои тақмили ихтисос дар мавзӯҳои асосии соҳаи гуманитарӣ гузаштаанд. Барнома мавзӯҳои васеъро дар бар мегирифт: «Муқаддима ба инсоншиносӣ», «Анъана ва тағйирот», «Ҷомеаи шахрвандӣ», «Адолати иҷтимоӣ» ва ғайра, ки ба амиқсозии таҳсилоти гуманитарӣ дар минтақа мусоидат намуд.

Зиеда аз ҳазор донишҷӯёни донишгоҳҳои гуногуни шаҳри Хучанд низ аз курсҳои барномаи «Инсоншиносӣ» гузаштаанд, ки таваҷҷуҳи баланди онҳоро ба таълими арзишманд нишон дод. Илова бар ин, роҳбари марказ — А. Ҷӯраев дар конфронсҳо ва тренингҳои байналмилалӣ дар Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон ва ИМА фаъолона ширкат варзидааст. Роҷеъ ба ин самти фаъолияти А. Ҷӯраев дар китоби “80-зинаи камолот” маълумоти зайл оварда шудааст: «роҳбари Маркази таълими навоваронаи «Инсоншиносӣ», номзади илмҳои фалсафӣ, маданиятшинос Ҷӯраев А. бештари семинарҳои инсоншиносиро дар Донишгоҳҳои Осиёи Марказӣ ҳамчун тренери асосии барнома баргузор менамояд ва даркори тайёр намудани дигар тренерҳо саҳм мегузорад. 26 семинаро, ки дар доираи ин барнома дар Донишгоҳҳои Осиёи Марказӣ баргузор шудаанд, омӯзгори навовари

донишгоҳамон Чўраев А. бо ҳамкорони қазоқ, қирғиз ва тоҷик дар шаҳрҳои Алмаато, Остона, Талдиқўрғон, (Қазоқистон) Бишкек, Наркн, Ош, (Қирғизистон) Хоруғ, Душанбе, Хучанд гузаронидааст. Иштирокчиёни семинар метавонанд барои худ малакаву маҳорати нав ҳосил намоянд, ки дар оянда дар фаъолияти педагогии хеш фаровон истифода баранд. Қобили қайд аст, ки Чўраев А. бо таклифи Донишгоҳи давлатии Мичеган аз 28 то 31 октябр дар конфронси Ҷамъияти омӯзиши Авроосиёи Марказӣ-2010 (2010 CESS Conference) дар шаҳри Ист Ленсинги Иёлотии Мичегани ИМА бо маърӯзаи илмӣ «Амалигардии ислоҳоти таълим тавассути Барномаи Оғохон «Инсоншиносӣ» баромад намуд» [37, с. 574-575]

Сатҳи баланди ҳамгироии байналмилалӣ, ки тавассути иштироки омӯзгорон дар форумҳои илмӣ хориҷӣ, чопи мақолаҳо дар маҷаллаҳои байналмилалӣ ва татбиқи барномаҳои таълимӣ инъикос меёбад, гувоҳӣ аз нақши рӯзафзуни донишгоҳҳои вилояти Суғд ҳамчун субъектҳои ҳамкориҳои академии фаромиллӣ медиҳад. Масалан, ханӯз соли 2000 роҳбарияти Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров омӯзгорони факултети иқтисодиро ба Франция, ба Донишгоҳи Пйер Мендес равон кард, то таҷрибаи пешқадами таълим ва муҳтавои барномаҳои таълимиро омӯхта, самти ислоҳоти таҳсилоти миллӣ бо тақия ба таҷрибаи ҷаҳонӣ муайян намояд [36, с. 186].

Ҳамин тавр, таҳлили далелҳои зикршуда имконият медиҳад, ки хулоса намоем: робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳҳои минтақа, аз ҷумла ДДХБСТ ва ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров, ҷузъи ҷудонашавандаи динамикаи таълимӣ, илмӣ ва фарҳангии Тоҷикистони муосир мебошанд. Ин робитаҳо на танҳо муҳтавои раванди таълимро ғанӣ мегардонанд, балки шароити мусоидро барои ташаккули нерӯи зеҳние фароҳам меоранд, ки қодир аст дар равандҳои ҷаҳонии тағйирот фаъолона ширкат варзад.

Дар заминаи ҷаҳонишавии илм ва таҳсилот, тавсеаи ҳамкориҳои байналмилалӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии аҳамияти рӯзафзун касб менамояд. Дар ин раванд, омӯзгорони донишгоҳҳои олии, махсусан Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, нақши намоёнро дар рушди ҳамкориҳои илмӣ таълимӣ ва фарҳангӣ иҷро менамоянд. Яке аз самтҳои калидии ин раванд, омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва таҷрибаомӯзӣ дар муассисаҳои пешрафтаи ҷаҳонӣ ба ҳисоб меравад, ки ба рушди малакаҳои касбӣ ва татбиқи усулҳои муосири таълим дар сатҳи милли мусоидат мекунад.

Бо дарназардошти талаботи замони муосир, омӯзгорони факултетҳои забонҳои хориҷии ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров пайваста дар барномаҳои бозомӯзӣ ва такмили ихтисос дар хориҷи кишвар ширкат варзидаанд. Аз ҷумла, профессори ботаҷрибаи факултети забонҳои хориҷӣ М. Азимова дар солҳои 1992 ва 1998 дар Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, М. Негматуллоева дар соли 2002, Н. Тошматова дар Британияи Кабир, А. Шарипов дар солҳои 2004 ва 2008 дар Олмон, К. Усмонов дар соли 2006 ва М. Абдуллоева дар соли 2008 дар ИМА, инчунин А. Бойматов дар соли 2009 дар Ҳиндустон таҷриба омӯхтанд [33, с. 494].

Мудири кафедраи забони олмонӣ А.Ш. Шарипов роҷеъ ба такмили ихтисоси омӯзгорони кафедра дар хориҷи кишвар чунин нигоштааст: «Самти навини афзалиятнок ба технологияи пешқадами педагогӣ, ҷорӣ намудани ҷаҳони усулҳои коммуникативӣ ва интерактивии таълими забонҳои хориҷӣ ба раванди таълим дар факултет дар нимаи аввали солҳои 90-уми асри гузашта оғоз ёфт... Метавон гуфт, ки пешқадамони ин самти кор роҳбарият ва омӯзгорони кафедраи забони олмонӣ буданд. Аз соли 1993 то соли 1997 ҳамаи омӯзгорони кафедра курсҳои такмили ихтисос оид ба забони олмонӣ ва методикаи таълими он дар донишгоҳҳои пешқадами Олмон тавассути Институти Ҳёте гузаштанд (В.А. Бирюков дар Бремен, А. Шарипов ва М. Масаидова дар Мюнхен, Ф. Ғафорова дар Гёттинген, Б. Камолова дар Лейпсиг).

Дар моҳи июни соли 1995 дотсент А.Ш. Шарипов дар кори семинар-коллоквиум оид ба таҳияи дастуру воситаҳои таълимӣ дар асоси усули коммуникативии таълими забони хориҷӣ дар донишгоҳи шаҳри Кассел (Олмон) ширкат варзид». [32, с.142-143]

Аз ҷумлаи дастовардҳои муҳимми байналмилалӣ, ғолибияти дотсенти кафедраи фонетика ва лексикологияи забони англисӣ У. Гадойбоева дар озмуни байналмилалии «СААТ» мебошад, ки дар натиҷа соли 2009 дар Донишгоҳи штати Орегони ИМА таҷриба андӯхт. Ҳамзамон, омӯзгори дигари ҳамин кафедра З. Салимҷонова дар доираи барномаи байналмилалии «American Consulting Service» дар Донишгоҳи Денвери иёлати Колорадо таҳсил намуд. Иштироки омӯзгорони дигар чун З. Раҳматова, Д. Шермуродова, Ш. Шарипов ва Д. Тошматова дар доираи барномаи GDFP дар донишгоҳҳои бонуфузи ИМА, аз ҷумла Донишгоҳи Вайоминг ва Пенсильвания, гувоҳи фаъолнокии устодони донишгоҳ дар арсаи байналмилалии таҳсилот аст [37, с. 256].

Муҳимтарин падида дар самти фаъолияти илмию пажӯҳишии байналмилалӣ, ширкати номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи назария ва амалияи забони англисӣ М. Абдуллоева дар доираи барномаи Fulbright мебошад. Ӯ аз моҳи августи соли 2008 то июни соли 2009 дар Донишгоҳи Чорчии ИМА таҳқиқоти илмӣ гузаронида, як монография ва як дастури таълимӣ-методиро таҳия ва нашр намуд, ки ҳар ду ба омӯзиши методикаи коммуникативии грамматикаи англисӣ бахшида шудаанд [40, с. 503].

Дар баробари ин, саҳми номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забонҳои хориҷӣ К. Шарипов низ шоёни таҳсин аст. Ӯ дар моҳи ноябри соли 2010 ғолиби барномаи Fulbright Visiting Scholar гардида, дар Донишгоҳи Индиана бо таҳқиқоти илмӣ машғул гашта, маводи мукаммале доир ба фанни этнолингвистика ҷамъ овард ва онро дар ҷойи пайдоиш омӯхт. Ӯ дар 3 конференсияи байналмилалӣ ширкат варзида, барои иштирокчиёни барномаи Fulbright аз Тоҷикистон роҳнамо таҳия кард. Ғайр аз ин, К. Шарипов дар таҳияи

луғати англисӣ-тоҷикии диалектии соҳавӣ ва инчунин луғати англисӣ-тоҷикӣ-русии лексикаи мифологӣ саҳми арзанда гузошта, роҳбарии ассотсиатсияи Fulbright Alumn Association дар вилояти Суғдро бар дӯш дорад [37, с. 435-436].

Фаъолияти байналмилалии устодони донишгоҳ фақат бо таҳсил ва таҷрибаомӯзӣ маҳдуд намешавад, балки бо иштироки фаълоне дар конферонсҳо ва форумҳои сатҳи ҷаҳонӣ низ муаррифӣ мегардад. Доир ба ин падида Солеҳи Зарифзод маълумоти зайл овардааст: «25-26 апрели соли 2019 дар Донишгоҳи гуманитарии Бишкек ба номи К. Карасаеви Ҷумҳурии Қирғизистон форуми байналмилалии омӯзишӣ таҳти унвони “Як камарбанд як роҳ: ҳамгироии илм ва маориф дар асри XXI” баргузор гардид. Дар кори форум муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ профессор Бобочонов Даврон Дадочонович иштирок ва дар мавзуи мубрами рӯз - “Таҳсилоти фосилавӣ ҳамчун шакли муосири таълим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммо ва дурнамо” баромад намуд. Дар форум намояндагони беш аз 10 кишвари дунё иштирок намуда, дар бахшҳои алоҳида зиёда аз 20 маърӯзаҳо шунида шуд. Чорабиниҳои мазкур дар густариши ҳамкориҳои маданият гуманитарӣ дар фазои таҳсилот, илм, варзиш, коммуникатсия ва сайёҳӣ байни муассисаҳои таҳсилоти олии иштирокчиҳои форум заминаи мусоид фароҳам оварда, дар доираи гуфтугӯи ҳамкориҳои минбаъдаи илмиву таҳқиқотӣ ба анҷом расид» [75, с. 134].

Дар паҳноии ҳамкориҳои фарҳангиву илмӣ, иштирок дар Форуми ХІ эҷодию илмӣ зиёиёни ИДМ, ки рӯзҳои 27–28 октябри соли 2016 дар шаҳри Бишкек доир гардид, қобили зикр аст. Дар он форуми бахшида ба “Соли ветеранҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941–1945)”, аспиранти ҷавони кафедраи таърихи Ватан Мавлуда Каримова бо маърӯзаи таърихӣ худ таҳти унвони “Аз таърихи чорабиниҳои ба ақибгоҳ кӯчонида дар Тоҷикистон дар солҳои ҶБВ” ширкат намуда, сазовори ҷоизаи байналмилалии “Содружество дебютов” гардид.

Ҳамаи ин намунаҳо аз фаъолияти муназзам ва мақсадноки устодони донишгоҳҳо дар самти тавсеаи ҳамкориҳои илмӣ ва таҳқиқотии сатҳи ҷаҳонӣ шаҳодат медиҳанд, ки ба таври қобили мулоҳиза ба болоравии сатҳи илмию маърифатӣ ва рушду таҳкими нуфузи байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти оӣ, хусусан донишгоҳҳои вилояти Суғд, мусоидат менамояд.

Дар доираи таҳқиқоти илмӣ оид ба тамоюлоти рушди алоқаҳои байналмилалӣ донишгоҳ дар самти эҷодӣ, таълимӣ ва маърифатӣ, зарурати таҳлили манзараи умумии равандҳои ҳамкориҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар солҳои охир бо рӯйдодҳои мушаххас тақозо мекунад. Ин раванд, ки бо рушди дипломатияи илмӣ ва фарҳангӣ тавҷам аст, дар заминаи густариши муносибатҳо бо сохторҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, муассисаҳои олии хориҷӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ марҳила ба марҳила тақвият ёфтааст.

Яке аз мисолҳои барҷастаи ин раванд, баргузории Мизи мудаввари илмӣ бо иштироки олимони ва шахсиятҳои сатҳи баланд аз Федератсияи Русия санаи 27 сентябри соли 2017 аст, ки таҳти унвони *«Забони русӣ дар муҳити таҳсилоти Русия ва Тоҷикистон: таҷрибаи омӯзиши ва дурнамои ҳамкориҳо»* баргузор гардид. Ҳузури намоёндагони сатҳи дипломатӣ, аз ҷумла Консули генералии Русия дар шаҳри Хучанд В.А. Бондаренко ва роҳбари намоёндагии ташкилоти “Россотрудничество” И.С. Иванов, нишон аз сатҳи баланди эътибор ва таваҷҷуҳи мақомоти расмӣи Русия ба ҳамкориҳои илмию таълимӣ бо донишгоҳи дошт. Баромадҳои илмӣи олимони Донишгоҳи давлатии Оренбург, аз ҷумла д.и.т. В.В. Амелин, д.и.п. О.М. Косянова ва д.и.п. И.И. Просвиркина, масъалаҳои муҳими методологияи таълими забони русиро дар мактабҳои оӣ матраҳ намуда, барои рушду тақмили низоми омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар Тоҷикистон аҳамияти назаррас доштанд.

Дар ҳамин замина, 24 октябри соли 2017 мизи мудаввари дигаре таҳти унвони *«Алоқаҳои гуманитарии Тоҷикистону Русия»* баргузор гардид, ки бо

ташаббуси ташкилоти ҷамъиятии “Урал-Евразия” аз шаҳри Екатеринбург амалӣ шуд. Дар ин ҳамоиш, ки олимони соҳаҳои гуногун ва намоёндагони воситаҳои ахбори омма ширкат доштанд, масъалаи таҳкими равобити илмӣ-фарҳангӣ бо донишгоҳҳои Русия ва татбиқи лоиҳаҳои муштарак мавриди баррасӣ қарор гирифт [8, с. 2]. Таъкиди махсус бар зарурати баланд бардоштани сатҳи касбии донишҷӯён ва омодагии мутахассисони ҷавобгӯ ба талаботи ҷаҳонӣ, аз ҳадафҳои асосии ҳамоиш ба шумор мерафт.

Бо дарназардошти эълони Соли ҷавонон (2017), донишгоҳ ба ташкили маҳфилҳои интернатсионалӣ ва равобити байнифарҳангӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуд. Аз ҷумла, таъсиси “Клуби дӯстии халқҳо” дар назди шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ, ки фаъолиятро аз моҳи майи соли 2017 оғоз кард, ба сахнаи муҳими ҳамоиши донишҷӯёни ватанӣ ва хориҷӣ табдил ёфт. Чорабинии фарҳангӣ ва ҳозирҷавобон (КВН), ки 16 декабри соли 2017 бо иштироки Консули Ҷумҳурии Қазоқистон дар шаҳри Хучанд А.Б. Бекбосинов баргузор гардид, тавассути хузури дастаҳои донишҷӯён аз Қазоқистон, Қирғизистон ва Тоҷикистон, бар таҷлили ҳамдилии ҷавонони кишварҳои пасошӯравӣ ва таърихи истиқлолият тамаркуз дошт [8, с. 4].

Қадами навбатии таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ Фестивали донишҷӯёни кишварҳои ИДМ ва ШОС таҳти унвони «*Тоҷикистон ва Шоҳроҳи Абрешим: таърих ва муосир*» буд, ки аз 29 августи то 1 сентябри соли 2018 дар минтақаи истироҳатии “Шоҳин”-и шаҳри Гулистон бо иштироки беш аз 100 нафар ҷавонони кишварҳои гуногун баргузор гардид. Ин чорабинӣ на танҳо имкони муаррифии мероси таърихии Тоҷикистонро фароҳам овард, балки ба тавсеаи муносибатҳои байни ҷавонон ва муҳити академии кишварҳои ШОС ва ИДМ мусоидат намуд [59, с. 46].

Соли 2019, Донишгоҳи давлатии Хучанд бо ҷалби сафоратхонаҳои кишварҳои ИМА, Чин, Индонезия, Ўзбекистон ва консулгарии Русия, Қазоқистон ва Қирғизистон 13 чорабинии илмӣ, таълимӣ, методӣ ва

фарҳангиро баргузор намуд, ки дар онҳо мушкилоти мухталиф мавриди таҳлил қарор гирифтанд. Аз ҷумла, ҷорабиниҳои фарҳангӣ дар арафаи Иди байналмилалии Наврӯз дар як қатор факултетҳо бо иштироки густурдаи меҳмонони хориҷӣ доир гардиданд. Ҳамзамон, дар доираи таҷлили ҷашнҳои миллии кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Тоҷикистон, дар заминаи муколамаҳои илмӣ ва маърифатӣ, ҷорабиниҳои омӯзишию сиёсӣ баргузор шуданд, ки нишонгари рӯшанфикрии миллию минтақавӣ ва сатҳи баланди ҳамгироии донишҷӯён мебошанд [76, с. 140].

Дар идомаи ин ҳамкориҳои байналмилалӣ, ду конфронс, ду семинар ва шаш вохӯрӣ бо намоёндагони донишгоҳҳои хориҷӣ ба амал омад. Зимнан, роҳбарияти донишгоҳ ва Шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ (ШРБ) гузаронидани вебинарҳо ва конфронсҳои онлайн-ро низ дар меҳвари сиёсати байналмилалии худ қарор додаанд. Бо иштироки олимони аз Руминия, Латвия, Англия, Россия ва се донишгоҳи Тоҷикистон 4 вебинар ва 2 онлайн-конференсия баргузор гардид, ки дар онҳо зиёда аз 45 нафар муҳаққиқон ва устодони донишгоҳҳо ширкат варзиданд.

Дар маҷмӯъ, таҳлили равандҳои зикршуда нишон медиҳад, ки Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар самти рушди дипломатияи фарҳангӣ ва ҳамкориҳои илмию таълимии байналмилалӣ тадриҷан ба як маркази муосири муколамаи тамаддунҳо ва табодули таҷрибаҳои байналмилалӣ табдил ёфта истодааст. Ҳар як қадами амалии донишгоҳ дар ин самт на танҳо ба сатҳи байналмилалии таҳсилот ва муҳити илмиву маърифатӣ таъсири мусбат расонида, балки Тоҷикистонро ҳамчун кишвари фаъоли илмӣ ва фарҳангӣ дар фазои кишварҳои ИДМ, ШОС ва берун аз он муаррифӣ менамояд.

Дар солҳои охир, бо дарназардошти афзоиши зарурат ба ҷаҳонишавии таҳсилот ва баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии муассисаҳои олий дар арсаи байналмилалӣ, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон

Ғафуров тадричан ҳадафи густариши робитаҳои берунмарзиро ба маркази сиёсати стратегияи рушди худ табдил додааст. Дар ин замина, ҳамкориҳои донишгоҳ бо ташкилотҳои бонуфузи байналмилалӣ дар самтҳои илмию таълимӣ, фарҳангиву маърифатӣ босуръат рушд намуда, ба як унсури муҳими болоравии сифати таҳсил ва таҳкими неруи кадрӣ он мубаддал гардидаанд.

Дар китоби “Солнома -2019”-и ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров роҷеъ ба ҳамкориҳо бо созмонҳои байналмилалӣ чунин маълумот оварда шудааст: «Ҳамкориҳои донишгоҳ бо ташкилотҳои байналмилалӣ ба мисоли Институти “Конфутсия”, Ташкилоти мубодилаи илмӣ олимони DAAD (Олмон), Ҷамъияти кушодаи Бунёди Мадад дар Тоҷикистон ва дигар ташкилоту созмонҳои хориҷӣ густариш ёфтанд. Зимни ин ҳамкориҳо онлайн-семинар бо сафоратхонаи Индонезия дар Остона бо мақсади ҷалби донишҷӯён барои таҳсил дар донишгоҳҳои ин кишвар, ташкили семинари иттилоотӣ барои баррасии барномаҳои таҳсилоти ташкилотҳои номбурда гузаронида шуд. Дар маҷмӯъ, 18 чорабиниҳои гуногуни оммавӣ гузаронида шуд, ки дар онҳо зиёда аз 200 нафар омӯзгорону донишҷӯён иштирок намуданд. Масалан, дар маросими баррасии барномаи Сафоратхонаи ИМА дар Тоҷикистон ва барномаи Дармасисмаи сафоратхонаи Индонезия дар Астана зиёда аз 100 нафар иштирок намуданд, ки ин нисбат ба ҳамин давраи соли 2018 - 2 маротиба зиёд аст. Ин нишонаи он аст, ки шавқу рағбати ҷомеаи донишгоҳ барои иштирок дар барномаҳои грантӣ, сол аз сол зиёд шуда истодааст... Ҳамкориҳо баҳри густариши робитаҳои байналмилалӣ бо Сафоратхонаи Олмон сол аз сол тақвият меёбад ва шумораи гирандагони раводиди Шенген замни иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ ва сафарҳои хориҷӣ зиёд мегардад. Дар ин масъала Сафоратхонаи Олмон дар Тоҷикистон ва махсусан шуъбаи консулгарӣ донишҷӯёну омӯзгорони моро ҳамеша дастгирӣ менамоянд» [76, с. 140].

Дар доираи “Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунароҳои мардумӣ” донишгоҳ ташаббус гирифт, то бо мақсади шинос намудани меҳмонону донишҷӯёни хориҷӣ бо мероси таърихию фарҳангии вилояти Суғд, якчанд экскурсия ба маконҳои бостонии минтақа ташкил намояд. Ин иқдом дар роҳи тақвияти дипломатияи фарҳангӣ ва рушди маърифати байналмилалӣ нақши назаррас бозид.

Яке аз ҷанбаҳои муҳими ин ҳамкориҳо тақмили ихтисоси омӯзгорон ба ҳисоб меравад. Бо ташаббуси шӯъбаи робитаҳои байналмилалӣ курси омӯзиши забони англисӣ ташкил гардид, ки дар он 114 нафар омӯзгорону кормандон дар 11 гурӯҳи таълимӣ иштирок намуда, бо муваффақият хатм карданд. Ин нишондиҳанда нисбат ба соли 2018 ба андозаи 20% афзудааст, ки далели рӯ ба рушд доштани сатҳи маърифати забони хориҷӣ дар миёни ҳаёти устодон мебошад [76, с. 141].

Дар ҳамин замина, робитаҳо бо Сафорати Федератсияи Олмон дар Тоҷикистон низ тавсеа ёфта, шумораи гирандагони раводиди Шенген барои иштирок дар семинару форумҳои байналмилалӣ рӯ ба афзоиш ниҳодааст. Шӯъбаи консулгарии Сафорати Олмон дар ин раванд нақши мусоидаткунанда бозида, омӯзгорону донишҷӯёнро дар самти дарёфти имкониятҳои таҳсилоти хориҷӣ ҳаматарафа дастгирӣ менамояд.

Бо мақсади тақвияти малакаҳои забонӣ ва омодаасозии кадрҳои ҷавон ба муҳити таълимию илмӣ англисизабон, дар ҳамкорӣ бо Сафорати ИМА барномаи MENTOR амалӣ гардид, ки соли 2019 12 нафар устодони ҷавони факултетҳои забонҳои хориҷӣ ва шарқшиносӣ дар семинарҳои омӯзишӣ иштирок намуда, дониш ва маҳоратҳои худро тақмил доданд. Ҳамзамон, имкониятҳои таҳсилотӣ дар доираи барномаҳои Фулбрайт ва Хамфри барои устодон ва магистрантон муаррифӣ шуда, тарзи пешниҳоди дархост ва истифодаи платформаҳои рақамӣ ба таври муфассал фаҳмонда дода шуд.

Ҳисоботи оморӣ нишон медиҳад, ки иштироки устодон ва донишҷӯён дар барномаҳои байналмилалӣ сол ба сол афзудааст: агар соли 2015 ин рақам 45 нафарро ташкил медод, пас дар соли 2019 шумораи он ба 79 нафар расид, ки ин тамоюл нишонаи устувори рушд ва муносибати стратегӣ ба байналмилалӣ кардани таҳсилот дар донишгоҳ мебошад [76, с. 141].

Ҳамзамон, дар ҳамкорӣ бо Маркази илмӣ-фарҳангии Русия дар вилояти Суғд як қатор чорабиниҳои илмӣ-амалӣ баргузор гардиданд, ки дар онҳо донишҷӯён ва устодон фаъолона ширкат варзиданд. Аз ҷумла, олимпиадаҳои илмӣ толибилмони мактабҳои Хучанд, Бӯстон ва Гулистон, бо иштироки намоёндагони донишгоҳҳои Федератсияи Русия (Вятск, Мурманск, Томск) баргузор шуда, беш аз 300 довталаб аз фанҳои дақиқ ва гуманитарӣ имтиҳон супорида, имконияти дарёфти роҳхат ба муассисаҳои таҳсилоти олӣ дар Федератсияи Русияро пайдо карданд. Дар доираи ин чорабинӣ мулоқот бо намоёндагони департаменти байналмилалии донишгоҳҳо низ доир гардид, ки дар он заминаи имзои шартномаҳои дучониба барои мубодилаи устодон, донишҷӯён ва аспирантон гузошта шуд.

Хусусан шартномаи ҳамкорӣ бо Донишгоҳи давлатии Вятск дар самтҳои мубодилаи кадрӣ ва гузаронидани таҳқиқоти муштаракӣ илмӣ як марҳалаи навро дар густариши фаъолияти байналмилалии донишгоҳ ифода менамояд.

Бо дарназардошти далелҳои овардашуда, метавон натиҷагирӣ кард, ки фаъолияти байналмилалии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров тайи солҳои охир бо шиддати рӯзафзун вусъат ёфта, ба як самти калидии рушди устувори донишгоҳ табдил ёфтааст. Густариши робитаҳои берунмарзӣ, иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ, такмили ихтисоси омӯзгорон ва донишҷӯён, ташкили чорабиниҳои илмӣ-маърифатӣ ва фарҳангӣ — ҳама ва ҳама нишонаи тамоюли устувори рушд дар самти эҷодӣ, таълимӣ ва маърифатии донишгоҳ маҳсуб меёбад.

Пас аз вохӯрии сатҳи олий миёни Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон, мухтарам Шавкат Мирзиёев (соли 2017), марҳилаи тозае дар таърихи равобити илмӣ ва фарҳангии донишгоҳ бо муассисаҳои таҳсилоти олии кишвари ҳамсоя оғоз гардид. Бо ташаббуси Шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ, сафари ҳайатҳои намояндагии донишгоҳҳои Самарқанд, Фарғона ва Андиҷон ба вилояти Суғд ва мулоқоти онҳо бо роҳбарияти Донишгоҳи давлатии Хучанд, аз ҷумла бо ректори он, профессор Ҷӯразода Ҷамшед, ба имзои як қатор созишномаҳои ҳамкорӣ асос гузошт. Ин санадҳо заминаи ҳуқуқӣ ва ташкилӣ барои амалисозии лоиҳаҳои муштарак, мубодилаи донишҷӯён ва устодон, таҳқиқоти илмӣ байнидонишгоҳӣ ва ташкили чорабиниҳои фарҳангӣ гардиданд.

Масалан, ташрифи расмӣ ректори Донишгоҳи давлатии Самарқанд, профессор Рустам Холмуродов ба ДДХ ва иштироки ҳайати меҳмонон дар чорабиниҳои ҷашнии Наврӯзи байналмилалӣ, имкони муаррифии муваффақиятҳои илмӣ ва фарҳангии донишгоҳро фароҳам овард. Ин иқдом ба таври воқеӣ рушди дипломатияи таълимӣ ва фарҳангии минтақавиро инъикос менамояд.

Ғайр аз ин, музокироти электронӣ бо донишгоҳҳои Ганҷа (Озарбойҷон) ва Ланҷоу (Ҷумҳурии Мардумии Чин) оид ба таҳияи созишномаҳои ҳамкорӣ, шохиди ташаккули шабакаи васеи алоқаҳои байналмилалӣ донишгоҳ мебошад, ки ҳадафи он афзоиши имкониятҳои илмӣ-таълимӣ ва таҳкими нерӯи рақобатии он дар сатҳи минтақавию ҷаҳонӣ мебошад.

Миёни дигар тадбирҳои муассир, баргузории форуми 5-уми байналмилалӣ Осиёи Марказӣ бо иштироки Донишгоҳи Нурсултон ва Сафорати Индонезия дар Остона, ташрифи сафири Ҷумҳурии Федеративии Олмон ба ДДХ ва мулоқоти ӯ бо ҳайати устодон ва донишҷӯёнро метавон ном бурд. Ҳамаи ин тадбирҳо ҳадафи амиқи баланд бардоштани сифати таҳсилот,

рушди захираҳои инсонӣ ва боло бурдани мақоми донишгоҳ дар рейтингҳои байналмилалиро пайгирӣ менамоянд [77, с. 173].

Аз ҷумла, иштироки фаёли устодони донишгоҳ дар озмуни байналмилалӣ "Technovation Girls" нишонгари ҷалби донишгоҳ ба ташаббусҳои инноватсионӣ мебошад. Омӯзгорони кафедраи забони англисии факултети шарқшиносӣ ба ҳайси ментор ба духтарон дар рушди тарҳи лоиҳаҳои иҷтимоӣ бо истифода аз технологияҳои рақамӣ мусоидат намуданд. Дар ҷамъбасти озмун, дастаҳои таҳти роҳбарии омӯзгорони донишгоҳ дар сатҳи миллӣ қадршиносӣ гардида, бо шаҳодатномаҳои байналмилалӣ сарфароз шуданд. Мақсади ин барнома, ки аз ҷониби ташкилоти ҷаҳонӣ пуштибонӣ мешавад, рушди малакаҳои рақамӣ ва ташаккули ҷаҳонбинии инноватсионӣ дар байни духтарон мебошад [77, с. 256].

Натиҷаҳои мусбати иштироки донишҷӯён дар озмунҳои байналмилалӣ ба таври возеҳ дар фаёлияти донишҷӯ Мӯниса Насруллоева инъикос ёфт, ки дар озмуни байналмилалӣ "Пули забони чинӣ" ҷойи дуумро ишғол намуда, ба рӯйхати 15 донишҷӯи беҳтарини дорандаи забони хитой шомил гардид [77, с. 127].

Ҷиҳати таҳкими ҳамкориҳои фарҳангӣ бо Ҷумҳурии Мардумии Чин, соли 2021 директори Институти Конфутсий, ҷаноби Рен Гентян ба факултети забонҳои шарқ ташриф овард ва ба китобхонаи он 300 нусха китобҳои таълимии муосир тақдим намуд, ки ба таври муассир муҳити забонмӯзии донишҷӯёнро ғанӣ гардонид [77, с. 258].

Аз дигар иқдоми назаррас, таҳсили устодони факултети забонҳои шарқ тибқи шаҳодатномаи Донишгоҳи нафти Ҷумҳурии Мардумии Чин мебошад, ки мутобиқи он, панҷ устои ботачриба соҳиби ҳуқуқи омӯзгорӣ дар он муассиса ба муҳлати 5 сол шуданд. Ин ҳамкориҳо намунаи равшани барномаи мубодилаи кадрҳо ва эътирофи байналмилалӣ неруи илмӣ донишгоҳ мебошанд.

Фаъолияти Шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ дар самти кор бо донишҷӯёни хориҷӣ низ босамар ба роҳ монда шудааст. Ин фаъолияти муҳимми сохторӣ барои татбиқи ҳадафҳои миллӣ дар соҳаи интернатсионализатсия, аз ҷумла иҷрои мактубҳои расмии Вазорати маориф ва илм, ҷалби муҳассилини хориҷӣ ва таҳсили шаҳрвандони Тоҷикистон дар хориҷи кишвар нигаронида шудааст. Баргузориҳои маъракаҳои таълимотӣ чиҳати таҳсил дар донишгоҳҳои Япония, Испания, Латвия, Италия, Чин ва дигар кишварҳо, дар факултетҳо бо иштироки фаъоли донишҷӯён сурат гирифта, натиҷаҳои амалӣ низ дар пай доштанд. Соли 2019 шумораи иштирокчиёни барномаҳои байналмилалӣ нисбат ба соли 2018 20% афзуд, ки ин нишонгари афзоиши шавқу рағбати муҳассилин ба имкониятҳои таҳсилоти ҷаҳонӣ мебошад [76, с. 145].

Ғайр аз ин, шумораи донишҷӯёни хориҷии донишгоҳ низ афзоиш ёфтааст. Дар китоби “Солнома-2019”-и донишгоҳ роҷеъ ба теъдоди донишҷӯёни хориҷӣ дар солҳои 2018, 2019 чунин маълумот оварда шудааст: «Соли 2019 теъдоди донишҷӯёни хориҷии шуъбаи рӯзона нисбат ба соли 2018 (600) зиёд шуда, ба 761 нафар расид, ки онҳо асосан аз Ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Кореяи Ҷанубӣ ва Афғонистон мебошанд. Раёсати донишгоҳ, итифоқи касаба ва ШРБ ба масоили будубоши муҳассилини хориҷӣ аҳаммияти махсус дода, барои таъмин намудани онҳо бо хобгоҳ кушиш менамоянд. Алҳол 75% муҳассилини хориҷӣ бо хобгоҳтаъмин шудаанд, боқимонда дар хонаҳои иҷоравӣ зиндагӣ менамоянд» [75, с. 145].

Бо таҳлили ҳолат ва ҷамъбасти таҷрибаҳои зикршуда метавон бо боварии комил гуфт, ки Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар самти густариши равобитаи байналмилалӣ, аз ҷумла дар бахшҳои эҷодӣ, таълимӣ ва маърифатӣ, ба дастовардҳои назаррас ноил гардидааст. Тамоюли афзоиши робитаҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ, баланд шудани иштироки

устодону донишчӯён дар лоиҳаҳо ва форумҳои байналмилалӣ, ба марҳилаи нав ворид шудани муносибатҳои байнидонишгоҳӣ бо муассисаҳои Осиёи Марказӣ, Аврупо ва Осиёи Шарқӣ – ҳама ва ҳама аз такони тоза дар роҳи таҳкими мақоми донишгоҳ ҳамчун маркази илму маърифати байналмилалӣ дарак медиханд.

Яке аз самтҳои муҳимми густариши алоқаҳои байналмилалӣ дар фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, аз ҷумла Донишкадаи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ), иштироки фаъолонаи донишчӯён дар мусобиқаҳои байналмилалӣ варзишӣ мебошад. Варзиш дар замони муосир на танҳо ҳамчун унсури тарбиявӣ ва ташаккули тарзи ҳаёти солим арзёбӣ мегардад, балки як воситаи муассири муаррифии сатҳи омодагии маърифатӣ, интизомии фарҳангии ҷавонон ва инчунин василаи мустаҳкам намудани равобитаи байналмилалӣ тавассути дипломатиияи варзишӣ маҳсуб меёбад.

Дар ин замина, ширкат ва муваффақияти донишчӯёни ДДХБСТ дар мусобиқаҳои варзишии сатҳи байналмилалӣ на танҳо далели сатҳи баланди омодагии варзишгарон мебошад, балки нишондиҳандаи рушди ҳамкориҳои хориҷии донишгоҳ дар самти фарҳангӣ-маърифатӣ ва тарбиявӣ мебошад. Аз миёнаи солҳои 2000-ум то миёнаи даҳаи дуюми асри XXI, донишчӯёни донишгоҳ дар як қатор мусобиқаҳои сатҳи байналмилалӣ ширкат варзида, соҳиби ҷойҳои ифтихорӣ гардиданд.

Аз ҷумла, соли 2010 донишчӯи соли чоруми факултети ҳуқуқшиносӣ Сайёд Шайхов дар мусобиқаи байналмилалӣ оид ба гӯштингирии самбо, ки дар шаҳри Бишкеки Ҷумҳурии Қирғизистон доир гардид, ширкат варзида, соҳиби ҷои аввал ва медали тилло гардид. Ин муваффақият оғози як марҳалаи тозаи иштироки донишчӯёни донишгоҳ дар варзишҳои сатҳи ҷаҳонӣ гардид.

Соли 2011 донишчӯи соли сеюми факултети технологияи инноватсионӣ ва ҳисобгирӣ Азизбек Қаробеков дар мусобиқаи кушоди байналмилалӣ оид ба

гӯштингирӣи камарбандӣ, ки дар шаҳри Астрахани Федератсияи Россия баргузор шуд, медали нукра ба даст овард. Ҳамчунин, ҳамон сол Ифтихор Арбобов – донишҷӯи соли панҷуми факултети сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ, ки ҳамзамон чемпиони Тоҷикистон оид ба муҳориба дар ринг буд, дар мусобиқаи байналмилалӣи гӯштингирӣ дар шаҳри Москва сазовори медали биринҷӣ гардид.

Муваффақиятҳои варзишгарони донишгоҳ дар соли 2012 идома ёфтанд. Алишер Алиев, донишҷӯи соли дуҷуми факултети ҳуқуқшиносӣ, дар мусобиқаи байналмилалӣ оид ба ҷанги тан ба тан (усули омехтаи NOMAD MMA) дар шаҳри Қарағандаи Ҷумҳурии Қазоқистон медали биринҷӣ ба даст овард [35]. Дар ҳамин сол, Парвиз Ғафуров дар мусобиқаи кушоди тирандозӣ бо яроқи пневматикӣ дар шаҳри Москва медали биринҷӣ гирифт. Ҳамзамон, Амирҷон Мансуров – донишҷӯи факултети молия, дар мусобиқаи самбо дар шаҳри Бишкек ҷойи аввалро соҳиб шуд. Аз ҷумлаи муҳимтарин комёбиҳои соли 2012 иштироки Сайлапачо Қурбонова дар чемпионати ХІ Осиёи Миёна оид ба армреслинг дар Тошканд мебошад, ки соҳиби ду медали нукра гардид ва роҳхат ба мусобиқаи байналмилалӣи Сан-Паулои Бразилияро ба даст овард.

Соли 2013 низ барои донишҷӯёни донишгоҳ соли дастовардҳои назаррас дар арсаи варзиш гардид. С. Каримов дар мусобиқаи самбои Юнон медали биринҷӣ, Д. Сулаймонов дар Қирғизистон ва Қазоқистон ду медали тилло, Ибодулло Алибердизода дар Универсиадаи XXVII дар шаҳри Қазон медали биринҷӣ ба даст оварданд. Ф. Рофиев дар Украина, Ф. Баротов ва И. Иброҳимов дар Душанбе, ва С. Икромов дар Дубай низ бо медалҳои ифтихорӣ сарфароз гардиданд [45, с. 29-30].

Соли 2014 Далер Сулаймонов, донишҷӯи факултети ҳуқуқшиносӣ, дар чемпионати Осиё оид ба бокс дар Бангкок бо медали биринҷӣ сарфароз гардида, ба унвони Устоди варзиши дараҷаи байналмилалӣ мушарраф шуд.

Ҳамон сол Суруш Каримов дар Юнон дар мусобиқаи самбо медали биринҷӣ ба даст овард.

Ширкати донишчӯён дар Бозиҳои Осиё дар Ашхободи Туркменистон соли 2017 ҳамчун падидаи ҷолиби рушди дипломатияи варзишии донишгоҳ арзёбӣ мешавад. Эркинбек Абдунабиев, Оятулло Ҳоҷаев ва Фаридун Қурбонов дар мусобиқаи гӯштингирии камарбандӣ байни намоёндагони 54 кишвар иштирок намуда, медалҳои биринҷиро соҳиб шуданд, ки боз як шаҳодати равшани густариши равобити фарҳангӣ-варзишии донишгоҳ ба шумор меравад [141].

Метавон натиҷагирӣ кард, ки иштироки донишчӯёни донишгоҳ дар мусобиқаҳои байналмилалӣ на танҳо нишондиҳандаи пешрафти инфиродӣ ва омодагии ҷисмониву касбӣ мебошад, балки василаи муассири тақвияти нуфузи донишгоҳ дар арсаи байналмилалӣ мебошад. Ин фаъолиятҳо дар маҷмӯъ, ба тавсеаи робитаҳои фарҳангӣ-маърифатӣ ва рушди дипломатияи мардумӣ дар доираи муассисаи таҳсилоти олии мусоидат намуда, заминаҳои нав барои ҳамкориҳои илмӣ, табодули донишчӯён ва эҷоди муносибатҳои устувори байналмилалӣ фароҳам месозанд.

Ҳамин тавр, дар марҳилаи муосири ҷаҳонишавии илму маориф, тақвияти робитаҳои байналмилалӣ ҳамчун шохиси муҳими рушди муассисаҳои таҳсилоти олии арзёбӣ мегардад. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки муассисаҳои олии шаҳри Хучанд, аз ҷумла Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ва Донишқадаи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ), дар самтҳои эҷодӣ, таълимӣ ва маърифатӣ фаъолона воридаи марҳилаи сифатан нав гардидаанд. Рушди барномаҳои муштаракӣ таълимӣ, ташкил ва баргузориҳои конференсияҳо, семинарҳо ва мусобиқаҳои байналмилалӣ, мубодилаи донишчӯён ва устодон, табодули фарҳангӣ ва истифодаи платформаҳои рақамии таълимӣ, аз ҷумла барномаҳои омӯзишии онлайн, ҳамчун механизмҳои муассири тавсеаи ҷаҳонбинии донишчӯён ва

баланд бардоштани рақобатпазирии онҳо дар бозори байналмилалӣ меҳнат хидмат мекунад.

Тадричан, муассисаҳои мазкур дар равандҳои татбиқи дипломатияи илмӣ ва фарҳангӣ фаъолона ширкат варзида, ҷойгоҳи худро ҳамчун субъектҳои муҳим дар муколамаи тамаддунҳо ва мубодилаи таҷрибаи байналмилалӣ мустаҳкам намуда истодаанд. Таҷрибаи муваффақи иштирок дар лоиҳаҳои фаромарзӣ, аз қабيلي ENACTUS/SIFE, барномаҳои ERASMUS+, TEMPUS ва дигар ташаббусҳои байналмилалӣ, имконият фароҳам овардааст, ки донишҷӯён на танҳо дар заминаи илм ва таълим, балки дар сатҳи фарҳангӣ ва маърифатӣ низ рушд ёбанд. Ин раванд ба ташаккули шахсияти эҷодкор, соҳибтаҳсил, ҷомеашинос ва ватандӯсти ҷавон мусоидат намуда, ҷанбаҳои инсонгароёнаи таҳсилоти олии маорифи миллӣ–байналмилалиро тақвият мебахшад.

Аз ҷониби дигар, ҳамкориҳои сохторӣ ва институционалӣ бо донишгоҳҳо ва ташкилотҳои бонуфузи хориҷӣ дар Аврупо, Осиёи Марказӣ ва Шарқӣ, афзоиши иштироки устодону донишҷӯён дар чорабиниҳои илмӣ-таълимӣ ва табодули таҷриба дар муассисаҳои пешрафта, ба рушди устувори таҳсилоти олии ташаккули нерӯи зеҳнии ҷавобгӯ ба талаботи асри XXI заминаи мусоид гузоштаанд.

Раванди мазкур ҳамчунин дар таҳкими нуфуз ва эътибори байналмилалӣ донишгоҳҳои Хучанд саҳми назаррас гузошта, ба як абзори муҳим дар татбиқи стратегияи миллии ҷаҳонишавии маориф табдил ёфтааст. Чунин тамоюлҳо боиси он шудаанд, ки мактабҳои таҳсилоти олии минтақа бо таъҷиб ба таҷрибаи андӯхта ва имкониятҳои нав, ҳамчун марказҳои фаъоли илмӣ, таълимӣ ва маърифатӣ дар фазои байналмилалӣ баромад намуда, дар раванди ташаккули ҷомеаи донишбунёд ва дипломатикунони маориф нақши муассир бозанд.

Бо ин тартиб, равандҳои таҳкими робитаҳои байналмилалӣ дар самтҳои эҷодӣ, таълимӣ ва маърифатӣ, на танҳо муҳтавои таҳсилотро ғанӣ гардонида, балки ба рушди устувори системаи маориф, болоравии сифати таҳсил ва

тарбияи кадрҳои рақобатпазир дар Тоҷикистон мусоидат менамоянд. Дар оянда, нигоҳдории ин тамоюл ва тавсеаи минбаъдаи он бояд ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати таҳсилоти олӣ ва рушди дипломатияи таълимӣ мавриди таваҷҷуҳи ҷиддӣ қарор гирад.

ХУЛОСА

1. Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Дар натиҷаи таҳқиқоти мукаммали таърихию таҳлилӣ оид ба рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар даври истиқлолияти давлатӣ, хулоса карда мешавад, ки таҳсилот дар заминаи робитаҳои байналмилалӣ дар шароити муосири Тоҷикистон ба яке аз рухҳои муҳими стратегияи миллии рушди соҳаи маориф таъсирро меорад. Бо вучуди мушкилоти иқтисодӣ, иқтисодӣ ва инфрасохторӣ, ин раванд дар заминаи талошҳои пайгириҳои муассисаҳои таҳсилоти олии ва бо дастгирии ниҳодҳои хориҷӣ тавонист ба марҳилаи сифатан нав ворид гардад. [1-М].

1. Тавре ки таҳлил нишон дод, бо таърихи ба стратегияҳои дарозмуддати рушд ва ташаккули заминаи зарурии меъёриву ҳуқуқӣ, инчунин бо истифода аз захираҳои мавҷуда — кадрӣ, молиявӣ ва моддиву техникаӣ, донишгоҳҳои пешбари шаҳри Хучанд (аз ҷумла Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Гафуров, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи тиҷорати Тоҷикистон ва Донишқадаи политехникии Донишгоҳи техникаи Тоҷикистон ба номи академик М. Осимӣ) тавонистанд ҳамкориҳои байналмилалиро дар асоси низомнок ва институтсионалӣ ба роҳ монанд. Роҳандозии шӯъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ ва фаъол гардидани марказҳои махсусгардонидашуда, чун муҳаррики дипломатияи илмӣ ва фарҳангӣ, заминаи мусоиди таъсирҳои таърифа ва рушди инфрасохтори илмӣ муассисаҳоро ба вучуд овард [6-М].

2. Дар натиҷаи иштироки фаъоли донишгоҳҳои Хучанд дар барномаҳои бузурги минтақавӣ ва байналмилалӣ, аз қабили TEMPUS, Erasmus Mundus, ERASMUS+, DAAD, Fulbright, GIZ, ва дигар барномаҳои грантӣ, муҳтавои таълим ва низомии идоракунии он бо стандартҳои ҷаҳонӣ мутобиқ гардонидашуда. Аз ҷумла, ҷорӣ гардидани таҳсилоти зинавӣ, системаи кредитӣ, механизми назорати сифати таҳсилот, рушди барномаҳои байнифаннӣ ва ба роҳ

мондани курсҳо бо забонҳои хориҷӣ, намунаҳои равшани тағйироти мусбат мебошанд. [4-M]. Нақши Маркази инсоншиносӣ, ки дар заминаи ҳамкориҳои байналмилалӣ таъсис ёфтааст, хусусан дар самти такмили ихтисоси устодон, таҳияи барномаҳои нав ва истифодаи технологияи рақамӣ дар раванди таълим, назаррас арзёбӣ мегардад. Ин марказ, дар ҳамроҳии бо лоиҳаҳои ERASMUS+ (TUTORIAL, EXTEND, DESIDE), ба рушди иқтисодии инсонӣ ва академикӣ мусоидат намуда, заминаи табодули илмӣ ва фарҳангиро дар сатҳи байналмилалӣ фароҳам овардааст [4-M; 7-M].

3. Дар баробари дастовардҳо, таҳқиқоти анҷомшуда мушкилоту монетаҳои ҷойдоштаро низ равшан намудаанд. Аз ҷумла, сатҳи пасти дониши забонҳои хориҷӣ дар миёни як қисм омӯзгорон, набуди стратегияи миллии робитаҳои байналмилалӣ, маҳдудияти маблағгузориҳои дохилӣ, давомнокии кӯтоҳи лоиҳаҳо, ва кам будани фарогирии фанҳои дақиқ ва техникӣ дар барномаҳои байналмилалӣ, ба сифати омилҳои маҳдудкунанда арзёбӣ гардиданд. [4-M].

Аз ин рӯ, таҳияи стратегияи миллии робитаҳои байналмилалӣ таҳсилоти олии, ки бояд бо дарназардошти захираҳои миллию байналмилалӣ, захираи кадрӣ, эҳтиёҷоти минтақа ва талаботи бозори меҳнат амалӣ гардад, зарур ва саривақтӣ арзёбӣ мегардад. Ин раванд метавонад ба сифати воситаи муҳими боло бурдани рақобатпазирии муассисаҳои таҳсилоти олии, густариши доираи ҳамкориҳои илмӣ ва татбиқи технологияи муосир дар муҳити таҳсилу тадқиқот хизмат намояд.

4. Муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд на танҳо ба омодасозии кадрҳои мутахассис равона шудаанд, балки ҳамчун марказҳои муҳими муколамаи илмӣ-фарҳангӣ ва дипломатияи илмӣ фаъолият мекунанд. Ин хусусият ба онҳо имконият дод, ки дар баланд бардоштани сатҳи маърифатӣ, фарҳангӣ ва иқтисодии ҷомеа нақши муҳим дошта бошанд. Ҳамгироии таълим, илм ва фарҳанг дар фаъолияти ин муассисаҳо ба яке аз

омилҳои асосии мақоми онҳо дар арсаи байналмилалӣ таҳсилот табдил ёфтааст. [3-М; 5-М].

5. Шуъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ ҳамчун сохторҳои калидӣ дар идораи низоми ҳамкориҳои хориҷӣ ташаккул ёфта, фаъолияти ҳамаҷониба — аз ҷумла қорҳои ташкиливу методӣ, таҳлилӣ, машваратӣ ва иттилоотиро ба роҳ мондаанд. Бо дастгирии маъмурияти донишгоҳҳо, ин шуъбаҳо дар таҳияи нақшаҳои мушаххаси ҳамкорӣ, ҳамоҳангсозии сафарҳои илмӣ ва омӯзишӣ, баргузориҳои курсу семинарҳо, дастгирии молиявии лоиҳаҳои байналмилалӣ ва таҳияи стратегияҳои рушд нақши муассир бозиданд. Ин раванд боиси устувориҳои низоми идоракунии байналмилалӣ ва пешрафти босуботи муассисаҳо гардид. [6-М].

6. Баррасии таърихиву илмӣ фаъолияти донишгоҳҳои Хучанд дар даврони соҳибистиклолӣ нишон медиҳад, ки равандҳои робитаҳои байналмилалӣ дар таҳсилоти олии на танҳо ҷузъи тарзи таълим ва омодакунии мутахассисон шуданд, балки хусусиятҳои давлатсозӣ, идеологӣ ва иҷтимоиро низ касб карданд. Ин равандҳо дар ташаккули шахсиятҳои дорони ҷаҳонбинии муосир, дорони малакаҳои рақобатпазир ва таҷрибаи ҷаҳонӣ нақши муҳим бозиданд. [4-М].

7. Иштирок ва ҳамкорӣ дар доираи барномаҳои байналмилалӣ, аз ҷумла TEMPUS, Erasmus+, DAAD, GIZ ва дигар ташаббусҳои грантӣ, барои рушди зерсохтор ва таҳкими иқтисодии кадрӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ заминаи устувор фароҳам оварданд. Дар ин раванд қорӣ намудани стандартҳои байналмилалӣ таҳсилот, аз ҷумла низоми кредитӣ, таҳсилоти бисёрзинагӣ ва механизмҳои назорати дохилии сифати таҳсилот, инчунин тавсеаи дастрасӣ ба таҷрибаҳои пешқадам ва ҳамкорӣ бо муассисаҳои пешрафтаи таҳсилоти олии хориҷӣ аҳамияти махсус доштанд [2-М; 7-М].

8. Сохторҳои махсусгардонидашудаи гуманитарӣ ва илмӣ, аз ҷумла маркази «Инсоншиносӣ», ки дар доираи лоиҳаҳои Erasmus+ фаъолият

менамояд, дар таҳқиқот ҳамчун майдонҳои муҳими татбиқи дипломатияи илмӣ, рушди мубодилаи байнифарҳангӣ ва таҳкими иқтисодии инсонӣ арзёбӣ гардидаанд. Таъкид мешавад, ки фаъолияти чунин марказҳо дар тақмили рушди низомии таҳсилоти олии минтақа ва ҳамгироии он ба фазои байналмилалӣ таҳсилот тавассути рушди ҳаёти омӯзгорон, ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ва усулҳои муосири таълим саҳми назаррас мегузорад. [7–М]

9. Дар шароити истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан дар низомии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд, аз ҷумла Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ва ДДХБСТ, равандҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ ба сатҳи баланди устувории институтсионалӣ расиданд. Рушди онҳо ба ташаккули зерсохтори мукамал, таъмини кадрӣ ва татбиқи стратегияҳои муосири таҳсилотӣ таъям намуд. Дар натиҷа, муассисаҳои мазкур ба марказҳои рақобатпазири илмӣ-таълимии дорои аҳамияти байналмилалӣ табдил ёфтанд. [2–М; 5–М]

10. Ташкили зерсохтори муосири муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки бо таҷҳизоти техникаи пешрафта, шароити мусоид барои анҷом додани таҳқиқоти илмӣ ва ташаккули муҳити ҳавасмандкунандаи академӣ тавсиф мегардад, дар баланд бардоштани сатҳи умумии таҳсилот ва илм нақши муҳим бозид. Ҳамзамон, омода намудани мутахассисони баландихтисосе, ки қодир ба мутобиқшавӣ ба талаботи бозори ҷаҳонии меҳнат ва иштирок дар равандҳои байналмилалӣ мебошанд, ба шартҳои калидии рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд табдил ёфт. Ин раванд барои рушди устувори иқтисодии кадрӣ миллӣ ва ҷалби мутахассисони хориҷӣ заминаи бозғамӣ фароҳам овард. [1–М; 6–М]

11. Муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ба шарофати иштироки фаъол дар барномаҳои байналмилалӣ ва ҳамкориҳои бисёрҷониба бо ташаббусҳои, чун Erasmus+, TEMPUS ва дигар лоиҳаҳои ҷаҳонӣ, ба марҳилаи сифатан нави рушд ворид гардиданд. Ин ҳамкориҳо на танҳо ба баланд

гардидани иқтидори илмӣ ва таълимии онҳо мусоидат намуданд, балки нуфузи байналмилалӣ ва устувории институтсионалии онҳоро низ таҳким бахшиданд.

12. Рушди робитаҳои байналмилалӣ ба қорӣ гардидани усулҳои муосири таълим, технологияҳои рақамӣ ва таҳкими иқтидори илмӣ ва кадрӣ мусоидат намуд. Ин дигаргунсозӣ имкон фароҳам овард, ки муҳтавои таҳсилот ба стандартҳои ҷаҳонӣ наздик карда шуда, дастрасии донишҷӯён ва омӯзгорон ба наовариҳои илмӣ ва технологияҳои муосир васеъ гардад. Истифодаи платформаҳои рақамӣ ва технологияҳои таҳсилоти фосилавӣ дар шароити муосир ҳамчун воситаи зарурӣ ва самараноки рушд арзёбӣ мешавад. [4–М]

13. Бо таъсиси шӯроҳои диссертатсионӣ дар сохтори муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва ташаккули заминаҳои мустақилияти илмӣ аз рӯи самтҳои гуногуни таҳқиқот, сатҳи қорҳои илмӣ ва оморасозии муҳаққиқони ҷавон дар шаҳри Хучанд ба таври назаррас боло рафт. Дар ин раванд олимони ва роҳбарони маъруфи илмӣ, аз ҷумла профессорҳо Абдулманнон Насриддин, Набиҷон Раҳимов, Хотам Муртазоев, Иномҷон Мамадалиев, Умеда Ғаффорова, Нуралӣ Нурзод ва дигарон, бо таҳқиқоти илмии худ дар таҳкими заминаи илмӣ-таълимӣ саҳми арзанда гузоштанд. [3–М]

14. Ҳамзамон, таҳқиқот мавҷудияти як қатор мушкилот ва маҳдудиятҳои ҷиддиро низ ошкор менамояд. Аз ҷумла, набудани дастгирии ҳамаҷонибаи барномавии давлатӣ барои рушди робитаҳои байналмилалӣ, намояндагии нокифояи фанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ дар барномаҳои таълимӣ, инчунин сатҳи пасти донишҷуи забонҳои қорӣ миёни омӯзгорон ва қормандони илмӣ, татбиқи самараноки ин равандҳоро ба таври ҷиддӣ маҳдуд месозанд.

15. Дар натиҷаи тадқиқоти илмӣ, мафҳум ва раванди байналмилалӣ гардонидани таҳсилоти оӣ дар шароити Тоҷикистони муосир, бо таъба ба таҷрибаи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд, мавриди омӯзиш ва таҳлили ҳамаҷониба қарор гирифт. Муайян гардид, ки дар тӯли се даҳсолаи охир байналмилалӣ гардонидан аз шакли ташаббусҳои инфиродӣ ба раванди

устувори институтсионалӣ табдил ёфта, асосҳои ҳуқуқӣ, таълимӣ ва ташкилиро фаро гирифтааст. [3–М]

16. Ин тадқиқот ба мафҳум, моҳият ва равандҳои робитаҳои байналмилалӣ таҳсилоти олии дар шароити муносири Ҷумҳурии Тоҷикистон бо таъкид ба таҷрибаи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд равона карда шудааст. Ин раванд дар тӯли се даҳсолаи охир аз шакли ташаббусҳои инфиродӣ ба равандҳои устувори институтсионалӣ, ки асосҳои ҳуқуқӣ, ташкилии муассисаҳо ва баланд бардоштани сатҳи касбии кадрҳоро дар бар мегиранд, табдил ёфтааст. Тадқиқот таҳлили ҳамаҷониба ва системавии омилҳои асосӣ, шароитҳо, имкониятҳо ва маҳдудиятҳоеро, ки рушди ҳамкориҳои байналмилалиро дар соҳаи таҳсилоти олии муайян мекунанд, ифода менамояд. [1–М; 3–М]

17. Вазъи фаъолияти таълимӣ ва илмӣ муассисаҳои таҳсилоти олии Хучанд ҳамчун яке аз намунаҳои нишондиҳандатарини рушди бомуваффақияти ҳамкориҳои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ мегардад. Бо шарофати таъсиси инфрасохтори муосир, васеъ намудани ҳамкориҳои дуҷониба ва бисёрҷониба бо шарикони хориҷӣ, мустаҳкам намудани захираи илмӣ ва тайёр кардани кадрҳои баландихтисос, ин муассисаҳо тавонистанд, ки модели устувори миллии ҳамкориҳои байналмилалиро ташаккул диҳанд. Таҷрибаи ҷамъовардашуда метавонад ҳамчун роҳнамои амалӣ барои дигар муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар истифода гардад. [3–М]

2.Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

- Бо вучуди натиҷаҳои назарраси бадастомада, таҳқиқоти анҷомдодашуда аз боқӣ мондани як қатор мушкилот ва маҳдудиятҳои ҷиддӣ шаҳодат медиҳад. Аз ҷумла, сатҳи нокифояи дониستاني забонҳои хориҷӣ аз ҷониби қисми муайяни ҳайати профессорону омӯзгорон, набудани стратегияи ҳамоҳангшудаи миллии оид ба рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ, маҳдуд будани захираҳои молиявӣ, инчунин хусусияти кӯтоҳмуҳлати татбиқи аксари лоиҳаҳои

байналмилалӣ аз ҷумлаи чунин мушкилот мебошанд. Ин омилҳо ҳамоно рушди минбаъдаи фаъолияти байналмилалии муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро маҳдуд месозанд. Аз ин рӯ, таҳия ва амалӣ намудани стратегияҳои миллии робитаҳои байналмилалӣ, зиёд кардани маблағгузорӣ, такмили малакаҳои забондонӣ ва густариши ҳамкориҳои фанӣ ва илмӣ ҳамчун воситаҳои асосии баланд бардоштани сатҳи байналмилалӣ ва рақобатпазирии муассисаҳои таҳсилоти олии Хучанд тавсия дода мешавад.

- Бо мақсади рушди босамари робитаҳои байналмилалӣ дар риштаи таҳсилоти олӣ зарур аст, ки сиёсати давлатӣ дар ин самт бо таъкид ба таҳкими заминаҳои ҳуқуқӣ ва ташкили муҳити муътадили дастгиркунанда таҳия ва татбиқ гардад. Ин заминаҳо бояд шаффоф, устувор ва мутобиқ ба талаботи ҷаҳонӣ бошанд, то ки ҳамаи иштирокчиёни раванди таълимӣ – донишҷӯён, омӯзгорон ва муассисаҳо имкони фаъолият дар сатҳи байналмилалиро дошта бошанд.

- Рушди захираҳои инсонӣ ҳамчун омили калидӣ барои муваффақият дар робитаҳои байналмилалии таҳсилоти олӣ пазируфта мешавад. Бояд чораҳо андешида шаванд, ки кадрҳо аз рӯи стандартҳои байналмилалӣ омода ва доимо такмил ёбанд. Ташкили марказҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва рушди дониши забонӣ дар байни ҳайати омӯзгорӣ ва донишҷӯён барои барқарорсозии робитаҳои байналмилалӣ ва татбиқи барномаҳои таълимӣ хеле зарур мебошад.

- Барои таъмини рушди робитаҳои байналмилалӣ зарур аст, ки ҳамкориҳои илмӣ бо муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ дар сатҳи васеъ ва муташаккил ба роҳ монда шаванд. Рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ ба навсозии муҳтавои барномаҳои таълимӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ва фаъол гардидани фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ мусоидат менамояд. Амалияи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ба таври возеҳ нишон медиҳад, ки шаклҳои дучониба ва бисёрҷонибаи ҳамкорӣ

шарти муҳимми васеъ намудани фазои илмӣ-таълимӣ ва баланд бардоштани самаранокии раванди таълим мебошанд.

- Бо дарназардошти натиҷаҳои бадастомада, татбиқи маҷмуи чораҳои пайдарпай ҳам дар сатҳи давлатӣ ва ҳам дар сатҳи муассисаҳои алоҳидаи таълимӣ, ки ба таҳкими минбаъдаи ҳамкориҳои байналмилалӣ равона шудаанд, мақсаднок ба назар мерасад. Дар қатори самтҳои афзалиятнок таҳияи стратегияи миллии рушди робитаҳои байналмилалӣ бо дарназардошти манфиатҳои миллӣ ва тамоюлҳои ҷаҳонӣ, такмили заминаи меъёриву ҳуқуқӣ, рушди иқтисодии кадрӣ, густариши ҳамкорӣ бо шарикони хориҷӣ, инчунин баланд бардоштани сатҳи донишҷӯи забонҳои хориҷӣ дар миёни ҳаёти профессорону омӯзгорон ва кормандони илмӣ бояд ҷудо карда шаванд.

Татбиқи чораҳои зикршуда ба баланд бардоштани рақобатпазирии низомии таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамгироии он ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ ва таҳкими мавқеи муассисаҳои таҳсилоти олии ватанӣ дар ҷомеаи илмӣ байналмилалӣ мусоидат хоҳад кард.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТ (МАЪХАЗҲО):

1. Сарчашмаҳои бойгонӣ

1. Бойгонии ҷории ДДХБСТ. Натиҷаҳои ҳамкорӣ бо Маркази омӯзиши Конфутсий. Соли 2014. – С.1.
2. Бойгонии ҷории ДДХБСТ. Ҳисоботи мудирӣ шӯба оид ба робитаҳои байналмилалӣ барои соли хониши 2009-2010. – С.2.
3. Бойгонии ҷории ДДХБСТ. Ҳисобот оид ба робитаҳои байналмилалӣ (Грантҳо дар 5 соли охир). – С.2-5.
4. Бойгонии ҷории ДДХБСТ. Ҳисобот оид ба робитаҳои байналмилалӣ барои соли хониши 2011-2012. – С.1.
5. Бойгонии ҷории ДДХБСТ. Ҳисобот оид ба робитаҳои байналмилалӣ барои соли хониши 2013-2014. – С.3-4.
6. Бойгонии ҷории ДДХБСТ. Ҳисоботи шӯбаи робитаҳои байналмилалӣ дар нимсолаи аввали соли хониши 2012-2013. – С.2.
7. Қарори Коллегия аз 25 январи соли 1990 «Маълумотнома оид ба натиҷаҳои робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои олии таълимӣ барои соли 1989» // Бойгонии ҷории Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1991. – С.1–4.
8. Ҳисобот оид ба робитаҳои байналмилалӣ // Бойгонии ҷории ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров барои соли 2017. Ҷузъдони ҳисоботҳо. – С.2,4.

2. Сарчашмаҳои расмӣ ва ҳуқуқӣ

9. Ёддошти тафохум оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи маориф миёни Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва рушди Ҷумҳурии Ислонии Эрон. – Техрон, 30 апрели соли 2002.
10. Конвенсия миёни Ҳукуматҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ислонии Покистон «Дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаҳои фарҳанг, сайёҳӣ ва варзиш» аз 1 июни соли 1992.

11. Концепсияи миллии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Матбуот, 2003. – 23 с.
12. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Паёми Сомониён, 1999. – 92 с.
13. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Ирфон, 1994. – 36 с.
14. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 декабри соли 2006, №785 «Дар бораи тасдиқи Созишнома миёни Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маорифи Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи таҳсилоти олий».
15. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2003 «Дар бораи татбиқи ислоҳоти соҳаи маориф барои солҳои 2004–2009» // Ахбори Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2003. – №7. – С.162–172.
16. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2004 «Дар бораи нақшаи татбиқи ислоҳоти низоми маориф барои солҳои 2004–2009» // Ахбори Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2004. – №7. – С.54–59.
17. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 сентябри соли 2011 «Дар бораи тасдиқи қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ» // Ахбори Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2011. – №9. – С.10–11.
18. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2004. – №5. – мод.345; 2005. – №12. – мод.655; 2006. – №12. – мод.546; 2008. – №6. – мод.465; 2009. – №3. – мод.81; №5. – мод.336; №7-8. – мод.500; 2010. – №7. – мод.566.
19. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф». – Душанбе: Шарқи озод, 2006. – 92 с.
20. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 декабри соли 1993, №899 «Дар бораи маориф». – Душанбе, 1993.

21. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти олий ва баъд аз таҳсилоти олий» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2003. – №12. – С.676–693.
22. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 октябри соли 2009, №687 «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон». – Душанбе, 2009.
23. Протокол оид ба ниятҳо миёни Вазорати таҳсилоти олии касбӣ ва махсуси Ҷумҳурии Афғонистон ва Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 1992. – С.78.
24. Созишнома миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Федератсияи Россия оид ба ҳамкорӣ дар соҳаҳои фарҳанг, илм ва техника, маориф, тандурустӣ, иттилоот, варзиш ва сайёҳӣ (аз 19.09.1995) // Газетаи халқ. – 1995. – 21 сентябр.
25. Созишнома оид ба ҳамкориҳои илмӣ-техникӣ миёни Ҳукуматҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ислонии Покистон // Ахбори Маркази тадқиқоти стратегӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2007. – №2 (15). – С.46–49.
26. Созишномаи ҳамкорӣ дар соҳаи маориф миёни Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маорифи Ҷумҳурии Ислонии Покистон. – Ислонбод, 13 майи соли 2004.
27. Созишномаи ҳамкорӣ дар соҳаи маориф миёни Ҳукуматҳои Ҷумҳурии Туркия ва Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Анқара, 6 майи соли 1996.
28. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 аз 1 декабри соли 2016, №636. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2016. – 110 с.
29. Шарҳи матбуотии Комиссияи Аврупой (RAPID) MEMO/92/54 аз 14.09.1992 оид ба барномаи ТАСИС (Барномаи кӯмаки техникии ИА ба кишварҳои ИДМ ва Гурҷистон).

30. Эълумия оид ба таъсиси фазои ягонаи таҳсилоти олий дар Аврупо (Эълумияи Болония). Имзошуда дар шаҳри Болония, Италия, 19 июни соли 1999.

3. Китобҳо, монографияҳо ва мақолаҳои илмӣ

31. Абдуллаев, С.А. Худжандский государственный университет: история, документы и его люди [Текст] / С.А. Абдуллаев, Х.Х. Холджураев. – Худжанд: Госизд-во им. Рахима Джалила, 1997. – 467 с.

32. Абдуллоева, М. Подготовка учителей иностранных языков в Северном Таджикистане: история, развитие и перспективы [Текст] / М. Абдуллоева. – Худжанд: Меъроч, 2016. – 600 с.

33. Азимова, М. Омӯзиши забони англисӣ ва олмонӣ дар солҳои истиқлолият [Матн] / М. Азимова // Маориф – ояндаи Тоҷикистон. – Худжанд: Ношир, 2011. – С. 487–495.

34. Ахмедов, У.Х. Роль НИР в повышении качества подготовки кадров ХФТУТ [Текст] / У.Х. Ахмедов // Донишгоҳ – ҷайзи истиқлол. – Худжанд, 2002. – С. 19–28.

35. Аҳмадова, Ш. Офарин Алишер [Матн] / Ш. Аҳмадова // Маъвои хирад. – 2012. – № 10 (69). – 27 октябр.

36. Бобокалонов, А. Ҳафтод нахли пурсамар [Матн] / А. Бобокалонов, Ҳ. Холҷӯраев. – Худжанд: Нури маърифат, 2002. – 533 с.

37. Бобокалонов, А. 80 зинаи камолот [Матн] / А. Бобокалонов, Ҳ. Холҷӯраев, Ш. Шарипов. – Худжанд, 2012. – 660 с.

38. Ғафурҷони Мирҳайдар. Каъбаи дили ман (Таасурот) [Матн] / Мирҳайдар Ғафурҷон. – Худжанд: Нури маърифат, 2007. – 269 с.

39. Ғаффоров, У. Чароғи ирфон [Матн] / У. Ғаффоров. – Худжанд: Нури маърифат, 2002. – 497 с.

40. Гаффорова, У. Густариши робитаҳои байналмилалӣ [Матн] / У. Гаффорова // Маориф – ояндаи Тоҷикистон. – Худжанд: Ношир, 2011. – С. 500–505.
41. Ғозибеков, А.Ғ. Дар чорроҳаи тақдир [Матн] / А.Ғ. Ғозибеков. – Хучанд: Нашриёти Раҳим Чалил, 1999. – 154 с.
42. Раҳмонов, З.А. Донишгоҳ – ғайзи истиқлол [Матн] / З.А. Раҳмонов, Р.И. Изатуллоев. – Худжанд: ҚММ Маркази ноширии «Солитон», 2002. – 98 с.
43. Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров. Қомуси мухтасар [Матн] / Коллектив муаллифон. – Худжанд: Нури маърифат, 2007. – 360 с.
44. Донишгоҳи давлатии Хучанд. Қомус [Матн] / Коллектив муаллифон. – Худжанд, 1992. – 109 с. (Ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ).
45. Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз (Альбом) [Матн] / Коллектив муаллифон. – Худжанд, 2014. – 104 с.
46. Дун, А.З. Указатель трудов преподавателей Ленинабадского педагогического института. 1967–1980 [Текст] / А.З. Дун, Н.Б. Колмакова. – В 3 ч. – Ч. 1. – 139 с.; Ч. 2. – 240 с.; Ч. 3. – 428 с. – Ленинабад, 1987.
47. Институти давлатии педагогии Ленинобод ба номи С.М. Киров: Маҷмӯаи идона. Ба 25-солагии институт бахшида мешавад [Матн] / Коллектив муаллифон. – Ленинабад, 1958. – 170 с.
48. Исомитдинов, Ҷ. Ташаккул ва густариши робитаҳои байналхалқии ДДХБСТ [Матн] / Ҷ. Исомитдинов. – Худжанд: Ношир, 2018. – 120 с.
49. История таджикского народа (Новейшая история 1941–2010 гг.) [Текст] / Коллектив авторов. – Душанбе: Империял-Групп, 2011. – Т. VI. – 688 с.
50. Кадыров, Д. Молодёжь – прогрессивная сила страны [Текст] / Д. Кадыров // Донишгоҳ – ғайзи истиқлол. – Худжанд, 2002. – С. 81–86.

51. Каримбоева, Ҳ.К. Робитаҳои хориҷии донишгоҳ [Матн] / Ҳ.К. Каримбоева. – Хучанд, 2002. – С. 28–33.
52. Каримов, С.Н. Ёде аз гузашти айём [Матн] / С.Н. Каримов. – Хучанд, 2002.
53. Каримов, С.Н. Кохи фарҳанг [Матн] / С.Н. Каримов, Ғ.Ҳ. Ҳайдаров. – Хучанд, 1992. – 59 с.
54. Каюмов, С.К. Ленинабадский государственный педагогический институт имени С.М. Кирова (1932–1982) [Текст] / С.К. Каюмов, Ғ.Х. Ҳайдаров. – Ленинабад. – 2 с.
55. Латипов, Ҷ.Л. Манбаи илму ҳунар [Матн] / Ҷ.Л. Латипов, С.Ю. Ёқубов. – Хучанд: Нури маърифат, 2002. – 112 с.
56. Ленинабадскому государственному педагогическому институту имени С.М. Кирова – 50 лет (Юбилейный сборник) [Текст]. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 198 с.
57. Маъвои саодати маънавӣ [Матн] / О.Қ. Каримов (ред.). – Хучанд: Ношир, 2008. – 254 с.
58. Муртазоев, Х. Жизнь и деятельность в документах. Книга 2 [Текст] / Х. Муртазоев. – Худжанд: Нури маърифат, 2017. – 148 с.
59. Набиев, В.М. Международные отношения молодежи Таджикистана с молодежью стран Содружества Независимых Государств и Шанхайской организации содружества [Текст] / В.М. Набиев. – Душанбе, 2020. – С. 46–55.
60. Набиев, В. Донишгоҳи давлатии Хучанд дар қаламрави истиқлолият [Матн] / В. Набиев. – Хучанд, 2011. – С. 101–108.
61. Офтоби маърифат (Ёдномаи доктор Абдулманнони Насриддин) [Матн]. – Хучанд: Ношир, 2015. – 512 с.
62. Пираков, Ф.М. Заключение Республики Таджикистан межгосударственных соглашений и меморандумов в сфере международного

образования со странами Азии [Текст] / Ф.М. Пираков. – Душанбе, 2022. – С. 335–338.

63. Пираков, Ф.М. Основные этапы сотрудничества Российской Федерации и Республики Таджикистан в области образования и науки в новейшей истории [Текст] / Ф.М. Пираков. – Курск, 2021. – С. 233–242.

64. Пираков, Ф.М. Сфера образования Таджикистана и развитие международных образовательных связей республики в период независимости [Текст] / Ф.М. Пираков. – Душанбе, 2020. – С. 317–322.

65. Пресс-релиз Европейской Комиссии (RAPID) МЕМО/92/54 от 14.09.1992 г. по программе ТАСИС (Программа технического содействия ЕК Содружеству Независимых Государств и Грузии).

66. Пулодов, Х. Падидаи умедбахши истиклолият [Матн] / Х. Пулодов, Ч. Исоматдинов. – Хучанд, 2003. – 132 с.

67. Рахимов, Н.Т. Археологическая карта Таджикистана. Согдийская область [Текст] / Н.Т. Рахимов. – Худжанд, 2021. – 485 с.

68. Раҳмон, Э. Мактаб – даргоҳи маърифат [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2010.

69. Раҳмон, Э. Маориф – омили муҳимтарини таҳкими давлат ва пойгоҳи миллат аст [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2007.

70. Раҳмон, Э. Низоми соҳаи маориф асоси рушди ҷомеа аст [Матн] / Э. Раҳмон // Маорифи Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият. – Душанбе, 2006. – С.3-35.

71. Раҳмон, Э. Роҳнамои маориф [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2011. – 152 с.

72. Раҳмон, Э. Рушди маориф асоси таҳкими аркони давлат [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2009. – 334 с.

73. Раҳмон, Э. Фарҳанг ҳастии миллат аст [Матн]: суҳанронии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат (20-уми март соли 2011) / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2011. – 37 с.

74. Зарифзод, С. Робитаҳои байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон [Матн] / З. Солеҳи Зарифзод. – Хучанд: Ношир, 2021. – 350 с.

75. Солнома 2019 (маводи таҳлилӣ оид ба дастовардҳои донишгоҳ дар соли 2019, мувофиқи самтҳои фаъолияти сохторҳои донишгоҳ) [Матн]. – Хучанд: Нури маърифат, 2020. – 526 с.

76. Солнома 2021 (маводи таҳлилӣ оид ба дастовардҳои донишгоҳ дар соли 2021, мувофиқи самтҳои фаъолияти сохторҳои донишгоҳ) [Матн] / Мураттибон: Ф.А. Ҳодибоев, Ш.Ш. Нурматов. – Хучанд: Нури маърифат, 2022. – 476 с.

77. Турсунов, Н.М. Таърихи Унҷӣ ва ҷамоати он [Матн] / Н.М. Турсунов, Ҷ. Исомитдинов. – Хучанд: Ношир, 2014. – 528 с.

78. Усмонов, К. Очеркҳо аз таърихи Донишгоҳ ва факултаи забонҳои хориҷӣ [Матн] / К. Усмонов. – Хучанд, 2002. – 127 с.

79. Хаджибаева, Б.А. Страницы истории факультета русского языка и литературы Худжандского государственного университета имени академика Б. Гафурова [Текст] / Б.А. Хаджибаева, А.А. Азизов. – Худжанд: Нури маърифат, 2007. – 140 с.

80. Хайдаров, Г.Х. Моя стезя [Текст] / Г.Х. Хайдаров. – Худжанд: Нури маърифат, 2007. – 312 с.

81. Хайдаров, Г.Х. Альма-матер (Мои воспоминания) [Текст] / Г.Х. Хайдаров. – Худжанд: Нури маърифат, 2002. – 380 с.

82. Хайдаров, Г.Х. Былое и думы [Текст] / Г.Х. Хайдаров. – Худжанд: Нури маърифат, 2004. – 467 с.

83. Хайдаров, Г.Х. Колыбель историков (К 60-летию исторического факультета Худжандского государственного университета) [Текст] / Г.Х. Хайдаров, С.А. Эркаев. – Худжанд, 1996. – 200 с., с иллюстр.

84. Холджураев, Х. Это нужно живым (ЛГПИ им. С.М. Кирова в годы Великой Отечественной войны) [Текст] / Х. Холджураев. – Худжанд, 1995. – 75 с.

85. Холджураев, Х. Худжандский государственный университет в публикациях (1932–1992 гг.) [Текст] / Х. Холджураев, А. Курбанов, А. Юсупов. – Худжанд, 1992. – 150 с.

86. Саидов, Ҳайдар. Авроқи меҳрона [Матн] / Ҳ. Саидов. – Хучанд: Меъроҷ, 2002. – 220 с.

87. Шарипов, А. Высшее образование Таджикистана [Текст] / А. Шарипов. – Душанбе: «Шарки озода», 1995. – С. 13.

88. Шарипов, А. Международные связи высших учебных заведений Таджикистана [Текст] / А. Шарипов. – Душанбе, 1999.

89. Шарипов, А. Муассисаҳои олии таълимӣ дар Тоҷикистон [Матн] / А. Шарипов. – Душанбе: «Деваштич», 2002. – 119 с.

90. Шарипов, А. Таърихи мактабҳои олии Тоҷикистон (солҳои 1946–1995) [Матн] / А. Шарипов. – Хучанд; Хуросон, 2002. – 235 с.

91. Шарипов, А.А. Высшее образование в Таджикистане [Текст] / А.А. Шарипов. – Душанбе: Шарки озода, 1995. – 190 с.

92. Шарипов, А.А. Исторический опыт подготовки специалистов в системе высшего образования Таджикистана (1946–1995 гг.) [Текст] / А.А. Шарипов. – Душанбе: Дониш, 2000. – 240 с.

93. Шарипов, А.А. Международные связи высших учебных заведений Таджикистана [Текст] / А.А. Шарипов. – Душанбе, 1999. – 64 с.

94. Шарифзода, М.М. Рушди бемайлони ҳамкорӣ – тақозои замон [Матн] / М.М. Шарифзода // Солеҳи Зарифзод. Робитаҳои байналмилалӣ Донишгоҳи

давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. – Хуҷанд: Ношир, 2021. – С. 3–10.

95. Энциклопедия ученых ХГУ имени академика Б. Гафурова [Текст]. – Худжанд: Нури маърифат, 2002. – 312 с.

4. Диссертатсия ва авторефератҳо

96. Дробышева, Л.В. Сотрудничество Российской Федерации со странами СНГ в сфере культурно-образовательной политики в 1991–2015 гг. [Текст]: дисс. ... канд. истор. наук: 07.00.02 / Дробышева Людмила Владимировна. – М., 2017. – 162 с.

97. Нуъмонова, Г. Система образования в трансформирующемся таджикском обществе [Текст]: дисс. ... канд. пед. наук / Г. Нуъмонова. – Душанбе, 2011. – 128 с.

98. Пираков, Ф.М. Развитие системы международного образования в Республике Таджикистан (1991–2018 гг.) [Текст]: дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Пираков Фаррух Махмадиевич. – Курск, 2024. – 202 с.

99. Пирназарова, П.А. Взаимоотношения Республики Таджикистан и Российской Федерации в сфере образования, науки и культуры (1991–2011 гг.) [Текст]: дисс. ... канд. истор. наук / П.А. Пирназарова. – Душанбе, 2013. – 167 с.

100. Пирназарова, П.А. Взаимоотношения Республики Таджикистан и Российской Федерации в сфере образования, науки и культуры (1991–2011 гг.) [Текст]: автореф. дисс. ... канд. истор. наук: 07.00.02 / Пирназарова Парвина Абдуалимовна. – Душанбе, 2013. – 29 с.

101. Розиков, Ф.М. Дипломатические, торгово-экономические и культурные взаимоотношения Таджикистана и России в период независимости: 1991–2012 гг. [Текст]: автореф. дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Розиков Фаррух Мусоевич. – Душанбе, 2013. – 24 с.

102. Саидов, С. Персидские толковые словари XI–XIV веков и проблема критики художественного текста [Текст]: автореф. дисс. ... канд. филолог. наук / С. Саидов. – Худжанд, 1996. – 20 с.

103. Умаров, А.К. Вклад международных организаций в развитие образования Таджикистана (1991–2011 гг.) [Текст]: дисс. ... канд. истор. наук / А.К. Умаров. – Душанбе, 2017. – 187 с.

5. Маводи матбуоти даврӣ (рӯзномахо)

104. Абдуллоев, С.А. ХГУ вступает в новый учебный год [Текст] / С.А. Абдуллоев // Нури маърифат. – 2015. – №8-9 (929-30). – 11 сентябр.

105. Анчумани 37-уми шарқшиносони ҷаҳон [Матн] // Ҳақиқати Ленинобод. – 2004. – 8-уми сентябр.

106. Аҳмадова, Ш. Офарин Алишер [Матн] / Ш. Аҳмадова // Маъвои хирад. – 2012. – №10 (69). – 27 октябр.

107. Густариши ҳамкориҳо [Матн] // Нури маърифат. – 2011. – №22 (2067). – 17 декабр.

108. Гаффорова, У. Робитаҳои байналхалқии донишгоҳ [Матн] / У. Гаффорова // Нури маърифат. – 2007. – №11,12 (1077,78). – 28 декабр.

109. Гафуров, А. Робитаи пурсамар – асоси рушди фаъолият [Матн] / А. Гафуров // Маъвои хирад. – 2013. – №2 (73). – 2 март.

110. ДДХБСТ: дар оинаи сол [Матн] // Маъвои хирад. – 2012. – №2 (61). – 4 феврал.

111. Иброҳимова, Н. Ҳузури донишмандони Аврупо дар Донишгоҳ [Матн] / Н. Иброҳимова // Нури маърифат. – 2015. – №15 (2162). – 9 сентябр.

112. Иномов, М. На Святой земле [Текст] / М. Иномов // Нури маърифат. – 1998. – 11 июн.

113. Камолов, М. Семинари минтақавӣ [Матн] / М. Камолов // Маъвои хирад. – 2013. – №4 (75). – 30 апрел.

114. Каримов, О.Қ. Роҳ ҷониби олами мутамаддин [Матн] / О.Қ. Каримов // Маъвои хирад. – 2009. – №6 (29). – 24 июн.
115. Каримов, С.Н. Две недели в Америке [Текст] / С.Н. Каримов // Нури маърифат. – 1993. – 27 феврал.
116. Каримов, Т. Проект TEMPUS-UNIVIA развития международных отношений [Текст] / Т. Каримов // Нури маърифат. – 2015. – №9 (2156). – 15 апрел.
117. Каримов, Т. Семинари байналмилалӣ – ERASMUS PLUS EXTEND [Матн] / Т. Каримов, Ҷ. Истамкулов // Нури маърифат. – 2018. – №20 (2238). – 31 октябр.
118. Материальная помощь учёным [Текст] // Нури маърифат. – 1996. – №10 (931). – 13 декабр.
119. Мы – юбиляры! [Текст] // Нури маърифат. – 1997. – 13 май.
120. Муртазоев, Ҳ. Густариши робитаҳои донишгоҳ [Матн] / Ҳ. Муртазоев // Нури маърифат. – 2011. – №10 (2055). – 31 май.
121. Охунҷонова, Н. Ҳалли мушкилот ва дарёфти роҳҳои инкишоф – асоси рушди минбаъда [Матн] / Н. Охунҷонова // Маъвои хирад. – 2016. – №12 (118). – 2 декабр.
122. Почоева, М. Забон донӣ – ҷаҳон донӣ [Матн] / М. Почоева // Нури маърифат. – 2013. – №23-24 (2119-2120). – 31 декабр.
123. Раҳматова, Р.Т. Шуъбаи робитаҳои байналхалқӣ [Матн] / Р.Т. Раҳматова // Нури маърифат. – 2002. – №12 (1013). – 31 декабр.
124. Самараи ҳамкориҳои вусъатбахш [Матн] // Маъвои хирад. – 2015. – №7-8. – 1 сентябр.
125. Сафари устодони донишгоҳ дар семинари байналмилалӣ [Матн] // Нури маърифат. – 2015. – №11-12 (2158-2159). – 18 май.

126. Тарбияи ҷавонони бомаърифат ва ҳудогоҳу ватандор вазифаи муқаддас ва рисолати таърихӣ аст [Матн] // Нури маърифат. – 2016. – №1 (2171). – 20 январ.
127. Тақдими 15 компютер аз ҷониби ERASMUS+ [Матн] // Нури маърифат. – 2015. – №16-17 (2163-64). – 30 сентябр.
128. Тоҷикистон – Эстония: вусъати тозаӣ ҳамкорӣ [Матн] // Маъвои хирад. – 2015. – №5 (99). – 31 май.
129. Умарова, М. Ба рамзи нақӯӣ ва дастгирӣ [Матн] / М. Умарова // Маъвои хирад. – 1990. – №7-8 (89-90). – 30 август.
130. Хочаева, М. Ташрифи олимаи амрикоӣ [Матн] / М. Хочаева // Маъвои хирад. – 2011. – №11 (58). – 2 ноябр.
131. Ҷӯрабоев, Ҷ. Олими пурмахсул ва инсонии хоксор [Матн] / Ҷ. Ҷӯрабоев, Ю. Кенчаев // Маъвои хирад. – 2013. – №2 (73). – 2 феврал.
132. Ҷӯраев, А. Маркази омӯзиши Аврупо дар донишгоҳ [Матн] / А. Ҷӯраев // Маъвои хирад. – 2018. – №12 (130). – 1 феврал.
133. Ҷӯраев, А. Ҳиндустон – мазҳари зебоӣ [Матн] / А. Ҷӯраев // Нури маърифат. – 2007. – №5 (1071). – 30 май.
134. Ҷӯраева, Т. Забони олмонӣ забони Гёте аст [Матн] / Т. Ҷӯраева // Ҳақиқати Суғд. – 2010. – №58 (16698). – 21 июл.
135. Шартномаи нави илмӣ [Матн] // Нури маърифат. – 1992. – 26 ноябр.
136. Эргашев, З. Забони Хитойӣ: равшанае ҷониби олами мутамаддин [Матн] / З. Эргашев // Маъвои хирад. – 2014. – №4 (98). – 30 апрел.
137. Эҳсон Раҷабӣ. Нигоҳе ба кишвари зебоӣ [Матн] / Эҳсон Раҷабӣ // Нури маърифат. – 2008. – №11 (68). – 29 ноябр.
138. Юсуфов, М. Иштирок дар конфронси “CANERIEN” [Матн] / М. Юсуфов // Нури маърифат. – 2015. – №18 (2165). – 16 октябр.

6. Маводҳои электронӣ – Интернетӣ

139. Институти иқтисод ва савдо [Манбаи электронӣ]. – Ҳолати дастрасӣ: <https://iet.tj/ru/ob-institute/> (санаи мурочиат: 12.07.2025).

140. В России обучаются 22 тысячи таджикских студентов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://regnum.ru/news/society/2432146.html> (дата обращения: 15.10.2024).

141. Ғолибони бозиҳои Осиё [Манбаи электронӣ]. – Ҳолати дастрасӣ: <http://www.tsulbp.tj/ru/news/723> (санаи мурочиат: 28.03.2025).

142. Донишкадаи иқтисод ва савдо [Манбаи электронӣ]. – Ҳолати дастрасӣ: <https://iet.tj/ru/ob-institute/> (санаи мурочиат: 07.04.2018).

143. Донишкадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ дар шаҳри Хучанд [Манбаи электронӣ]. – Ҳолати дастрасӣ: <https://tg.wikipedia.org/wiki/> (санаи мурочиат: 06.04.2018).

144. Онлайн-форуми донишҷӯён дар мавзӯи «Россия – Тоҷикистон – Қазоқистон – Қирғизистон: ташкили шароити мусоид барои таҳсилот: муаммоҳо ва роҳҳои пешгирии онҳо» [Манбаи электронӣ]. – Ҳолати дастрасӣ: <http://www.tsulbp.tj/tj/news/1176/> (санаи мурочиат: 22.03.2025).

145. Роҳандозии се лоиҳа дар донишкада [Манбаи электронӣ]. – Ҳолати дастрасӣ: <http://polytech.tj/khabar/ruydodu-chorabiniho/om-zishi-ta-ribai-pesh-adami-um-urii-latviya> (санаи мурочиат: 09.04.2018).

146. Раҳмон, Э. Выступление в честь Дня знаний и 70-летия образования Кулябского государственного университета имени А. Рудаки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.president.tj/ru/node/973> (дата обращения: 24.07.2025).

7. Суҳбат-пурсишномаҳо

147. Суҳбат-пурсишнома бо доктори илмҳои таърих Н.Т. Раҳимов. Шаҳри Хучанд. 20 июни соли 2025.

148. Суҳбат-пурсишнома бо дотсент А. Ҷӯраев. Шаҳри Хучанд. 21–22 июни соли 2025.

149. Сухбат-пурсишнома бо сармутахассиси шуъбаи робитаҳои байналмилалии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров Ҷ. Истамқулов. Шаҳри Хучанд. 28 июни соли 2025.

150. Сухбат-пурсишнома бо профессор Мамадалиев И.А. Шаҳри Хучанд. 15 майи соли 2024.

151. Сухбат-пурсишнома бо н.и.и. Фаррух Ҷӯраев. Шаҳри Хучанд. 15 апрели соли 2025.

152. Сухбат-пурсишнома бо профессор Нурали Нурзод. Шаҳри Хучанд. 21 октябри соли 2024.

**РҶҶХАТИ КОРҶОИ ИЛМИЕ, КИ АЗ ҶОНИБИ МУАЛЛИФ ВОБАСТА
БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ НАШР ГАРДИДААНД**

**1. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:**

[1-М]. Азизов, Н.Э. Аз таърихи робитаҳои байналмилалӣ макотиби олии шаҳри Хучанд дар солҳои 90-уми асри XX // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. 2024. - №2 (79). –С. 38-43. ISSN 2077-4990.

[2-М]. Азизов, Н.Э. Вижагиҳои ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар охири асри XX – ибтидои асри XXI // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2025. – №12. –С. 107-115. ISSN 2074-1847

[3-М]. Азизов, Н.Э. Роҷеъ ба ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ мактабҳои олии шаҳри Хучанд дар охири асри XX – ибтидои XXI // Ахбори ДДҶБСТ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. 2026. –№1 (106). –С. 14-23. ISSN 3005-849X

2. Мақолаҳои дар дигар нашрияҳо ба таъбарасида:

[4-М]. Азизов, Н. Аз таърихи робитаҳои хориҷии мактабҳои олии Хучанд дар самти таълиму тадрис ва забонамӯзӣ дар ибтидои асри XXI (дар мисоли ДДҶБСТ) // маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ бахшида ба эълон гардидани солҳои 2020-2040 “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф” таҳти унвони “Муаммоҳои таълими фанҳои дақиқ, гуманитарӣ, ҷомеашиносӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои амалӣ намудани онҳо дар замони муосир”. –Хучанд: Ношир, 2024. –С. 397-403.

[5-М]. Азизов, Н.Э. Развитие международного межвузовского сотрудничества Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики в начале XXI века//TALQIN VA TADQIQJNLAR. Ilmiy-uslubiy jurnal. -№10 (68). 2025. –С.101-109.

[6-М]. Азизов, Н.Э. Роль и значение административно-управленческих структур в формировании и развитии международных связей высших учебных заведений города Худжанда//International scientific jurnal “Interpretation and researches”. Volume I issue 21 (67). -2025. –С. 157-163.

[7-М]. Азизов, Н.Э. Саҳми профессор Абдурахим Чӯраев дар рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии ҳавзаи Хучанд // Нақши фарҳангшиносӣ, инсоншиносӣ ва робитаҳои байналмилалӣ дар рушди таҳсилоти олий. Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ. – Хучанд: Дабир, 2025. –С. 211-222. (Ҳаммуаллиф:Исамитдинов Ж.Б.)